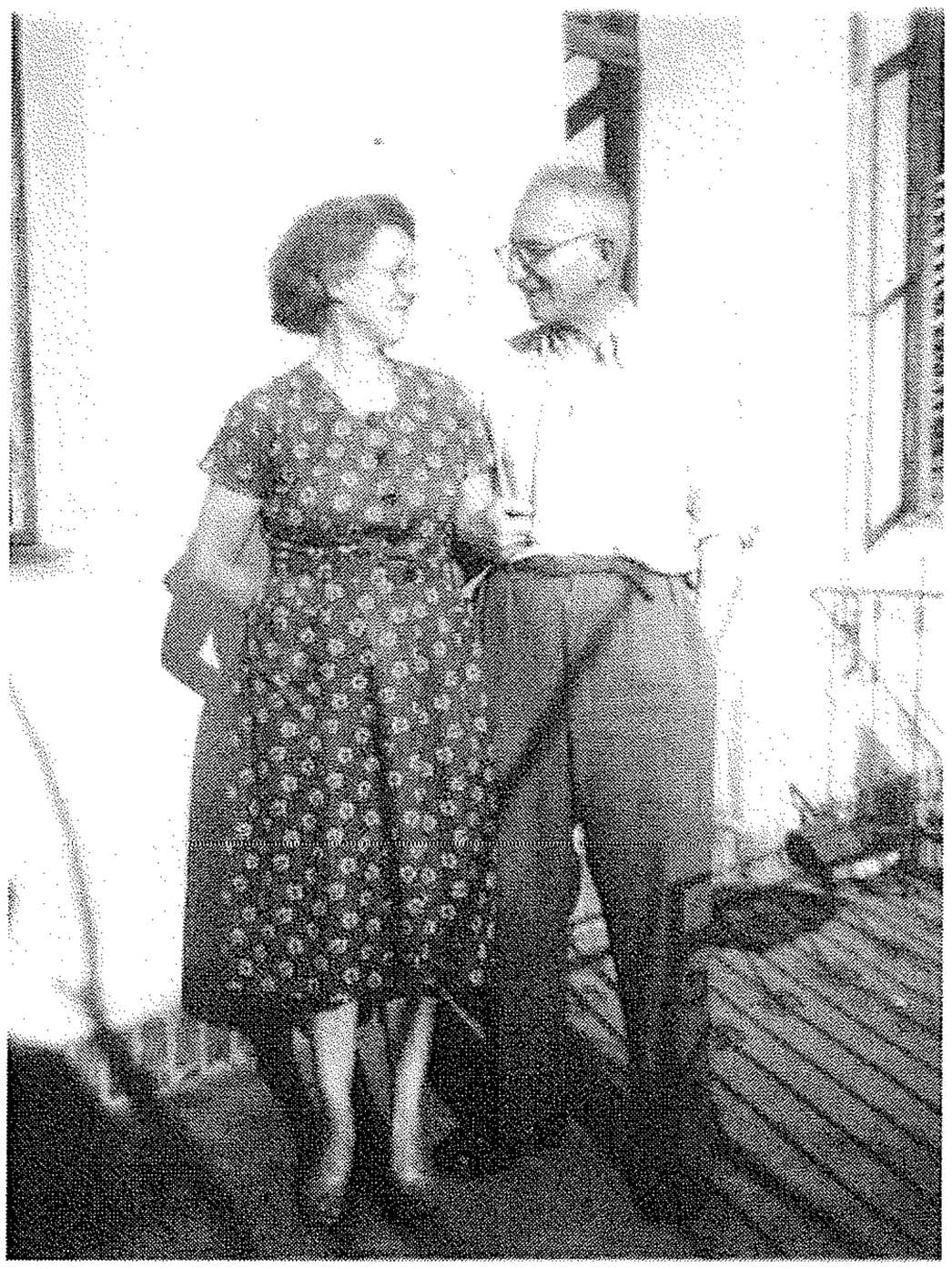

vitéz dr. Arató Jenő naplója

III.

1938-1977

19.

1938-ban pár hónap hijján 15 éves biró vagyok s a törvényszéken a legidősebb birák egyike,igy tehát én is elkezdhetek arra gondolni,hogy valami legyen belőlem. Szabó Lajos még lenn van a törvényszéken,mikor egyizben megkérdi tőlem,nem akarnék-e kimenni vidékre járásbirósági elnöknek; határozottan megmondom neki hogy nem, növekvő fiaim iskoláztatása Pécshez köt az én ambicióim a tábla felé vonzanak.

Szabó Lajost 1938-ban kinevezik táblai elnöknek s nem sokára táblai elnöki kinevezése után felmegyek hozzá, beszélek vele,megkérem ha alkalom kinálkozik gondoljon rám s támogassa pályázatomat egy esetleg megüresedő táblabiróí állásra. Nem igér semmit, de nem is utasit el,egyenlőre várnom kell,vannak nálam idősebbek is,legfeljebb azok után kerülhetek sorra.

Szerencsére nem tart tul hosszu ideig a várakozás 1938 november 5-én lelüzen hozzám,hogy azonnal adjam be táblabirói kinevezésem iránti kérvényemet, én persze azonnal megirom s boldogan viszem fel a táblára; ugy érzem,hogy a 15 éves törvényszéki birói pályám vége felé közeledik és immáron megnyilnak előttem az annyira respektált felsőbiróság kapui.

Várni kezdem a táblabirói kinevezést.

-

Várom a táblabirói kinevezésemet s közben mig megjön elintézem egy régen esedékes dolgomat.

Jobb combom belső részén évekkel ezelőtt egy zsirdaganat képződött,mely ha lassan is, de állandóan növekszik s a végén már egész tekintélyes nagyságuvá megnó. Az orvosok azt mondjak feltétlen végeznem kell ezzel a daganattal,mert ha hagyom veszedelmessé válhatik. Elhatározom,hogy megoperáltatom megamat Is 1939 jan. 2-án be is vonulok a sebészeti klinikára; arra számitok, hogy miután értesüléseim szerint a kinevezés csak január végére, február elejére várhatóaddig szerencsésen átesem a dolgon és egészségesen foglalhatom el uj hivatalomat. Még az este előkészitenek az operációra, kiberetválnak, ricinust itatnak velem,mely rettentő módon meghajt; következő napon 3-án reggel egy injekciót kapok.melytől szédelegni kezdek s hányásinger gyötör; az injekció annyira legyengit,hogy nem is tudok lábamra állni és egy tolókocsin tolnakbe a mütőbe. A mütőasztalra fektetnek,megkötözik kezemet, lábamat, arcom elé tartanak egy édeskés,nehéz kloroform szaggal teli kendőt, tessék belélegezni és számolni,elszámolok tizig, aztán többet nem tudok magamról. Csak ugy délután négy óra felé térek magamhoz,ott fekszem az első emeleti 1 sz. teremben levő ágyamban, az operáció megtörtént,egy fi-

tal orvos, Dr. Bódosi operált, vastag kötés van az altestemen és szédelgek és kábuldozok és valami szörnyü hányási ingerem van; a megoperált combom fáj,mozdulni sem tudok s ami különösen gyötör,vizelni sem tudok,katéterrel veszik el tőlem a vizeletet; nagyon szomjas vagyok,de inni nem adnak ,szóval nyomoruságos az állapotom.

Csak lassan-lassan térek magamhoz; lassankint elmulik a szédelgésem,megszünik a hányásinger,következő napon már kapok inni is,majd harmadik napon megindul a vizeletem is,megszünik az a gyötrelmes állapot,hogy az ember a legelemibb szükségletét is csak kinlódva, orvos segitségével tudja elvégezni. Egyedül a nagy étvágytalanságom marad vissza,valóságos éhelundorom van,nem kivánok enni semmit s ha hozzák a sablonos,unalmas klinikai ebédet vagy vacsorát,már a szagától is majdnemhogy rosszul leszek. Ez az étvágytalanság elkisér egész klinikai tartózkodásom alatt,csak az utolsó napokban kezd egy kis étvágyam támadni s eszem valami keveset.

Mondom lassankint magamhoz térek s megkezdődik számomra is a szokványos klinikai élet. Kora reggel - még egész sötét van odakinn - kigyulladnak a lámpák,kezdődik a takaritás, mosakodás, az első napokban a kedves nővér mossa le arcomat,kezeimet,később már magam végzem el a tisztálkodást. Reggel Dr. Nyakas osztályvezető tanársegéd és Dr. Karlinger osztályosorvos vizitet tartanak, utána beáll a csend, fekszem, olvasgatok, a szobában tizenketten fekszünk, azokkal beszélgetek. Délben ebéd,utána látogatási idő,jönnek a családtagok,ismerősök - az enyémek is szorgalmasan látogatnak - tele lesz emberrel,zajjal a szoba,meglehetősen fáraszt is a mozgalmasság,örülök, mikor négy órakor elvonulnak a látogatók és ujra csend lesz a szobában. Délután öt órakor nagy vizit,melyet Dr. Neuber professzor, vagy Dr. Szacsvay adjunktus tart,kik egész orvosi stábbal vonulnak végig a szobákon, este hat órakor vacsora,nyolc órakor az osztályvezető nővér imádkozik velünk, az inspekciós orvos fájdalomcsillapitó injekciókat ad, aztán leoltják a lámpákat,csak egy tompa fényü éjjeli lámpa marad égve s kezdődik az éjszaka, egy végtelen hosszu éjszaka; körülöttem nyögnek, sóhajtoznak, egyik-másik jajgat is, én fél éjszakán át álmatlanul hentergek ágyamban s csak bámulok bele a sötétbe.

Nagyon unom a tétlenséget, a fekvést, a klinikai életet, csupán az a remény éltet,hogy nem tart sokáig, január 10-én kiveszik a varratokat a sebemből s aztán mehetek haza.

Január 10-én aztán csunya meglepetés ér,Dr. Karlinger kiveszi a varratokat,közben egyszerre vér és savó kezd ömleni sebemből s ezzel vége a hazamenetelnek, a seb csak részben forrott össze., az operáció helyén mély üreg keletkezett,mely további kezelésre szorul.

Valami gyötrő kétségbeesés fog el; nagyon nehezen birom a klinikai életet s itt van a bizonytalanság,hogy meddig tart még a gyógyulásom, esetleg nagyon sokáig itt kell maradnom a klinikán s ez a gondolat egészen kétségbeejt.

Szerencsére nem lesz olyan veszedelmes a dolog, a sebem lassan,lassan mégis csak gyógyul, a vérzés megszünik és egyre kevesebb savó jelentkezik; Dr. Nyakas tanársegéd megengedi, hogy délelött, délután egy-egy órára felkeljek az ágyból mozogni, hát bizony keserves mozgás ez: szédelgő fővel csuszkálok az ágyak között, lábam ügyetlenül csetlik,botlik,ha bele nem kapaszkodnék az ágyakba egy-kettőre leülnék a földre. De már az

260-1a

1939. I.

260-1b

1939.I.

is valami,hogy egyáltaláhan "sétáni " tudok,hogy nem kell állandóan feküdnöm .

Január 18-án Dr. Nyakas megállapitja,hogy a sebem összenőtt, a savófolyás is megszünt és elmehetek haza.Tuértem jön autóval és hazavisz,kimondhatatlanul boldog vagyok, hogy megszabadultam a klinikától,hogy ujra otthon lehetek,megszokott környezetemben élhetek s egyszerre megjön az étvágyam, hogy feleségem főztét ehetem. Kb. tiz napig fekszem még otthon,csak délelött és délután kelek fel egy-egy órára;sebemet egyenlőre még kötöznöm kell,mig fekszem kérésemre Dr .Karlinger Tihamér minden másodnap feljön hozzánk és megcsinálja az átkötözést, azután pedig már én járogatok be a klinikára kötözésre.

Január végén felkelek és bevonulok a törvényszékre, majd felkerülök a táblára,de távol vagyok még attól,hogy gyógyultnak mondhatnám magamat. Ujra savófolyás jelentkezik nálam, kiderül,hogy sebem összeforrása nem tökéletes,minden másodnap be kell mennem a klinikára,hol tamponálnak, átkötöznek,a combomon még mindig kötés van és fáj,sokszor ülni alig tudok vele-.

Eltart március közepéig ~~mikor~~ mig rendbe jövök és operált sebem teljesen begyógyul. De akkor meg ujabb bajom támad, egy infekció következtében baloldali lágyékmirigyem genynyesedik el, Dr. Bódosi felvágja, után a pár napig feküdnüm kell s utána kezdhetem ujra a klinikára való járogatást; nagynehezen rendbe jövök vele,de nincs vége a bajoknak,mert április közepén bal ülepem kezd el duzzadni,végül egy csunya nagy tályog képződik rajta,melyet - altatással - Dr. Agárdy tanársegéd nyit fel - ugy érzem,hogy soha nem fogok már az átkozott sebészeti klinikától megszabadulni.

De mégis ez lesz az utolsó dolgom a klinikán,május elejére ebből a bajomból is kilábolok és végleg elbucsuzhatom a sebészeti klinikától.

Január elején azzal a gondolattal mentem be a klinikára, hogy nyolc nap alatt végzek vele és ép négy hónapig tartott, mig a sebészeti klinikától megszabadulok.

-

1939 február 2-án megjön végre a táblabirói kinevezésem. Engem és Dr. Meszlényi Károly elnöki titkárt kinevezték táblabirónak, barátomat Szendrődi Rezső törvényszéki birót a törvényszékhez tanácselnöknek, Dr. Krassóy Béla törvényszéki birót. a táblához elnöki titkárnak; Laci öcsémet pedig a sásdi járásbirósághoz járásbirónak. / Magda szigetvári ügyvéd azzal jön be hozzám gratulálni,milyen szép, hogy az apát és a fiut egy napon nevezték ki. Megmagyarázom neki,hogy a Laci öcsém és nem fiam / Gratuláló levelek,névjegyek tömegét kapom,aztán birósági emberek ,ügyvédek és más gratulánsok seregestől keresnek fel, örvendeznek, szorongatják a kezemet,mondanom sem kell,hogy nagyon jól esik a velem való együttérzésnek ez a megnyilvánulása.

Február 6-án az itélőtábla teljes ülésén én és Dr. Meszlényi Károly letesszük a hivatali esküt,szivünkre tett kézzel egymásután elmondjuk az előttünk felolvasott hivatali esküt az aktusnál a parádét a daliás termetü, hatalmas bajszu Almády Illés táblai kapus szolgáltatja,ki megypiros magyar ruhában,piros leffentyüs kucsmában ott áll a hátunk mögött,kevélyen tart

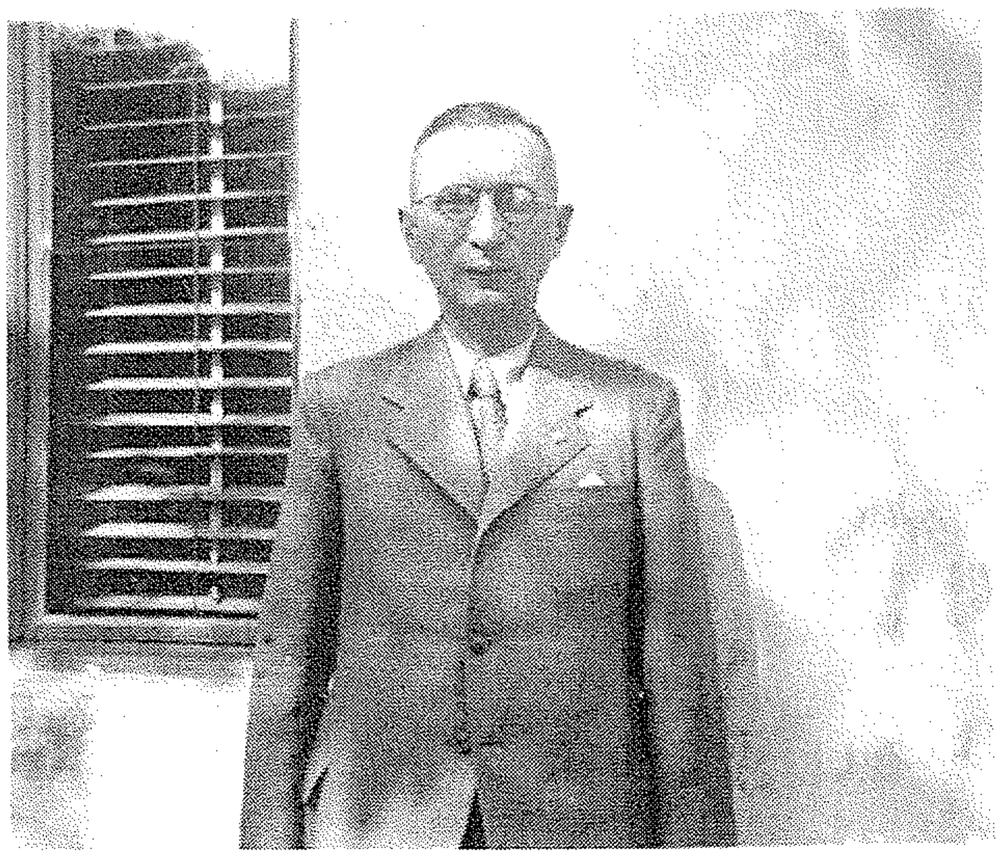

260-2a

Az ötvenedik születésnapon
1941 VI.26.

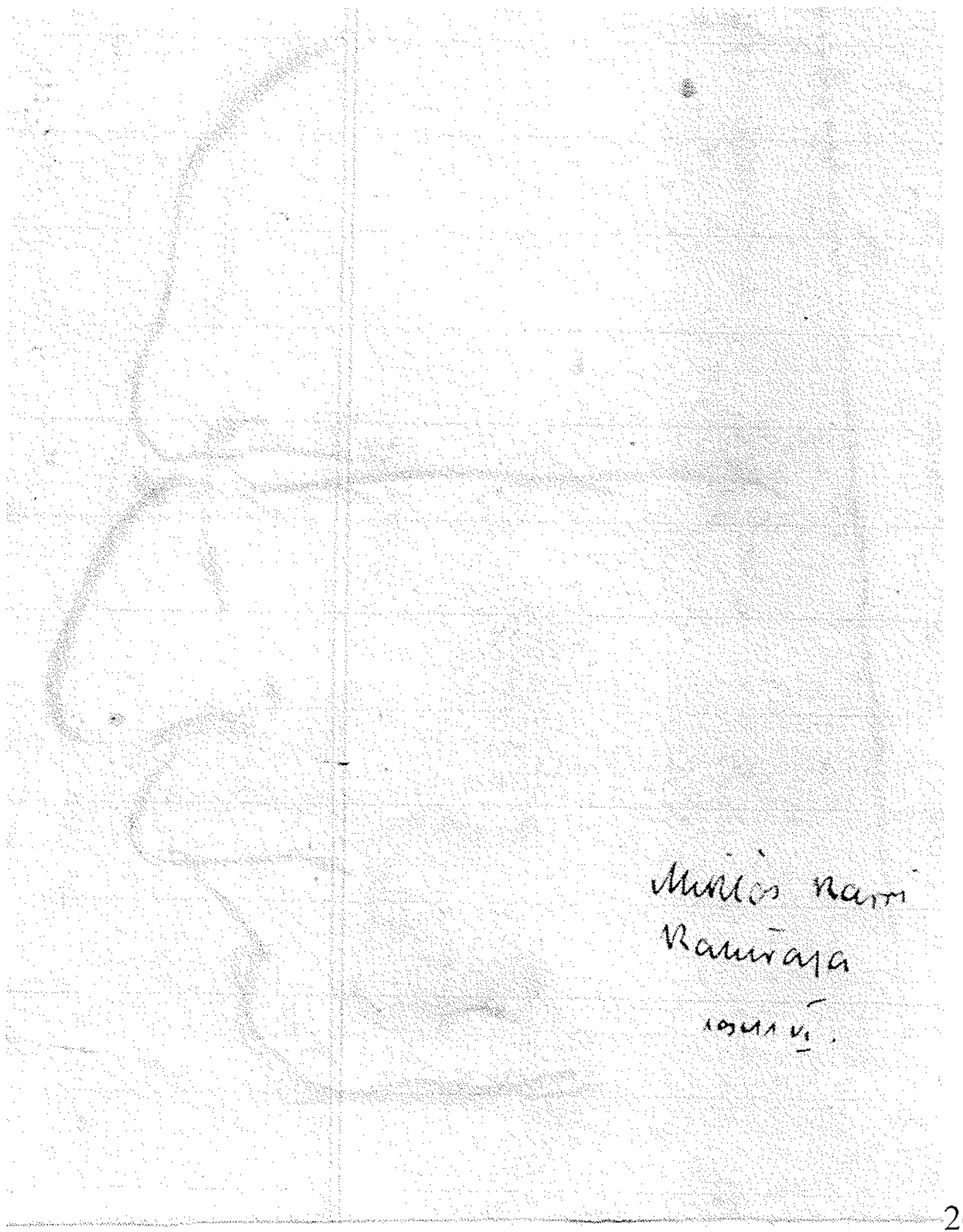

260-2b

va a nagy ezüst fejü portásbotot. /Régi vicc a táblán, minden ujonnan esküvőtől megkérdik,tőlem is, tudod-e mért áll Almády Illés a nagy bottal a hátad mögött ? Hogyha netán hamisan esküdnél, mindjárt fejbe vágjon vele. / Eskütétel után Szabó táblai elnök szép szavakkal köszönt bennünket én és Meszlényi kifejezzük köszönetünket a meleg üdvözlésért és azzal vége a ceriméniának. Eskütétel után végigjárom a táblát és a főügyészséget s bemutatkozom az uraknak, ugyan csak formális bemutatkozásról van sz,hiszen ismerek mindenkit,mint ahogy engem is ismer mindenki s legtöbb urral személyes jóbarátságban vagyok. Utána lemegyek a törvényszékre és elbucsuzom a törvényszéki és járásbirósági uraktól, egy kissé meghatódva nézem a törvényszék öreg épületét, több mint 25 évet töltöttem el falai között - igaz hogy ebből négy és fél évet a háboru és a hadifogság ideje alatt csupán formailag - hosszu, hosszu éveken át jártam a sötét, rideg folyosóit, ültem különböző szobáiban s most mikor távozom innen,ugy érzem életem javát hagyom itt ebben az öreg, csunya s mégis szivünkhöz nőtt épületben. / A táblai hivatalos látogatásokat követi a táblai és főügyészségi családoknak feleségemmel való végiglátogatása, azután pedig a visszalátogatók fogadása nálunk - ez a társadalmi formaság is hozzá tartozik a "cerimoniához.."/

Hivatalosan is megkapom beosztásomat,melyről egyébként nem hivatalosan már előzőleg is tudtam - a táblán három polgár és két büntető tanács müködik ,nos engemet beosztanak a Feszt.l Nándor tanácselnök elnöklete alatt álló III. polgári tanácsba,mely kereskedelmi, váltó és kötelmi jogi pereket tárgyal. Szivesebben mentem volna az örökösödési és dologi jogi perekkel foglalkozó I. polgári tanácsba, de hát a III. tanácsba osztanak be, ide kell mennem. Utóbb kiderül,hogy a III. tanácsban sokkal jobb helyre kerültem, mintha az I. tanácsba osztottak volna be. Az I. tanács elnöke Balta Béla táblabiró,egy éjjel-nappal dolgozó munkágép,ki aprólékosságával, kicsinyességével,kiméletlenségével ugyancsak próbára teszi két birájának idegeit. Neki semmi munka nem jó,csak az, amit maga csinál és ugy kihuzigálja,keresztüljavitgatja két birájának itéleteit, mint valami kis iskolás gyerekek dolgozatait - saját gondolatait, ugyszólván a saját mondatait akarja az itéletben látni s mert ezt nem kapja meg, s meg sem kaphatja,mert senkisem tud más fejével gondolkozni, örökösen kellemetlenkedik két birájának Szigriszt Antalnak és Lutz Miklósnak,pedig mindaketten kiváló birák, alapos és képzett jogászok. Szigrisztel is, Lutzzal is jó barátságban vagyok s mindketten elkeseredetten panaszkodnak,tanácselnökükre Baltára,aki mellett egyszerüen nem lehet dolgozni. Lehet élni.

Nos az én tanácselnököm Fesztl Nándor egész más stilusu ember. Nyugodt, higgadt,nagyvonalu,eszes ember,kitünő biró, nagyon sokat tud, viszont a munkában cseppet sem erőlteti meg magát. / Vicc,de jellemző rá: még a törvényszéken dolgozik,mikor valami kisebb tüz támad,melyet azonnal elfojtanak. Reggel mikor bejön a hivatalba,ujságolják neki,hogy mi történt, mire azt kérdi ,legalább bedobáltátok az aktákat a tüzbe ? / Mint törvényszéki biró hires volt kurta itéleteiről,de ezek a kurta itéletek bámulatosan összefoglalták egy-egy nagy per gyakran ugyancsak összekuszált anyagát és

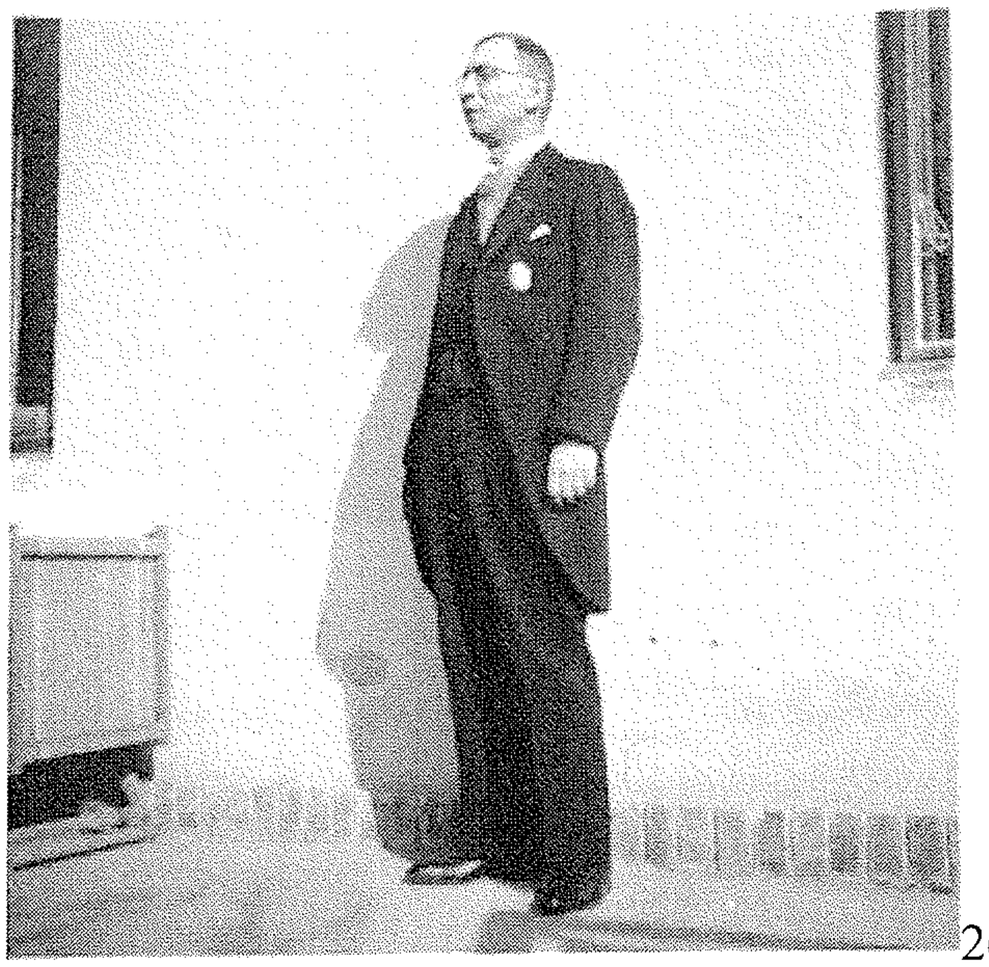

262-1a

Az eskütétel után
1939 II. 6.

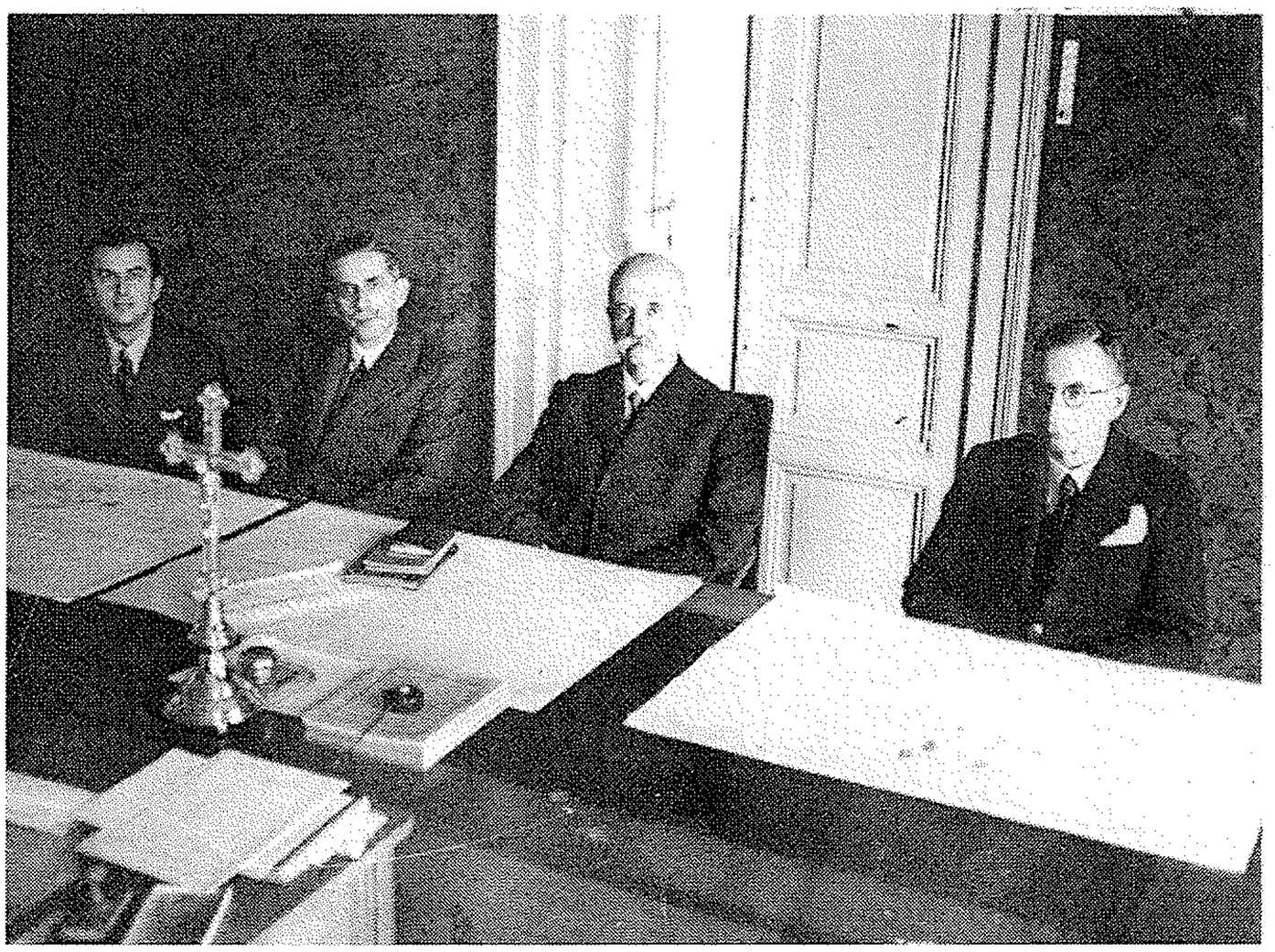

262-1b

A III.tanács.

Dr.Murányi Iván tanácsjegyző,Dr.Páva István táblabiró,
Fesztl Nándor táblai tanácselnök, Dr.A. J. táblabiró
1939 XI.

262-1c

DUNÁNTÚL

Szendrődi Rezsőt pécsi törvényszéki tanácselnökké, viléz Arató Jenőt táblabíróvá nevezte ki a kormányzó

Pécs, febr. 1. — A kormányzó az igazságügyminiszter előterjesztésére **Szendrődi Rezső szentlőrinci királyi járásbirósági elnökőt a pécsi kir. törvényszékhez tanácselnökké, vitéz Arató Jenő dr. pécsi kir. törvényszéki bírót a pécsi kir. ítélőtáblához bíróvá, Meszlényi Károly dr. pécsi ítélőtáblai elnöki titkárt a pécsi ítélőtáblához ítélőbíróvá,** Arató László dr. kir. járásbirósági jegyzőt a sásdi, Pakucs Jenő dr. pécsi kir. törvényszéki jegyzőt a gyönki kir. járásbirósághoz járásbíróvá nevezte ki.

A kormányzó az igazságügyminiszter előterjesztésére a Nagykanizsáról áthelyezett Paiss Dénes dr. pécsi kir. törvényszéki bírónak a részére korábbi állásában adományozott járásbirósági elnöki cim helyett a törvényszéki tanácselnöki címet adományozta.

A kormányzó az igazságügyminiszter előterjesztésére **Krassóy Béla dr. pécsi kir. törvényszéki bírót a pécsi táblához elnöki titkárrá kinevezte.**

262-2a

rangszoval kell a kinevezés napjáról megemlékezni.

— **Esküt tettek a pécsi ítélőtábla új bírái.** A pécsi ítélőtábla hétfőn délelőtt 9 órakor Szabó Lajos dr. ítélőtáblai elnök elnökletével teljes ülést tartott, melyen beiktatták hivatalukba vitéz Arató Jenő dr. és Meszlényi Károly dr. új ítélőtáblai bírákat. Az ülés megnyitása után

262-2b

Kinevezések a pécsi bírói karban

Budapest, febr. 1. A kormányzó az igazságügyminiszter előterjesztésére Szendrődy Rezső szentlőrinci királyi járásbírósági elnököt a pécsi kir. törvényszékhez tanácselnökké, dr. vitéz Arató Jenő pécsi kir. törvényszéki bírót a pécsi kir. ítélőtáblához bíróvá, dr. Arató László kir. járásbírósági jegyzőt a sásdi, dr. Pakucs Jenő pécsi kir. törvényszéki jegyzőt a gyönki kir. járásbírósághoz járásbírákká és dr. Meszlényi Károly pécsi kir. ítélőtáblai elnöki titkárt a pécsi ítélőtáblához ítélőtáblai bíróvá kinevezte.

A kormányzó az igazságügyminiszter előterjesztésére dr. Paiss Dénes pécsi kir. törvényszéki bírónak a részére korábbi állásában adományozott járásbírósági elnöki címhez a törvényszéki tanácselnöki címet adományozta.

A kormányzó az igazságügyminiszter előterjesztésére dr. Krassóy Béla törvényszéki bírót a pécsi ítélőtáblához elnöki titkárrá kinevezte.

A kinevezések híre Pécsett őszinte örömöt keltett, mert úgy v. Arató Jenő dr. táblabíró, mint Szendrődy Rezső tanácselnök a pécsi bírói kar igen képzett, böles ítéletű tagja akik a társadalmi életben is tevékeny szerepet visznek. Ugy hivatali működésük, mint társadalmi szereplésük csak barátot szerzett számukra és elismerést váltott ki. Eredményes munkájuk elismerése a kormányzói kinevezés.

262-2c

262-3a

262-3b

Az itélőtábla Dr Páva István

VITÉZ DR. ARATÓ JENŐ
KIR. ITÉLŐTÁBLAI BÍRÓ

262-4

s itéleteiben biztos szemmel találta meg az anyagi igazságot; a táblán - ahol tulságosan is terjengős itéletek születtek - az öregurak dörmögtek az itélet rövidsége miatt,de mégis ritkaság volt ha egy itéletét megváltoztatták; aránylag fiatalon felkerül a táblára,még pedig a III. tanácsba,melynek másik tagja Gellér Ottó hozzá hasonló nagyvonalu ember,nem csoda ha e két kitünő és eszes biró mellett igen nagy tekintélye volt a Makara tanácsnak. / A III. tanácsban dolgozott valamikor régen 1910 körül édesapám is./ Makara Iván nyugdijba vonulása után kinevezik Fesztlt tanácselnöknek és átveszi a tanács vezetését,helyébe Dr. Páva István elnöki titkárt nevezik ki birónak a tanácsba, majd Gellér Ottó is nyugalomba megy,ennek a helyét meg most én foglalom el. Mondom nagyvonalu, igen eszes ember Fesztl - könnyü neki, mondják az ügyvédek, neki két feje van / t.i. kopasz fején egy meglehetős nagy zsirdaganat éktelenkedik / - a részletekkel nem sokat törődik, ezt teljesen rábizza az előadó biróra,ami bizonyos felelősséggel jár,mert az előadónak épen ezért kitünően kell ismerni a per minden apró részletét, az irásba foglalt itéletet mindig elfogadja,eszébe sem jut,hogy rá oktrojálja saját gondolatait az itéletet szorkesztő biróra. Szeretem Fesztlt és jól kijövök vele; mint ember is nagy kulturáju, sokat olvasott, világot látott ember, nagy turista, a nyarat mindig lenn tölti a kedves Adriáján / az 1950-es években mikor már sokat betegeskedik egyszer meglátogatom őt,akkor is azt emlegeti,ha mégegyszer lemehetne az Adriára, rögtön meggyógyulna./ Fesztlről még csak annyit,hogy agglegénynek indul, 60, éve felé közeledik, mikor megnősül s mint agglegény a maga szarkasztikus modorában csipi,marja a házas embereket, főleg pedig a házasulandókat; mikor hire szalad a városban,hogy Fesztl házasodik,általános vigyorgás támad,mindenki ott akar lenni az esküvőn,mikor a "hóhért akasztják." Fesztl kifog a kárörvendezőkön: hajnali négy órakor tartja esküvőjét a Ferencesek templomában,utána meg nyomban elutazik feleségével az Adriára,honnan két hónapig elő sem kerül.

A tanács másik tagja Dr. Páva István somogyi származásu; az atyja Jankovich-Bésán öreglaki urodalmában volt gazdatiszt, talán Buzsákon,ugyanabban az urodalomban, melyben Adamecz Imre bácsi is szolgált; diákkoromban Vitya pusztán többször hallottam emlegetni Páváék nevét, találkozni azonban sosem találkoztam velük. Kaposváron volt törvényszéki biró. onnan hozta be Konczwald táblai elnök - kivel felesége révén valami távoli atyafiságban volt - elnöki titkárnak s kb.2-3 évvel ezelött nevezték ki táblabirónak. Meggyőződéses legitimista, Ottóról állandóan per őfelsége beszél,különben nyugodt fellépésü. ~~jóember~~ higgadt modoru férfi s jó biró.

Mikor a táblára felkerülök meglehetős nehéz viszonyok közé jutok; a táblabirói állás ~~ez~~ elég hosszu időn át volt betöltetlen,viszont Fesztl szorgalmasan szignálja a pereket a kinevezendő biróra és igy hatalmas pertömeg vár engem a táblán. Nagyon sokat kell dolgoznom,mig fel tudom dolgozni a nagy tömeg pert , de aztán kényelmesebb lesz a helyzetem. Vannak ugyan nagy és nehéz pereim - főleg részvényjogi és épitkezési perek - de a perek tulnyomó része nem okoz nehézséget és számuk sem tulságosan sok,kényelmesen el tudok készülni velük ; felebbezési és felülvizsgálati itéleteim száma évenkint átlagosan 80 körül mozog,melyhez még felfolyamodások folytán átlagosan 30 végzés járul. Általában

158 2641/1

A pécsi kir.itélőtábla
1939

Dr.Szabó Lajos táblai elnök
Dr.Krassóy Béla elnöki titkár.

I. polgári tanács /örökösödési és dologi jogi perek/

Balta Béla táblabiró,tanácsvezető
Szigriszt Antal Tibor táblabiró
Dr.Lutz Miklós táblabiró

II. polgári tanács /status - házassági,gondnokság alá helyezési - perek

Bögös Lajos táblabiró, tanácsvezető
Ifju Lajos táblabiró
Prigly Jenő táblabiró

III.polgári tanács /kereskedelmi,váltó,kötelmi jogi perek /

Fesztl Nándor tanácselnök
Dr.Páva István táblabiró
Dr.Arató Jenő táblabiró

I. büntető tanács

Dr.Simon Rudolf tanácselnök
Boda Géza táblabiró
Dr. Meszlényi Károly táblabiró

II. büntető tanács

Soós Béla tanácselnök
Dr.Varga Károly táblabiró
Dr. Ábrányi Alajos táblabiró

Dr.Murányi Iván tanácsjegyző
Dr.Kenedy Viktor "
Dr.Szepes László "
Dr. Pakucs Jenő "
Dr.Partos László "

Dr. Révy László főügyész
Dr.Erődy Jenő főügyészhelyettes

Fesztl, Páva és én nagyon jól megértjük egymást s a legnagyobb harmóniában dolgozunk együtt és ez megkönnyiti,kellemessé teszi munkánkat. Persze sokat kell olvasnom, sokat kell tanulnom,hisz amit a tábla mond,az az alsóbiróságok számára ha nem is kötelező, de mégis irányt mutató, mellette döntéseink sok esetben véglegesek is,tehát nagyon meg kell gondolnom, fontolnom itéleteimet,de örömmel teszem, egész életemben ezt csináltam, hozzátartozik ez hivatásomhoz.

Fesztl Nándor betöltve 70.évét 1942 jan. 1-évl nyugdijba megy, helyette uj tanácselnököt kapunk Bögös Lajos személyében. Bögös korábban a mohácsi járásbiróság elnöke volt s innen került fel a táblára. 1939 decemberében tanácselnöknek nevezik ki a II. tanácshoz,melyet már mint idős táblabiró is vezetett, most pedig Fesztl nyugalombavonulásával rábizzák a mi tanácsunkat, a III. tanácsot. Nem olyan erős egyéniség mint volt Fesztl, sokkal egyszerübb ember nála,ki Fesztl nagy eszét a szorgalmával pótolja; Fesztl legtöbbször bele sem nézett az aktákba, csak a tárgyaláson elhangzott referáda alapján ismerkedett meg a perrel és alkotta meg véleményét - ennek dacára azonnal felismerte,mi a per lényege és véleménye mindig "ült" - viszont Bögös ugy elkészül a tárgyalásra, ugy megtanulja a pereket akár az előadó biró. Egy jó adag makacsság lakozik benne,sokszor kell vele keményen vitatkoznunk,néha valósággal össze kell fognunk Páva Pistával,hogy a formális joghoz való kicsinyes ragaszkodásával szemben érvényre tudjuk juttatni az anyagi igazságot.

A tanács fenti összeállitásban 1944 április 1-ig áll fenn. A háborus viszonyok folytán a polgári perek száma erősen csökken, aztán behivások folytán birák is hiányoznak, ugy hogy 1944 április 1-évl egyesitik az I. és III. tanácsokat, az egyesitett tanácsnak jóbarátom Dr Lutz Miklós táblabiró iesz az elnöke, tagjai pedig Dr. Páva István, Dr. Koncz Jenő és én / Dr. Koncz Jenő egykori kanizsai diáktársam,ki a szekszárdi törvényszéktől került fel a táblára. / Öt hónapig dolgozunk igy,mert 1944 szeptember 1-évl ujra felállitják az I-es és a III-as tanácsokat, én az I-es tanácsba kerülök, melynek elnöke Dr. Lutz Miklós, tagjai pedig Dr. Dőry Dénes és én leszünk. Egy hónap mulva megint változás következik be, 1944 október 1-évl a II-es és a III-as tanácsokat egyesitik, az egyesitett tanács elnök Dr, Czoboly Gyula tanácselnök, tagjai pedig Dr. Porvay Jenő és én leszünk, de ebben a tanácsban alig három hétig tart a müködésem,mert október 20-án behivnak katonának és azzal hosszu időre elbucsom a táblától. November 29-én orsoz megszállás alá kerül a város s aztán a tábla jó darabig egyáltaláhan nem is müködik.

- Mennyire más milieu-ben dolgozunk a Széchenyi téri nagy kétemeletes táblaépületben ,mint lenne a törvényszéken. A törvényszéki szük, sötét,embertől nyüzsgő folyosók,barátságtalan szobák után igen nagy változást jelent számomra a táblai berendezkedés.

Nagy porta, a belső üvegajtót a nagybajszu Almády Illés kapus nyitja meg az ember előtt,miközben nagy reverenciával üdvözli az érkező táblai urakat.; diszes, piros szőnyeges feljáró, széles, világos, levegős folyosók, szépen berendezett szobák - az én szobám a II. emeleten a 31. számu lesz - s főleg pedig nagy csend, mely az épületben uralkodik. A táblán nincsene

muzsikálják végig a táborban, a sok hadifogoly, a sok szerencsétlen ember ezzel a melódiával vigasztalja magát,ebbe a dalba sirja bele minden fájdalmát,reménytelenségét,szomoruságát. - "Ha leszáll az alkony..." - a fischaui hadifogoly tábor,1945...

.....Melódiák kisérik életemet,melyeket hallva élmények,érzések támadnak fel bennem,elmult idők hangulata valami csodálatos élességgel elevenedik meg lelkemben: ez élmények,érzések,hangulatok mindig élnek,soha el nem halványodnak bennem.

Csodás hatalma van a muzsikának, csodás !

tömegek,ide csak kevés ember jár,legfeljebb a tárgyaló termek előszobáiban várakozik néhány ügyvéd,vagy egy-egy peres fél,nincsen embernyüzsgés, zaj,kiabálás; az első időkben szinte szokatlan a nagy csend,mely körülvesz. A tárgyalási napokon kivül - a mi tanácsunk pénteken és szombaton tárgyal - alig látok embert,legfeljebb egy-egy ügyvéd néz be hozzám valami hivatalos dologban. Általában a táblát valami hüvös előkelőség jellemzi. Emlékezem, hogy mikor mint fiatal törvényszéki biró egy-egy alkalommal feljövök a táblára,szinte megilletődve járom a folyosókat; ugyanezt a megilletődést látom most az elsőbiróságiaknál, ha feljönnek hozzánk, hat rájuk a nagy csend, a berendezés finomsága s nem utolsó sorban a felsőbiróság presztizse. Különösen elfogódottak az emberek,mikor a táblai elnökhöz készülnek,kinek az első emeleten van a hivatalos helyisége. Az előszobában az elnöki altiszt fogadja s bevezeti őket az elnöki titkár irodájába, aki bejelenti az érkezőket a táblai elnöknek; majd a tükrökkel, képekkel,szobrokkal, nagy pálmákkal diszitett, vastag szőnyegekkel boritott,finom berendezésü nagy elnöki fogadó termen keresztül bevezeti őket a szentek szentjébe a táblai elnök uri kényelemmel berendezett szobájába,melybe Félix elnök idején még az öreg táblabirák is szivdobogva léptek be. Utódjai alatt ez már nincs igy,de Félix Antal roppant tekintélyt tartott fenn,még saját birái val szemben is.

A hivatali viszonyok nagyon kellemesek a táblán; csupa értékes és komoly ember ül idefenn, az irodákban a tisztviselők,de még az altisztek is mind megválogatott emberek. A birák zöme a pécsi törvényszéktől jött fel a táblára s már a törvényszékről szoros barátság füz össze bennünket és családjainkat; aki pedig valahonnan vidékről kerül a táblára észrevétlenül beolvad a baráti együttesbe. Ez a barátság és egymás kölcsönös megbecsülése teszi kellemessé a táblai életet.

Lenn a törvényszéken elég gyakran végeztem helyszini tárgyalásokat,kellemes változatosságot jelentett ez a megszokott hivatali életben. A táblán már sokkal ritkábban kerül erre alkalom; igaz hogy ilyen alkalmakkor sokkal nagyobb területen mozoghatunk mint a törvényszéken. A törvényszékhez csupán Baranyamegye tartozott, mig a tábla illetékessége Baranyán kivül, Somogyra, Zalára és Tolnára is kiterjed - a pécsi, kaposvári, szekszárdi, nagykanizsai törvényszékek tarttoznak a tábla alá - s igy mint tanács által kiküldött biró, ezekben a megyékben is eljárhatunk. Kétszer is tárgyalok Hévizszentandráson / a Pannonia penzió nagy épitési peréhen /, aztán tárgyalok Kaposváron, Nagykanizsán, a somogyi Hedrelyen,itt Baranyában Németbolyon, Szentlőrincen, Szekerespusztán - jól esik egy-egy ilyen kirándulás.

Mint táblabirónak havi 528 pengő fizetésem van, melyhez 66 P. családi pótlék és negyedévenkint 157 P.lakbár járul.

1939-1944 között persze sok változás van a táblán. A legfájdalmasabb egymásután két táblai elnök halála.

Dr. Szabó Lajos 1938 jan. 16-án történt kinevezésekor hozzáfüzött reményeket mindenben beváltotta. Kiváló táblai elnököt birunk benne. Ismer mindenkit a tábla területén, ismeri a birákat, a fogalmazókat s mindent elkövet,hogy a jól dolgozó embereket előre vigye, az arra érdemeseket megfelelő pozicióba juttassa. Nagy tekintélye van a biróságiak előtt de ugyanilyen tekintélye van fenn a minisztériumban is,hol

mindent ki tud vinni, amit akar. Nyilt titok,hogy a pécsi t. lai elnökség csak kiinduló pontja egy magasra ivelő karrier- nek,mert ő van kiszemelve Láng-Miticzky budapesti táblai el- nöknek egy-két éven belül esedékes nyugdijba vonulása után a budapesti tábla elnökének. És erre a magas birói állásra érdemes is, mert - eltekintve imponáló megjelenésétől,megnye- rő közvetlen modorától - igen eszes ember, nagy tudással,kivá- ló szónoki képességgel, gondolatokban gazdag beszédei nagy ol- vasottságról,mély kulturáról tesznek tanubizonyságot. xxxxxx Alkalmam volt vele többször is beszélgetni s tudom,hogy milyen iuegenkedve nézi az egyre növekvő német befolyást s mennyit ag- gódik az ország sorsa felett látva az uralkodó osztályok önzé- sét, minden észszerü reformtól való makacs elzárkózását. Sajnos táblai elnöksége nem tart sokáig,gyomorrákot kap, próbálják o- perálni, de akkor már menthetetlen,még két évet sem tölt a táb- lai elnöki székben mikor 1939 október 15-én meghal.

Utódjává 1939 nov. 5-én Dr. Simon Rudolf táblai tanácselnököt nevezik ki, ki eddig az I. büntető tanácsot ve- zette. Nem olyan nagyvonalu és érdekes egyéniség mint amilyen Szabó Lajos volt,de kitünő biró, joviális magyar ur és jó aka- ratu ember,kit szeretünk és becsülünk. Az ő táblai elnöksége még rövidebb ideig tart,mint Szabó Lajosé,mert egy évre kineve- zése után ,1940 november 20-án - szintén rákban - meghal

1941 január 7-én Dr. Jäger Béla szombathelyi tör- vényszéki elnököt nevezik ki táblai elnöknek. Nem ismerjük őt és enyhe bizalmatlansággal fogadjuk; aféle átlagos vidéki tör- vényszéki elnököt látunk benne, kiből a protekció és összeköt- tetések táblai elnököt csináltak. Az elismerjük,hogy a magas, elegáns, ezüstös ősz haju férfi, igen helyes, igen közvetlen, igen kedves ember, szóval kellemes hivatalfőnök,de lekicsinylő véleményünk csak akkor változik meg róla,mikor egymásután több nyilvános megnyilatkozását halljuk: nem, ez az ember,nem aféle egyszerü vidéki törvényszéki elnök,hanem értékes és komoly em- ber, kinek vannak önálló gondolatai, van mondanivalója s aki csakugyan érdemes arra, hogy a táblai elnöki székben üljön. Dr. Jäger Béla viharos időkben, a háboru nehéz éveiben vezeti a táblát. Ő maga szepességi ember "cipszer" s ennek ellenére vagy talán ép ezért utálja a németeket s már 1941-ben, 1942- ben - szóval azokban az időkben mikor az ország nagy része a német győzelmek mámorában ringatózik - erősen vallja,hogy a háborut a németek nem nyerhetik meg, a háborut a németek el fogják veszíteni. S ezt a véleményét nem titkolja, állandóan hangoztatja; egy izben mikor a nagy németbarát Imrédy Béla volt miniszterelnök talán 1943-ban Pécsett jár és meglátogat- ja a Kaszinót, az ott egybegyült urak előtt jelenti ki neki, hogy csak olyan ember hihet a németek győzelmében,ki soha tér- képet nem tartott a kezében, Imrédy kellőkép meg is botránko- zik ezen a kijelentésen. / Dr. Jäger jutalma nem marad el, mi- kor a nyilasok 1944 októberében hatalomra kerülnek, az elsők között internálják őt. /

Változások persze sürün esnek ezekben az években a táblán. Vannak kik felkerülnek a Kuriára / Dr. Balta Béla, Soós Béla /, mások nyugdijba mennek, aztán halálosetek is adódnak. / Mihálffy Dénes 1939 II, Dr.Szigriszt Antal Tibor 1940 VII,25, Boda Géza 1944 III.22. Bögös Lajos 1944 IV. / Közülük különösen Dr.Szigriszt Antal Tibor elvesztését sajná- lom,kivel nagyon jó barátságban voltam. Érdekes ember volt,

fiatal korában sokáig ujságiróskodott s ott szokta meg az éjszakai munkát, nappal - ha csak nem volt ülése aludt,éjjel meg dolgozott, hajnali három-négy órakor feküdt le; s ujságiró korából hozta magával a minden iránt való érdeklődését. sokféle nyelvismeretét, az utolsó években majdnem kizárólag angolul olvasott, de ugyanigy birta a német és a francia nyelvet is. Családjaink összejártak,sok kellemes ~~kk~~ órát töltöttünk el Szigrisztéknél,nagyon szerette családját s a háboru kitörése után tele volt aggodalommal, nem bizott a német győzelemben, attól rettegett,hogy elöbb-utóbb mi is belesodródunk a háboruba s akkor mi lesz velünk magyarokkal s mi lesz a családjával. / Szerencséje volt nem érte meg a háboruba való belépésünket. /

Az eltávozottak, elköltözöttek helyébe jönnek uj emberek, a személyek változhatnak, de maga az intézmény marad mindig ugyanaz: a magyar jogászi hagyományokat hüségesen istápoló tiszteletre méltó birói testület,mely hiven őrzi az államhatalomtól való függetlenségét,felette áll a politikai küzdelmeknek s mely tagjaitól a puritán egyszerüséget, fedhetetlen becsületességet parancsolólag követeli meg. A birói kxxxxk karban lehettek egyesek,kik karrierjük érdekében tulságosan szervilisnek mutatkoztak a kormányzat irányában, lehettek egyesek,kiknek a gondolkozása,érzelmei a szélsőségek felé hajlottak,de ezekkel a birói kar sosem azonositotta magát./Sosem felejtem el,hogy Szabó táblai elnök egyszer beszélgetés közben milyen élesen elitélte Török Géza budapesti főtárgyalási elnök tárgyalási modorát,itélkezését, ez az ember nem az igazságot keresi,hanem ki szolgálja a kormányt s ezzel lejáratja a bíróság minden hitelét, tekintélyét./

A tábla 1941 május 5-én ünnepli fennállásának 50 éves évfordulóját. 1891 évben a nagy - és Erdély kivételével,melynek Marosvásárhelyen saját táblája volt - az egész országra kiterjedő budapesti táblát decentralizálják és a budapesti tábla mellett Szegeden, Győrben, Kassán,Temesváron, Kolozsváron, Pozsonyban, Nagyváradon és Pécsett uj táblákat létesitenek. A Pécsett felállitásra kerülő itélőtáblát a Széchenyi téren épült, eredetileg a rendőrségnek szánt nagy két emeletes épületben - jelenlegi székházunkban - helyezik el. és 1891 május 5-én nagy ünnepélyességgel nyitják meg, parádés Veni sancte, melyet Dulánszky püspök mond,ünnepélyes megnyitó ülés,melyen vendégkép részt vesznek a város és a megye előkelőségeit, nagy diszbankett képezi a megnyitási ünnepség programmját; a háborus viszonyok között sokkal egyszerübben ünnepeljük meg az 50 éves évfordulót,csupán ünnepélyes teljesülést tartunk,melyen Jäger táblai elnök egy multra visszatekintő szép és okos beszédet mond. A teljes ülés nevezetessége,hogy megjelenik azon Dr. Zsabokorszky Ferenc ny. táblai tanácselnök is. egy 94-95 év felé járó, fehér haju, nagyot halló öregur, kit 1891-ben az ujjonnan felállitott táblához neveztek ki táblabirónak s ki mint ilyen részt vett az alakuló ülésen is. Az akkori birák közül az egyedüli,ki még életben van, a többiek már mind eltávoztak az élők sorából, egy kicsit meghatódva nézem az öregurat ,ki már 50 évvel ezelött itt ült ugyanebben a teremben,hol most ülésezünk..

-

Csendesen élünk a Hunyadi János utcai családi ház - ban; az udvarra néző meglehetős keskeny terraszt 1941-ben nagy széles terrasszá épitjuk ki, a terraszon asztalt,kerti székeket állitunk fel s kora tavasztól késő őszig kinn tanyázunk a terraszon. Én hivatalba járok,dolgozom, Tusi meg a háztartást vezeti és a kertben kertészkedik; a háboru nehézségek arra kényszeritenek bennünket,hogy ~~xxxxxx~~ áttérjünk - amint tréfásan mondani szoktam - "az irányitott hadigazdálkodásra", vagyis a virágokkal felhagyunk, az egész kertet konyhai veteményekkel vetjük be, a háborus beszerzési nehézségek közepette nagy segitséget jelent,hogy a kertből paradicsomot, paprikát, sóskát stb. Kapunk, mellette Tusi állandóan tart 5-6 tyukot,ezek meg tojással látnak el bennünket. Mint évek óta mindig,most is minden évben leöljük a 150 kg. körüli disznónkat,mely zsirral és hussal látja el háztartásunkat.

Miklós 1941-ben kitünő eredménnyel érettségizik; érettségi után beiratkozik a pécsi egyetem ,jogi fakultására és azt végzi. Részt vesz az egyetemi ifjuság életében,tagja az Emericánának, bálokra, mulatságokra, zsurokra jár,szivesen foglalkozik a lányokkal,amellett komolyan készül a pályájára, mint a középiskolában, az egyetemen is minden vizsgáját jeles eredménnyel teszi le. Az egyetemen a kor szellemének megfelelően vad antiszemitizmus uralkodik,gyakoriak a zsidóverések; Miklós ezektől távol tartja magát,tanulni akar és nem heccelődni, verekedni. Kovách Antal tábornok vitézi székkapitány ezért valósággal felelősségre von engem a Kaszinóban,micsoda gyerek a fiad,hogy távol tartja magát az ifjusági akcióktól - legszivesebben megmondanám neki a véleményemet a zsidó heccekről, de nem lehet, a közhangulat olyan,hogy a végén mint "zsidóbérencnek" nékem is kitörnék a nyakamat. Miklóst 1944-ben sorozzák és 1944 októberében bevonul Hajmáskérre a tüzérekhez s legközelebb csak két év mulva 1946-ban látjuk viszont.

Béla a ciszterci gimnázium V. osztályának elvégzése után a pécsi Zrinyi Miklós reáliskolába iratkozik be,ahol 1943-ban érettségizik. Érettségi után bevonul a páncélosokhoz,de mindjárt bevonulása után baleset éri,oly szerencsétlenül esik le egy lépcsőn,hogy bokatörést szenved,kórházba szállitják, Meggyógyul, 1944 októberében itthon jár szabadságon, de alig tölt itthon pár napot, táviratilag hivják vissza alakulatához, Miklós után ő is eltünik s szintén csak 1946-ban látjuk viszont.

Laci a gimnázium IV. osztályának elvégzése után ugyancsak a Zrinyi Miklós reáliskolába iratkozik be,1944-ben a reáliskolát áthelyezik Sopronba, megválunk Lacitól is,csak 1945 őszén látjuk viszont.

Elszármazik mindaháromfiu hazulról ,de azért nem maradunk gyerek nélkül. 1941-ben megnövekszik családunk,1941 julius 30-án megszülik Csaba fiam. Nehéz érzésekkel fogadjuk a gyereket; én 50 éves vagyok, Tusi 40,hogy fogjuk majd az apróságot felnevelni,hiszen mire készen lesz iskoláival tul leszek hetvenen, megérem-e ezt a magas kort ? Aztán egy picikét resteljük is a dolgot,táblabiró vagyok,legidősebb fiam érettségizik s most gyerek születik nálunk,mit szólnak hozzá ismerőseink s mit szólnak a nagy fiuk ? Az ismerősök

örömmel üdvözlika kis jövevényt, a fiuk meg egyenesen kitörő lelkesedéssel fogadják az uj kis öcsikét. / Egyébként történik csak az [illegible] nálunk, ami apáméknál is történt: apám táblabiró volt; ötvenen felül volt,én meg ép érettségiztem mikor legkisebb öcsém, Tóni született./ Aztán egy keveset félünk is, a fiuk felnőttek,részben el is kerültek hazulról, a ház elcsendesedett, elszoktunk a gyereksirástól,hogyan fogunk idős fejjel ujra beleszokni,hogy baba van a háznál ? Ez is elrendeződik,eleinte Csaba elég sokat sir, az orvos aztán megállapitja,hogy éhes, Tusinak nincs elég teje, akkor aztán szerzünk anyatejet, Raffayék, Daláthék adnak át naponta s Csaba szépen rendbe jön és a sirás is megszünik. Egészséges, szépen fejlődő gyerek lesz, ki nem csinál semmi zavart a házban - s ahogy nő, fejlődik,értelmesedik egyre nagyobb örömet jelent számunkra,szeretjük a kicsikét és örülünk,hogy itt van közöttünk. - Egyébként akkor midőn Csaba születik nagyon csunya influenza gyötör, magas lázam van,ugy hogy a babát jó darabig csak az ablakon keresztül láthatom,félünk, hogy elkapja tőlem az influenzát és ezért nem eresztenek közel hozzá.

Szüleim a régi Rákóczi ut 66 sz. alatti lakásukban laknak. Ebben az időben apám már jóval meghaladta a 80, évet - 1939-ben a 83. születésnapját ünnepeljük - ennek dacára változatlanul megőrzi férfias tartását,friss szellemiségét, nem nyolcvannak, hetvennek alig nézné az ember. Nagy okosságával, vidám kedélyével, optimista beállitottságával,melyet a háboru fordulatai sem tudnak megtörni példa és mintakép számunkra. Édesanyám is erősen tul van a 60-on - 1939-ben 65 éves - de még mindig a megszokott agilitásával vezeti a háztartást. Böske hugom szüleinkkel él. Laci öcsémet,kit 1939 februárjában Sásdra neveztek ki járásbirónak, 1940 juniusában Pécsre helyezik át ügyésznek, Tóni öcsémet meg, kit 1939 novemberében Igalba neveztek ki járásbirónak 1941 áprilisában a nagykanizsai járásbirósághoz helyezik át birónak. Ilonka hugomék változatlanul Nagytétényben élnek hol sógorom Vörös Laci az ottani fegyvergyár főmérnöke. Nehéz időket élnek át akkor,mikor 1943-ban, 1944-ben megindulnak a légi támadások Budapest ellen, Ilonka három kislányával ott is hagyja a gyárban levő villájukat,mely a gyárban felhalmozott tömérdek robbanóanyag miatt cseppet sem mondható biztonságosnak s beköltözik Pestre. A háborus években Laci és Tóni öcsém többször katonáskodnak s elég hosszu ideig,de mindaketten hadbirósági vonalon teljesitenek szolgálatot s mindig itthon a hátországban, igy különösebb veszedelemmel nem jár a katonáskodásuk.

1940 julius 3-án ünnepeljük meg szüleink aranylakodalmát,összegyülekezik az egész család s fiuk, lányok, unokák együtt ünnepeljük ezen a nevezetes ex évfordulón teljes egészségben, szellemi frisseségben viruló szüleinket.

Tóni öcsém mint hadbiró hadnagy Szombathelyen szolgál, itt megismerkedik egy lánnyal Gömbös Irmával,akit eljegyez, majd pedig 1942 szeptember 5-én megtartják esküvőjüket. Ott van az egész családunk az esküvőn és elhalmozzuk jókivánságainkkal a fiatalokat / sajnos azok nem teljesednek, a házasság nem lesz boldog, Tóni és Irma nem értik meg egymást,végülis pár éves házasság után elválnak./

Apósomék lenn élnek a Felsőmalom utcai családi házban. Egyre nagyobb aggodalommal tölt el bennünket apósom

jól érzi magát nálunk; egyszer aztán elkezd betegeskedni, folytonosan a gyomrával bajlódik,egyik orvosi vizsgálat követi a másikat - 1943-ban aztán a legnagyobb megdöbbenésünkre megállapitják róla, hogy gyomorrákja van és operálhatatlan, mert a szive nem birja el az operációt. Ugy érezzük - visszaemlékezve apósom betegeskedésére - hogy nagyon nehéz idők előtt állunk; szerencsére anyósom állapota olyan egyforma marad, betegsége nem sulyosodik.

Gesztesénél Dunaföldváron 1943-ban Vanda és Lajos (mellé) harmadik gyerek születik,Tamás,kinek mi leszünk a keresztszülei. Wizinger Jenőt 1943 szeptemberében kinevezik Ungvárra pénzügyigazgatóhelyettesnek, azért vállalja ezt az állást, mert igéretet kap, hogy az ottani pénzügyigazgató közeli nyugdijba vonulása után kinevezik a helyére pénzügyigazgatónak. Két vaggonra való butorral mennek el Pécsről és nem is sejtik - de mi sem - hogy két év mulva, 1945-ben mindenüket elveszitve egy táskával fognak hazatérni Pécsre.

-

1939 szeptember 3-án a Fesztl tanács ülésezik; egyik szünetben berohan hozzánk Dr. Somogyváry József ügyvéd és izgalomtól elfulladt hangon ujságolja,hogy a rádió ép most mondta be,hogy a német csapatok hajnalban megindultak Danzig felé; izgalmas várakozás következik,hogyan reagálnak a lengyelek a támadásra ? a lengyelek felveszik a harcot és ezzel megkezdődik a háboru,mely aztán világháboruvá - a második világháboruvá - terebélyesedik ki. Tudtam, évek óta minden idegszálammal éreztem, hogy a háboru feltartóztathatatlanul jön, mióta Hitler 1933-ban magához ragadta a hatalmat egész magatartása, minden cselekvése a háborura utalt; egyik robbanás követi a másikat, a horogkeresztes lázadás és Dollfuss meggyilkolása /1934 /, Sándor szerb király és Barthou francia külügyminiszter meggyilkolása /1934 /, a németek és olaszok beavatkozása a spanyol polgárháboruba /1934 /, a demilitarizált Rajna vidék katonai megszállása /1936 /,Abesszinia elleni háboru /1936 / , Ausztriának a birodalomba való bekebelezése / 1938 /, a Szudétavidék elszakitása /1938 / Cseh és Morvaországnak protektorátuskép a birodalomba való bekebelezése /1939 / mindegyik olyan esemény, mely felkavarja az egész világot és egész közel hozza a háboru veszélyét; aztán nagynehezen lecsendesednek a felkavart szenvedélyek és szakadatlan háborus készülődések között ugyan, de az élet megy tovább a legközelebbi robbanásig; de nyilvánvaló,hogy ezt a végtelenségig folytatni nem lehet,egyszer csak eljutunk addig a pontig,mikor a Hitler őrület által felkavart világ azt mondja: eddig és ne tovább ! Nos Danzig megrohanásával bekövetkezett ez az eset, többé nem hajlandók türni Hitler garázdálkodását s ezzel a háboru megszületett.

Amikor a háborura gondoltam, mindig attól féltem, hogy a németek bennünket magyarokat is berántanak a háboruba s ez a félelmem ismerve az ország katonai és politikai vezetőinek nagy német csodálatát nem is volt egészen alaptalan. És most a háboru megkezdődött - nélkülünk. Általában nagy megdöbbenéssel fogadják a háboru kitörését, ezt a megdöbbenést csak az a jól eső érzés enyhiti,hogy hála Isten kimaradtunk a háboruból.

betegeskedése. Hólyagrákban szenved, állandó orvosi kezelé alatt áll,besugárzásokat kap, de állapota nem javul; nagyon lesoványodik, erős fájdalmai vannak. Betegeskedése dacára délelöttönkint feljárogat hozzánk és ellátja Tusi megbizatásait. 1939 második felében, állapota nagyon sulyosodik, szakadatlan erős fájdalmak gyötrik,ugy hogy anyósom léptennyomon fájdalom csillapitó injekciókat kénytelen neki adni / ennek a módját megtanulja az orcostól / 1939 Szilveszterestét Kereszty Feriéknél töltjük, sokáig fenn vagyunk s ujesztendő reggelén még alszunk,mikor valaki bezörög hozzánk, Tusi azonnal menjen le apósomékhoz, az öregur nagyon roszszul van,magára kapja ruháját s már is megy; felkelek,felöltözködöm és Tusi után én is lemegyek apósomékhoz. El vagyok készülve arra, hogy egy félig eszmé etlen haldoklót találok lenn; de nem, éjszaka rosszul volt ugyan,de most nyugodtan fekszik az ágyában, szépen el lehet vele beszélget - ni, azt emlegetni, hogy feladták neki az utolsó kenetet s most meg kell neki ~~xxxg~~ halni ? Győzöm vigasztalni - s ez a vigasztalás egészen őszinte,mert magam is igy érzem - akivel ilyen szépen el lehet beszélgetni,annak nem olyan sulyos az állapota; egészen megnyugodva jövök haza apósoméktól, közvetlen veszedelem nem fenyeget. A napot csendesen eltölti, este bágyadozni kezd, nagyon álmos lesz,elalszik s többet nem ébred fel; mikor reggel hallom,hogy apósom éjjel meghalt nagyon meglepődöm,mert előző napi állapota után itélve nem hittem, hogy a katasztrófa ennyire közel van. Igen jó ember volt az öregur, nagyon szerette családját, a lányait, unokáit; a hosszu éveken át mig együtt éltünk semmiféle nézeteltérés nem volt közöttünk, Öreg nyugdijjas volt, dolga nem volt, olvasgatott, mikor még kisebbek voltak sétáltatta unokáit s végezte a ház részére szükséges bevásárlásokat, esténkint pedig eljárt a Katholikus Körbe tarokkozni; nagyon szeretett tarokkozni,erre a játékra még a növekedő unokáit is megtanitotta s itthon is kedélyes partikat csinált a három fiuval. 1940 január 3-án temetjük el a családi sirboltban. A következő évben 1941-ben anyósom ezt a sirboltot megnagyobbittatja; exhumáltatjuk Évikét és őt is áthozzuk az uj nagy sirboltba. / Jelenleg feleségem nagyapja Weidinger Gusztáv fekszik itt - az ő és két kisgyerekkorukban elhalt gyermekének csontjai egy kis koporsóban vannak összegyüjtve - aztán itt nyugszik feleségem nagyanyja Weidinger Gusztávné, apósom Szmodis Ödön, anyósom Szmodis Ödönné, sógorom Dr. Wizinger Jenő és az Évikénk - még három hely van a sirboltban, az egyik Wizingernét, a másik kettő Tusit és engem vár... /

Apósom halála után anyósom nagyon egyedül érzi magát a Felsőmalom utcai nagy házban, tehát feladja itteni lakását és felköltözködik hozzánk; mondani sem kell hogy örömmel fogadjuk,Tusinak a kis Csaba mellett nagy segitséget jelent az, hogy anyósom velünk együtt lakik. / A Felsőmalom utcai házat anyósoms a másik tulajdonos Vadnai Aurél 1943-ban eladják Spineth keztyüsnek,anyósom a vételár reá eső részéből az akkor épülő Mór utcai Zakariás féle társasházban két öröklakást vásárol,melyeket három lánya - közöttük feleségem - nevére irat. A két öröklakás az 1950-es évekig marad a család birtokában, akkor eladják őket. / Anyósom nagyon szorgalmas,dolgos asszony

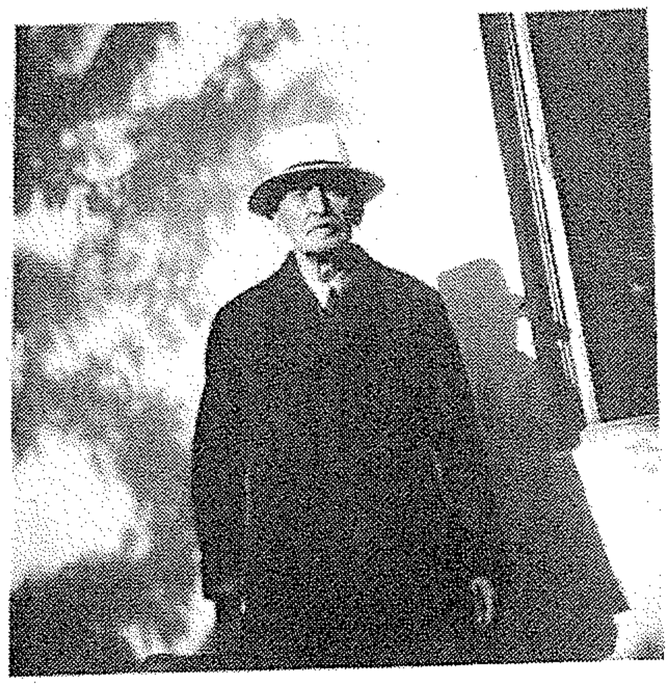

270-1a

Szmodis Ödön
(utolsó fényképe 1939 IX.)

270-1b

Apósom sírja

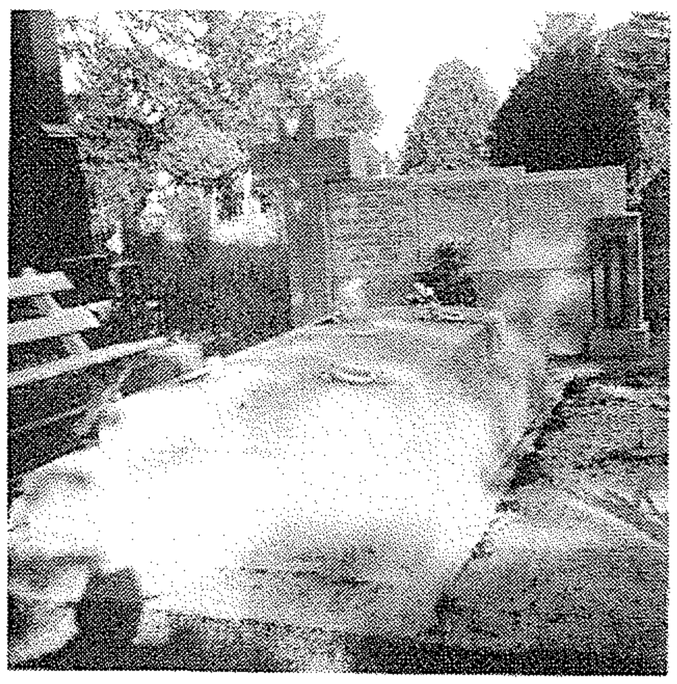

270-1c

Az új családi síbolt

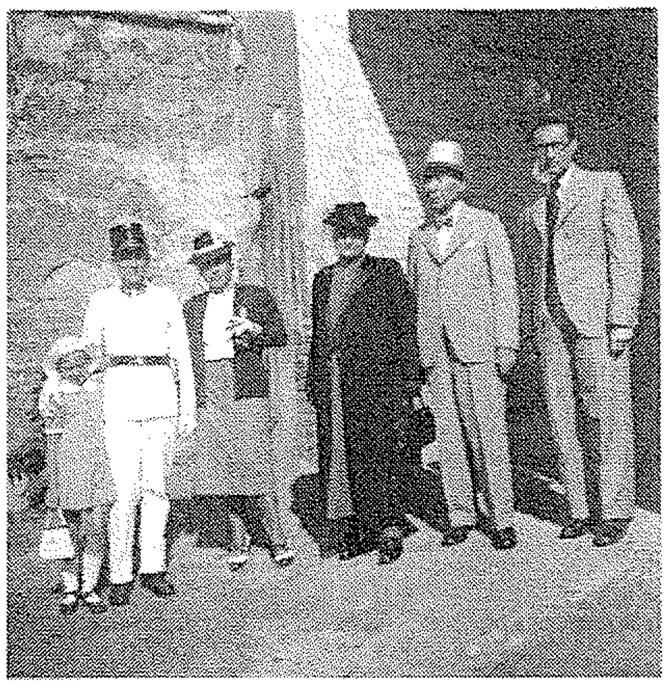

270-2a

Szüleim aranylakodalma

Szüleim aranylakodalma
1940 VII.3

tôttek.

— **Aranylakodalom.** Neusiedler Antal ny. pécsi ítélőtáblai tanácselnök és neje csendes visszavonultságban ma tartották meg aranylakodalmukat, házasságuk 50-ik évfordulóját. A köztiszteletben álló jubilánsokat a tisztelők nagy száma halmozta el jókívánságokkal.

270-2b

Szüleim aranylakodalma

A németek 1939-ben két hét alatt legázolják a lengyeleket,következő évben 1940-ben pár hét alatt elfoglalják Dániát, Norvégiát, Hollandiát, Belgiumot,térdre kényszeritik Franciaországot s mi ezt a roppant küzdelmet hogy ugy mondjam páholyból nézzük végig.

A németek nagy győzelmei csodálatot keltenek, mindenki meg van róla győződve, hogy a németek a háborut már meg is nyerték. Lengyelországot sajnálják,de megállapitják, hogy saját ostoba politikájuk okozta vesztüket,beékelve két ellenséges nagyhatalom közé,távol szövetségeseiktől több óvatosságra, hajlékonyságra, engedékenységre lett volna szükségük, tulságosan is biztak saját - teljesen elégtelennek bizonyult - erejükben és ezzel kihivták maguk ellen a végzetet. Lengyelországot sajnálják,viszont Franciaország bukását vad kárörömmel fogadják, Franciaországban a méltó büntetését elvett trianoni rabtartót látják.

Ha nem is vagyunk benn a háboruban,azért a háborut megérezzük mi is. A háboru kitörésével a legkülönbözőbb korlátozások lépnek életbe,kezd ebben is, abban is hiány jelentkezni, az árak meg másznak felfelé,általános drágulás következik be, a megélhetés egyre nehezebbé válik, életünk egyre szükösebb lesz. Egyébként minden érdeklődést a háboru eseményei kötnek le; falják az ujságokat és térképeken követik, merre járnak a németek. A német győzelmek elkápráztatják a magyar társadalmat; Franciaország leverése után egyedül maradt Angliát könnyen elintézhetőnek vélik; a németek győzelmét bizonyosra veszik. Csak kevesen vannak olyanok, kik tisztán látásukat meg tudják őrizni, kik világosan látják, hogy a németek nagy győzelmeik dacára nagyon távol állnak attól,hogy megnyerjék a háborut, Anglia,ha egyedül áll is, nagyon kemény dió s egy angliai partraszállás nagyon kockázatos dolog,de Amerika sem türi Anglia bukását,hanem baj esetén teljes erejével Anglia segitségére siet; ha pedig a háboru elhuzódik az idő nem Németországnak, hanem ellenségeinek dolgozik. A jobboldali sajtó állandóan dicshimnuszokat zeng Hitlerről és Harmadik Birodalomról, a baloldali sajtó hallgatni kénytelen arról mi történik Németországban s igy a náci uralom igazi arculatáról embertelenségéről, kegyetlenségéről,vadságáról,öldökléseiről a magyar közönségnek sejtelme alig van.

Nem vagyunk benn a háboruban, de 1940-ben nálunk is katonai akcióra kerül a sor. A kormány felveti Erdély kérdését; követeléseit nyomatékosabbé teendő 1940 májusában mozgósitja a magyar hadseregot,mely felvonul a román határra; a fegyverfogható férfiak hónapokon át katonai szolgálatot teljesitenek; végül is Erdély kérdése békésen oldódik meg, a második bécsi döntéssel /1940 VIII.30/ visszakerül hozzánk Erdély magyarlakta része és a Székelyföld, az ország örömmámorban uszik s nagy lelkesedéssel kiséri a honvédségnek a felszabadult magyar városokba,falvakba való bevonulását. A szövetséges hatalmak ép oly kevéssé fogják elismerni a második bécsi döntést,mint az elsőt .

1941 áprilisában egy lépéssel közelebb kerülünk a háboruhoz. A németek megtámadják Jugoszláviát és Görögországot; Magyarország is mozgósit . Előzőleg borzasztó izgalmat vált ki Teleki Pál miniszterelnök öngyilkossá-

ga / 1941 IV.3 / a legvadabb mendemondák vannak forgalomban, vannak kik azt állitják, hogy a németek gyilkolták meg Telekit, mert nem akarta követeléseiket teljesiteni,mások meg azt mondják, hogy a németek követelései elől menekült ~~Teleki~~ Teleki a halálba, inkább megölte magát,hogysem az általa röviddel ezelött megkötött jugoszláv- magyar örök barátsági szerződést felrugja. A mozgósitott hadtestek között van a pécsi hadtest is,bevonuló katonák tömege nyüzsög a városban. Pár napig Pécsett forró lesz a helyzet, jugoszláv repülőgépek járnak felettünk s a városban és a vidéken is bombákat dobnak; a roppant német ütések alatt azonban hamar összeroppan a jugoszláv ellenállás és megszünik a várost fenyegető veszély. A honvédség nem tulságosan kemény harcok után elfoglalja Bácskát és a baranyai háromszöget - ide a pécsi dandár alakulatai vonulnak be - mig Bánát,melyre a románok is igényt tartanak, a németek kezén marad; aféle mézes madzag lesz a németek kezében,aszerint amint akarnak valamit egyik vagy m sik államtól, huzzák el a románok vagy a magyarok orra előtt. Meg lehet állapitani,hogy amilyen örömmel és lelkesedéssel köszöntötték Felvidék és Erdély visszatérését,most ép oly csendben és hallgatagon fogadják Délvidék visszatértét, mintha csak éreznék,hogy ami történt az valamikor bününkül lesz felróva.

1941 junius 22-én a németek megtámadják a Szovjetuniót. A német támadás bizonyos meghökkenést vált ki a magyar társadalomban. Vannak fanatikusok,kik vakon hiszik és hirdetik, hogy a németek 2-3 hónap alatt leverik a Szovjetot és ezzel véget vetnek a bolsevizmusnak,de az emberek többsége bizonytalan érzésekkel nézi a német-szovjet háboru megindulását, ugy érzik,hogy a németek valami veszélyes kalandba bocsátkoztak a Szovjetunió megtámadásával. Nékem az a meggyőződésem, hogy a Szovjetunió elleni támadás csufos kudarccal végződik,ez lesz az a bizonyos narancshéj,melyen a németek elbuknak. Éveket töltöttem régi Oroszországban,ismerem a roppant orosz távolságokat, mely lehetővé teszi a vörös hadseregnek, hogy a szükséghez képest a végtelenségig visszavonuljon; és mennél elöbbre haladnak a németek annál jobban elvesznek a végtelen orosz térségbe, a harcoló csapataik felmorzsolódnak, végtelen hosszura nyuló utánpótlási vonalaik felbomlanak,tisztán érzem,hogy ez a hadjárat csak a németek vereségével végződhet. S a villámháboruhoz füzött remények csakugyan nem teljesednek; a vörös hadsereg keményen védekezik, majd támadni kezd és a háboru csak huzódik, huzódik és egyre sulyosabbá válik; nehezíti a németek harcát a hátuk mögött, körülöttük mindenütt fellángoló partizán háboru is.

1941 julius 5-én a Bárdossy kormány felelőtlenül és ostobán beleviszi az országot a háboruba. Mikor Bárdossy a képviselőházban kijelemti, hogy Magyarország hadi állapotban van a Szovjetunióval, az emberek csodálkozva kérdik,mit jelent az, hogy hadi állapotban vagyunk a Szovjetunióval,annyira váratlanul jön az egész,hogy nem akarják elhinni,hogy ez a háborut jelenti, mikor meg tudatosul bennünk,hogy a kormány hadat üzent a Szovjetuniónak,akkor meg az nem megy az emberek fejébe, miért kellett a Szovjetuniónak hadat üzenni,miért kell a Szovjetunióval háboruskodnunk. Ma már tudjuk, hogy a kormány és a hadvezetőség nem akart az egész bizonyosra vett nagy német győzelemből "kimaradni",ezért léptek be a háboruba. Az bizonyos,hogy soha nép kelletlenebbül,kedvetlenebbül,viszá

nem fejlődik ki valami általános ellenállás,kis csoportok harcolhatnak,de a nagy tömeg mozdulatlan marad. Ha mozdulatlan is marad a nép, a német erőszakoskodások, a Gestapo "wircsaft", a letartóztatások,bebörtönzések, a németek által nagyra növelt Volksbund prepotenciák - a Schwäbische Türkei és Pécs német város propagálása - valami nagy gyülölet hullámot inditanak el, a magyar társadalom tulnyomó része gyülölettel fordul a németek felé.

A Sztojay féle bábkormány alatt beteljesedik a magyar zsidóság végzete. Az antiszemitizmus kimondottan német betegség, a világ egy népét sem járta át annak mérge annyira mint a németeket; nálunk Magyarországon is főleg a németek által lakott városokban, vidékeken volt az antiszemitizmusnak talaja. Nos Hitler Németországa valami hideg irgalmatlansággal felszámolja a német zsidóságot; s az itt lakó németségben s a német származásu,megmagyarosodott,de lelkiségében, ösztöneiben németnek maradt polgárságban egyszerre felélednek az ősi ösztönök, feltámadnak az antiszemita szenvedélyek. / Jellemző a lelkek elvadulására, hogy 1943 körül egy alkalommal mikor végigmegyek a zsidó Dr. Kaufer Imre ügyvéddel a Kossuth Lajos utcán, másnap nagy komolyan figyelmeztetnek,hogy ne mutatkozzak az utcán zsidóval; máskor meg mikor a zsidó Kemény Mór divatárukereskedésébe megyek vásárolni azzal fenyegetnek meg,lefényképeznek, hogy zsidónál vásárolok. / 1938-tól kezdve egymásután születnek meg a zsidó törvények; az elsők még csak a zsidók visszaszoritását célozták,de ezen az uton nincs megállás, a következők megfosztják a zsidóságot vagyonuktól,kereseti lehetőségeiktől,minden emberi jogukt3l, elvesznek tőlük minden életlehetőséget; majd következik a végső leszámolás: a sárga csillag, a gettó, a zsidó tömegek elinditása ma már tudjuk hogy hová, az auschwitzi stb. gázkamarák felé. Mindenesetre a sárga csillag, a getto, a tömeg deportáció még azokat is megdöbbenti,kik a zsidóság visszaszoritását szükségesnek tartották,de a zsidó kérdés ilyetén való megoldásától már visszariadnak.

A zsidóság deportálásával kapcsolatosan egyébként az a nézet uralkodott,hogy egyszerü kitelepitésről, illetőleg a zsidóknak máshová való áttelepitéséről van szó. Sejtelme sincs senkinek a német megsemmisitő táborok létezéséről, ezek borzalmairól, a gázkamarákról s az itt folyó tömeges emberirtásról. Amint nem tudunk semmit a zsidó munkásszázadokban folyó emberirtásról, az ujvidéki öldöklésről sem. A hivatalos helyek mindent elködösitenek, mindent elhomályositanak s a történtekről a legteljesebb sötétségben tartanak. - Jellemző, hogy mikor 1945-ben Ausztriában egy osztrák ujság kerül a kezembe s abban olvasok egy cikket a német megsemmisitő táborokról,gázkamarákról stb. elnevetem magamat, no eddig a németek bolonditották az embereket a "Greuelpropagandával",most meg a szövetségesek csinálnak ilyen propagandát a németek ellen.; elnevetem magamat,mert annyira hihetetlennek tünnek fel elöttem a cikkben foglaltak,hogy egyáltalában nem tudom komolyan venni a cikk állitásait. Csak jóval

sabb érzésekkel nem indult háboruba,mint a magyar a Szovjetunió ellen; se célját, se értelmét nem látták ennek a háborunak.

Eleinte csupán egy kis expediciós sereg harcol a németek oldalán; de azután az egyre nehezebbé váló háborus küzdelmek, a nagy német veszteségek ujabb és ujabb erők bevetését kivánják s a németek követelésére az ország nagyobb haderőt kénytelen a harctérre küldeni. 1942-ben az orosz frontra felvonul a 2. hadsereg, mely sulyos harcokat viv, majd 1943 januárjában bekövetkezik a rettenetes doni katasztrófa, a modern háborura fel nem készült, gyengén felszerelt 2. hadsereg ugyszólván teljesen megsemmisül,, ezrével pusztulnak el az orosz hósivatagokban katonáink s rengeteg család gyászolja elpusztult kedvesét. A hangulat komorrá válik,csak most látja az ország,hogy mibe keveredtünk bele,hogy milyen sulyos veszedelem fenyegeti a magyarságot s még a németbarátokban is megrendül a németekbe vetett bizalom,a németek legyőzhetetlenségébe vetett hit.

1943 hozza meg a háboru sorsában a nagy fordulatot. 1943-ig a háborut a németek diadalmas előretörése jellemzi,most kiegyenlitődnek az erők s a szövetségesek lendülnek támadásba és szakadatlanul szoritják vissza a németeket; a sztalingrádi katasztrófa, az afrikai vereség a háboruban bekövetkezett nagy fordulat jelző kövei. A sziciliai partraszállás következtében Olaszország kilép a háboruból, Németország - eltekintve pár kis szövetségesétől - egyedül marad az egyre reménytelenebbé váló harcban. A közhangulat roppant változáson megy át ezekben az időkben. Az óriási csapások,melyeket a vörös hadsereg mér a németekre, a németek szakadatlan visszavonulása felnyitja az emberek szemét; a háboru egyre növekvő nyomorusága,a legközönségesebb szükségleti cikkek hiánya, az egyre növekvő drágaság csepet sem alkalmasak arra,hogy a rossz közhangulatot megjavitsák. Vannak fanatikus németimádók,főleg a rosszul asszimilált német származásuak között, aztán a magasrangu katonák nagyrésze még mindig a német hadigépezete bámulatában él - ezek között is főleg a hangzataos magyarositott nevet viselő német származásuak - s a Szálasi által megbolond tott nyilasok is vakon hisznek a németek győzelmében - melyet esetleg a legutolsó pillanatban bedobott titkos német csodafegyverek hoznak meg - az ország nagy tö bsége azonban már világosan látja,hogy a háborut a németek elveszitették és gyötri a sziveket az aggodalom , mi lesz velünk magyarokkal.

A Kállay kormány kisérletezik azzal, hogy óvatosan a szövetségesek felé közeledve kivezesse az országot a háboruból, a németek azzal válaszolnak ezekre a kisérletezésekre,hogy 1944 március 19-én váratlanul megszállják az országot s kezükbe ragadják az ország katonai,politikai, gazdasági központjait; az országban berendezkedett Gestapo százával fogdossa össze a baloldali embereket, a szövetségesekkel szimpatizáló, vagy németellenes elemeket. Azt kell mondani ,hogy a német megszállással kapcsolatosan valami furcsa zavarodottság uralkodik az országban; a tömegek teljesen tájékozatlanul állnak szemben az eseményekkel. A németek megszálták az országot,tehát voltaképen ellenséggé váltak; de Horthy helyén marad s az általa kinevezett Sztojay féle bábkormány fenntartja a szövetségi viszony fikcióját - voltaképen senkisem tudja,hogyan állunk a németekkel és ez az oka annak,hogy az országot megszálló németek ellen

utóbb, már itthon,mikor emberekkel beszélek,kik megjárták a német táborokat,komoly értékü memoárokat olvasok,melyek beszámolnak a táborokról, csak akkor döbbenek rá mi tör - tént Németországban, a külömböző német táborokban; a há- boru utáni években eszmélek rá mit müveltek a németek Lengyelországban, az általuk megszállt orosz területeken stb. S nem csupán én voltam igy,de igy volt lehet mondani az egész magyar társadalom, 1945-nek kellett jönnie,hogy tisztán lássunk mi történt körülöttünk a nagy világban. / S akkor vált bennem meggyőződéssé,hogy a németek a hábo- rut akkor sem nyerhették volna meg,ha tizszer annyi ember- rel, hadianyaggal, sőt még atombombával is rendelkeznek, mert hiszek Istenben, az erkölcsi világrendben s aki az erkölcsi világrendet ugy felrugja,mint ahogy a németek tették, az az isteni igazságosságnál fogva pusztulásra van itélve /

S még valami a zsidókkal kapcsolatosan. 1944-ben elveszik a zsidók vagyonát s akkor egy undorító osztozkodás kezdődik, a sok szemét ember, éhes ember mind szerezni akar, mind a zsidó vagyonból akar meggazdagodni. Itt vannak például a zsidó üzletek; tömegesen jelentkez- nek "kereskedők", kik folytatni akarják az üzleteket, át is adják nekik a gyakran szép árukészlettel rendelkező üzleteket , de ezeknek az ujdonsült "kereskedőknek" az üzleti tevékenysége csupán abban merül ki, hogy kiárulják a boltot, a pénzt szépen zsebre vágják s - mint kik jól végezték dolgukat - az üzletet bezárják. Itt vannak aztán a zsidó szőllők, gyümölcsösök stb.ezeknek is rögtön akad gazdájuk,nem utolsó dolog ingyen hozzájutni egy szép szől- lőhöz, gyümölcsöshöz, villához. Az hogy mindenféle semmi ember, szemétember ráveti magát a zsidó vagyonra,hagyján; de mélyen megbotránkozom - s velem együtt mások is meg- botránkoznak -azon, hogy előkelő állásu keresztény urak minden lelkiismeretfurdalás nélkül ülnwk be zsidó szőllők- be, villákba, egyikük sem gondol rá,hogy rablott dolgot szereztek meg, egyiküknek sem jut eszébe,hogy jöhet idő mikor mindent vissza kell adniok a jogos tulajdonosnak - mint ahogy 1945 után be is következik ez,szégyenkezve adják vissza a jogtalanul megszerzett vagyont a tulajdo- nosoknak. 1944 nyarán meg fog engem egy "jóakaróm" s azt mondja: te itt a magaslati ut környékén van egy zsidó szőllő bő szürettel, termő gyümölcsfákkal,szép villával, annak még nincs gazdája,ha akarod azonnal átadják neked ! Az én válaszom rövid: hát mennyiért ülnék be egy gazdá- jától jogtalanul elrabolt jószágba s mennyiért ennék meg abból a szőllőből akár csak egy bilinget is,hiszen a torkomon akadna meg az ebül szerzett gyümölcs ! - Én igy gondolkozom,de sajnos - nem minden ember gondolkozik igy..

- 1942 vége felé elkezdődik nálunk is a lé- gi háboru, 1942-ben, 1943-ban még csak kisebb méretü légi támadásokban van az országnak része,ezekben az évek- ben hazánk inkább csak átvonuló területe a Németországot

támadó angolszász légi flottákmak. Sürün szólal meg a légi riadót jelző sziréna üvöltés,angolszász légi kötelékek nagy motorbugással szállnak fejünk felett a magasban, de soha nem történik semmi; utóbb egészen elközönyösödünk a légi veszély iránt,maradunk ahol vagyunk, óvóhelyre nem megyünk, hiszen ugysem történik semmi. A helyzet csak 1944-ben a német megszállás után változik meg,amikor joggal lehet tartani tőle,hogy az angolszászok városainkat támadni fogják. Szakadatlan légi riadók között élünk, egyik légi riadó követi a másikat, napközben is, este is /esténkint persze a város koromsötétségbe burkolózik. / A rádiót állandóan nyitva tartjuk s figyeljük a légi veszély jelzést - a rádió elhallgatásával jelzik a légi veszélyt - s most már csak idő kérdése a légi riadó; 15-20 perc mulva rendszerint már üvöltöznek is a légi riadót jelző szirénák. Ilyenkor kapjuk a kis Csabát s a hideg pincére tekintettel kikészitett pokrócokat, kabátokat és a táskát, melyben irataink,, értékeink vannak és rohanunk át a szomszédős, domb alá ásott, és igy elég biztonságosnak mondható Burkert pincébe, hol a környékbeli családok keresnek és találnak menedéket. És a légi támadások nem is váratnak magukra, Pécs ugyan mentes marad tőlük - sokan ezt annak tulajdonitják,hogy a város ünnepélyesen felajánlja magát Jézus Szent Szivének /1943 VI.6 /,ki oltalmazza a várost - ellenben Budapest, Székesfehérvár, Sopron és más városok borzasztóan szenvednek a légi támadásoktól.

1944 juniusában az angolszászok partra szállnak Franciaországban és szakadatlanul szoritják vissza a németeket,ugyanekkor a vörös hadsereg egyik csapást a másik után méri a németekre; 1944 nyarán a vörös hadsereg eléri határainkat, Olaszország után Románia is kiugrik a háboruból.

1938-ban Nagyarország ledobja magáról a hadseregét guzsba kötő trianoni ~~kk~~ bilincseket s az ország nagy erővel hozzákezd a honvédség kifejlesztéséhez. A vegyesdandárok hadtestekké alakulnak át, a pécsi IV. hadtest élére Ruszkay Jenő altábornagy kerül, kit utóbb Csatay Lajos altábornagy vált fel, majd Csatay utódja Heszlényi József altábornagy lesz. / Csak ugy zárójelben jegyzem meg,hogy Ruszkay Jenő nyugdijba vonulása után felcsap nyilas vezérnek , mint politikus a németek bizalmi embere, besugója lesz, 1945 után aztán halálra itélik és kivégzik; Csatay a Lakatos kormány honvédelmi minisztere lesz s mikor Szálasi magához ragadja a hatalmat feleségével együtt öngyilkosságot követ el; Heszlényi hüségesen kiszolgálja Szálasiékat és 1946-ban mikor az amerikaiak mint háborus bünöst át ~~xkxxk~~ akarják adni a magyar kormánynak megmérgezi magát. / Az ujjáalakult, megerősödött magyar hadsereg csak egyes részeivel vesz részt a háboruban, igy a pécsi hadtestnek is csupán egyes alakulatai kerülnek ki a harctérre; 1942-ben az 1. hadsereget küldik ki az orosz frontra,molyben több pécsi alakulat is szerepel,ez a hadsereg aztán az 1943 évi szörnyü doni katasztrófában majdnem teljesen elpusztul, hadianyagát csak nagynehezen

xxx, levegőbe repitett hidak és romok maradnak ez után a védelem után.

A háboru események mellett alig van komolyabb jelentősége a pécsi eseményeknek. Makay István polgármester 1940-ben nyugalomba megy és utódjává Esztergár Lajos helyettes polgármestert választják meg. Keservesen fizet ezért a polgármesterségért; 1945 után őt teszik felelőssé a pécsi gettó felállitásáért - pedig azt mások rendelték el, mások kényszeritették a városra,mások jelölték ki gettónak a vasuti bérházat és környékét - mindegy, polgármester volt a gettó felállitása idején és éveket ül emiatt. - 1942 május 11-én meghal Visnya Ernő a Pécsi Takarékpénztár elnökigazgatója, a város felsőházi tagja, a városháza mindenható ura, tisztségein többen osztozkodnak, de a Visnya korszaknak vége. - 1942 decemberében a megye Fischer Béla ny. alispánt,Hechtenberger Konrád lánycsóki esperest és Kovách Antal ny. tábornokot, a város meg Zsolnay-Mattyasovszky Tibor gyárost választja meg felsőházi tagnak. - 1943 -ban Blaskovich Iván megyei főispánt felmentik állásától s helyébe Nikolics Mihály városi főispánt nevezik a megye főispánjának is. Nikolics a Sztojay kormány alatt is megtartja állását, ezért 1945 után népbiróság elé állitják; kiderül, hogy Nikolics állandó kapcsolatot tartott fenn a szociáldemokratákkal és a kisgazdákkal és ezek felkérésére tartotta meg állását,kiket a kormányzat terveiről, szándékairól állandóan informált s a népbirósági tárgyalás felmentéssel végződik. - 1945 október 15-én igen nagy izgalmat kelt a városban Horthy már emlitett proklamációja; de alighogy elhangzott a proklamáció a rádióban beolvassák a vezérkari főnök közleményét,mely egész mást mond mint Horthy proklamációja, a városban nagy bizonytalanság kerekedik, mi történik Pesten, ebben a bizonytalanságban egyszerre megszólal Molnár László tábornok, pécsi honvédkerületi parancsnok s elcsapja magától legfőbb hadurát,Horthyt,kinek esküt tett, nagyhangon bejelenti,hogy átveszi a városban a katonai és polgári hatalmat, s a harcot a németekkel együtt folytatja tovább, s a várost mindenmi körülmények között megvédi a szovjet csapatok ellen. Mikor aztán a vörös hadsereg megközeliti a várost a tábornok ur elsőnek lóg meg a városból.

Szálasi magához ragadta a hatalmat, a nyilasok itt a városban is kezükbe veszik a városhá át. A város nyilas főispánt és polgármestert kap Ivándy Péter illetőleg Dr. Szabady József személyében, a városházára kitüzik a zöld nyilaskeresztes piros zászlót s az utcákon feltünnek a zöld inges,Árpád sávos karszalagos nyilasok,nagyban fontoskodnak és éreztetik,hogy ők most a város urai. Első dolguk,hogy egész sereg érdemes városi polgárt ,kiket baloldaliaknak minősitenek lefognak és internálnak, az internáltak között van Dr. Jäger Béla táblai elnök, Nikolics Mihály főispán, Horváth István alispán. Dr. Molnár Kálmán egyetemi tanár, Dr. Irisztics Sándor egyetemi tanár, Esztergár Lajos polgármester, Dr. Balassa Miklós ügyvéd, Fehér Miklós mérnök, Jilly Endre főszolgabiró,Dr. Kiss Viktor orvos, Dr. Makó Jenő járásbiró,, Winternitz Ferenc főszolgabiró, Dr. Paske Ferenc ügyvéd[stb. a letartóztatottakat egy darabig Pécsett őrzik,majd átszállitják őket Nagykanizsára az ottani internáló táborba.Komolyabb bajt azonban nemokoznak a nyilasok a város életében,itt Pécsett meglehetős kevesen vannak s mielött elterebélyesedhetnének és kimutathatnák a

[Dr. Zakariás Nándor ügyvéd

tudják pótolni; de az elveszitett és a modern háboruban nagy jelentőséggel biró nehéz fegyverek, harckocsik,repülőgépek pótolhatatlanok maradnak s a magyar hadsereg 1944-ben ezek nélkül kénytelen hadba vonulni. Az oroszoknak a magyar határokon való megjelenésekor mozgósitják az egész magyar hadsereget és igy a pécsi hadtest is háboruba vonul. A magyar hadsereg mindent elkövet hogy feltartsa az oroszokat, azonban a gyengén felszerelt és nehéz fegyvereket, harckocsikat, repülőgépeket nélkülöző hadsereg képtelen a vörös hadsereget feltartani; a németek igérnek ugyan segitséget,de már magukon sem tudnak segiteni nem hogy rajtunk s a nagy tulerőben levő vörös hadsereg leküzdve minden ellenállást nyomul Magyarországon előre. Égő városok, falvak, halottak, sebesültek tömege, ujra és ujra megismétlődő légi támadások, az országutakon menekülök ezrei hömpölyögnek - 1944 őszén feneketlen kaoszba fulladt Magyarország.

Horthy látva a további ellenállás lehetetlenségét, 1944 október 15-én bejelenti a háboruból való kilépésünket; erre Szálasi német segitséggel magához ragadja a hatalmat és akkor, mikor már senki sem akar harcolni, proklamálja a háboru tovább folytatását. A németek mellett most már más sem áll mint Szálasi nyilas bandája, kik cselédmódra kiszolgálják a németeket, rabolnak, gyilkolnak, valóságos rémuralmat tartanak fenn. Az ország pusztul s a pusztulást betetőzi Budapest pusztulása, melyet a németek és a nyilasok védelmeznek

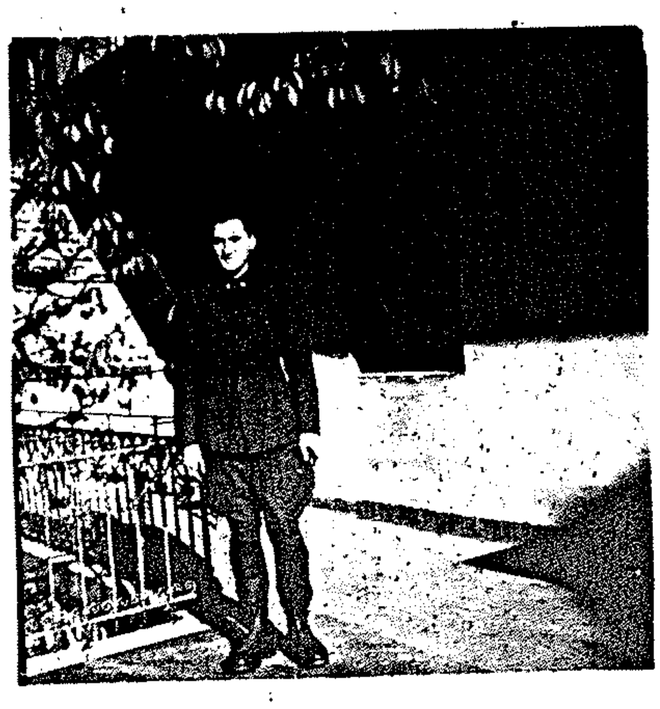

Béla 1944. XI.

a foguk fehérét, megjönnek az oroszok ,ők meg vil/ággá szaladnak, ahányan vannak annyifelé.

-

Az életünk az 1939-1944 esztendőkben ?

A háboru kitört,mi kimaradtunk belőle s tulesve az első megdöbbenésen az élet folytatódik tovább,ugy mint korábban; legfeljebb sokkal több ujságot olvasunk mint azelőtt és örökösen a rádiót hallgatjuk, mindenki kiváncsi a háboru eseményeire. A kedélyes és közvetlen modoru Jäger táblai elnök és felesége összetartják a birósági családokat,a Kath. Körben hetenkint tartani szokott családi összejöveteleken találkozunk. A mi baráti körünk változatlanul együtt van, a névnapokat vendégeskedéssel ünnepeljük meg,habár a vendégeskedések a nehezülő viszonyok folytán szerényebb mértéküek mint voltak azelőtt. Bálokat, táncmulatságokat ép ugy rendeznek mint korábban,sőt 1942 ben még én is bálrendezőnek csapok fel. 1942 február 12-én rendezi az Emericana Quinqueecclesiensis corporátiója az Emericana nagy báljá; a prior, Vörös Mihály családi gyásza miatt nem vehet részt a bál előkészitésében, ezért mint subprior én vagyok kénytelen átvenni a bál megrendezését. Természetesen csak az irányitást tartom a kezemben,magát a részletmunkát az emericánás fiuk végzik,de azért még igy is elég gondot okoz a bál megrendezése. Fényes bál, szép bál lesz az Emericana bálja az ezidőkben szokásos külsőségekkel; zöld sapkás Emericánások fogadják és kisérik fel a Pannonia nagy báltermébe az érkező vendégeket, az előkelőségek harsonák zengése mellett vonulnak be a terembe és foglalják el helyüket a diszemelvényen, ünnepélyes bálmegnyitás, a nyitó párok - a lányok mind első bálozók - csárdást majd valcert táncolnak , sok ember van a bálon,jókedv, kitünő hangulat uralkodik, a végén örömmel állapitom meg,hogy fáradozásom nem volt hiábavaló, a bál anyagilag is , erkölcsileg is kitünően sikerül.

Évtizedek óta áll fenn a városban egy kedélyes vacsorázó társaság, a Tulipánia, 30-40 taggal,kik havonta egyszer vacsorára gyülnek össze,egyszer itt, máskor ott; vacsora után tányéroznak, az igy összegyülő elég jelentékeny összeget karácsonykor jótékony célra forditják. 1940-ben engem is meghiv a Tulipániába az asztaltársaság elnöke Dr. Narancsik József ügyvéd,kivel a biróságról jóbarátságban vagyok, ettől kezdve rendszeresen ellátogatok a Tulipánia vacsorákra; Dr. Narancsik József 1941 jun.13-án bekövetkezett halála után Siptár Lajost,a Pécsi Takarékpénztár igazgatóját választjuk meg az asztaltársaság elnökévé,kivel szintén a legjobb barátságban vagyok / esténkint Siptár Lajossal,Pacher Bélával a Nemzeti Bank fiókvezetőjével,Ujházy Bélával ,az Egyházmegyei Takarékpénztár igazgatójával és Kenedi Jánossal a Villanytelep főkönyvelőjével szoktam együtt üldögélni a Kaszinóban. / Ezekben az időkben még egy asztaltársaságnak leszek tagja, a Mecsek egyesület vezető embereiből alakult Kiss József asztal társaságnak,mely havonta a Vasutas Otthonban tartja vacsoráját, ezeken a vacsorákon Dr. Reuter Camillo egyetemi tanár ~~prxxt~~ . - nagy turista és természetbarát,mellette a város egyik legnagyobb magánkönyvtárának tulajdonosa - prezideál. Rendszeresen eljárogatok a ~~Kxx~~ 69-es összejövetelekre s a Madártani Intézet barátainak összejövetelére is. Nemcsak a fehér asztal mel

lett turistáskodom,1943-ban 1944-ben egy turista társasággal járom a Mecseket,melynek törzstagjai Krassóy Béláék, Baryistvánék, Deáky Andor, Lipthay Kálmán,de jönnek velünk mások is, vasárnaponkint megyünk fel a hegyre és szép turákat csinálunk a Mesesken.

Szinházba elég gyakran járunk.1940 elején életbe léptetik a cseretársulat rendszert,vagyis állandó társulat helyett 2-3 hónaponkint drámai és operett társulatok váltogatják egymást a szinházban; 1940-1942-ben Ihász Aladár,Bánky Róbert, Tolnai Andor, Kardos Géza,Beleznai Unger István TUróczy Gyula, Jakabffy Dezső cseretársulatai játszanak a szinházban. Ez a rendszer azon bukik meg,hogy a tervbe vett komoly és elsőrangu szinészeket foglalkoztató staggionék helyett legtöbbször sablonos vidéki,néha nagyon alacsony szinvonalu társulatokat kap a város és ennél mégis csak jobb egy állandó s a városi szinibizottság felügyelete alatt müködő társulat.1942 őszén tehát visszaállitják a régi rendet s a szinházba Hlatky László igazgató elég magas szinvonalu társulata vonul be.Többször van szerencsénk neves fővárosi müvészelhez,igy Kiss Ferencet a Nemzeti Szinház müvészét a Macbethben látjuk,Németh Mária Tosca cimszerepét énekli s felejthetetlen alakitást nyujt Bajor Gizi "A bolond Ásvaynéban"; az első felvonásban ragyogóan szép fiatalasszony, a következő felvonásokban sovány, sárga, ráncos öregasszony,félelmes hüséggel játsza meg az öregasszonyt,csikorgó,nyámmogó beszédével,csontos kezének furcsa gesztusaival, apró , öreges, végtelen jellemző mozdulataival.

1939-ben a Belvárosi szinház felejthetetlen előadásban játsza a szinházban Kodolányi János ormánysági drámáját a "Földindulást." Eszenyi Olgával, Páger Antallal, Vaszary Piroskával, Mihályffy Bélával a vezető szerepekben.Nem csak a hatalmas előadás,de a darab mondanivalója - az egyke és a magyarság pusztulása - mélyen megrázza a közönséget,vitákat indit és aktuálissá teszi az országpusztitó vész leküzdésének kérdését. / Viták azok vannak - de a tettek nem születnek meg... /

1940-ben a szinházban vendégkép szerepel az Eszéki szinház operatársulata, Zajcnak - a horvát Erkelnek - romantikus Zrinyi operáját / Nikola Subic Zrinjszki / játszák. Persze Zrinyi horvát hős, Szigetvárban a horvát szabadságért harcolnak, a kirohanáskor a horvát zászlót bontják ki - a nemzeti ébredés idején minden nép megteremtette a maga romantikus,nemzeti, hősi operáját, igy született meg nálunk Hunyadi László, a horvátoknál meg a Zrinyi opera. Az előadás igen ünnepélyes külsőségek között, az akkoriban kötött jugoszláv-magyar örök baráti szerződés jegyében zajlik le.

1941 januárjában ünnepi heteket rendeznek a városban. Hangversenyek követik egymást,kézőművészeti kiállitást rendeznek, előadásokat tartanak, többek között Kós Károly is beszél az erdélyi müvészetről. Az ünnepi hetek során a kalotaszeg ballada-együttes előadja "Csáki biró lánya" dramatizált balladát, a Nemzeti Szinház együttese előadja "Az ember tragédiáját Lehotay Árpáddal, Lukács Margittal, Táray Ferenccel a vezető szerepekben, mig az Operaház együttese Mozart "Szöktetés a szerályból" operáját adja elő Szabó Ilonkával,Tamás Ilonkával, Rösler Endrével, Sárdy Jánossal és Koréh Endrével a vezé szerepekben.

Moziba is sürün járunk. A háborus viszonyok mia az angol, francia,amerikai filmeket nem igen láthatunk, kül-

földi filmet csak németet mutatnak be ,viszont ezek a filmek - az Ufa filmek - kitünőek; elsőrangu szinészek, a legkisebb szerepben is rendkivül karakterisztikus alakok,gyönyörü képek, ötletes, ügyes rendezés kiválóvá teszik ezeket a filmeket. Vannak közöttük persze propaganda filmek, mint amilyen például "A nagy király" Nagy Frigyes szerepében Otto Gebürrel, de ezek a filmek is rendkivül hatásosak s nem lóg ki belőlük a propaganda-lóláb. Azok a filmek melyek csak szórakoztatást célozzák, kitünőek, egyik,vidámabb, szellemesebb, ötletesebbek mint a másik, különösen az Ufa jubiláris filmje a "Münchausen" csodálatosnak mondható, a kiállitás gazdagsága, a rendezés ötletessége, a technikai trükkök,meglepetések sorozata felejthetetlenné teszi ezt a filmet. A magyar filmek már jóval gyengébbek a németeknél, van közöttük néhány nagyszabásu film / Emberek a havason, Rákóczi nóta /,vannak közöttük propaganda jellegü filmek / A harmincadik, árségváltás/ s vannak közöttük szellemes mulatságos filmek,de általában a magyar filmek nem érik el az Ufa filmek szinvonalát. Pedig a színészgárda,mely szerepel bennük / Csortos Gyula, Jávor Pál, Páger Antal, Rajnay Gábor, Szeleczky Zita, Simor Erzsi,Muráti Lili, Vaszary Piri stb / kitünő.

Szegény Schatz Vera a zsidótörvényes világban kénytelen kölcsönkönyvtárát felszámolni. 1939-ben belépek az Egyetemi könyvtárba,melyben nem csak komoly ,tudományos müvek állnak az ember rendelkezésére,hanem az ujonnan megjelenő modern szépirodalmi müvek is.

Én persze ezekben az időkben is nap-nap után fenn vagyok esténkint a Kaszinóban,mely érdekes változáson megy át. A Kaszinó mindig férfiak találkozó helye volt,nők nem látogathatták,nos most a Kaszinóban megjelennek a nők is. Az történik ugyanis,hogy 1940-be kibuktatják a választmányból a zsidó hitközség elnökét, a gazdag Dr. Deutsch Zsigmond téglagyárost; válaszul erre a zsidó tagok kilépnek a Kaszinóból, a Kaszinó ezzel elveszíti tagjainak 1/3-át,mely megrenditi az anyagi alapjait / nemcsupán a tagdijjak hiányoznak,de hiányoznak a kártyapénzek is. / A Kaszinó igazgatójának ekkor megválasztják az élelmes,ügyes Sik Lajos tüzoltó főparancsnokot,aki azon van,hogy a Kaszinót megmentse a bukástól. Teljesen uj alapokra helyezi a Kaszinó életét; a termeket izlésesen átrendezi,modern világitással látja el modern butorokat,szines teritővel boritott asztalokat állit be,bevezeti az italok, hideg ételek felszolgálását; s az ujonnan berendezett,csinos,izléses termeket megnyitja a hölgyeknek is,velük k jön a fiatalság is, a Kaszinónak annyi uj tagja lesz, hogy a kilépetteket kellőkép pótolják s egyszerre élet,elevenség költözik be a Kaszinóba; az öregurak ugyan morognak,hogy egész felforgatták a régi KaszinÁt,de a fiatalok annál jobban érzik magukat a megujhodott Kaszinóban, a vasárnap délelötti sörözéseken, a vasárnap délutáni táncos teákon tele van minden.

Egyébként ezekben a viharos időkben a Kaszinó egy nagy hirközpont. A város minden rétegéből járnak ide urak; a megye, a város, a biróság, a katonaság,a posta, a vasut, a bankok, a nagy vállalatok, különböző intézmények mind-mind képviselve vannak a Kaszinóban,az urak kicserélik, megbeszélik értesüléseiket, a Kaszinóban lehet legjobban értesülni mindenről ami készül, vagy történik és ez teszi,hogy állandóan sokan látogatják a Kaszinót,különösem nagy események idején csak ugy nyüzsög a Kaszinó termeiben

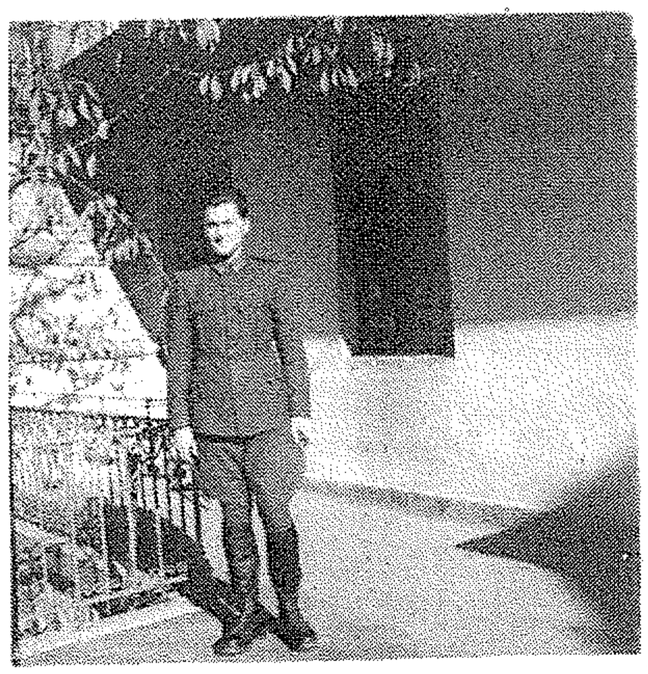

276-2

Béla 1944. XI.

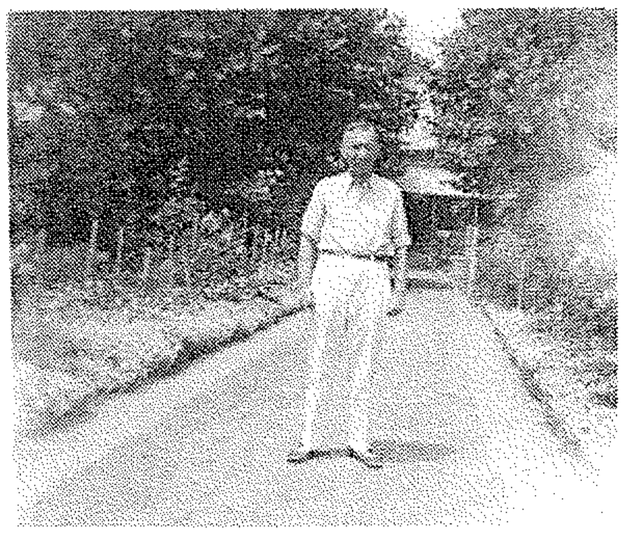

284-1a

284-1b

Balatonboglár 1944 VII.

284-1c

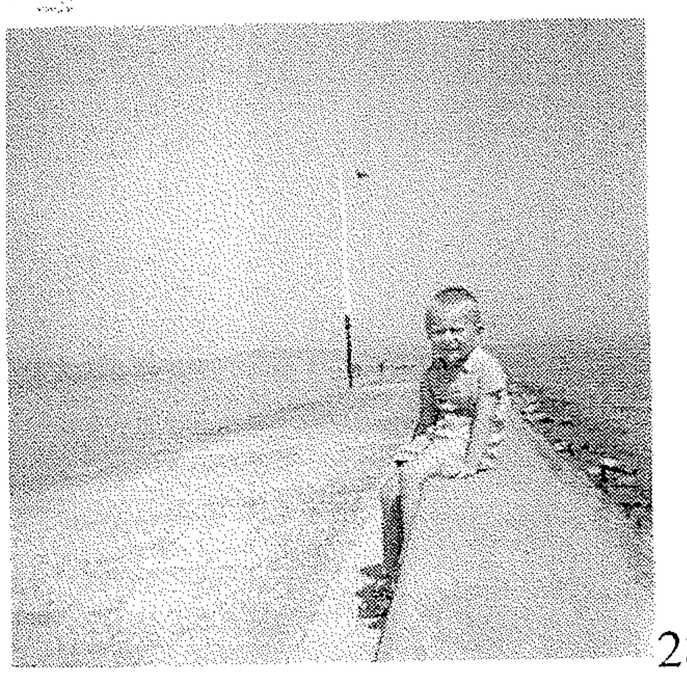

284-1d

Csaba

a sok ember. A Kaszinó centruma a hosszu fehér asztal,mely mellett Fischer Bélával, az elnökkel az asztalfőn, a megye és a város vezető emberei isszák ebéd utáni feketéjüket. Fiatalabb kromban eszembe sem jutott,hogy leüljek az öreg urak mellé;de felettem is elszaladnak az évek, táblabiró leszek és most már magától értetődő természetességgel ülök le az asztal mellé,mely mellett barátaim is ott ülnek; ugyan hétköznap ebéd után nem igen megyek fel,de vasárnap ebéd után mindig fenn vagyok a Kaszinóban,melyhez hivatalos kapcsolatok is füznek,mert az 1943 március 14-én tartott közgyülésen beválasztanak a Kaszinó választmányába.

Amint már emlitettem az 1939 elötti élet a háboru kitörése után egy darabig még+folyik ugyan,de már csendesebb mederben; 1941 után - a háboruba való belépésünk után - meg lassan elcsendesedik minden,megritkulnak a bálok, a mulatságok, azok sem tartanak sokáig, a záróra éjjel két órakor van, az 1939 elötti nagyon is bőséges vendéglátások meg épen egész szerény keretek között mozognak, a beszerzési nehézségek miatt traktákat már nem lehet rendezni. 1943-tól kezdve mikor a doni katasztrófa folytán ennyi család gyászol s mikor az egyre fokozódó aggodalom egyre nyomottabbá teszi a kedélyeket,megszünik minden; ha csinálnak is egy-egy táncos összejövetelt - a fiatalság persze él és szórakozni akar - záróra este 11 órakor van,legfeljebb Szilveszter este hosszabbitják meg a zárórát éjfél után egy óráig; vendéglátások sincsenek többé. 1944-ben aztán teljesen megszünik minden, a német megszállás, a Gestapo garázdálkodása, a folytonos letartóztatások, aztán a szakadatlan nappali és esti légi riadók nagyon nyomják a kedélyeket s lehetetlenné teszneknek minden társas életet,még moziba, szinházba sem igen lehet járni. A"társas élet" most a légoltalmi pincékben zajlik le, összeismerkedünk a környékbeli családokkal,akikkel nap-nap után órákat töltünk el a Burkert pincében; az asszonyok összeülnek beszélgetni,körülöttünk a gyerekek hancuroznak s mikor lefujják a légi riadót azzal bucsuzunk el,hogy viszontlátásra - ami esetleg pár óra mulva már bekövetkezhet..

-

1939-1944 években ugy mint korábban elég sokat jöviink,megyünk a nagyvilágban.

1939 juliusában - még béke van,de már minden a készülő viharra mutat - Balatonmárián nyaralunk a Napsugár penzióban; közben kirándulásokat teszünk Keszthelyre, Szárszóra - hol jóbarátainkat Szendrő Ottmárékat látogatjuk meg,kiknek villájuk van Szárszón - aztán Balatonfenyvesre,Balatonföldvárra.

Jóbarátommal és 69-es bajtársammal Antal Aladárral összebeszélünk,hogy Ruszinszkó visszatérvén utazást tesziink odafenn s felkeressük azt a vidéket,hol valamikor 1915-ben az ezreddel együtt jártunk. Augusztus elején hazajövünk Balatonmáriáról, én elutazom pár napra Csébyékhez Székesfehérvárra és augusztus 7-én Székesfehérvárról Ungvárra utazom,hol már Antal Aladár vár rám. Együtt megnézzük Ungvárt,ezt az érdekes és kedves várost,melyen a Latorca folyik keresztül, következő napon augusztus 8-án meg Munkácsra látogatunk el,hol a Rákóczi várat nézzük meg. Augusztus 9-én Nagypolányba megyünk,mely mellett 1915 április végén,május elején ezredünk állt. Autóbusszal megyünk s ahogy szaladunk Nagypolány felé ezer emlék ébredez ben-

nünk, ezt az országutat jártuk,, Cirókanagyfalun táboroztunk, amott meg az erdő szélén álltak a harminc és felesek,melyeknek imponáló orgonálását annyiszor hallottuk. Nem vagyunk szerencsések, amikor beérünk Nagypolányba vihar tör ki,mely beszorit bennünket egy ruszin parasztházba - véletlenül egy olyanba,hol a gazda az első világháboru idején pont Pécsett katonáskodott - tele vagyunk izgalommal, idegességgel, menni, látni szeretnénk fel szeretnénk keresni egykori állásainkat s ehelyett itt kell kostokolnunk egy parasztházban. De aztán elvonul a vihar,elindulhatunk,csupán a vihar nyomán kerekedett nagy sár okoz kellemetlenséget. Nehezen ismerjük ki magunkat,mert ahol valamikor erdő volt, azt kivágták,ahol meg kopasz dombok voltak ott az elmult 24 év alatt erdő nőtt,de mégis megtaláljuk a domboldalt hol zászlóaljunk állott; alattunk a falu, a falun tul egy hirtelen emelkedésü domb,melyen a 6-osok állása huzódott,a falu mellett a kis templom,mely körül annak idején patrulljaink és az orosz patrullok cicáztak; a templom annak idején jó néhány gránátot kapott, a meglehetős omladozó állapotban levő templomot nem is hozták rendbe,hanem benn a faluban épitettek egy uj nagy templomot; a régi kis templom körül hősi halottak temetője terül el, a falu környékén mindenfelé elszórt katonasirok lakóit itt gyüjtötték össze. Kár hogy az időnk nagyon rövid, érdemes lett volna 2-3 napot itt tölteni és bejárni nagyobb távolságokra is az itteni harcok helyét.- Augusztus 10-én Uzsokra rándulunk ki,mely körül 1914/15-ben ugyancsak nagy harcok folytak. Gyönyörködünk az Ung völgy festői szépségeiben,a hatalmas hegyekben,melyekre nagynehezen kapaszkodik fel vonatunk; a végállomásnál, Uzsoknál - maga a falu lenn a völgyben fekszik - egy turista szálló, egy hősi temető, azon tul egy hatalmas fakapu, itt huzódik a lengyel határ; a lengyel határőrök nagyon barátságosak hozzánk,minden további nélkül megengedik,hogy aki akar a közeli lengyel községbe Lavocnéba átsétáljon / e körül a község körül 1914 őszén az ezrednek sulyos harcai voltak / végül is délután egy szép kirándulás emlékével térünk vissza Ungvárra. Még aznap délután tovább utazunk Kassára,hol egy napot töltünk,megnézzük a várost, sejtelmem sincs róla,hogy ~~xxxxxxx~~ három év mulva ujra megérkezem Kassára és ebben a szép városban fogok katonáskodni. - Augusztus 12-én utazunk Aladárral Budapestre,hol bucsut veszünk egymástól; én megyek tovább Dunaföldvárra,hol Tusi vár a gyerekekkel,egy hetet töltünk itt Gesztes Lajoséknál és csak augusztus 20-án térünk haza Pécsre.

1940-ben nem megyünk nyaralni. A nyaralást akép pótoljuk, hogy Tusi Miklóssal és Lacival Dunaföldvárra megy Geszteséhez , Béla az iskolájával Balatonlellén üdül, én meg két hetet Harkányban töltök Vadnaiéknál.

1941 juliusában születik Csaba,nem tudunk elmenni nyaralni. Én augusztusban egy hetet töltök Budapesten,innen kirándulok Visegrádra, aztán Egerbe,megnézem ezt a szép városkát,mely felett ott emelkedik Dobó István vára,az egyik várfokán az "Egri csillagok" irója Gárdonyi Géza alussza örök álmát. Augusztus 20-án, Szent István napján Budapesten vagyok,megnézem a Szent István napi körmenetet,vagy két óra hosszat állok a Szentgyörgy téren, nagyon kifáradok, mégis ugy érzem,hogy egyszer az életben érdemes volt ezt a nagy és fényes körmenetet végignéznem. Szeptemberben egy hetet töltök Harkányban, utána leutazom pár napra Tóni öcsémhez Nagykanizsára; együtt kirándulunk Csáktornyára,megnézzük az

Akkor mikor a lezajlott világháboru után ujabb háboru veszélye kezdett fenyegetni, nagyon tartottam tőle, nogy ez ujabb háboruba is el kell majd mennem. Az 1930-as években - mint már emlitettem - két fegyvergyakorlatot csinálok utána kineveznek főhadnagynak s ezzel katonai pályafutásom egyenlőre befejeződik, sem az 1938-as felvidéki sem az 1939es ruszinszkoi mozgósitáskor nem hivnak be katonai szolgálatra; 1939 őszén kitör ugyan a háboru, de mi szerencsésen kimaradunk belőle s igy amitől féltem nem következik be, a kitört háboruba nem kell elmennem.

Viszont a katonáék nem feledkeznek el rólam, mert 1940 februárjában behivót kapok a 8. honvédgyalogezred II. zászlóaljához és pedig olykép hogy havonta egy napot kell szolgálnom; az 5. századba osztanak be, melynek parancsnoka egy szimpatikus fiatal tényleges hadnagy Bányai Artur, ki igen ügyesen oldja meg a rangkülönbség kérdését - t.i. hogy én mint öreg főhadnagy alatta a fiatal hadnagy parancsnoksága alatt szolgálok - vagy rám bizza a századot, vagy ha maga foglalkozik a századdal, kiemel a századból s csak mint néző szemlélődöm. Mindenesetre 49 éves koromban - már mint táblabiró - ujra századnál vagyok, kivonulok a századdal gyakorlatozni, éleslövészetre stb. Négy napot szolgálok igy, de mikor 1940 nyarán az erdélyi mozgósitás kezdődik, hála Isten ujra csak nem kellek a katonáéknak és igy ebből a mozgósitásból is kimaradok. 1941 márciusában aztán - ebben az évben töltöm be 50. évemet - megkapom a hivatalos értesitést, hogy a 8. honvédgyalogezred II. zászlóaljának állományából áthelyeztek a sásdi 31. hadkiegészitő parancsnokság állományába, vagyis hivatalosan is megváltam a harcoló alakulattól s most már szükség esetén csak valamely hátsó alakulathoz osztanak be.

Egy évig nyugodtan ülök otthon, mikor 1942 márciusában behivnak a sásdi hadkiegészitő parancsnoksághoz, honnan tovább irányitanak a Kassán állomásozó 104. Ellátó oszlophoz. Ez az Ellátó oszlop a pécs IV. hadtest mozgósitott alakulata, mely a hadmüveleti területre irányuló szállitásokat bonyolitja le; bár a kassai VIII. hadtest területén tartózkodik, nem tartozik e hadtest állományába, hanem a Központi szállitásvezetőség parancsnoksága, illetőleg rendelkezése alatt áll.

1942 március 25-én vonulok be az Ellátó oszlophoz, melynek laktanyája a Kazinczy utcai Orthodox zsidó iskola épületében van. Az alakulat parancsnoka Széky Pál tart.százados, pécsi tanitóképezdei tanár, kit még hazulról jól ismerek, ki mellett mint segédtiszt müködöm; mellette ellátom a kiképző és fegyelmező tiszt munkakörét is, Széky távollétében pedig mint rangidős tiszt a parancsnokságban helyettesitem. Az Első tisztjei Wachter Gáspár zászlós, Szokolyay Zsigmond, Szily László hadapródok, szolgálatvezető őrmester Meckl János, számviv. őrmester Németh Zoltán; az osztálynál négy karpaszományos szolgál / Kohárv János, Mocsáry László, Dr. Barta István, Dr. Gussmann Viktor/ kik tiszti munkát végeznek s kiket ugy kezelünk mintha tisztek lennének. Az Ellátó oszlop állománya 200 fő, az oszlop pécsi alakulat lévén, a tisztek, legények mind pécsiek illetőleg baranyaiak, a személyi utánpótlásunkat a sásdi hadkiegészitő parancsnokságtól kapjuk.

Az Ellónak a vasutállomáson egy irodája van, mely

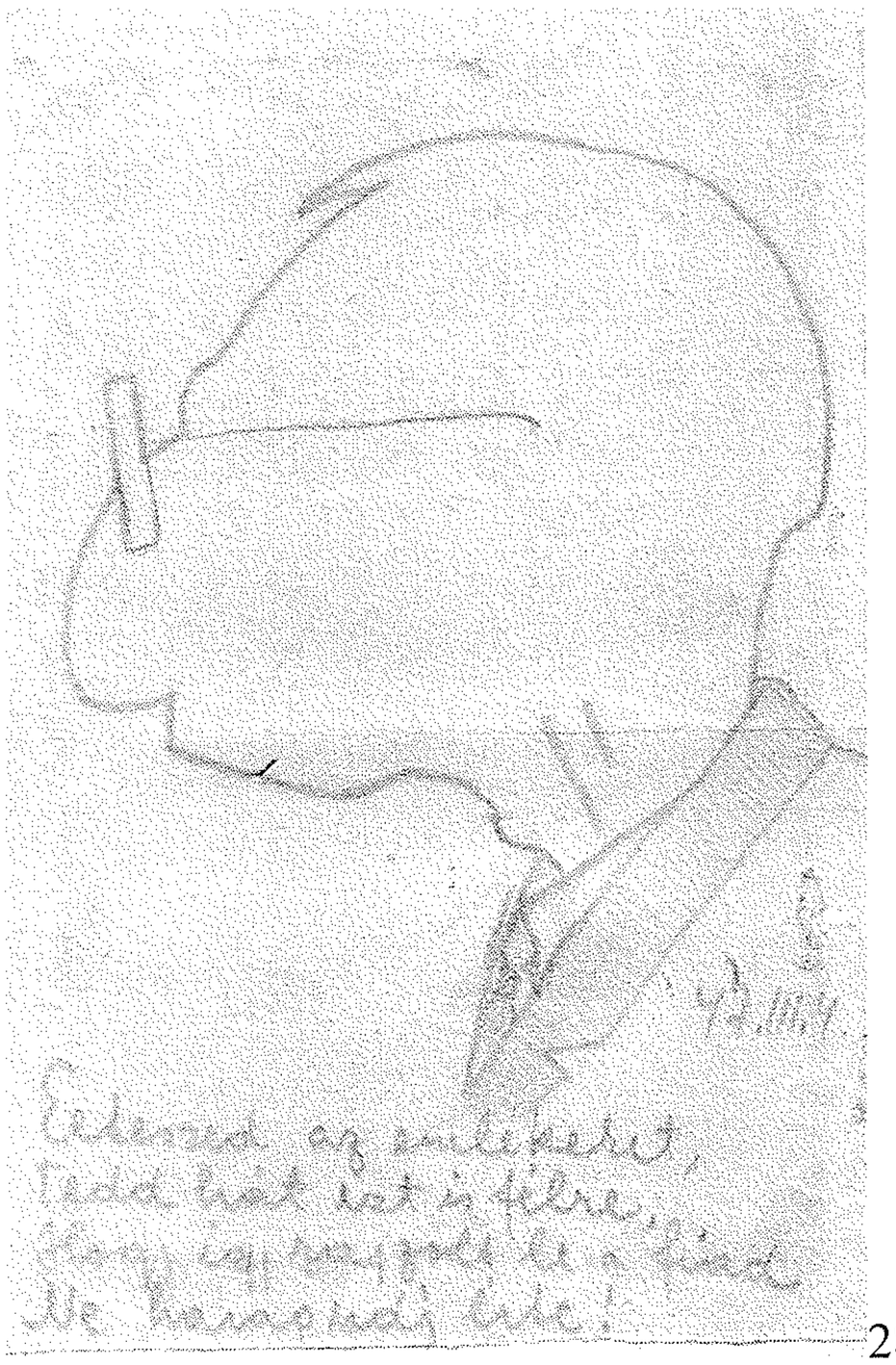

284-2

Miklós rajza

286

Kassa, 1942

pán azt engedik meg,hogy éjjel az ember lefekhet - felöltözködve - az irodában. Morgunk is valamennyien az uj rend miatt, nem tetszik, hogy vége a korábbi szép szabadságnak.

1942 nyarán a 2. hadsereg felvonul az orosz frontra; a hadsereg felvonulása nem Kassán,hanem Galántán át történik, Kassán át csak a munkásszázadok vonulnak\ki a frontra. Kassáról mindennap indul egy vonat ki a frontra az.u.n "Magyar szolgálati szerelvény",ezzel a vonattal tisztek és katonák egyes utazók, kisebb csoportok mennek; a Kassára beérkezőket a Katonagondozó és rendészeti csoport emberei összeszedik, elszállásolják,élelemmel látják el s a következő napon induló szerelvénnyel inditják ki a frontra. A frontról sokszor érkeznek sebesültszállitó vonatok,olykor jön egy-egy szabadságos vonat is,mely a szabadságosokat hozza. Kassán át jönnek a frontról az olasz szabadságos vonatok is,ezeket mindig katonazenével,nagy ünnepélyességgel fogadják.

Jól megvolnék az Ellátó oszlopnál,csak egy nem tetszik nekem , de az aztán nagyon nem tetszik, a "szajrézás" magyarán mondva az üzletelés.

Az egyes szállitmányokkal, őrmester,vagy karpaszományos parancsnoksága alatt - ki a szállitmány iratait viszi - kisérő személyzet utazik, minden vagonnal egy honvéd,ki őrzi a vaggont. A hadmüveleti területen nagy a hiány dohányban, cigarettában, szappanban s más mindenféle cikkben; a vonatkisérők tehát mindenféle cikket visznek ki magukkal,melyeket odakinn dupla , tripla áron értékesitenek, a pénzt meg hozzák magukkal haza,hogy abbé ujabb cikkekeket vásároljanak kiszállitásra, van ember,ki ezen az üzleten 20-30,000 ~~ex~~ pengőt is összekeres; utóbb valóságos részvénytársaságok állnak össze, 8-10-en is adnak össze pénzt árura,melyet a vonatkisérők eladnak s hazatérve a nyereséget a tagok között betéteik arányában felosztják. Én ezt az üzletelést a legnagyobb ellenszenvvel nézem,nem tartom becsületes dolognak,hogy mig a fronton levők harcolnak, véreznek viselik a háboru minden terhét,

addig a hátsó alakulatok emberei üzleteljenek ~~ex~~,nagy pénzeket keressenek / ezt többször meg is mondom az Ellóban /; de tehetetlen vagyok ezzel az abuzussal szemben,mert Széky százados abszolut nem törődik vele,mit csinálnak a katonái, viszont Egry alezredes meg maga is benn van az üzletelésben. / Ne lepődjünk meg ezen, a hadszintéren levő parancsnokságokon ugyancsak nagyban folyik az üzletelés,katonai körökben a "Keleti megszálló parancsnokságot" gunyorosan csak "Keleti megszajré parancsnokságnak" emlegetik; Fejétől büzlik a hal../ Ha uj tiszt vagy karpaszományos vonul be az oszlophoz, négyszemközt mindegyiket figyelmeztetem,ne vegyen részt ezekben a dolgokban,mert nem lesz jó vége ennek s nagyon megütheti magát. Van ki meghallgatja tanácsomat s van ki fütyül rá,de mindenestre jóslatom beválik: hónapokkal azután hogy megválok az Ellótól kitör a botrány, az egyik "részvénytársaságban" elszámolási differenciák támadnak,sulyos ezrekről van szó, egyik sem hagyja a magáét,feljelentgetik egymást a katonai ügyészségen, a honvédelmi minisztériumban. A honvédelmi minisz ter Nagy Vilmos,ki erélyes kézzel megkezdte a fronton és a hátországban kivirágzott üzletelés felszámolását,itt is nyomban lecsap. Egry alezredest leváltják és katonai biróság elé állitják, Széky századost szintén leváltják - őt azon az alapon hogy eltürte alakulatánál az üzletelést - azokat a tiszteket, karpaszományosokat, honvédeket kik résztvettek az üzletelésber

hadbiróság elé állitják és ugyanekkor valamennyit korra,egészségi állapotra tekintet nélkül kiküldik a harcoló alakulatokhoz a frontra; elrendelik továbbá hogy a szállitmányokat indulás elött csendőrök vizsgálják át s ha a szállitmá yhoz nem tartozó dolgot találnak azt el kell kobozni s azt kinek a vaggonjában ilyet találnak azonnal le kell tartóztatni. Egész sereg ember kerül ki igy a harctérre, közülük Szily László hadapród,kiről azt beszélték,hogy 30,000 pengőt keresett meg az üzleteléssel, odakinn elpusztul,, Omelka Nándor hadapród, egyik fő-főüzletelő, a doni összeomláskor eltünik, Szilvási István hadapród sulyos fagyással, félig nyomorékon kerül haza, Wachter zászlóst meg idegösszeomlásaal hozzák meg, sokáig ápolják egy ideggyógyintézetben - s halva ezeket, az emberben felvetődik a gondolat: hát érdemes volt...?

Ellós szolgálatom egyik legtragikusabb napja 1942 augusztus 20. Minden házon nemzetiszinü lobogó,ünnepi diszbe öltözött a város, a Főutcán nagy korzó, Szent István napjának vidám és boldog ragyogása áraszt el mindent, Több tiszttel én is kinn vagyok a korzón,egy óra felé indulunk haza a k laktanyába; megjönnek a többiek is és vidám hangulatban ülünk le az étkezdében a pompás ünnepi ebédhez. Beszélgetünk, tréfálkozunk,jó a kedviink, mikor egyszerre megszólalnak a székesegyház harangjai s mi felfigyelünk, mi az,miért harangoznak ? Pár perc mulva berohan az étkezdébe a napos és összevágva bokáját izgalomtól elfulladt hangon jelenti: ép most mondta be a rádió,hogy Horthy István kormányzóhelyettes ma hajnalban hősi halált halt. Megdermedve nézünk össze, szent Isten mi történt ? Egyszerre vége a jókedvnek,ülünk, nagyokat hallgatunk,agyonnyom bennünket a szerencsétlenség gondolata,mely az országot érte; kinn a városban a nemzeti szinü zászlókat fekete zászlók váltják fel,becsukják az összes szórakozó helyeket,az utcákon megriadt emberek tanakodnak,valami nehéz,komor hangulat borul a városra. S hozzá az ostoba titkolózás, hiába várunk valamit,hogy mi történt, a rádió hallgat, ünnep lévén ujság nincs,csak mindeféle mendemonda kering a városban - azt suttogják,hogy Horthy egy átlumpolt éjszaka után részegen ült fel a gépére és emiatt következett be a szerencsétlenség - két nap is beletelik mig végre hivatalos jelentést adnak ki Horthy István halálának körülményeiről. Horthy holttestét Kassán át hozzák haza, a kormány képviseletében Radocsay igazságügyminiszter augusztus 25-én Kassán veszi át a holttestet; az egész pályaudvart feketével vonják be és nagy készülődés folyik a gyászvonat fogadására. Én ugyaneznap a hajnali vonattal utazom haza Pécsre szabadságra; végig az egész uton fekete zászlók, feketébe öltözött állomások fogadnak; a gyászvonat mely mögöttünk jön, egyre közeledik hozzánk s délután két órakor Aszódnál éri el és hagyja el vonatomat; az állomáson a kivonult katonaság nagy hallgató tömeg közepette tiszteleg a kormányzóhelyettesnek.

Nagyon jól érzem magamat Kassán,kassai tartózkodásom szinte ugy tünik fel mint egy nagy nyaralás. A város szép régi város, sok történelmi emlékkel. A gyönyörü dómban ott alussza örök álmát II. Rákóczi Ferenc, a Főutcai Rákóczi házban lakott a Nagyságos Fejedelem, vele szemben a Ferencesek templomában hallgatott naponta misét,meghatódva szemlélem az ódon boltiveket,melyeken valamikor

Vacsora a vonalparancsnokságnál
Kassa, 1942. IV.11.

Rákóczi tekintete pihent; a Főutcán sorakozó öreg házak mindegyikének meg van a históriája,mindegyikhez valami történelmi emlék füződik,bármerre jár az ember Kassán,egy nagy mult levegője csapja meg. Ismerkedem a város multjával,történelmével, emlékeivel és sokat járok a város környékén, a Hernád mentén ,aztán fenn a Bankón,komolyabb turistáskodásra sajnos nincs lehetőség,mert a határt olyan szerencsétlenül huzták meg,hogy alig pár kilóméterre huzódik a várostól - félkör alakban veszi körül a várost - s igy vigyázni kell,nehogy szlovák területre tévedjen az ember. De ha a város környékén nem is lehet nagyobb turákat csinálni,sok szép kirándulást teszek, iparkodom mennél jobban megismerni ezt a tájat. Járok Jászón,a premontrei rend anyakolostorában / 1942 III.25 /, megnézem Krasznahorka ősi várát /1942 VI.5 / melynek egyik termében ott fekszik gr. Andrássy Istvánné Serédy Zsófia mumifikálódott teste felemelt karjával - Jókai "A lőcsei fehér asszony" regényében irja meg históriáját - megnézem a vár alatti diszes mauzóleumot,melyben gr. Andrássy Dénes és felesége alusszák örök álmukat; kirándulok az aggteleki cseppkőbarlanghoz /1942 VII.15 / melynek mindahárom bejáratát Jósvafőt,Aggteleket,Domicát felkeresem, a jósvafői rész szinessége s az aggteleki rész-komor grandiozitása igen mély benyomást tesznek rám,a domicai rész is érdekes,de az elöbbi kettő szépségét nem éri el; Aggtelekről hazatérőben megnézem Rozsnyót,ezt a régi kis városkát. Kirándulok Miskolcra /1942 VII.31/, onnan felmegyek Lillafüredre /1942 VIII.1 / s gyönyörködöm a zöldelő hegyek közül kiemelkedő diszes Palota szállóban és a Hámori tó képében; megnézem Görömböly-Tapolcát ezt a szép és élénk életü meleg vizes fürdőt.

Életem egyébként kedélyesen folyik Kassán. Az oszlop tisztjeivel, karpaszományosaival szorosan összetartunk, csatlakozik hozzánk pár más tiszt is, Dr. Antony János orvoshadnagy, Zsupán Antal hadnagy, Valentiny László zászlós? Dr. Pandula Egon hadapród, együtt járunk szinházba moziba,együtt kóstolgatjuk a Guroby cukrászda finom süteményeit,vacsora után meg jóformán minden este a Megay esspressóban ülünk; mikor megjön a nyár és megkezdődik a strandélet, együtt járunk strandolni a strandfürdőre. Olykor megjön egyikünknek vagy másikunknak a felesége - Tusi egy alkalommal kb. egy hetet tölt nálam Kassán, de Béla is meglátogat és pár napot tölt nálam - azt ünnepélyesen fogadjuk, a tiszti étkezdében vendégül látjuk s bemutatjuk néki a város nevezetességeit / meg nem feledkezve persze a Guroby cukrászdáról és a Megayról sem. /

Nékem nemcsupán a tisztekből kerül ki a társaságom,hanem a kassai polgárság között is széleskörü ismeretségre teszek szert. Délutánonkint uzsona időben az Andrássy kávéházban egy férfitársaság találkozik, a Koczka asztaltársaság - Koczka Sándor,egy elegáns,szellemes és csipős nyelvü agglegény a társaság "feje" - Egry alezredes bevezet ebbe a társaságba és délutánjaimat mindig közöttük töltöm; itt megismerkedem és összebarátkozom az őskassaiakkal,birákkal, ügyvédekkel, kereskedőkkel, vállalkozókkal, orvosokkal,mérnökökkel stb akik átélték a cseh megszállást és most boldogak, hogy ujra magyarok lehetnek / Azért van egy-egy csipős megjegyzésük az "anyásokra", azokra - a sokszor bizony elég gyen-

ge - tisztviselőkre,kiket az anyaországból helyeztek ide Kassára. / Szeretek ennél az asztalnál időzni,mert nagyon sokan megfordulnak itt s mindenről értesülünk ami Kassán történik, első kézből kapjuk a kassai pletykákat - egy kis betekintést kapok igy Kassa belső életébe,mely az idegenek elött rendszerint fedve marad; az asztal látogatói közül különösen összebarátkozom két táblabiró kollégámmal Kriskó Miklóssal és Mikler Lajossal,kikkel összefüz a közös hivatás,aztán Halász-Hradil Elemér festőművésszel,kit a műtermében is meglátogatok. / Egyébként a táblán "hivatalos" látogatást is teszek a táblai elnöknél, ki nagyon kedvesen és barátságosan fogad./ Sokszor megtörténik,hogy az asztalhoz megjönnek a feleségek is egy kis pletykára, egy kis fagylaltra, igy egy csomó kedves, helyes kassai uriasszonnyal kerülök jóbarátságba,sok helyen vizitelek is. Több pécsi családot fedezek fel Kassán, igy Bajka alezredeséket, Gyöngyössy Géza alezredeséket, Dr. Kukán Ferenc főorvosékat, Dr. Révy Jenő hadbiró századosékat kiket szintén végiglátogatok s akik nagyban érdeklődnek a közös pécsi ismerősök után s hogy milyen az élet a városban. Igy meglehetős széles ismeretségi köröm épül ki a kassaiak között, akikhez járogathatok - nem érzem magamat idegennek, elhagyatottnak a városban.

la"maesztróval"

- Hatodik hónapot töltöm Kassán s nagyon megunom a folytonos ugráltatást,melyben a csoportparancsnokságtól részünk van s az élet is kezd nagyon kedélytelenné válni,mióta - ugy szeptember eleje óta - állandóan orosz repülők tüned znek fel a város felett, esténkint teljes sötétségbe burkolózik a város s fél éjszaka légi riadó van, a társas élet jóformán teljesen megszünik. Csoportparancsnoksági kihallgatásra megyek,hol hivatkozva hat hónapi szolgálatomra leváltásomat kérem; Egry alezredes hozzájárul kérésemhez és intézkedik utódom iránt. Szeptember vége felé bevonul az Ellátó oszlophoz Martyn Ferenc hadnagy - a neves festőművész - aki felvált, elbucsuzom a kassaiaktól, a várostól, s az Ellátó oszloptól és 1942 október 2-án végleg megválok Kassától, utazom haza Pécsre. A főhadnagy urból ujból jámbor civil lesz, Kassán járhattam civilben, mint ahogy jártam is,mégis az egész világnak főhadnagy ur voltam, most vége ennek, megint táblabiró ur lesz belőlem. Az Ellátó oszlopról még csal annyit ,hogy a fent emlitett botrány kitörése után a Katonagondoz- és rendészeti csoportot Kassáról áthelyezik Lavocnéba; közvetlen az indulás elött aztán a 104-es Ellátó oszlopot kiemelik a csoportból és a budapesti Józsefvárosi pályaudvarra helyezik át. Uj parancsnok, uj tisztek, uj emberek, uj körülmények - Ennek az Ellónak már semmi köze sincs ahoz,melyben szolgáltam s melyet ismertem és szerettem. S Kassát ezt a szép várost,sem látom többé viszont,magyar Kassát,melyhez oly sok kedves emlékem fiződik elsodorta a történelem vihara, ma már ujra idegen élet folyik ott.

S még valamit Kassáról. Kassán a Kocka asztalnál gyakran megfordult ,a magas, elegáns Tost László,a város első magyar polgármestere,majd utóbb országgyülési képviselője; erős liberális beállitottságu férfi volt,ki szemben állt a jobb oldali törekvésekkel. 1950 körül összeakadok Pécsett Bernáth Andorral,ki 1942-ben Kassán a Nemzeti Bank tisztviselője volt s ki szintén sürü vendég volt a Koczka asztalnál. Tőle hallom, hogy mikor a nyilasok hatalomra kerültek első dolguk volt Tost Lászlót és Koczka Sándort - ki ugyancsak nem titkolta nyilas ellenes érzelmeit - letartóztatni,mindkettőjüket kivitték az

1 Nagy Jenő ezredeséket -Nagy Jenőt utóbb a nyilasok Kis János altábornaggyal együtt kivégzik - aztán

egyik közeli erdőbe és agyonlőtték őket. Jóbarátom volt Kassán Tarczal László,ki Béres Ilonkát - kit szintén jól ismertem - vette el feleségül, 1942 szeptember 22-én volt az esküvőjük a dómban,melyen én is ott voltam. Pár hét mulva Tarczalt behivják és egy zászlóaljjal kiküldik a frontra. Már régen Pécsett vagyok,mikor egyizben Tarczalnétól levelet kapok,nem tudok-e valamit ~~Rék~~ férjéről, kiről nincsen semmi hire; persze csak azt válaszolhattam,hogy semmit nem tudok Laciról,lehet hogy fogságba került s onnan meg saját tapasztalatom szerint is csak hosszu idő mulva érkezik hir,várjon türelemmel. Most Bernáth Bandától hallom, hogy szegény Laci elpusztult a doni katasztrófában,szegény Ilonka pár heti házasság után özvegy lett.

Megjövök Kassáról nyolc hónapig élem a polgári életemet,mikor ujra behivnak, 1943 május 25-én behivnak katonának,ezuttal Pécsett maradhatok,mert a sásdi hadkiegészitő parancsnokság a pécsi Hadigondozó felügyelőséghez irányit.

A Hadigondozó ~~fxxgyxxxxx~~ felügyelőség a pécsi IV. hadtestnek meglehetős kis irodája, parancsnoka Pókay Antal alezredes,egy gyomorbajos,meglehetős kedélytelen,de alapjában véve jóindulatu ember, ki mellett mint segédtiszt dolgozom, rajtam kivül Dr. Gyódi István karpaszományos őrmester,mohácsi járásbiró, Farkas Ilonka gépirónő és egy honvédkiildönc Tót József van itt - ebből áll a Hadigondozó felügyelőség egész személyzete; hivatalunk a Várady Antal utcai volt szerb konzulátus földszintjén van; ugyanitt a földszinten van a hadtest fogászati rendelője, mig az emeleten a hadtest épitészeti osztálya van elhelyezve. A Hadigondozó felügyelőség feladata a bevonultakat,illetőleg családjukat istápolni. A legkülönbözőbb dolgokkal jönnek hozzánk, van ki bevonult hozzátartozóját, kiről semmi hire nincs akarja felkuttatni,aztán a bevonult családjának valamelyik hatóságelött van valami ügye és támogatást kér, aztán a bevonult családja valamilyen okból nem kapja a hadisegélyt s ennek kell utána néznünk,van ki a bevonult hozzátartozóját valamilyen cimen fel akarja mentetni s van - asszony -- ki meg urát be akarja vonultatni,mert olyan durván bánik családjával, hogy nem lehet vele kibirni, a leszerelt katonák valami állást vagy munkát, esetleg civil ruhát kérnek, a kórházból kikerült katona üdülésre vagy gyógyfürdőbe akarna menni, vagy valami protezisre lenne szüksége - mondom a legkülönbözőbb ügyekben kérik segitségünket,támogatásunkat s kora reggeltől kezdve a legkülönbözőbb bajoknak,nyomoruságoknak százféle változata vonul el szemeink elött. És mi adjuk a tanácsokat, a legkülönbözőbb katonai és polgári hatóságokhoz irjuk a beadványokat, kérelmeket,megkereséseket, kérő,támogató, tájékoztató leveleket - Pókay alezredes nem ok nélkül kér a felügyelőséghez jogászokat,csakugyan olyan emberekre van itt szükség, akik kiismerik magukat a különböző hatóságok között, otthon vannak a hatóságok elötti eljárásokban s jártasak beadványok szerkesztésében. Pókay alezredesnek van egy kis segélyalapja,ha nagy a baj, kiutal a rászorulónak 50-100 pengőt, vannak aztán harkányi fürdőjegyeink s az arra szorulókat beutaljuk a harkányi gyógyfürdőbe. A legtisztább polgári hivatal ez a mi hivatalunk, hogy mért kell ehez egyenruhába bujnom és kardot kötnöm, máig sem értem. A hivatalos idő reggel 8-tól délután 2 óráig tart s mikor utána hazamegyek,leteszem az egyenruhát.s visszaváltozom civillé.

1943 juniusában behivót kapok Budapestre a Bösz6r-

mény utcai csendőrfőparancsnokságra; junius 22-én reggel jelentkezem a főparancsnokságon, hol 25-30 tartalékos tisztet találok, kiket az ország különböző részeiből hivtak be, a behivottak mind birák, ügyészek, ügyvédek, közigazgatási emberek stb. Orvosi vizsgálaton esünk át,majd egyenkint egy bizottság elé állitanak, melynek elnöke Temesváry tábornok felszólit,lépjünk be a csendőrségbe; Budapesten egy hat hónapos tanfolyamon kell résztvennünk, a tanfolyam elvégzése után szakaszparancsnoki beosztást kapunk,majd három havi szakaszparancsnokoskodás után segédtisztteknek osztanak be különböző csendőrparancsnokságokra. Vannak kik bejelentkeznek a csendőrséghez, nékem se testem,se lelkem nem kivánja a csendőrködést,tehát családi körülményeimre hivatkozással kérem felmentésemet a csendőri szolgálat alól,mire szó nélkül elbocsátanak.Része lehetett ebben annak a levélnek is, melyet Pókay alezredes irt érdekemben Temesváry tábornoknak; Pókaynak megmondom, hogy szivesebben szolgálok a Hadigondozó felügyelőségen, mint a csendőrségnél,mire Pókay nélkülözhetetlenségemre hivatkozva a csendőri szolgálat alól való mentesitésemet kéri.

1943 augusztus 31-ig szolgálok A a Hadigondozó felügyelőségen,akkor Dőry Dénes táblabiró kollégám vált fel s viszszatérek a polgári életbe. Ezuttal három hónapig maradhatok civil,mert 1943 december 1-én ujra behinak,ismét a Hadigondozó felügyelsőséghez segédtisztnek.

Itt csupán azt a változást találom,hogy a felügyelőség a Várady Antal utcából átköltözött a Mária utcai leányiskola épületébe s hogy a beosztott Dr. Somogyváry József karpaszományos őrmester, ügyvéd, kit utóbb Kocsis Béla karpaszományos őrmester, ujságiró vált fel. S még egy igen nagy változás: mig távol voltam kiépitették a városi és járási hadigondozó tisztti szervezetet s a kérelmezők tömege,mely legutóbb még bennünket árasztott el,most a városi és járási hadigondozó tiszteket boldogitja. A Hadigondozó felügyelőség most kizárólag irányitó és ellenőrtő feladatkört tölt be, ehez képest az élet most nagyon csendes nálunk; Pókay alezredes havonta berendeli a hadigondozó tiszteket,ismerteti elöttük az ujabb rendelkezéseket,a felmerülő vitás vagy kétséges esetekben eligazitást ad, vagy egyes elintézéseket kritikával illet; egyébként embert alig látunk, dolgunk általában kevés van. Ujból három hónapig szolgálok 1944 február 28-án leszerelek.

1944-ben vagyunk a katonai helyzet állandóan sulyosbodik,nyugaton a hosszas készülődés után partra szállt angolszászok döngetik és hajtják vissza a németeket; nálunk meg már az ország területén folyik a háboru és én boldog vagyok, hogy nem vagyok katona,hogy ezeket a nehéz időket mint civil élhetem végig.De sorsomat nem kerülhetem el.

A nyilasok 1944 október 15-én magukhoz ragadják a hatalmat és totális mozgósitást rendelnek el. Pár nap mulva,október 20-án behivót kapok, a pécsi IV. honvédkerület személyzeti osztályán kell jelentkeznem. / A IV. hadtest Keszlényi altábornagy parancsnoksága alatt a fronton van, távozásával felállitották pótalakulatát a IV. honvédkerületet. / Hogy milyen lelkiállapotban megyek jelentkezni, talán nem is kell mondanom ! De egyenesen megrémülök,mikor parancsot kapok,utazzam Bajára,ottani beosztásom személyirányitó tiszt. Közvetlen Baja körül folynak már a harcok és én utazzam Bajára ! Ugy látszik a honvédkerületnél is rájönnek arra,hogy már nem lehet csak ugy egyszerüen Bajára utazni,mert egy óra mulva ujabb parancsot kapok, Bátaszékre

kell mennem személyirányitó tisztnek,ettől sem vagyok elragadtatva,mert Bátaszék csupánegy ugrás Bajától,de hála Isten ebből sem lesz semmi,mert délután meg Dombovárra küldenek személyirányitó tisztnek. Szóval teljesen kaotikusak az állapotok, a honvédkerületi parancsnokság maga sem tudja mihez kapjon. Nem utazom el Dombovárra és jól teszem, mert mikor a következő napon felmegyek érdeklődni a kerületi parancsnokságra,mi ujság, ismét uj parancs van: a pécsi vasutállomásra rendelnek ki személyirányitó tisztnek. Én persze örülök, hogy itthon maradhatok.

Jelentkezem a 104-es Vonalparancsnokságon Mensáros Andor alezredesnél,ki tovább küld a Pályaudvarparancsnoksághoz. Jelenkezem Perl Gyula főhadnagy pályaudvarparancsnoknál, ki irodámat a Pályaudvar parancsnokság /PUP/ helyiségében jelöli ki. Három emberem lesz: Halász János szakaszvezető,Dr. Szabó Imre karpaszományos honvéd és Bein János honvéd küldönc.

Feladatom: a pályaudvarra beérkező honvédeket csapattestükhöz irányitani. Erre a célra különböző nyilvántartások állnak rendelkezésemre,melyekből kitünik,hogy az egyes alakulatokat hol lehet megtalálni, a vasutasoktól pedig megtudjuk, hogy az illető helyre hogyan lehet eljutni; a helyzet azonban annyira változó,hogy sokszor egész körtelefont kell csinálnom,hogy el tudjam végezni az irányitást. Hogy ha végképen megakadok jelentéssel felküldöm az irányitandót az állomásparancsnokságra, csináljanak vele valamit őt. A szolgálat az első vonat beérkezésétől, reggel öt órától az utolsó vonat beérkezéséig este tizenegy óráig tart, ez idő alatt állandóan kell szolgálatot tartanunk,mert a különböző vonatokkal állandóan jönnek honvédek,kiket el kell igazitani. A szolgálatot ugy rendezem,hogy reggel öt órától tizenegy óráig Halász szakaszvezető tart szolgálatot,tizenegy órától kezdve délután öt óráig én, délután öt órától este tizenegyig pedig Dr. Szabó Imre karpaszományos,de gyakran megtörténik, hogy szolgálati időmön kivül is - reggel vagy este - kinézek az állomásra megnézni mi ujság van odakinn, nincs-e valami fennakadás.

Egyébként a viszonyok teljesen kaotikusok.Menekültekkel van tele az Indóház utca s menekültekkel van tele a vasutállomás százával gubbasztanak csomagjaikon emberek, családok, mennek valahová maguk sem tudják hová; a vasutasok embertelenül dolgoznak, hogy a vonatközlekedést valahogy fenntartsák, a tulzsufolt vonatok igy is egy-két órás késéssel érkeznek meg. És egyik légiriadó követi a másikat, ilyenkor minden mozgás megszünik a pályaudvaron,az embereket beterelik a várótermekbe,hol összezsufolódva várják a légiriadó végét. Én ha szolgálati időmben légi riadó van,azonnal ott hagyom a pályaudvart s valahol az Indóház utcában vagy a Rákóczi uton keresek óvóhelyet, ugy képzelem, hogy légi támadás esetén elsősorban a vasutállomásra mennek rá az ellenséges gépek,hogy a közlekedést megbénitsák és nem akarok egy ilyen légi támadás szenvedő alanya lenni. Szerencsénk van, egyes bombákat dobnak le itt vagy ott,de komoly légi támadás egyetlenegyszer nem éri a várost.

S a helyzet egy-re sötétebb,egyre komorabb,egyre fenyegetőbb lesz. A harcok már Pécs szomszédságában Mohácsnál folynak; a vörös csapatok kezükbe veszik a mohácsi szige-

tet és ujra és ujra támadnak,hogy átkeljenek a Dunán és birtokukba vegyék Mohácsot is. Mohács halott és üres város; az állandó erős puska és ágyutüzben lehetetlen a városban maradni, fél Mohács idelenn van Pécsett, a többiek pedig a város környéki falvakban húzódnak meg. A város körül meg a Mecseken mindenfelé lövészárkokat ásnak,ugy tünik fel hogy a németek komolyan akarják védeni a várost. Vannak akik attól féltükben,hogy Pécs is hadszintérré változik, felköltöznek Pestre,azt gondolják,hogy ott biztonságban lesznek. Csalódnak: itt Pécsett igazán csak átszalad a háboru,mig Pesten belekeveredenek a szörnyü ostromba,megkapják Pesten azt,mi elől Pécsről elmenekültek.

1944 november 27-én - egy hétfői napon - reggel arra ébredünk,hogy szólnak az ágyuk. Az első pillanatban arra gondolok,hogy talán a légvédelmi ágyuk repülőgépekre lőnek,de nem, szakadatlanul dörögnek az ágyuk s az ágyumoraj nem szünik; kinézek az utcára,kinn csak ugy szakad az eső, s az esőben riadt emberek állnak és figyelik a városba behallatszó ágyuszót. Magamra kapom az egyenruhát és indulok le az állomásra. A reggeli órák és a zuhogó eső dacára a város mint egy megbolygatott hangyaboly kavarog, emberek rohannak össze-vissza, hátzsákokkal,megrakott kocsikkal,puposra rakott kis tolókocsikkal családok indulnak maguk sem tudják hová s az esőn,embernyüzsgésen keresztül szakadatlan hangzik az ágyuk morjallása.

Lenn a vasutállomáson Perr főhadnagy közli,hogy tegnap este az oroszok Kiskőszegnél áttörték a német vonalakat s most előrenyomulóban vannak Pécs felé; azonnal megkezdték a város katonai kiüritését,mely este óta szakadatlanul folyik.Minden vaggont a katonaság céljaira vettek igénybe, a polgári közlekedés teljesen megszünt. A Vonalparancsnokság vonatja készenlétben áll és előreláthatólag délután négy órakor elhagyja a várost, ezzel a vonattal megy a Pályaudvarparancsnokság s vele együtt én is. Körülnézek az állomáson hosszu vaggonsorok állnak a sineken s mindenfelé erős tempóban folyik a rakódás, a kiüritett katonai raktárakat, katonai javakat s az elszállitásra kerülő tiszti családokat rakják be a vaggonokba. Az állomást csomagjaikon, cókmókjaikon apathikusan üldögélő civil családok tömege lepi el,nyilván arra számitanak,hogy egyik vagy másik vonatra talán mégis csak fel tudnak valahogy kerülni. - Közlöm embereimmel a hallott hireket s meghagyom nékik, hogy cókmókjukkal legyenek délután négy órára lenn az állomáson - nem szól egyikük egy szót sem,de valahogy az az érzésem,hogy egyikükét sem fogom délután viszontlátni; mint ahogy délután egyikük sem jelentkezik, mindahárman itthon maradnak.

Indulok vissza a városba. Felmegyek a táblára, megnézni mi ujság. Ott is minden szétesett; ahány ember annyifelé készül,vagy már el is ment; az aktákat szabadon hányódnak,senkisem törődik már velük. Az elnöki irodában pénzt osztogatnak, kifizetik mindenkinek három havi fizetését; természetesen felveszem én is a pénzt s azzal indulok tovább; a villanyos közlekedés leállt, a boltokat sorra lecsukják,valaki ujságolja, hogy a dohánygyár raktárát megnyitották,egész tömeg lepte el a dohánygyárat,mindenki annyi cigarettát kap, amennyit csak el tud hozni. Az eső változatlanul esik.

Leszaladok szüleimhez elbucsuzni. Otthon apámat egész összetörve találom,talán életében most hagyta el először

az optimizmusa. Az utolsó hetekben sokszor vitatkoztunk; én állitottam,hogy többé nincs erő,mely az oroszokat fel tudná tartóztatni, csupán idő kérdése mikor vonulnak be Pécsre; apám meg szidott, hogy lehet valaki ilyen sötéten látó,az oroszok eljöttek ugyan a Dunáig, de ki van zárva hogy a Dunát át tudják lépni és Pécs semmi veszélyben nem forog. Most apathikusan gubbaszt a karosszékében és szomoruan mondja: fiam ugy látszik mégis csak néked volt igazad - fáj ennyire megtörve látnom őt. Felvetem szüleimnek a kérdést,sokan mennek el a városból, mi lesz velük ? Mire apám kategorikusan kijelenti, ők pedig nem mennek sehová, maradnak ahol vannak, ha meg kell halniok,itthon akarnak meghalni,nem pedig idegenben valami országutárokban.

Sajgó szivvel bucsuzom el szüleimtől - ki tudja látom-e őket valaha még az életben - s azzal indulok haza.Otthon Tusival hozzálátok hátizsákom elkészitéséhez; becsomagolni mindazt mire feltétlen szükségem van, fehérneműt,harisnyát, közeledik a tél,meleg téli holmit,pokrócot,bekecset s aztán összeszedni különféle dolgokat,melyekre szükségem lesz.Elkészül a zsákom, jó nehéz lesz,de benne van minden amire csak szükségem lehet - a "betyárbutor" lesz az alkövetkező nyolc hónap alatt minden vagyonom. Aztán Tusi megcsinálja elemózsiás csomagomat is,pár napja öltünk disznót,van bőven itthon eledégünk és Tusi sok mindent csomagol bes számomra az utra.

Megebédezünk, aztán következik a nehéz bucsuzás; indulok a legteljesebb bizonytalanságba,Isten tudja mikor látom viszont kedveseimet. A kis Csaba kegyetlenül sir,mindenáron velem akar jönni - soha nem viselkedett még igy és én aggodalmaskodva nézem az apróságot, nem tudja, nem érti mi történik körülötte,de gyermeki ösztöne valami szerencsétlenséget érez ?

Délután három órakor hátamon a nagy hátizsákkal indulok le vasutállomásra, Tusi lekisér a Széchenyi térig. A városban változatlanul kavarog a sok ember, az ágydörgés mintha közelebbről hangzana mint délelött, az eső változatlanul zuhog. És visszatekintve a dolgokra azt kell mondanom, hogy ez az állandóan zuhogó eső a város szerencséje. Mert ha véletlenül szép meleg napsütéses idő van,ijedtében fele város neki indul az országutaknak és otthonától elszakadva a legvadabb, legnyomoruságosabb körülmények között hányódik összevissza, mig a nagy eső visszatartja az embereket a menekülétől; hogyne mennek el emberek, családok, de csak azok akiknek minden okuk meg van arra,hogy elmenjenek, a nyila sok s hozzájuk hasonló emberek. S akik itthon maradtak szépen rájönnek arra,hogy okosan tették, hogy itthon maradtak, semmi bajuk nem esik.

Lenn az állomáson a délelötti kép fogad,hosszu vaggonsorok,mindenfelé rakódnak, a perronon felhalmozott podgyásztömegek és fel és alá kóválygó kétségbeesett emberhad. Keresem embereimet , egyik sem mutatkozik, Halász is, Szabó is, Bein is itthon maradnak. Mért nem teszek én is ugyanigy ? Utólag meg lehet állapitani, ez lett volna a legokosabb,sok minden bajtól menekültem volna meg igy. De ha kérdés felett eltünődöm,nem a mostani ,de az akkori szemmel kell nézni a dolgokat.

Először is itt van a sokszoros és hosszas katonáskodásom alatt belém nevelt katonaerkölcs: katona vagyok s a katona el nem maradhat alakulatától,megy vele ahová jó vagy

balsorsa vezérli.

De még ennél egy sokkal sulyosabb meggondolás is arra késztet,hogy elmenjek alakulatommal. Az nyilvánvaló, hogy a háborut a németek elveszitették s többé semmi értelme sincs a katonáskodásnak; az is nyilvánvaló, hogy legkésőbb 48 órán belül az oroszok kezére kerül a város. De a háboruban - még egy vesztett háboruban is - a harcok esélyei kiszámithatatlanok,jöhet ezen a vidéken egy német visszacsapás s egy-két napra ujra a németek kezébe kerülhet a város. Ép elég idő arra, hogy a németekkel együtt visszatérő nyilasok összefogdozzák az itthon maradt "katonaszökevényeket" és statarialiter felakasszák őket. S annak még csak a gondolata is elborzaszt, hogy saját városomban akasszanak fel mint katonaszökevényt; egy-egy kis ember talán még elbujhat s nem ötlik szembe,de a magamfajta közismert embernél ugyszólván lehetetlen ez. Ez az oka annak, hogy ha nehéz szivvel is,de elmegyek , nem maradok itthon. Táblabiró kollégám Dr. Páva István ezekben a válságos időkben mint főhadnagy szolgál valamelyik alakulatnál; az egyszerüen leteszi az egyenruhát s civilbe öltözve itthon marad. De viszont saját magától tudom, hogy 1945 tavaszán mikor a németek megindították a Drávánál a támadásukat s az ágyuszó már jóformán behallatszott a városba , milyen kegyetlen aggodalmakat állt ki, tudta hogy ha a németek bevonulnak a városba,milyen sors várakozik rá. Az a sors, ami elől én elmentem.

Délután öt órakor beáll a pályaudvarra a 104 sz. Vonalparancsnokság vonata. A pályaudvarparancsnokság kap egy vaggont s beköltözködünk a vaggonba; két tiszt kap egy fülkét ,én Máté István hadnaggyal kerülök egy fülkébe.Berendezkedünk ,aztán leülünk és hallgatunk; a szomszéd fülkéből bejön hozzánk Perjési László főhadnagy ,pár szót váltunk, aztán ő is elhallgat. Csak ülünk, ülün s magunk elé bámulva hallgatunk; kinn zsibong az állomási tömeg,az eső veri a vaggonablakot, de mi nem törődünk semmivel csak fejünket lógatva némán buslakodunk. Mindhármunknak családunk marad itt Pécsett és a családunkért való aggódás a helyzetünk borzasztó bizonytalansága összeszoritja torkunkat. Az ágyuszó már egész közelről hallatszik - valaki azt mondja,hogy már üszögnél harcolnak - lenn valahol a temető környékén kigyullad valami és lángba borulva ég s mintha már géppuska katakolást is hallanánk, vagy csupán felzaklatott idegeink játszanak velünk ?

Este hét órakor minden különös jelzés nélkül hangtalanul elindul vonatunk. Elindulunk a sötétségbe,a bizonytalanságba, a hazátlanságba, melyből Isten tudja lesz-e valamikor hazatérés..

20.

Egész éjszaka mászik vonatunk s hajnali öt órakor megérkezünk Kaposvárra. Fáradtan,álmosan kinézek az ablakon - a kemény fapadon alig aludtam valamit az éjszaka - sötét, borus, barátságtalan reggel,az eső csendesen szemerkál; rosszkedvü vasutasok, fázdolódó emberek - nem sok látnivaló van az állomáson. Ahogy nézdelődöm egyszerre valami csattanást hallok, pár perc mulva lélekszakadva rohan be hozzánk Szekeres Dénes törzsőrmester és jelenti,hogy Mensáros Andor alezredes, a vonat mellett fejbe lőtte magát; kinézek a vaggonból és látom, a szomszéd vaggon mellett ott fekszik a földön Mensáros alezredes, az arca véres,sárga, arcát csendesen verdesi a szemerkélő eső; egy-egy ember leszáll a vonatról és megnézi,aztán megy vissza a vaggonjába, senkisem törődik a holttesttel; velem együtt mindenki annyira fásult,hogy senkitsem érdekel Mensáros öngyilkossága.Holtteste ott fekszik a xxxxx vonat mellett,veri a csepergő eső. a jövő-menő emberek közönyösen kerüli ki; végre talán egy óra mulva jön egy vasutas,két nagy iv csomagoló papirt hoz magával és azzal leteriti a testet. A hulla marad ott ahol van, egész nap kinn fekszik a vonat mellett,végre ugy látszik valakinek eszébe jut,hogy a holttest mégsem maradhat itt, estefelé hoznak egy kocsit és azzal elszállitják a hullát. Az egyik tiszt azt beszéli, hogy az öngyilkossága elötti éjszakát nagyon nyugtalanul töltötte,egész éjjel fel és alá járt a kocsijában; elejtett szavaiból arra lehet következtetni,hogy magában azon tusakodott nem jött-e el tul korán Pécsről, nem kellett volna.-e neki az állomás teljes kiüritése után utolsónak eljönni Pécsről; aztán Kaposvárra érve, hirtelen kilépett a vaggonjából és végzett magával. Én magamban azzal vádolom: ez az ember tényleges katona volt, ezt az embert arra nevelték, hogy embereket vezessen s nemcsak otthon, az irodában, hanem nehéz helyzetekben is megállja a helyét s most ez az ember kirepitve a kyénelmes vonalparancsnoksági irodából, ismeretlen,folyton változó minden pillanatban uj intézkedést követelő körülmények közé kerülve egyszerüen felmondja a szolgálatot s fejbe lövi magát; vagyis cserben hagyva a gondjaira bizott alakulatot megszökik. Ha nem is mondják, körülbelül igy érez mindenki és ez az oka annak a közönyösségnek,nemtörődömségnek,melyel Mensáros öngyilkosságát fogadják.

Mensáros halála után a 104-es Vonalparancsnokságot Zoltay József alezredes - Mensáros eddigi helyettese - veszi át. Rögtön elrendeli, hogy a Vonalparancsnokság a kaposvári állomáson rendezkedjék be és az állomásfőnök által rendelkezésre bocsátott helyiségekben vegye fel a munkát.Délelött parancsot kapok, mely szerint engem beoszt a pécsi pályaudvar parancsnokságához; mint személyirányitó tiszt a hon-

védkerületi parancsnoksághoz tartoztam s ezzel a paranccsa. most kétséges helyzetemet kivánja rendezni. A pécsi pályaudvarparancsnokságnak egyébként az égvilágon semmi dolga nincs,mert Kaposváron az itteni Pályaudvarparancsnokság ez deig rendesen müködik.

A pécsi PUP. parancshokság tisztikara egyébként a következőkből áll: Perr Gyula főhadnagy,Perjési László főhadnagy, Máté István hadnagy, Fejes István hadnagy otthon maradt, nem jött el,ennek helyére kerülök én. Az altisztek: Szekeres Dénes törzsőrmester szolgálatvezető, Kamocsay Kálmán őrmester, Krebsz József szakaszvezető,Futó Gyula tizedes, továbbá a legénység: 25 fő honvéd,ezek mind itt vannak, senkisem marad otthon. Egy vaggont foglalunk el, két fülke tiszti fülke két-két tiszttel,két fülke altiszti fülke két-két altiszttel s a közös nagy helyiségben a legénység helyezkedik el; mindenkinek meg van egy-egy fapadon a maga fekvőhelye. Bizony elég sanyaru egy fekvőhely ez, a leteritett pokróc a derékaljunk, a hátzsák a párnánk s a köpeny a takarónk, persze felöltözködve alszunk csak a csizmát rugjuk le éjjelre a lábunkról. Az élelmezést a vonatról kapjuk, a vonattal egy teljesen berendezett konyha vaggon és két élelmiszerraktár waggon jön,innen kapjuk a reggelit, ebédet,vacsorát és a kenyeret. A Vonalparancsnokság vonata különben elég hosszu, az elöbbi vaggonokon kivül itt vannak a Vonalparancsnokság tiszti vaggonjai - ezekben a vaggonokban utaznak a MÁV.pécsi üzletvezetőségéhek a Vonalparancsnoksághoz beosztott polgári tisztviselői is - egy waggonban a MÁv. pécsi üzletvezetőségének vezetője Desswffy igazgató és több vezető tisztviselő utazik, egy waggon hozza Dewsewffy sinautóját,más vaggonokban a Vonalparancsnokság legénysége utazik,van egy waggon az u.n. Hir waggon,melyben a táviró és a Hughes van elhelyezve, az itt alkalmazott 15 hiradós - telefonos illetőleg távirász - kisasszony megint egy külön vaggonban utazik.

Délelött henézek Kaposvárra,meglátogatom több ismerősömet; a város külsőleg nyugodt,de belül nagy izgalom füti az embereket,mi lesz, tovább jönnek-e az oroszok.Hogy mi van Péccsel senkisem tudja, napközben még meg van a telefon összeköttetés Péccsel. Éjjel rokonunknál Kolozsváry Kláránál alszom; az előző nehéz éjszaka után iszonyu jól esik kényelmes ágyban aludnom,korán lefekszem és nagyot alszom.

November 29-én délelött halljuk,hogy hajnalban az oroszok bevonultak Pécsre és Sásd és Dombovár felé nyomulnak előre. A városban nagy az izgalom, a németek,kiknek itt nagy raktáraik voltak,lázasan csomagolnak,hosszu autó és kocsioszlopokat raknak meg dolgaikkal; az emberek teli aggodalommal lesik a fejleményeket. A helyzet a következő napon november 30-án csak rosszabbodik, az oroszok elhagyták Sásdot és Kaposvár felé nyomulnak előre,mire a hatóság elrendeli a város polgári kiüritését, a németek már mind eltüntek a városból. Iszonyu kavarodás támad,Kaposváron ujból végigélem ugyanazt a felfordulást,mint amit Pécsett 27-én átéltem. Beugrom egy barátomhoz Simándy Laciékhoz,tele vannak félelemmel, aggodalommal,de ennek daczára azt határozzák,hogy nem mozdulnak el hazulról,hanem itthon maradnak Kaposváron. Mikor eljöttem hazulról, nem gondoltam arra,hogy egy civilruhát kellene magammal hozni; most ugy érzem kerül-

hetek olyan helyzetbe,melyben célszerü lesz az egyenruhát ledobni és civilbe öltözni,kérek és kapok Simándy Lacitól egy öreg civilruhát,melyet aztán kalandozásaim alatt rendületlenül cipelek magammal,végül is hazahozom és visszajuttatom Simándynak. Kolozsváry Klára - egy magányos idősebb nő, feleségem unokanővére - tanácsot kér tőlem, mit csináljon, itthon maradjon egyedül Kaposváron,avagy elutazzon Siófokra,hová rokonai hivják s kikkel igy együtt lehetne vész idején. Én az utóbbit tanácsolom neki; Klára hajlik is erre,de az utolsó pillanatban meggondolja magát,nem megy el, nem hagyja itt lakását, butorait,melyeket távollétében elherdálnának, ha meg kell halnia hát akkor itthon hal meg. A lehető legokosabban cselekszik; Kaposvárom minden baj nélkül esik át az orosz megszálláson; Siófokon pedig a Szmodis villa, hová hivták pont a tüzvonalba esik,az ottaniak heteken át pincében tanyáznak és elszenvedik a pokol minden szenvedését s ettől megmenekül Klára. - A mai időkben semmit sem lehet tanácsolni,mindenkinek magának kell döntenie s a döntés az életet vagy a halált jelentheti,egy elhibázott lépés a pusztulásba viheti az embert.

Délután öt órakor Zoltay alezredes a Vonalparancsnoksági vonatra menetkészültséget rendel el. A Vonalparancsnokság abba hagyja a munkáját és felköltözködik a vonatra; az éjszakákat én eddig Kolozsvári Klárinál töltöttem,most a kényelmes ágy után fájó szivvel foglalom el helyemet a vaggon deszkapadján; felköltözködik a vonatra a kaposvári Pályaudvarparancsnokság is ,az is jön velünk. Lassankint leszáll az este és még mindig nem indulunk,nem tudunk indulni,mert nincs mozdonyunk. Pedig a helyzet egyre kritikusabb lesz, az oroszok este nyolc óra felé elérik Taszárt, szóval már csak egy ugrásra vannak s mozdonyunk még mindig nincs; állitólag a mozdonyvezetők megtagadták az utazást, itthon akarnak maradni Kaposváron. Zoltay alezredes komor arccal sétál a vonat elött fel és alá, mi többiek meg várjuk, hogy mi lesz. Mikor még este tizenegy órakor sincs mozdonyunk, szó nélkül bemegyek a vaggonba és lefek szem, majd meglátjuk, mit hoz a holnap.

December 1 én hajnali négy órakor arra ébredek, hogy vonatunk mozog és megyünk. Két MÁV. mérnök kihozott a fütőházból egy mozdonyt s most ők vezetik a vonatot. Lassan elmászunk Somogyszobig és ott leállunk; a csendes kis állomáson hosszu vaggonsorok állnak. Két vaggonban disznók sivalkodnak, tépik, marják egymást; kiderül hogy a disznókat Kaposvárra inditották utnak,de már nem tudtak bemenni, tegnap este óta itt álnak, enni nem kaptak s most éhes a falka. Embereink nézik, nézik a disznókat,aztán egyik felveti a gondolatot. ezek a disznók vagy éhen döglenek, vagy az oroszok kezére kerülnek, hasznositsuk mi őket saját javunkra. Hirtelen kiemelnek a vaggonokból hetet-nyolcat, azon nyomban leszurják őket s feldobják a disznókat az egyik raktár vaggonba; valahonnan előkerül a disznók kisérője, amint mondja ugysem tudott már mit csinálni a disznókkal, nem bánja ha elvisszük őket, csak irást adjunk néki az elvitt disznókról,amit meg is kap. Egész nap Somogyszobon állunk,este hire szalad,hogy az oroszok Somogyszob felé közelednek, Zoltay alezredes vasuti távirón tájékozódik a helyzetről,mely nem lehet valami jó mert azonnali indulást rendel.

utáni parancskiadáskor egy rövid fegyvergyakorlatot tart. Szálasiék az eddigi tisztelgés helyett bevezetik a felemelt jobb karral való "Kitartás - éljen Szálasi" tisztelgést,akkor meg ezt a marhaságot gyakoroljuk embereinkkel. Mikor nem vagyunk szolgálatban teljesen szabadok vagyunk; én ülök vaggonfülkémben,irogatom végtelen hosszu leveleimet,melyeket a legkülönfélébb módon próbálok eljuttatni haza feleségemnek,vagy feltételezhető tartózkodási helyeiken fiaimnak; a városban veszek pár könyvet, azokat olvasgatom, aztán nézegetem a fütőházból ki és bejáró gőzfelhőket bocsátó mozdonyokat; este összeülünk beszélgetni, igy mulik el csendben a nap; az alakulatnál van egy villanyszerelő,bevezeti a vaggonba a villanyvilágitást s az eddigi gyertyavilág helyett most esténkint rendes világitásunk van,mindjárt barátságosabb lesz este a vaggon. A december elég enyhe,csak a karácsony hozza meg a hideget és a havat; mozdonyunk nincs,igy onnan fütést nem kaphatunk,beállitunk tehát a vaggonba egy vaskályhát és abban éjjel-nappal tüzelünk,igy elég kellemes idő uralkodik a vaggonban. Minden jó lenne, csak a fekvőhely kemény; az Egerváron szerzett széna nagyon összement a pokróc alatt s hiába rázogatom fel nem sok kényelmet ad. Fürödni a városi gőzfürdőbe járok.

Elég gyakran van légi riadó,ilyenkor az őrszemek kivételével valamennyien a közeli Sörgyár légó pincéjébe vonulunk és ott töltjük a légi riadó óráit, rajtunk kivül az egész környék idejár és csak ugy nyüzsög a nagy légó pince a sok embertől. A város környékén felállitott légvédelmi tüzérség szorgalmasan de minden eredmény nélkül lövi az ellenséges gépeket. A pályaudvaron elég veszélyes helyen áll vonatunk,de hála Isten egyszer sem kapunk légi támadást.

A várostól nagyon messze vagyunk, az állomás is messze van a város központjától,mi pedig a hosszu pályaudvar legvégén vagyunk,beletart egy jó félórába, mig beérünk a városba. Ennek dacára ha nem vagyok szolgálatban be-besétálok a városba. Felkeresem rokonaimat Horváth Jóskáékat, özv. Horváth Jenőnét,özv. Tóth Bélánét , üldögélek náluk,s egyutt tanakodunk,mit várhatunk, mit hoz a jövő. Többször megfordulok kanizsai jóbarátaimnál Kenedi Imrééknél, Dr. Kovács Lászlóéknál,meglátogatom egykori diákpajtásomat Köő János adóhivatali főnököt is. Persze meglátogatom a törvényszéket is,hol jóformán mindenkit ismerek.; Haam Ernő törvényszéki elnök elmenekült,nincs Kanizsán,helyette Almássy Gyula törvényszéki tanácselnök vezeti a törvényszéket. A Törvényház épületét majdnem teljesen elfoglalta a katonaság, a törvényszéknek, járásbiróságnak és az ügyészségnek egy mellékfolyosón csupán pár szobát hagytak meg,igaz hogy semmi dolguk nincs, a mai világban nem pereskedeik senkisem, de a folyamatban levő pereket sem lehet folytatni, hiszen Isten tudja merre járnak a felperesek, alperesek és a tanuk; ügyvéd ismerőseim, már akik itthon vannak, Dr. Hajdu Gyula, Dr. Gärtner Antal stb. persze örömmel köszöntenek.

Nos és persze sokat sétálgatok a városban,nézegetem az utcákat, házakat,melyek között gyerekkoromban annyit szaladgáltam; amikor elmegyek a Széchenyi téri régi házunk mellett, néha ugy érzem csak be kellene mennem s benn megtalálnám apámat, anyámat,egész gyerekkori világomat ; belépve a kapun/ egyszerre semmibe veszne a mai egész borzasztó világ. Egyébként a város szomoru és kihalt. Valamikor nagyszámu és gazdag zsidóság élt a városban,ezeket összeszedték és elvitték,közöttük elvitték barát-

va , a 8/3 vonatoszlop /parancsnoka Takács Ferenc fő-
hadnagy/ , a 8 h.o. anyagelosztó raktára /parancsnoka
Dr. Haba József főhadnagy / - ezek a hadosztályhoz tar-
tozó alakulatok anyagi utánpótlását látják el - aztán
a 8 h. o. személyirányitó állomása /parancsnoka Csécsi
Nagy Emil ezredes /, a 8. h. o. tábori posta kirendelt-
sége /parancsnoka Katona Ferenc karpaszományos őrmester/,
végül a 8 h. o. Jelentésközvetitő Állomása. Nékem a fel-
sorolt 8. hadosztálybeli alakulatokkal van dolgom, a had-
osztályparancsnokság és ezen alakulatok között végzek
közvetitő tevékenységet. - A 8. hadosztálynak a fenti a-
lakulatokon kivül van még két gyalogezrede, a Dráva és
Mura ezredek,melyek a Dráva vonal biztositását látják
el, ezek közvetlen kapcsolatban állnak a hadosztálypa-
rancsnoksággal,a hadosztályparancsnokság a németektől
mentesen vezeti őket, velük nem lesz semmi dolgom.

A déldunántuli fronton a 2, német páncélos hadsereggel szemben az 57. szovjet hadsereg áll három hadtesttel, a három közül a déli egy orosz és két bulgár hadosztályból áll. Az orosz hadseregparancsnokság hadiszállása Dombováron van.

A 8. hadosztály fronton levő alakulataival a tábori posta utján felveszem a kapcsolatot s rövidesen kialakul egy szolgálati rend,mely eltekintve az elején néhány zökkenőtől, rendesen funkcionál. A hadosztálypa-rancsnokság hetente kétszer futárpostát küld; a helyben állomásozó alakulatok naponta küldöncöt küldenek hozzám, a frontalakulatok pedig hetente kétszer küldik be hozzám küldönceiket, a küldöncök utján továbbitom az alakulatok-hoz a hadosztálypostával részükre érkező iratokat, ren-delkezéseket; a küldöncök az alakulatoktól a hadosztály-hoz felterjesztendő jelentéseket,ügyiratokat hoznak,ezeket felbontom, a sürgős jelentéseket Hughesen továbbitom, a nem sürgőseket pedig a tábori posta által hetente két-szer Lentibe inditott futárposta utján küldöm meg a had-osztályparancsnokságnak. Zirczy alezredes - majd utódja Ratkóczy alezredes - naponta este hat órakor Kiskomárom-ban levő állomás helyéről telefonon részletes helyzetje-lentést ad, veszem a telefon leadást és a vett jelentést Hughesen azonnal továbbitom a hadosztályparancsnokságnak. Kkxx Eltekintve a hivatalos ügyekről a Jelentésközve-titő állomást az egyes alakulatokhoz tartozó tisztek is felhasználják privát postájuk továbbitására, bekildik hozzám máshol levő tiszttársaiknak szóló üzeneteiket, leveleiket, az állomás a különböző alakulatok küldönce-inek találkozó helye és ezek utján minden üzenetet,leve-let eljuttatok a cimzetteknek.

Abból a szempontból nagyon érdekes a Jelentés-közvetitő állomáson a szolgálat,hogy mély betekintést enged a front életébe. A kép,mely a kezemen keresztülfutó je-lentésekből, aztán a küldöncökkel folytatott beszélgeté-sekből elém tárul elég sötét. A csapatok tüzereje gyenge, hiányoznak a modern háboru megkövetelte nehéz fegyverek, a tüzérség is kevés. Az emberek teljesen elközönyösödtek, semmi értelmét nem látják a további háboruskodásnak,egysze-riien nem akarnak harcolni. Napirenden vannak a szökések, a kiküldött járőrök nem jönnek vissza,hanem átmennek az oro-szokhoz; különösen a 7. hadosztály alakulatainál és a Ba-kony ezred III. zászlóaljánál tömegesen fordulnak elő

tömeges szökések,a németek irgalmatlan rendszabályokat lép-
tetnek életbe a szökések megakadályozására,de ez sem hasz-
nál. Az oroszok elöttünk csendben vannak,de minden jel azt
mutatja,hogy támadásra készülnek; ha ujra megindulnak hu-
szonnégy óra alatt fel fog fordulni minden.

A Jelentésközvetitő állomásnál egy bajom van
csak és ez az,hogy teljesen egyedül vagyok,még a legjelen-
téktelenebb dolgokat is magamnak kell csinálnom,magam va-
gyok magamnak a küldönce; az irodából el nem tudok mozdulni,
hiszen mindig adódhat valami mi a jelenlétemet kivánja .Je-
lentem a dolgot a hadosztálynak s egy honvéd vezényletét ké-
rem hozzám, várok, várok, de még csak választ sem kapok a
jelentésemre. Mikor látom, hogy semmire sem megyek,beszélek
a tábori postásokkal, kikkel jó barátságban vagyok s egysze-
rüen ott hagyom a szobát,melyet irodának kijelöltek számom-
ra és átköltözködöm a tábori postások szobájába; Katona Fe-
renc karpaszományos őrmesteren kivül hárman vannak Tresza
János szakaszvezető,Pavlyák Árpád tized s Theiner József
őrvezető,valamennyien postások, felvidékiek,nagyon helyes,
nagyon szives emberek,kik vállalják helyettesitésemet és igy
délutánjaim szabadok lesznek,ha távollétemben előadódik vala-
mi, ügyesen, okosan elintézik.

Február 26-án rendelet jön,mely szerint a Tör-
vényházban csak az Állomásparancsnokság, a 104-es Vonalpa-
rancsnokság, a Hughes állomás és Oszlányi vezérőrnagy rövid-
del ezelött felállitott irodája maradhat meg,minden egyéb
katonai hivatalt ki kell az épületből telepiteni - mióta Ka-
nizsán vagyok ,még nóhányat telepitettek be a Törvényházba,
pl. a Bevonulási központot, a Katonai lónyilvántartó hiva-
talt stb - a felszabadukó épületrészeket pedig a törvényszék-
nek át kell adni; ezzel kapcsolatosan az a mendemonda járja,
hogy a nyilasok Kanizsán fel akarják állitani a pécsi itélő-
táblát s ezért van szükség az épületre. Nagy hurcolkodás
kezdődik, a tábori postások is kiköltöznek s velük együtt me-
gyek én is, bennünket a Törvényházzal szemben levő Központi
szálloda épületébe, az üresen álló volt Singer üzletbe helyez-
nek el. Elég kellemetlen ez számunkra,mert az üres bolthelyi-
ségben még csak telefon sincs,ha telefonálni akarunk át kell
mennünk a Törvényházba. Utána járok annak,hogy a telefont
bevezessék hozzánk; ehez a német Ortskommandantur engedélye
szükséges,hosszas huzavona után végre kiverekszem az enge-
délyt s akkor bevezetik a telefont, lesz nékünk is telefo-
nunk. / Jellemző, hogy egy magyar katonai alakulatnak a né-
metektől kell engedélyt kérni a telefon bevezetésére./

Azon a napon mikor átköltözködünk a Központi
szálloda épületébe ,jelentkezik nálam Matkovics Antal tize-
des; többszöri felterjesztésem végre sikerre vezetett és a
Csomák zászlóaljból hozzám vezénylik Matkovicsot szolgálatra.
44 éves,értelmes iparos ember,ki egy-kettőre belejön a dol-
gokba és komoly segitséget tud nekem adni. Sajnos nem sokáig
marad nálam,mert március 6-án egy különös és megmagyarázha-
tatlan baleset éri. A bolthelyiségben egy karzat vonul vé-
gig,mely meglehetős magas korláttal van biztositva. A tábo-
ri postások és Matkovics ezen a karzaton rendezkednek be,
itt teszik le szalmazsákjukat, itt tartják dolgaikat,a kar-
zaton lesz a szállásuk. Nos Matkovics márc. 6-ára virradó

éjjel leesik a karzatról,koponyalapi törést szenved s pár o. mulva meghal; mikor reggel bejövök az irodába,már a halálát jelentik. Hogy hogyan esett le rejtély; nem a lépcsőfeljárón gurul le,ettől távol esik le; a karzat pedig meglehetős magas korláttal van biztositva,mely kellőkép véd a leesés ellen. Máskép el sem tudom képzelmi a dolgot,hogy éjszaka felébredt s félálomban maga sem tudva hol van felmászott a korlátra s ugy esett le; a postások már csak a zuhanás zajára és a jajgatásra ébredtek fel. Március 8 -án temetjük Matkovicsot,melyre valahonnan a családja is megjön; jóformán egész nap légi riadó van és igy csak este lehet megtartani a temetést. Mialatt a temetési szertartás folyik pár német katona kiséretében jön egy kocsi 8-10 koporsóval, a németek minden cerimónia nélkül elássák a holttakat,még egy Miatyánkot sem vesztegetnek bajtársaikra.

Matkovics helyett Görcsi Béla honvédet vezénylik hozzám; intelligencia dolgában meg sem közeliti Matkovicsot, csak arra jó, hogy ide-oda küldözgessem.

Katonai szolgálatom a Jelentésközvetitő állomás munkáján tul is terjed. Az állomásparancsnokság két,három hetenkint helyőrség ügyeletes tiszti szolgálatba tesz,békében ez igen komoly szolgálat volt, törzstisztek,vagy idős századosok látták el,kik ellenőrizték a laktanyákat,őrségeket stb. A szolgálat ugyancsak devalválódott ha már egy tartalékos főhadnagy is elláthatja. Megkapom a vizsgáló jegyet, este előáll az állomásparancsnokság kocsija s vele kimegyek a megvizsgálandó laktanyákba, a Sugár ut végén a József laktanyába,a Teleki ut végén a Károly laktanyába s a Petőfi ut végén a Gábor Áron laktanyába s mindent találok bennük csak katonaságot nem, munkásszázadokat, anyaggyüjtő alakulatokat, hungarista alakulatokat, sok menekültet stb. - a Csomák zászlóalj parancsnoksága ugyan benn van a Károly laktanyában,a zászlóalj azonban kinn van a város elött állásban - ilyen körülmények között nem lehet csodálni,ha egy tartalékos főhadnagyra bizzák a helyőrség ügyeletes tiszti szolgálatot..

Aztán itt vannak a hadbirósági tárgyalások,melyekbe mint jogászt szintén bevonnak. A dolog nagyon nagyon csunyán kezdődik. Február elején behoznak Kanizsára három katonaszökevényt, Milkó András szegedi bölcsészhallgatót,munkaszolgálatost,ki munkásszázadától szökik meg,elrejtőzik egy faluban,hol egy katonai járőr találja meg, Rózsahegyi György hivatásos csendőrőrmestert,ki őrséről szökik meg s kit szintén egy járőr fog el és Csibrik Ferenc hivatásos őrmestert, ki szabadságáról nem vonul be,hanem szülőfalujában Nagybajomban elrejtőzik,innen hozza be egy katonai járőr. A három embert rögtönitélő katonai bíróság elé állitják,de még meg sem volt a tárgyalás mikor már épitik az Erzsébet téren a nagy piros golyófogót,mely elött agyon fogják őket lőni. Ekkor kapom meg az állomásparancsnokság szolgálati jegyét,melylyel a hadbiróság tagjának kirendel. Nékem tiltakozik az emberi érzésem az ellen,hogy halálos itéleteket hozzak,plánе most,mikor a háboru rég elveszett,de tiltakozik jogászi érzékem is az ellen,hogy olyan ügy tárgyalásán vegyek részt melyben a halálos itélet már a tárgyalás elött meg van hozva; kétségbeesve keresem a módot,hogyan maradhatnék ki a biróságból,mikor az állomásparancsnokság egyik tisztje megsugja, hogy a szolgálati szabályzat egyik paragráfusa akép rendelkezik,hogy a rögtönitélő katonai biróságba csakis tényleges tiszt delegálható. ~~Kxixíxgxxx~~ Fellélegezve jelentem ezt

Bay alezredesnek,ki erre felment a biráskodástól,helyettem egy tényleges tisztet küld ki a hadbiróságba ,engem viszont kinevez - védőnek. Ez sem kellemes,de mégis vállalni vagyok kénytelen. Közvetlen a tárgyalás előtt jutok ahoz,hogy végigszaladjak a meglehetős sovány jegyzőkönyveken, védenceimet meg a tárgyaláson látom először, mindent beismernek,én próbálok enyhitő körülményeket felhozni,meg kegyelmet kérni számukra,de tudom, hogy nem sok értelme van annak amit beszélek,hogyan lehessen védeni embereket,kiknek a halála már előre el van határozva ? A hallgatóság első sorában ott ünek csizmásan,vállszijjasan, Árpád sávos karszalagosah a nyilas vezérek,kik vigyáznak arra, hogy a halálos itélet tényleg ki legyen mondva, mint ahogy a hadbiróság ki is mondja, az itéletet jóváhagyás végett felterjesztik a 8. hadosztály parancsnokához, Temesváry altábornagyhoz, két nap mulva itt a jóváhagyás és márc. 5-én a három embert az Erzsébet téren nyilvánosan kivégzik. Én a Törvényház ablakából nézem végig a kivégzést nyilas és katonai alakulatok négyszöge veszi körül a kivégző helyet,mögöttük kiváncsi emberek tömege bámészkodik, a fogházból egyenkint hozzák ki a rogyadozó térdekkel imbolygó foglyokat, a kivégzőosztag tüzére mint a rongy csuklik össze és már hozzák a következőt; a golyófogó mögött egy szekér vár három koporsóval. S mialatt a főrtelmes procedura folyik egy öreg,kosaras parasztasszony rohangál a tömeg körül, sir, jajgat,magyaráz - Rózsahegyi György anyja az...

k eze
tett

A többi hadbirósági tárgyalás,melyen mint védő szerepelek, nem ilyen tragikus. Február 15-én a rögtön itélő hadbiróság Nagy Miklós,Mikucz Sándor,Budacsik László szökési ügyét tárgyalja, a vád annyira valószinütlen és gyerekes,hogy nem merik őket halálra itélni,hanem megelégesznek 10-10 évi fegyházzal - én magamban legyintek két hó napot hem fognak a 10 évből leülni,mert addigra ugyis mindennek vége lesz.. Február 26-án Ferenczy Károly zászlóst védem a hadbiróság előtt, fegyelmezetlen magatartása miatt lefokozzák és 8 havi börtönre itélik; március 10-én Hevesi Imre tényleges főhadnagyot védem, ki a fronton valami igen ostoba parancs teljesitését tagadja meg. lefokozzák és halálra itélik,de a parancs annyira ostoba,hogy Temesváry altábornagy tiz évi börtönre változtatja át az itéletet - Hevesi sem sokat ül le belőle..

A kanizsai élet ? Nagyon csendes, a hangulat nagyon nyomott. Az sem javitja a hangulatot,hogy a németek a várost egy hatalmas erődé épitik ki; a várost gyalogsági állások,megerősitett támpontok,göppuska és páncéltörő állások, tankcsapdák, drótakadályok láncolatával veszik körül, melyeket erődzászlóaljak tartanak megszállva; a zalaszentiváni erdőben hatalmas municiótömegeket halmoznak fel Kanizsa erőd számára. De magában a városban is igen erős erődités munkákat végeznek: az utcákon mindenfelé utcazárakat, tankcsapdákat, géppuska és páncéltörő állásokat épitenek,az aszfaltba lövészteknőket vágnak, a háttetőkön, a házak falaiba betonozott géppuska fészkeket készitenek - ilyen készül a mi régi házunk temető felé néző falában is - itt is,ott is drótakadályokat huznak, aztán lebontják a házudvarokban a keritéseket,hogy egyik há ból észrevétlenül át lehessen jutni a másikba. Február 13-án Böttcher tábornok, erődparancsnok / Festungskommandant /próbariadót rendez: a háztetők,házak

géppuska és páncéltörő állások,lövészteknők mind,mind megtelnek németekkel, a város egy nagy haditáborrá alakul át, mindenhonnan ágyuk, géppuskák, páncélöklök meredeznek a levegőbe. Az emberek látják ezt a nagy készülődést és kétségbeesve gondolnak arra,hogy egy napon a fejük felett lángba borul a város és harctérré válik; és félelmük nem alaptalan,mert kezembe kerül egy német parancs,mely szerint ha az ellenség áttöri vonalainkat és tul haladna a városon,Kanizsa erődöt az utolsó töltényig védeni kell.

A városban sok a német és sok a nyilas.Ott feszítenek egyenruhájukban, csizmájukban, ~~fegyverekkel~~,karszalagjukkal, revolverükkel mindenütt,olyan diadalmasan járnakkelnek a városban,mintha hatalmukat nem ingathatná meg senki,semmi. A városban gyülölik őket,mert mindenkit kizavarnak a frontra s folyton győzelemről,kitartásról szavalnak, de ők maguk ki nem mennének a frontra,ők itthon őrzik a nyilas hatalmat, tömegesen látni közöttük egészséges fiatalembereket itthon lebzselni; ha valakit besoroznak vagy behivnak katonának,az belép valamelyik nyilas alakulatba - van belőlük elég, Hungarista légió, Hungarista Ifjuság,Fegyveres Nemzetszolgálat stb. - és azzal mindjárt itthon is maradhat. És gyülölik őket,mert mikor a városban nincs semmi,ők mindent összeharácsolnak, a város rongyokban jár és koplal,de a nyilasok tele vannak ruhanemüvel,liszttel,zsirral , cukorral stb. - ~~x~~ ha jön valami a városba azt elsősorban a nyilas családok kapják, a többiek meg nyelhetik az éhkoppot. Az ~~Erzsébet~~ téren ott áll a régi törvényszék épülete,melyet 1944-ben internáló tábornak alakitottak át,ide hozták annak idején a nyilasok által lefogott pécsi urakat - közöttük Dr. Jäger Béla táblai elnököt is - december 4-én, mikor az oroszok közeledésére hirtelen hozzákezdtek a város kiürítéséhez szétszéledt minden, Dr. Jäger Béla és társai egyszerüen kisétáltak az épületből s több-kevesebb viszontagság után hazamentek Pécsre. Az oroszok megálltak a város előtt s a nyilasok egyszerre nagy emberek lettek, a régi törvényszék épületét elfoglalta a nyilas Számonkérő szék s most idecipelik a nem tetsző embereket; a Számonkérő székről mindenféle csunya história kering a városban, mindenesetre a polgáremberek messze elkerülik ezt az örökösen lezárt épületet,Isten irgalmazzon annak, ki idekerül.

vállszijjukkal

Erzsébet

A városnak többször vannak"előkelő" látogatói kiket a helyi nyilasok nagy reverenciával fogadnak, igy február 11-én Beregffy Károly a nyilas fővezér testvér jár a városban, majd március 15-én a nyilas Dr.Budinszky László igazságügyminiszter testvér látogatja meg a várost, fogadja a nyilas testvéreket, a birákat, ügyészeket,ügyvédeket - az ügyvédek között Dr. Begidsán Emil egy alattomos,rosszindulatu,gyülölködő fráter a főnyilas - s előttük nagy beszédet mond,melyben kijelenti,hogy a németek katonailag már megnyerték a háborut. Megkérdem Almási Gyula törvényszéki tanácselnököt és ti mit szóltatok erre ? Összenéztünk és hallgattunk,mit lehet ilyen bolond beszédre mondani !

Egyébként Kanizsa a tipikus front mögötti város képét mutatja. Vonuló trének, német teherautó oszlopok,olykor egy-egy ágyu vagy harckocsi; német tábori csendőrök; frontkatonák bundás irhabekecshem,szőrmesapkában,nyakukban lógó géppisztollyal; az utcasarkokon német és magyar for-

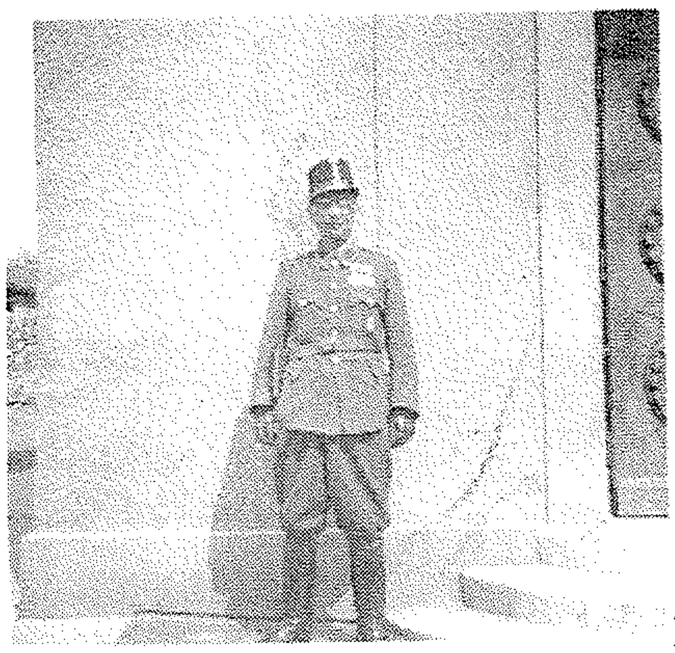

290-2a

Arató Jenő

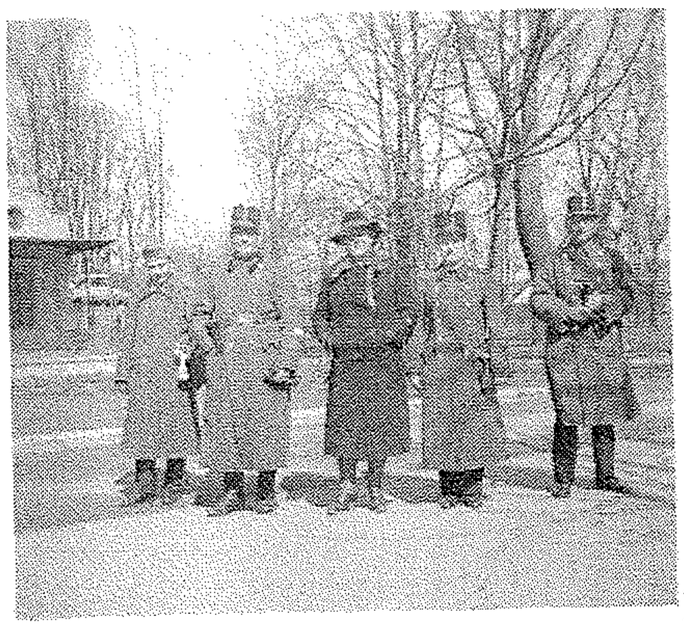

290-2b

Szily László, Széky Pál, Székyné,
Zsupán Antal, Arató Jenő

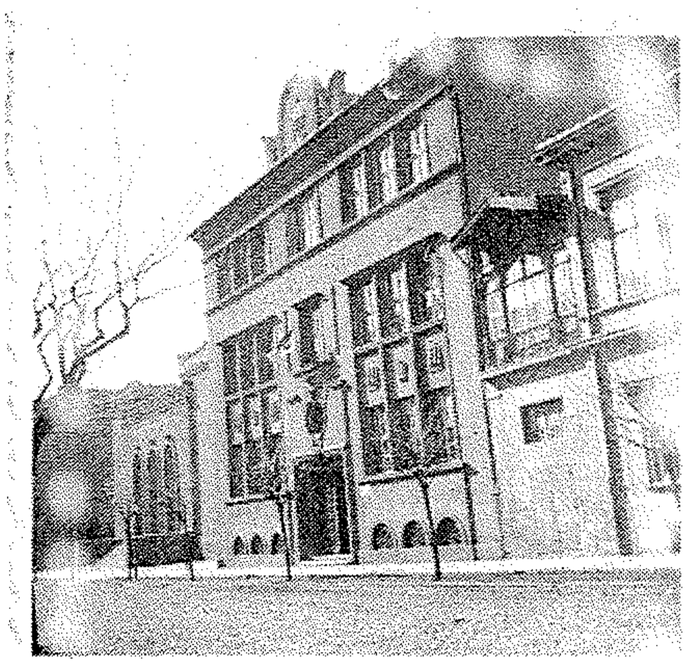

290-2c

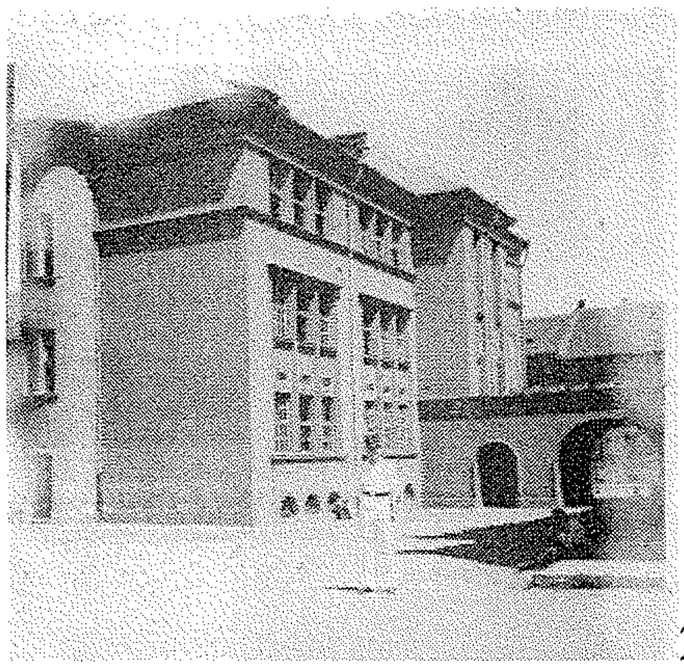

290-2d

Kassa, Izr. Gimn. "Elló" laktanya
1942

312-1a

Az Illés-ház Csömödéren
1945. I.

lmi rendőrök; mindenfelé oszlopok,tele a városban levő néme atonai alakulatok jelzőtáblával; utcazárak,tankcsapdák,páncél öró,géppuska állások, drótakadályok; nadrágos nők, kopott ruás férfiak,kiknek egyetlen gondjuk,hogy teremtsék elő a napi ennivalót; és rengeteg plakát: proklamációk,parancsok,felhivások,rendeletek és a falak tele mázolva óriási betükkel "Mégis győzünk !"

Légi riadó majdnem minden nap van,ilyenkor a Törvényház légó pincéjébe vonulunk és ott ücsörgünk,ácsorgunk órákon át- Hagy angolszász légi flották vonulnak el fejünk felett, a város környékén felállitott légvédelmi tüzérség erősen lövi őket,de kárt nem okoznak bennük, olyan magasan mennek, hogy a lövedékek el sem érik a magasban ezüstösen szálló gépeket. Komolyan vesszük a légi riadókat,mert Szombathely,Sopron példája megtanitott bennünket arra,hogy egyszercsak az eleven pokol zudulhat a városra . / A nagy soproni légitámadásban pusztulnak el Dr. Jellachich Lajos törvényszéki tanácselnök és özv. Pechánné Dóra lányával,kik Pécsről Sopronba menekültek / 1945 január 31-én a város felett elvonuló angolszász gépek több bombát dobnak le a e fütőház környékére, a Vonalparancsnokság vonatját ugyan találat nem éri,de az összes vagonablakok betörnek s egy honvéd a légnyomás folytán sérüléseket szenved. Márciustól kezdve kezdenek az orosz gépek is megjelenni a város felett, két-három gép jön,melyek nyilván felderitést végeznek, de olykor megtörténik,hogy egy-két bombát is ledobnak.

Az én életem ? Reggel hét órakor kelek,megreggelizem, nyolc órára benn vagyok az irodában,ott töltöm az egész délelöttöt; ha kevés a dolgom,átnézek a törvényszékhez,beülök Almási Gyula, Knausz Laci vagy Révffy Andor szobájába egy kis x tereferére. Egy órakor ebédezni megyek a Rozgonyi utcába,a Vonalparancsnokság étkezőjébe; a legnagyobb szobát berendezték étteremnek, rendes teritett asztal mellett étkezünk, itt étkeznek a Vonalparancsnokság tisztjei,polgári közegei, telefonos kisasszonyai, eltréfálkozom a "hirnökkel" ,parancsnokukkal özv. Hoffmann Alfrédnéval - rokonságban van a Hamerliekkel és mindenkit ismer a városban - emlegetjük a pécsi dolgokat és igy az étkezések kedélyesen folynak le.Nagyon érdekelne persze bennünket,hogy mi van most Pécsett,erről azonban nem sokat tudunk. Több magyar vasutast,kik az oroszok által megszállt Pécsett szolgálnak a németek a Székesfehérvár körül folyó harcokban vonatostól együtt elfognak, a vasutasok Kanizsára kerülnek, azoktól hallunk egyetmást,de főleg az nyugtat meg bennünket, hogy a városban rend van és igy otthon maradt kedveseink nyugodtan élhetnek. Ebéd után sétálgatok a városban és környékén, böngészgetek a temetőben a régi sirok között - idekinn fekszik a régi Kanizsa, gyerekkorom Kanizsája, azok sem gondolták volna, hogy valamikor harctér lesz a városuk.. Rokonaimmal,ismerőseimmel fenntartom a baráti kapcsolatot; sürün járok Horváth Józsikáékhoz, özv. Tóth Bélánéhoz,Kenedi Imréékhez,többször megfordulok Kovács Laciéknál és Dr. Székács Sándoréknál / az asszony pécsi lány Kiss György törvényszéki elnök lánya. / Délután öt órakor ujra benn vagyok az irodában,hat órakor felveszem a Kiskomáromból érkező helyzetjelentést,melyet utána leadok Hugheson a hadosztálynak s esta hét órakor megyek vacsorázni a Rozgonyi utcába. Nyolc órakor a koromsötét utcákon botorkálva indulok haza; az estét otthon töltöm Terivel és Jenő fiával,rádiót hallgatunk, beszélgetünk megvitatjuk a hadihelyzetet,nos és persze. hogy mikorra várható a csunya háborus komédia befejezése. Előttünk ugyan nagy a csend,kis járőr csatározásokon kivül alig történik valami,de nyugaton annál nagyobb harcok folynak,az orosz

összezuzzák a németek keleti frontját és rettentő erővel mulnak előre Berlin felé, lehetetlennek tartjuk,hogy a háru pár hétnél tovább tartson.

Én tele vagyok pénzzel,rendesen megkapom főhadnagyi fizetésemet,november,december,januári táblabirói fizetésemet már otthon megkaptam, az összeget Tusinál hagytam, hogy élni tudjanak,de itt Kanizsán kifizetik a karácsonyi segélyt, a birói képesitési pótlékot és februártól kezdve a táblabirói fizetést is,igy állandóan 3-4000 pengő van nálam,hazaküldeni nem tudom, itt meg nem tudok mit kezdeni a sok pénzzel,mert a boltok üresek venni semmit nem lehet legfeljebb avolt Fischl féle könyvkereskedés erősen megritkult könyvei közül vásárolok könyveket,hogy olvasni valóm legyen. Olykor a Szeverben vágy a Pannoniában ebédezem - egy egy alkalommal mikor Hirschfeld Tiborék Csömödérről benn járnak Kanizsán velük együtt ebédezem - azt is megcsinálom,hogy horribilis áron nyulat vagy halat veszek s miután a folytom gyengélkedő Teri nem vállalja az elkészitést,elviszem Horváth Jóskáékhoz, Margit megcsinálja s nagyszerü nyul vagy halvacsorát eszünk - a mai világban egy átlagos polgárember számára megfizethetetlen luxus ez,én sajnos engedélyezhetem magamnak ezt a luxust,amint engedélyezhetem azt is,hogy a piacon méregdrágán almát vagy diót vásárolok,hogy azzal kiegészitsem ebédemet, vacsorámat. Kinn a temetőben feküsznek apai és anyai nagyszüleim,mindkettőjük sirja meglehetősen elhanyagolt állapotban van,anyai nagyszüleim sirján a kőemlék annyira elhajolt,hogy attól lehet félni,hogy teljesen kidől, nos hogy tele vagyok pénzzel, rendbe hozatom a két sirt,az elhajolt siremléket szilárdan megalapoztatom és a siremlékeken a teljesen elhalaványodott betüket kiaranyoztatom. - Szórakozási lehetőség nem sok van Kanizsán,az egyetlen hely a városi mozi ahová el lehet menni, néha elmegyek a moziba. - Sok gondot okoz fehérneműim rendben tartása,végre találok a Petőfi utcában egy öregasszonyt,ki elvállalja - mindenesetre jó drágán - fehérneműim mosását,harisnyáim stoppolását.

Kiskomáromban élnek Tusi rokonai Szmodis Pistáék - Pista postamester ott - kik Zirczy alezredes által többször üdvözöltetnek. Egy alkalommal Zirczy alezredes benn jár Pécsett s délután autójával kivisz Kiskomáromba Szmodis Pistáékhoz,kik nagy örömmel fogadnak. Kellemes vasárnap délutánt töltök Pistáéknál, náluk alszom s a következő reggel Zirczy alezredes gépkocsijával visszaküld Kanizsára.

Állandóan irogatom hosszu leveleimet feleségemnek,~~xxxx~~ melyeket a legkülönbözőbb módokon iparkodom hazajuttani / egyetlenegyet nem kap meg. / Takácsi Nagy Bandiék révén meg a fiaimhoz próbálok leveleket eljuttatni. Midőn még Pécsett voltunk, megállapodom a fiukkal,ha elszakadunk egymástól, Sopronban levő jóbarátainknak Takácsi Nagy Bandiéknak irunk valamennyien s az ő utjukon próbáljuk fenntartani kapcsolatunkat. Takácsi Nagy Bandi egyszer megküldi Miklós, egyszer pedig Laci hozzájuk irt levelét,az én leveleimet pedig továbbitja az általuk megjelölt cimre,mi- Azonban előtt megkapnák levelemet elkerülnek a cimzésben megadott helyről s igy egyik levelemet sem kapják meg. Egyszer Miklóstól közvetlenül kapok levelet,érdekes módon szerez tudomást hollétemről. Az azon idők szokása szerint az egyik ujságban hirdetést teszek közre,melyben keresem fiaimat

· a lapok tele vannak ilyen hirdetésekkel - nos Miklós egyik katonatársa csomagot kap s a csomagban levő dolgokat pont ennek az ujságnak lapjaiba csomagolják be; mikor a fiu kinyitja a csomagot,nézegeti a csomagolásra felhasznált ujságlapokat, megakad a szeme a hirdetésen s mindjárt szól Miklósnak, az apád keres téged ! Rögtön válaszolok Miklósnak, Miklós ujra ir nékem, ezeket a leveleket egyikünk sem kapja meg, mire válaszom odaér, Miklós elkerül a cimzésben megadott helyről, mire viszont Miklós levele megjönne,addigra már én sem vagyok Kanizsán.

Egyébként teljesen el vagyok fásulva,végzem a dolgomat, de helyzetem reménytelensége,jövőm teljes kilátástalansága ólomsullyal nehezedik rám .Sokszor van olyan érzésem, hogy mindörökre elvesztettem családomat,soha többet nem kerülök haza Pécsre,hanem életem hátralevő részében magamra maradva, erre-arra hányódva egyre mélyebbre sülyedek,mig valamerre nyomoruságpsan be nem fejezem életemet.

S hogy ilyen érzések mellett mégis élek és nem bolondulok meg,azt egyedül Istenben való hitemnek köszönhetem. Sokat imádkozom, tudom,hogy az otthoniak is imádkoznak értem,hiszem,hogy Isten nem hagy el s hiszem,hogy mint az első világháboruból és hadifogságból hazavezetett,most is csak jobbra forditja sorsomat és ujból egyesit kedveseimmel.

Február közepén nagy katonai mozgolódás kezdődik Kanizsán és tájékán. Német csapatok,gyalogság,tüzérség, páncélosok érkeznek, melyek Nagykanizsán, Csurgón és Somogyszobon rakódnak ki; éjszakánkint nehéz páncélosok dübörögnek végig az utcákon, a front is,mely eddig csendes volt, megélénkül, erősebb felderitő tevékenység kezdődik,gyakrabban szólalnak meg az ágyuk is,néha szinte pergőtüzszerü ágyudörgés hallatszik a távolból. A németek támadni készülnek és ugy látszik igen biznak a támadás sikerében,mert Kanizsán nagyszámu közigazgatási,pénzügyi tisztviselőt, postást, vasutast stb összepontositanak,ezekkel kivánják a visszafoglalandó területeken a közigazgatást ,a posta és vasuti szolgálatot berendezni. Március elejétől kezdve óriási forgalom alakul ki a városban, nehéz páncélosok,motorizált ütegek,teherautó oszlopok tömege vonul át a városon ki a front felé,különösen éjszaka hangos a város az átvonuló járművek nagy dübörgésétől .

1945 március 7-én a 2. német páncélos hadsereg megkezdi a támadását a Balaton és a Dráva között; ugyanekkor német erők törnek előre Székesfehérvár felé,délen pedig német csapatok lépik át a Drávát és támadnak Pécs felé. Északon Székesfehérvárnál sikereket érnek el,délen sikerül a Dráván Harkánynál és Sellyénél hidfőállásokat kiépiteni a németeknek,melyekből x kiindulva tovább támadnak, a LXVIII. hadtesthek is sikerül némi eredményeket elérni - például a hadtest kötelékébe tartozó Bakony ezred 18-20 kilóméret nyomul előre,ellenben a XXII. hadtest támadása teljesen megbukik, ez a hadtest - s benne a Ratkóczy csoport - egy lépést nem jut előre.

Március 13-án a vörös hadsereg ellentámadásba megy át, az oroszok visszaszoritják a Székesfehérvárnál előretört németeket, visszaszoritják a Somogyban előretört erőket, köztük a Bakony ezredet és visszaszoritják a Dráva felől előretört németeket és igen heves küzdelmek után felszámolják a drávai hidfőállásaikat.

Mondani sem kell,hogy Kanizsán nagy izgalommal

kisérik ≠ a nagy küzdelem folyását,hisz a város sorsa ann mikénti eldőlésétől.függ. Még nagyobb izgalom vesz erőt a le keken mikor látják a német támadás teljes összeomlását s a vörös hadseregnek Győr irányba való megindulását. Az oroszok támadnak s mindenki érzi,hogy egyik napról a másikra kitörhet a vihar mely elsöpör mindent és mindenkit. A Ratkóczy csoport beszünteti helyzetjelentéseit, többet tőlük jelentést nem kapok; a városban a németek lázasan dolgoznak, ujabb és ujabb védőmüveket csinálnak, mindenfelé aknákat helyeznek el, többek között aláaknázzák a temetői hidat is. A nyilasok kezdenek eltünedezni a városból.

Március 26-án az oroszok már Komáromnál,Veszprém. nél járnak; a szombathelyi 3. honvédkerületi parancsnokság másodfoku riasztást rendel el,mely már a közvetlen veszélyt jelzi. S most az események rohamosan fejlődnek tovább. A város parancsnokságát Reichert német ezredes veszi át, ki parancsban intézkedik a városnak védelmi körzetekbe való beosztásáról, a védő alakulatok ≠ készenléti helyeiről, a lőszerutánpótlásról stb. A front felé minden mozgás megszünik,ellenben a front felől kocsioszlopok kezdenek átvonulni a városyón , mennek nyugat felé. Vadabbnál.vadabb hirek keringenek a városban, a déldunántuli front felbomlott, a katonák tömegesen adják meg magukat, Tapolca, Keszthely,Ukk orosz kézre került stb. Én tele vagyok aggodalommal,éjszakánkint alig alszom valamit,álmatlanul forgolódom ágyamban s kinoz a gondolat mi lesz velem a nagy felfordulásban.

Március 27-én a németek elkezdik a költözködést a városból, a raktáraikat teherautókra rakják és elszállitják, a front felől ujabb és ujabb gépkocsi és kocsioszlopok érkeznek és vonulnak át a városon nyugat felé. A nyilas családok mind hurcolkodnak,megrakott kocsikkal mennek el a városból. A város csendes,de ezalatt a csend alatt valami dermedt rémület lappang,bárki ismerőssel beszélek,mind tele vannak félelemmel és kétségbeeséssel. Én magam sem vagyok különben; gyötör az aggodalom,hogy teljesen egyedül vagyok itt, nem tartozom semmiféle alakulathoz,melyhez hozzáfüzne jó vagy balsorsom. Megpróbálok beszélni Felméry Lajos ezredessel - kit még Kassáról ismerek -s ki rövidddel ezelött vette át Zoltay alezredestől a 104-es Vonalparancsnokságot,engedje meg,hogy bevonulhassak a Vonalparancsnoksághoz s ha elvonulásra kerül a sor,azzal együtt mehessek el. Felméry a 8.hadosztály engedélyétől teszi ezt függővé, a mostani nagy felfordulásban a hadosztályparancsnokságnak kisebb dolga is nagyobb annál,hogysem ilyen bagatell dolgokkal foglalkozzék, igy a vonalparancsnoksághoz való bevonulásomból nem lesz semmi.

Március 28-án az autóoszlopok már csak ugy özönlenek a front felől,végeláthatatlan autósor vonul át a városon; a városban a németek lázasan dolgoznak raktáraik kiürítésén, ≠ megrakott nagy teherautóik egymásután indulnak el a városból nyugat felé. Délelött benn jártnálam Ratkóczy alezredes , ki ujságolja, hogy a németek vonulnak vissza s azon dühöng,hogy legtöbbször ugy mennek vissza,a magyar csahogy patokat "elfelejtik" visszavonulásukról értesiteni. Ugy látszik a fronton felborult minden.

Március 29 - nagycsütörtök. Éjjel semmit sem alszom ,tele vagyok nyugtalansággal,idegességgel,mellette egész éjjel német teherautók dübörögnek az utcában,hajnalban meg orosz repülőgépek járnak a város felett s több bombát dobnak le. Álmosan,felzaklatott,idegekkel megyek reggel az irodába ,itt hallom,hogy az oroszok elfoglalták Körmendet,Szombathelyt,Zalaegerszeget; a németek elöttünk közvetlenül a város elött huzódó u.n. Margit állába vonultak vissza; szakadatlan tömegben vonulnak a városon át nyugat felé a német teherautó oszlopok; a Törvényház elött hosszu kocsisor áll, az Állomásparancsnokság rakódik és vonul el, leszerelik és viszik a Hughes készüléket is. Kinn az állomáson indulásra készen áll a 104-es Vonalparancsnokság vonatja, ők is hurcolkodnak ki az állomásra, délután a vonattal elhagyják a várost - fáj a szivem,hogy nem mehetek velük. / Nem jutnak messzire, Csáktornya felé utaznak el,de csupán a kisszabadkai állomásig jutnak el, a légi támadások szétrombolták a pályatestet,nem tudnak tovább menni, itt fogják el őket az oroszok; ide-oda hurcolják a társaságot, végül Pécsre hozzák őket és itt a volt 69-es illetőleg 8-as honvéd laktanyába, a Ferenc József laktanyába csukják le őket; Máté Pista háza szemben van a laktanyával,s az ablakból nézegetheti övéit; a fiatalabbakat ~~kvzzák~~ kivisik a Szovjetunióba, az idősebbeket juniusban elengedik.Igy végződik a 104-es Vonalparancsnokság históriája. / Ülünk a tábori posta embereivel az irodában és a nagy tükörablakokon keresztül szótlanul nézzük a városon keresztül áramló autótömeget.; én tele vagyok idegességgel, ideges gyomorfájásom van.

Reggel óta próbálunk telefonösszeköttetést találni Lentiben a 8. hadosztályparancsnoksággal s hiába,minden hiába; végre késő délután összeköttetést kapunk és kapjuk a parancsot: a 8/3 kocsioszlop vonuljon Kotorba,vigye magával az Anyageloszto raktárt, a Személyirányitó állomás, a Jelentésközvetitő állomás s a Tábori posta pedig csatlakozzék a 8/3 kocsioszlophoz s azzal együtt vonuljanak el. A parancsot személyesen viszem át Takács főhadnagyhoz,ki nyomban hozzálát a raktárkészletek kocsira való rakásához; az indulást este nyolc órára tüzi ki . A tábori posta összecsomagolja dolgait és átszállitja a raktárhoz,én meg hazaszaladok ,bepakkolom hátzsákomat, bucsut veszek Teriéktől s hátzsákommal indulok az Erzsébet térre a raktárhoz. Kiderül,hogy az anyageloszto raktár készleteinek kb. a fele fér fel az oszlop kocsijaira,ezért Takács főhadnagy ugy rendelkezik, hogy az oszlop tisztje Hortobágyi zászlós Kanizsán marad,még az éjjel kocsikat rekvirál,megrakja a visszamaradt dolgokkal a kocsikat s holnap reggel jön utánunk Kotorba.

Az utolsó napokban többször szóba került Kenedi Imrééknél,ha menekülni kell nem volna-e okosabb egyszerüen letenni az uniformist,beöltözni civilbe és itt maradni a városban. Kenediék még azt is felajánlják,hogy az orosz bevonulás napjaiban lakjak náluk,eszem velük azt mit ők esznek. Nem merem megtenni,tulságosan sokan ismernek a városban és könnyen akadhat ember,ki mint tisztet az oroszok kezére ad; ha csapattal vagyok és ugy kerülök az oroszok kezére,még csak hagyján hadifogoly lettem,de igy egyedül nagyon veszélyes lehet ez,különösen ha az oroszok feltételezik rólam,

hogy szándékosan hagytak vissza kémkedés végett - inkább megyek, amerre sorsom vezet. Hogy aggodalmam nem volt teljesen alaptalan mutatja Bay Miklós alezredes,állomásparancsnok esete, Kanizsán marad, polgári ruhába öltözik és Pliháléknál elrejtőzik; valaki besugja ezt az oroszoknak, mire érte jönnek és ismeretlen helyre elviszik.

Este 8 órára a 8/3 kocsioszlop készen van a rakódással és nyomban indulunk is. De két percig sem megyünk,mikor a város felett oroszrepülőgépek jelennek meg,s bombákat kezdenek hajigálni,nehéz robbanások dörejje hangjuk s itt is, ott is vörös lángok csapnak fel - mint az őrültek ugrálunk le a kocsikról s a járdán hasrafekve a rendőrségi palota falához lapulunk,mely mellett a támadás ért bennünket.

Jóval hazatérésem után tudom meg Horváthéktól hogy mi történt ez alkalommal. Esténkint az udvari szobában szoktunk üldögélni és beszélgetni,szokás szerint ugy,hogy én ülök az asztal udvarra néző ablak felé eső végén,velem szemben az utcai szoba felé eső másik végén Horváth Jenő s kettőnk között az asztal hosszabbik oldalán özv. Horváth Jenőné. Mikor a bombák kezdtek a városra hullani, egy nagy repeszdarab keresztülvágja a háztetőt s ferdén végigvágva az az ~~ut~~ utcai s az udvari szobán felboritja a széket melyen ülni szoktam s az összetört ablakon keresztül kivágódik az udvarra. Horváthék lekapják fejüket s a nagy ijedtségen kivül semmi bajuk nem esik ,de ha én - mint máskor - otthon vagyok a megszokott helyemen ,~~kikxtxérijax~~ leberetválja fejemet a buta vasdarab - Isten is ugy akarta,hogy eljöjjek Kanizsáról...

Elvonulnak az orosz repülőgépek,felugrálunk a kocsikra, a kocsisok a lovak közé vágnak és vágtatva indulunk ki a városból,de ujra csak nem jutunk messzire, mert Kiskanizsára érve megint motorbugás hallatszik,ujra itt vannak az orosz gépek és recsegve, dörrenve kezdenek hullani a bombák - megint csak végighasalunk a járdán az egyik parasztház oldalához tapadva várjuk a veszedelem elvonulását. Csak akkor lélegzünk fel,mikor mögöttünk elmarad a város. Miatt megyünk többször hallunk az éjszakában repülőgép bugást és távoli dörrenéseket - ma éjszaka nem sokat alszik Kanizsa, holdvilágos éjszaka van s az orosz repülők felhasználják az alkalmat, hogy ujra és ujra meglátogassák a várost. Az uton amelyen megyünk hosszu német autóoszlopok vonulnak,közben kocsikra rakódott családok vonulnak maguk sem tudják hová. Éjféltájban valahol megállunk s akkor kiderül,hogy a tábori postások közül csak Katona karpaszományos őrmester van itt, Tresza, Pavlyák, Theiner a bombák által okozott kavarodásban valahogy lemaradtak.

Március 30-án reggel hét órakor - Becsehelyen, Polán,Letenyén keresztül - álmosan fáradtan megérkezünk Kotorba; ez egy nagy horvát község a Mura mellett,az idősebbek még beszélnek ugy ahogy magyarul,de a fiatalok már kizárólag horvátul tudnak - idekerülve Muraközbe ugy érzem elhagytam Magyarországot és idegenbe kerültem. Elszállásolnak bennünket a községben, én Rodek István szatócs házában kapok egy kis szobát. Egész nap várjuk a 8. hadosztály parancsát,mely azonban nem jön, Takács főhadnagy ekkor arra határozza el magát,hogy az Anyageloszto raktárból magunkkal hozott dolgokat itt Kotorban elraktározza; a kocsioszlop felét egy hadapróddal visszaküldi Kanizsára,hogy a még ott levő dolgokat hozza el,másik felével pedig utnak indul a kapott értesülé

sek szerint Lentiből Muraszombatba áttelepült 8. hadosztály parancsnoksághoz, a visszamaradt részlegnek onnan küld majd további parancsot. Elmegy Takács főhadnagy, elmegy a hadapród s Katona karpaszományos őrmesterrel egyedül maradunk a faluban; annál jobban megörülünk mikor Tressza,Pavlyák és Theiner tábori postások egyszerre csak beállitanak,kik az indulás zürzavarában valahogy Kanizsán maradtak; találtak egy Kotorba induló kocsit és azzal eljöttek.

Ugy március 30-a,mint 31-e nagyon nyugtalanul megy el,orosz repülők bombázzák Nagykanizsát,aztán a szomszédos Murakereszturt, Légrádot,jól lehet látni a támadó gépeket és hallani a bombák robbanását; a távolból állandóan nehéz ágyudörgés hallatszik.

Március 30-a nagypéntek, a templomban fel van állitva a szentsir, március 31-e nagyszombat a faluban sütnek főznek,feltámadásra készülnek; délután feltámadási körmenetet tartanak, a légi veszély miatt csak a templomban,melyen én is ott vagyok, sokat gondolok haza.

Ép befejeződik a feltámadási körmenet mikor megjön Kanizsáról a hadapród s hozza magával az Anyageloszto raktár egy részét; a raktár egy része még mindig Kanizsán van, Hortobágyi zászlós lót-fut hogy kocsikat szerezzen ,a hadapród elindulásáig azonban alig volt egy-két kocsija.

A faluban állomásozik a Mura ezred parancsnoksága - ettől kaptuk a közlést,hogy a hadosztályparancsnokság Muraszombatba települ át ~~xxxxxxxxxxxxx~~ - most az ezredparancsnokság utján kapjuk a rendelkezést, hogy a hadapród a magával hozott dolgokat ugyancsak raktározza be Kotorban, ennek megtörténte után részlegével Perlakon át vonuljon Csáktornyára,jelentkezzék az ott állomásozó Élelmezési oszlop parancsnokságánál,hol további parancsokat kap. A hadapród a beraktározott dolgok őrizetére - mig Hortobágyi zászlós megkezik Kanizsáról - visszahagy egy őrmestert és négy honvédot és este 10 órakor elindulunk Csáktornya felé. Szép holdvilágos éjszaka borul ránk, s ahogy vonulunk az országuton a távolból tompa ágyudörgés szürönközik hozzánk s a láthatáron itt is, ott is szines világitó rakéták villannak fel.

Április 1-én éjjel két órakor - husvétvasárnapjára virradtunk - keresztülvonulunk Perlakon - a városkában a késő éjjeli óra dacára nagy a mozgalmasság,mindenki ébren van,az emberek csoportosan állnak az utcákon, félórával ezelőtt légi támadás értek Perlakot s ennek az izgalmai tartják ébren a perlakiakat. Ahogy elhagyjuk Perlakot és közeledünk Csáktornya felé, a távolban nagy vörös tüzfény lesz az éjszakában látható,mellette szakadatlanul ropognak a puskák,dörögnek az ágyuk s mi megdöbbenve figyelünk előre, mi az, harc folyik Csáktornya körül, ég a város ? Lassankint szürkülni kezd, majd megreggeledik, s ahogy világos lesz elhalaványodik a nagy tüzfény s megszünik az ágyudörgés és puskaropogás. Reggel 6 órakor érkezünk Csáktornyára, a városban nagy a felfordulás, tegnap délután nagy légi támadás érte a várost, majd éjszaka egy ujabb s nagyon sulyos légitámadást szenvedett el Csáktornya,mindenfelé rombadőlt házak,kidőlt táviróoszlopok éktelenkednek, az utcákon halottak hevernek, a vasutállomás egy nagy romhalmaz, a feldult sineken kiégett lőszeres vonatok, a sorra felrobbant gyalogsági és tüzérségi lőszerek csinálták az éjjeli nagy "csatát".Keresztülvonulunk a városon, a város végén megállunk,feketekávét osztanak és megetetik a lovakat. A hadapród egy őrmesterrel visszamegy a városba az Élelmezési oszlop parancsnoksághoz,hol a te-

vábbi parancs várakozik ránk. Egy óra mulva döbbent képpel és tanácstalanul jönnek vissza, a posta közelében állé épületet melyben az Élelmezési oszlop parancsnokság volt éjjel tel lálat érte, most egy nagy romhalmaz, az oszlopparancsnokság eltünt,világgá szaladtak-e vagy a romhalmaz alatt fekünsznek- nem tudni, parancs nincs, hiába érdeklődtek erre,arra semmit sem sikerült megtudniok, a városban akkora a felfordulás, hogy kisebb dolguk is nagyobb annál az embereknek,hogysem az oszlopparancsnoksággal vagy velünk törődjenek.

És most ott állunk a város végén, a hadapród teljesen határozatlan,nem tudja mit csináljon, hová menjen, mihez kezdjen, én meg ott állok hátzsákommal a nagy zürzavarban - ugy érzem - elszakadva mindentől, mindenkitől.

Egyszerre egy személyautó megy el mellettünk,az autóból egy tiszt integet felém, én visszaintegetek, az autó megáll s kiszáll belőle Csemez Jóska pécsi járásbiró. Beszélgetni kezdünk ,egyszercsak megkérdi tudod,hogy itt van Csáktornyán Laci öcséd ? Hol,merre van ? Gyere velem elviszlek hozzá ! Beülök a kocsiba és megkeressük Lacit. Csáktornyán van egy pécsi 4. kerülethez tartozó csoport, annak törzsében szolgál; nagyon megörülünk egymásnak, én elpanaszkdom neki, hogy kinn vagyok a város végén pár kocsival elszakadva mindenkitől, azt sem tudom mi lesz velem, mire Laci azt mondja, hagyd ott azokat a kocsikat, beszélek az ezredesemmel,vegyen be hozzánk, legalább lesz hová tartoznod. Gondolkozás nélkül rávágom,rendben van,mire Laci megy megkeresni az ezredest, lebeszéli vele a dolgot, hozzájárul,hogy belépjek a csoportjába, mire Laci visz magával és bemutat Náray Jenő ezredesnek, ki egyenlőre beoszt a törzsébe.

Elrugom magamtól a 8. hadosztályt,melytől teljesen elszakadtam s melyről jóformán azt sem tudom merre van, uj viszonyok, uj emberek közé kerülök,életem megint egyszer uj utakra fordul..

312-1b

Tormaföldi lakásom, Hajdu József bíró háza

334-1a

Laci öcsém, Náray ezr.
Lendorf 1945 IV. 8.

334-1b

"Sütkörézés"

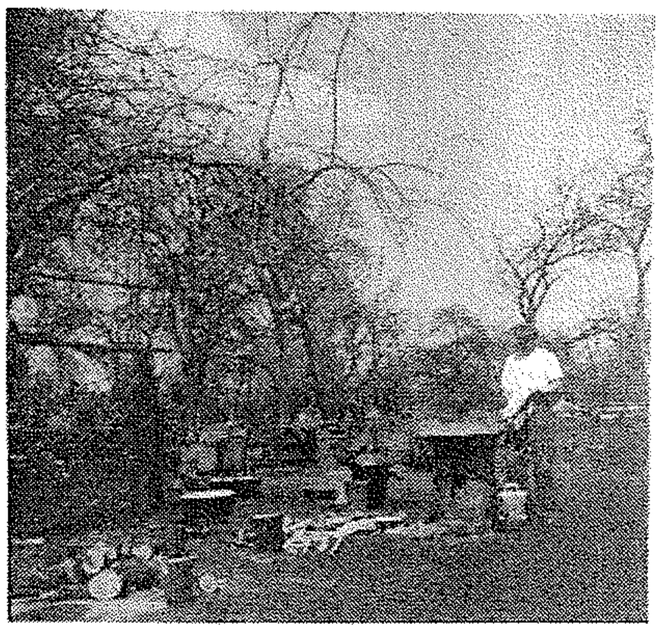

334-1c

Tábori konyha

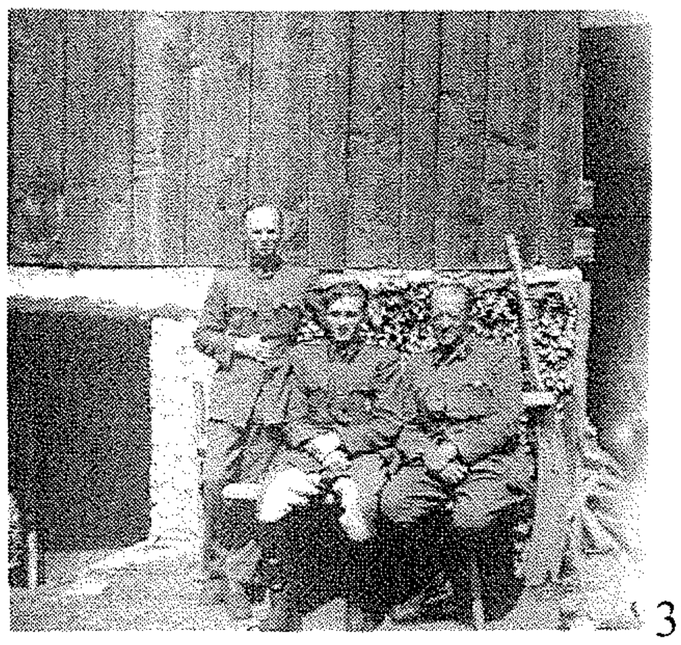

334-2a

Dr Lányi Zoltán főhadn. Marsó Barna hadn.,
Dr Horváth Lajos főhadn.

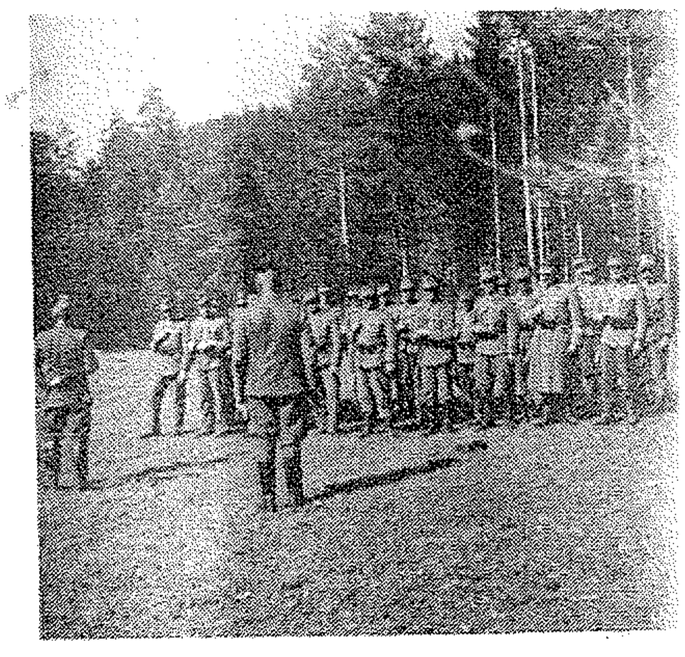

334-2b

A Lányi század sorakozik

22.

A Náray csoport 8 gyalog és 1 lovas századból áll, a századok részben Csáktornyán, részben a környékbeli falvakban vannak elhelyezve; mindenegyes századhoz 6-7 kocsi tartozik,melyek a századok élelmiszerét és podgyászát viszik magukkal; a századok legénysége csupa idősebb emberből áll.

A törzs a tanitóképezde nagy emeletes épületében szállásol . A csoporttal egész sereg tiszti és altiszti család van, a családok szintén a tanitóképezde épületében vannak elszállásolva.

/ Németországba való átvonulásunk után a csoport nagyon megfogyatkozik; német rendelkezések következtében minujárt az első napokban le kell adnunk a lovas századot, majd lassankint különböző feladatokra le kell adnunk öt gyalog századot,melyek kiválnak a csoport kötelékéből, ugy hogy április 20-a után a csoport már csak 3 gyalogszázadból - a Kányi, Jani és Egry századokból - áll. /

Amint már emlitettem Náray ezredes engem a törzsébe oszt be,egyenlőre meghatározatlan munkakör nélkül, valami sajtóreferens féle leszek, lucus a non lucendo,mert ujságot aliglátni.

Laci öcsém bemutat Molnár alezredesnek, a csoport parancsnok helyettesének s a törzshöz tartozó tiszteknekközben egyszerre csak üvöltözni kezdenek a szirénák s pár perc mulva egy csomó orosz repülőgép jelenik meg a város felett, mi a tanitóképezde légó pincéjében kuksolunk és várjuk a bekövetkezendőket. S nagyon csunya ami következik: zugni, harsogni kezd körülöttünk minden,hullanak a bombák,recseg ,ropog a nagy épület,melynek pincéjében lapulunk,rettenetes perceket élünk át,minden pillanatban várjuk ,hogy az épület

ránk szakad. Négy-öt percig tart ez a pokol,akkor elvonulnak a repülőgépek s mi megkönnyebbülve lélegzünk fel; de öröm-ünk korai,mert pár perc mulva ujabb repülőhullám érkezik s borzasztó recsegéssel robbannak a bombák, a falak ide-oda hajolnak,olyan az érzésem, hogy bármely pillanatban rán szakadhat a ház, halálsápadtan, reszketve éljük át ezt a szörnyüséget - ma husvét vasárnapja van ,igy ünnepeljük Krisztus feltámadását !

A légi támadás lezajlása után Náray ezredes elrendeli a törzsnek, a törzshöz tartozó családoknak és a városban állomásozó századoknak a közeli Drávavásárhely községbe való áttelepülését, nyomban indulunk is, romok, gödrök, halottak között visz utunk ki a városból.. Mi törzsbeliek és a törzshöz tartozó családok a csendőrőrs épületében helyezkedünk el igen nagy zsufoltságban; a századok meg a falusi parasztházakban helyezkednek el.

szóval ugyanazt csinálom,mint amit 30 évvel ezelött csinál-
tam, csakhogy 1915-ben ~~fiatal~~ 24 éves fiatal gyerek voltam,
most pedig 54 éves idős férfi vagyok , szinte magam is cso-
dálkozom magamon,hogy igy birom a katonaéletet , az éjjeli
szabadban való táborozásokat, meneteléseket, strapákat / i-
gaz hogy itt megtehetem, hogyha nagyon kifáradok felülök a
század egyik kocsijára és azzal utazok. / Mondom délután öt
órakor indulunk Engelsdorfból; röviddel indulásunk után az
idő nagyon rosszra fordul, csapkodó szél kerekedik,majd ha-
vas eső kezd esni; az ut meglehetős nagy emelkedésü, egyre
magasabbra mászunk s ahogy mászunk felfelé a havas esőt
havazás váltja fel. Leszáll az este, megjön az éjszaka s mi
csak megyünk, megyünk a havazásban,a végén annyira kifáradok,
Téjfél- hogy azt hiszem nem tudok tovább menni s feltelepszem a szá-
tájban zad egyik kocsijára s azzal megyek tovább; másfél órát, két
órát kocsizom,de aztán a hidegben,hóban nagyon fázom, majd
megdermedek a kocsin, lemászok a kocsiról, ujra csak beál-
lok a sorba s marsolok tovább. Megyünk egész éjszaka; las-
san,kinosan szürkülik s ahogy kivilágosodik a behavazott
Mura völgye bontakozik ki elöttünk: fehér minden,hó boritja
a fenyveseket,hegyeket, sürü köd lepi el a völgyeket,a hómeg
esik, egyre esik s behavazva ugy nézünk ki mint a hóemberek.
Tegnap délután Engelsdorfban azt közölték velünk, hogy egy
husz kilóméteres mars van tervbe véve, a husz kilómétert
már rég abszolváltuk s még mindig megyünk; hozzá az ut egy-
re meredekebb lesz, a kocsikat ugy kell külön-külön emberi
erővel felvontatni - ember, állat a végletekig el van
csigázva, ki van merülve.

Reggel 7 órakor végre - április 23-a van - meg-
érkezünk Enzersdorfba, megállapitjuk, hogy a tervbe vett
20 kilóméter helyett épen 50 kilómétert tettünk meg, be-
szállásolnak bennünket, annyira fáradtak vagyunk hogy le-
vágjuk magunkat ahol ép lehet, öt perc mulva alszik az e-
gész század. Nem sokáig élvezzük a pihenést,mert fél tizen-
egy tájban csoportparancsnoksági paranccsal vernek fel ben-
nünket, a Lányi század Thalingba menetel, a törzs pedig a
többi századdal Götzendorfba; mi tisztek is dühöngve fogad-
juk a parancsot, a legénységet meg épen alig lehet talpra
állitani - nem volt elég a szörnyü éjszakai mars,most meg
ujból induljunk tovább.. Fél tizenkettőkor indulunk, nem
kell messze mennünk, alig pár kilóméterre fekszik - a Pöls
folyó mellett - Thaling, egy-kettőre megérkezünk; a legény-
ség pajtákba kerül, mi tisztek szobákat kapunk. Délután 3
órakor ebédet osztanak - babfőzeléket - mely egyuttal vacso-
ra is, megesszük a babfőzeléket,utána tisztek,legények mind
letesszük magunkat,nem kell bennünket ringatni,alszunk mint
a bunda. A következő napot - április 24-ét - is Thalingban
töltjük, a havazás elállt, az ég is kiderül,de kegyetlenül
éles hideg van,vad északi szél dühöng,mely csak ugy vág-
ja az ember arcát. A zord időn nem lehet csodálkozni, a
Karinthia-Stájer Alpesekben vagyunk,legalább 1000 méter
magasságban és ez magyarázza a feltünően kemény időt.
- Napközben halljuk,hogy a harcok már Berlinben folynak,
Berlin védelmét Hitler személyesen vezeti; az angolszászok
ellenállás nélkül nyomulnak előre, a németek minden erejü-
ket az oroszok ellen vetik be. Pár nap még és a háborunak
vége !

Este csoportparancsnoksági parancsot kapunk: holnap reggel 7 órakor indulunk tovább, a Hohentauern hegységen keresztül 40 kilométeres menet van tervbe véve. A parancs tájékoztatásul közli, a Hohentauern 2000 méter magas hegység, jelenleg 1000 méteren vagyunk és 25 kilométeren keresztül ujabb 1000 méteres emelkedést kell megtennünk, majd 7 kilométeren 300 méteres esés következik. Ó - Szóval nehéz utunk lesz, mert az idő teljesen téli es.

Mi a célja ennek az erős menetelésnek, mit akar Náray ezredes, hová visz bennünket ? Náray látja, hogy a háborunak vége van, azt is látja, hogy a szövetségesek koncentrikus előrenyomulással megszállják egész Németországot. Azon van tehát, hogy a ~~a~~ csoportot olyan területre vigye, mely előreláthatólag angol vagy amerikai megszállás alá kerül; magyarán mondva menekül a szovjet hadsereg elől. Nem ok nélkül küldte el a családokat a bajor határ közelében fekvő Kremsmünsterbe, észak felé haladva mi is oda törekszünk; célja Liezenen át elérni a Pyrrh szorost s azon áthaladva Gmundenen keresztül elérni Kremsmünstert és itt bevárni a háboru küszöbön álló végét. Számitása jó, mert Kremsmünster csakugyan amerikai megszállás alá kerül; a csoportnak azonban - mint alább következik - mégsem sikerül elérni Kremsmünstert, sőt a németek egyenesen visszafordítanak bennünket; Náray ezredes pár tiszttel cserben hagyva a csoportot eljut Kremsmünsterbe, mi többiek meg összevissza bolyongunk, míg orosz fogságba nem kerülünk - de erről majd később lesz szó.

Április 25-én reggel 7 órakor indulunk, derült, tiszta, de kegyetlenül hideg idő van, az ut fokozatosan emelkedik, lassan mászunk felfelé; körülöttünk hatalmas behavazott fejü hegyek, roppant szikla tömbök meredeznek az ég felé - a nagy hegyek világa ez ! Délután két óra tájban elérjük a 2000 méter magas tetőt, melyből behavazott sziklaormok csipkés láncolata ugrik ki, aztán ereszkedni kezdünk lefelé, eleinte lassan, lassan, majd Hohentauern falutól kezdve hirtelen olyan meredeken esik az ut, hogy a kocsikat ugyancsak fogni kell, hogy ez erős lejtőn lefelé kanyargó szerpentinuton le ne szaladjanak. Útközben nagyon sok magyar menekülttel találkozunk, tehén huzta parasztszekereken vasmegyei parasztcsaládok vonulnak, egy hosszu kocsisoron egy magyar tüzérezred családtagjai utaznak, majd meg egyes kocsikon magányos családok iparkodnak előre. Hohentauern falut elhagyva egyszerre visszafelé özönlő menekültekkel találkozunk, kiderül, hogy a németek Triebennél leállitották a menekülteket s nem engednek senkit tovább, "menjenek vissza, ahonnan jöttek" mondták nékik. Több helyen utat javitó leventékkel találkozunk, a 16-17 éves gyerekeket a németek keményen dolgoztatják, a gyerekek nagyon panaszkodnak, hogy enni üres leveseket adnak nekik, az altisztjeik meg durván, gorombán bánnak velük, a fiuk tele vannak jajjal, panasszal. A katonák dühtől sápadozva hallgatják a fiuk panaszát - a menekültek feneketlen nyomorusága, ezekkel a fiatal fiukkal való gyalázatos bánásmód, a német komiszság, melyet nap, nap után tapasztalunk a végsőkig felizgatja katonáinkat, attól tartok, hogy a visszafojtott düh egyszer csak csunyán kirobban az emberekből. - Este fél nyolckor megérkezünk Triebenbe. Közvetlenül Trieben előtt a hegy rendkivül meredeken zuhan le a mélybe, a kocsikat - az ut mentén harsogó vizesés mellett - csak nagy bajlódással tudjuk leereszteni a mély völgybe, minden kocsit 8-10 ember fog, hogy le ne zuhanjanak. Keresztül megyünk Triebenen s a városon tul egy vizenyős, nedves réten hatalmas havas hegyek tövében letáborozunk. Vacsorát osztanak

hosszu kilómétereken át szaladni, ahoz már mégis 54 éves vagyok. Délután három órakor egy nagy réten pihenőt tartunk; én teljesen ki vagyok merülve,alig állok a lábamon,a megerőltetéstől reszket minden tagom; érzem,hogy tovább nem birom, ezért a tömegtől csendesen eloldalgok a kocsikhoz, megkeresem köztük századom kocsijait s az egyikre feltelepszem ugy mintha a kocsisokhoz tartoznék. Nem is hagyom el többet a kocsit,állandóan a kocsikkal maradok, végig kocsizom az utat, a századot mindig csak este látom,mikor éjjeli szállásra megérkezünk valahová.

Az éjszakát Krieglach falu mellett egy réten töltjük.

Május 16-án tovább indulunk. Keresztülmegyünk Mürzuschlagon, lassankint az ég elborul, csunya fekete felhők lepik el az eget, a nagy meleg,nyomott levegő vihar közeledtére mutatnak,mely nem is marad el. Délután négy órakor épenSemmeringre érünk,mikor kitör a vihar,roppant felhőszakadás zudul ránk; az elöttünk gyaloglókat szörnyü módon veri, a kocsist és engem a kocsin hirtelen rögtönzött sátorlapsátor valamelyest véd ugyan,de még igy is vizesek leszünk; a lefelé meredeken lejtő szerpentin uton nagy kinosan ereszkedünk le a völgybe. Elkanyarodunk Breitenstein felé, az ut ujra emelkedni kezd; a kocsik a meredek,sáros, vizes uton egyre csusznak,a lovak alig birják őket huzni minden kocsit külön tolunk,huzunk, cipelünk fel a magasba; közben az egyik kocsit,melyet hátulról tolok valahogy elszabadul,majdnem magával visz egy mély szakadékba, csak az utolsó pillanatban közvetlenül a szakadék szélén sikerül az embereknek megállitani a kocsit.

Éjjel két órakor nagynehezen felérünk egy fennsikra, hol megtaláljuk az elöttünk gyalogosan vonulókat,a sáros vizes földre lefeküdni nem tudnak,tüzek mellett gubbasztva száritkoznak,melegesznek. Én a kocsiban fekszem le, át vagyok ázva, fázok, nem sokat alszom.

Május 17-én egész nap megyünk,keresztülmegyünk Wimpassingon, Neunkirchenen,menet közben Schneeberg meredek sziklafalát és a Rax havas tetejét látjuk magunk elött; a helységek,melyeken keresztülmegyünk tele vannak oroszokkal. Este nyolc órakor egy kastély mellett letáborozunk s itt töltjük az éjszakát. Május 18-án reggel tovább indulunk s délután egy órakor megérkezünk Fischauba; keresztülmegyünk a városkán - ez egy kis fürdőhely gyógyforrással - s a községen tul elérjük a volt katonai alreálislolát, a náci világban Hermann Göringről elnevezve repülő hadapródiskola volt, most pedig hadifogoly tábornak van berendezve s ezzel véget ért az utunk. Letáborozunk a tábor melletti térségen,majd délután százas csoportokban bevisznek bennünket a táborba,hol a főépület elötti téren szigoru motozáson esünk át, tőlem többek között elveszik minden pénzemet, valami 3000 pengőt; a kocsik kinn maradnak csupán pár embert hagynak kinn a lovak mellett, a kocsisokat is bezavarják a táborba. Nagyon sok asszony és gyerek volt velünk,ezeket nem hozzák be a táborba,kinn hagyják őket; a következő napon eltünnek a kocsik a tábor mellől, az oroszok az asszonyokat,gyerekeket a kocsikra ültetik és elküldik őket Sopronba.

Keresztülesve a motozáson körülnézek,magas keritések,szöges drótok,örtornyok,bennük géppisztolyos őrszemek - kinomban röhögni kezdek,ujra hadifogoly tábor-

hogy egyik sem beszél a másikkal. A "prizonitisz" egyik esete ez,mely ha nem is ilyen durva és kirivó formájában,de mássutt is előfordul; nos a mi szobánk - bár valamennyiünk idegei erősen próbára vannak téve - végig mentes marad az ilyen ostoba és vad gyülölködéstől.

Amikor beköltözünk a táborba az a lehető legelhanyagoltabb állapotban van, porral, szeméttel, piszokkal van tele minden; nincsenek ágyak,deszkákat lopkodunk össze s a földön azokon alszunk; a vécék nem müködnek használhatatlanok, a sporpálya legvégén vannak földbe ásott latrinák, messze a pokolba kell járnunk szükségünk elvégzésére,hogy milyen undoritó a nagy nyilvánosság előtt piszkos rudakon végzett tömeg szükségelés, talán nem is kell mondanom; nincs világitásunk, este sötétek a szobák; és nincs vizünk, a vizvezeték nem müködik, a parkbeli tónak kifolyása végig folyik a táborudvaron,innen meritjük az ivóvizet,innen hozzuk a vizet mosakodásra,mosásra,még ma is csodálkozom, hogy ettől a szennyes viztől nem tört ki a tifusz járvány a táborban. Neki fogunk ,nagy takaritást rendezzünk, kihordjuk a szemetet,aztán alaposan felmossuk a padlót és tisztaságot teremtünk; igy csinálnak mindenfelé, rövidesen rend és tisztaság lesz a szobákban. Hála Turányi főhadnagy gondoskodásának lassankint a többi hiányosságok is rendbe jönnek; vaságyakat kapunk,melyeket hogy több ~~kényem~~ helyünk legyen hármasával egymás fölé rakva helyezünk el, a földszinten laknak az idősebbek, az emeleteken a fiatalabbak; kitisztitják rendbehozzák a véceket,megszünik a közös latrina förtelmessége; megcsinálják a vizvezetéket, ujból müködni kezdenek a csapok; és egy este kigyulladnak a szobákban a villanylámpák,nem kell többé sötétben kuksolnunk; tiz nap mulva alig lehet ráismerni a vigasztalan helyre,mely beköltözködésünkor fogadott. Mi a szobába szerzünk egy asztalt, aztán székeket és igy egész lakályos lesz a lakásunk. / Ágyunk van, az. ágynemüt persze csak a köpeny, pokróc, bekecs pótolja. /

A táborba tisztek kb. 200-an költözködünk be, a legénység száma 5700; tulnyomóan magyarok vagyunk,német egy sincs köztünk, más nemzetiségü is csak kevés. Az oroszok századokra osztják a hadifogoly társaságot, igy alakul meg 2 tiszti és 57 legénységi század, a legénységi századok élére egy-egy hadnagyot vagy zászlóst állitanak parancsnoknak. A táborba állandóan érkeznek ujabb és ujabb tiszti és legénységi szállitmányok, ugy hogy végül is a tábor létszáma 9000-re emelkedik. Eleinte - bár már ekkor is nehezen,- még csak elférünk a táborban, de az érkező szállitmányok olyan zsufoltságot idéznek elő,hogy mozogni alig lehet a táborban,emberrel van tele minden, a barakkokban mozogni,lélegzeni alig lehet. A nagy zsufoltság az eltetvesedés veszélyét idézi fel; az oroszok radikálisan felszámolják ezt a veszélyt,a fertőtlenitő éjjel-nappal dolgozik,az ujonnan érkezők első utja a fertőtlenitőbe vezet, a századok meg egymás után vonulnak a fertőtlenitőbe s ha végére érnek,kezdik ujból előről a fertőtlenitést; tetü ugyan lesz a táborban,végleg kiirtani nem lehet,de olyan nagy számban,hogy veszedelmet jelentsen,nem fordul elő.

Az élelmezésünk siralmas; naponta háromszor kapunk étkezést,reggel babfőzeléket, délután babfőzeléket, este szójabab fekete kávét; naponta 60 deka kenyeret kapnánk,de legtöbbször csak 40 dekát vagy 20 dekát kapunk, van-

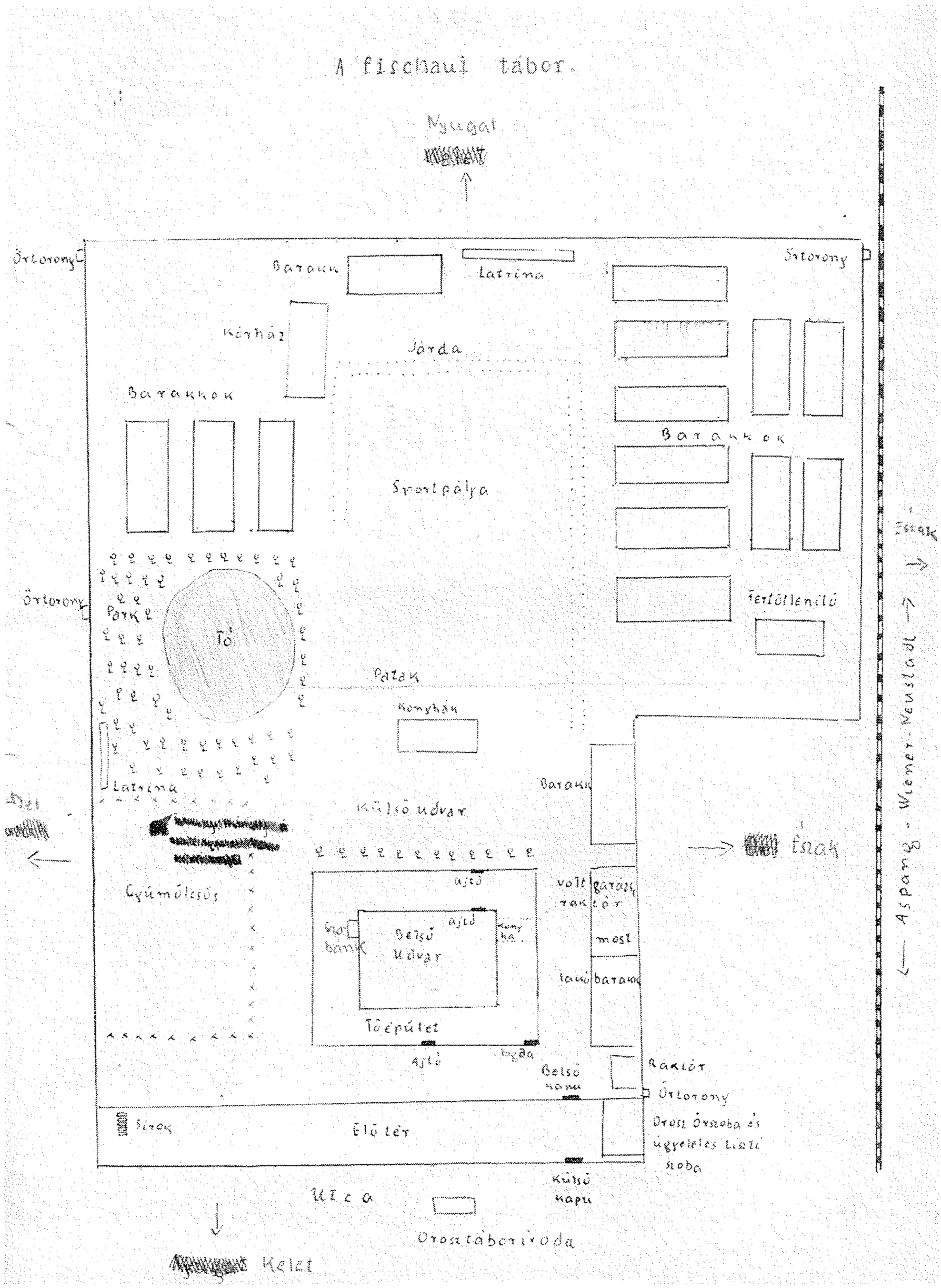

346-1

A Fischaui tábor alaprajza

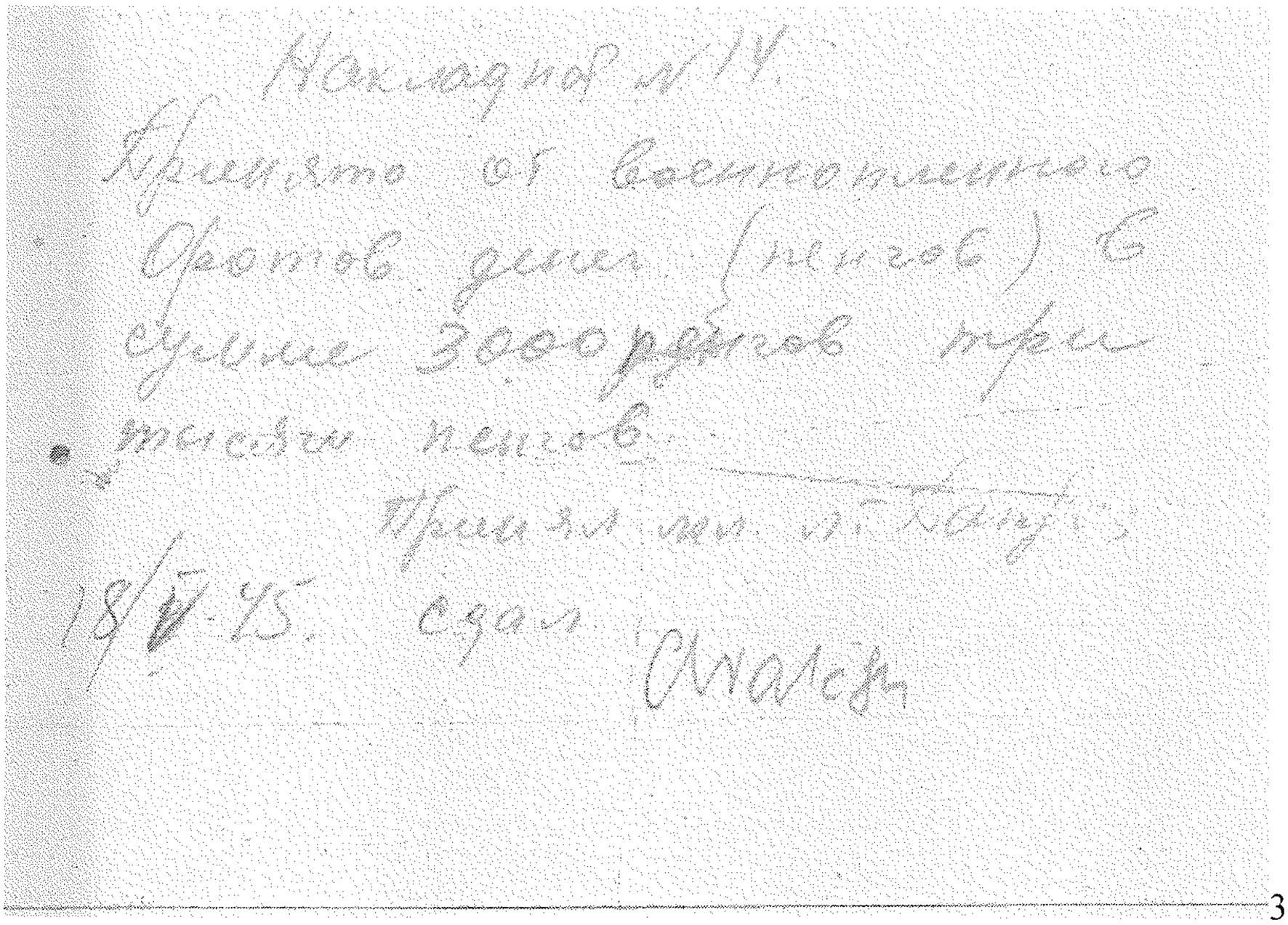

346-2

Orosz nyugta a tőlem elvett pénzről

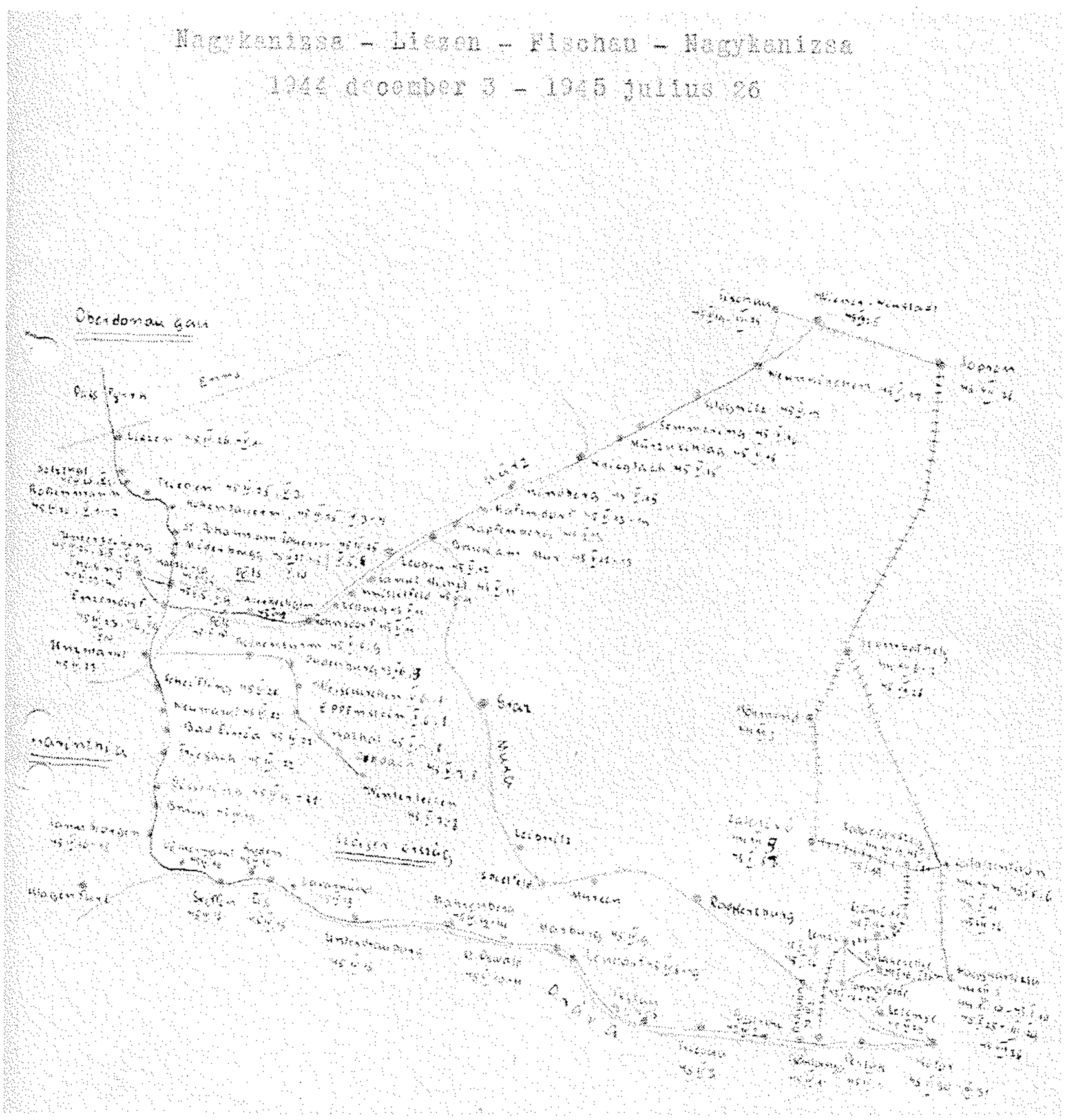

354-1

hogy mielöbb indulhassunk tovább. Mialatt a papirra ɛ várakozunk kenyeret osztanak köztünk; csak most jutok rá, hogy milyen éhes vagyok, reggel hét órakor ettem ugyan egy keveset az obligát babból,de a napközi várakozás kétségbeejtő óráiban el is felejtkeztem az evésről,most nagyon jól esik, hogy valamit ehetek.

Délután fél ötre megkapjuk az iratokat és indulhatunk. Vannak emberek,kik gyalogosan neki vágnak a soproni utnak, én és Haraszti Károly a zömmel tartunk,mely Wienerneustadtba megy,onnan vonattal szándékozunk Sopronba menni.

Délután hat óra tájban Wienerneustadtba érünk.Káprázó szemmel nézzük az utcákat, az utcai forgalmat,a sok járókelőt, a nyári ruhás nőket - a tábor zárt élete után különös igy belecsöppenni az emberek világába s magunk körül érezni az élet mozgalmasságát. Az állomáson megtudjuk, hogy fél hétkor indul egy vonat Sopron felé,de csak az osztrák határállomásig megy; nem baj ,megyünk ezzel a vonattal, az osztrák határállomástól már csak egy háromnegyed órás utunk van Sopronig, azt megtesszük gyalog. A vonat meglehetősen tele van Fischauból elbocsátott hadifoglyokkal, boldogak vagyunk valamennyien, hiszen haza felé ~~xxxxxx~~megyünk.

Az csztrák határállomáson leszállunk és gyalogosan neki vágunk a soproni utnak; kisebb-nagyobb csoportokra szakadozva. Egyszerre csak fegyveres magyar katonák tünnek fel elöttünk, ~~jöjjenekxxxxxxxxxx~~ akik kezdik a csoportokat összegyüjteni, jöjjenek csak a bajtársak,vacsorával, éjjeli szállással várjuk magukat; menetoszlopba állitanak és az oszlopot két oldalt kisérve elinditanak bennünket. Nem tetszik, sehogysem tetszik nekem a dolog,ugy visznek bennünket,mintha hadifoglyok lennénk - alighogy kiszabadultunk az orosz hadifogságból,most meg magyar hadifogságba kerüljünk ? Fütyülök a beigért vacsorára meg éjjeli szállásra,hagyjanak bennünket hazamenni ahogy tudunk és akarunk,az ilyen fegyveres kisérgetésekkel meg épen torkig vagyok. Látom, hogy a mellettem ballagó Haraszti Károlynek sem tetszik a dolog, morog mellettem s egyszercsak odasugja: a legelső alkalommal meglógni ! Ahogy megyünk egy nagy kukoricatáblához érünk,ránéz, aztán hirtelen beugrik a kukoricásba, én meg ugrom utánna , a kisérő katonák a felvert nagy porban nem veszik észre szökésünket s mialatt a társaság vonul tovább, mi a kukoricásban iparkodunk mennél messzebbre kerülni tőlük. Eltünik az oszlop, tanakodni kezdünk mit csináljunk, legokosabbnak tünik fel visszamenni az osztrák határállomásra,majd ott meglátjuk mit lehet csinálni. Neki vágunk az utnak , elérjük a határállomást, négy-öt hadifoglyot találunk ott,kiknek szintén nem tetszett a vacsorára, éjjeli szállásra fegyveres diszkisérettel való invitálás - összedugjuk fejünket,mit csináljunk, hogy tudnánk innen tovább jutni ?

Mialatt tanakodunk,bejár az állomásra egy orosz katonavonat, mely gépeket és más anyagokat szállit. Megkeressük az orosz szállitmányparancsnokot,felmutatjuk elbocsátó leveleinket s megkérjük,engedje meg,hogy a vonattal mehessünk tovább; szó nélkül beleegyezik,mire feltelepszünk egyik vaggonba. Hosszas várakozás után indulunk tovább, este tiz óra lesz,mire beérünk Sopronba; holdvilágos este van s a tiszta világos estében jól látni a vasutvonal mellett a sok romot - a légi támadások szomoru emlékei ezek. Az orosz vonat Győr felé megy tovább, a többi bajtárs

utja arra felé vezet,mi Harasztival elbucsuzva tőlük leszállunk a vonatról. Nem ismerjük a helyzetet Sopronban, nem akarunk ujra hadifogságba kerülni,ezért kiballagunk távol a vasutállomástól a raktárak közé és ott letelepedünk; Haraszti itt marad én meg civilruhámban beballagok a vasutállomásra,felderiteni a helyzetet; nagy csend, az állomáson se orosz,se magyar katonákat nem látok, a váróteremben pár ember bóbiskol; megtudom, hogy a vonat reggel négy órakor indul Szombathely felé s azzal visszamegyek Harasztiért,jöhetsz, tiszta a levegő. A váróteremben üldögélve, bóbiskolva várjuk a vonat indulást; csak egyet nem értünk,hogyan lehetcaz, hogy ma Fischauból annyi embert bocsátottak el,kik mind Sopron felé vették utjukat s egyetlenegy volt fischauit nem látunk,hová lettek, mi történt velük ? A magyarázatot már csak a vonaton kapjuk meg. Négy órakor indulunk, elég sok utas van s a vaggonban asszonyok beszélgetnek, mikor jöttek ki a vonathoz az állomásra a rendőrség elötti téren nagy tömeg hadifoglyot láttak, kiket erős katonai kordon őrzött - nem szólunk semmit csak összenézünk Harasztival, hát ezért hiányoznjak a fischauiak, a magyar határőrség összefogdozta őket s most valamennyien ott vannak a rendőrségen - mégis csak jó volt meglógni és saját utunkon menni. Pár hónappal később összetalálkozom Dr.Horváth Lajossal,kivel a Lányi században szolgáltam,majd Fischauban egy szobában laktam s kivel együtt bocsátottak el Fischauból együtt bocsátottak el; ő is a határőrök között összeszedett emberek között volt s amint mondja az éjszakát a soproni rendőrség előtt töltötték,következő reggelen erős fegyveres kisérettel átvitték őket Sopron-Kőhidára, az ottani fegyházba,hol több mint egy hónapot töltöttek - cseberből vederbe, hadifogságból börtönbe Kerültek. Itt külön, külön mindenkit kivizsgálnak,egy csomó embert valamely okból visszatartanak, a többit lassankint elengedik, igy Horváth valamikor szeptemberben kerül haza; mikor én már rég elfelejtettem,hogy hadifogoly voltam. Mégis csak jó volt belógni abba a kukoricásba..

Reggel nyolc órakor érkezünk Szombathelyre.Ujságosbódé a pályaudvaron,neki esünk az ujságoknak összeveszünk egy csomót és faljuk őket - hónapok óta nem láttunk ujságot, azt sem tudjuk mi történt s mi történik a nagyvilágban és most faljuk a betüket. Kajszis kofa a pályaudvar mellett: most meg a kajszinak esünk neki és kéjjel esszük a régóta nélkülözött izes, leves, friss gyümölcsöt.

Megtudjuk, hogy Kanizsa felé csak délután hat órakor indul vonat, fogom magamat és besétálok a városba Gömbösékhez Téni öcsém apósáékhoz, ahogy ballagok az utcán egy nagy hadifogoly oszlop jön velem szemben, melyet erős fegyveres őrség kisér, azon nyomban eltünök egy kapualjban, orosz szokás hogy ha egy ember hiányzik,elkapják az utcán az első embert és belökik a sorba s hiába kiabál,tiltakozik az illető ,hajde, davaj, viszik s nem akarok véletlenül ilyen sorsra kerülni. / Igy viszik el Pécsett az egyik táblai altisztet,kit leküldenek a trafikba cigarettáért, évek mulva kerül vissza a cigaretta vásárlásból../ Gömbösék nagy örömmel fogadnak; tőlük hallom, hogy Tusi, Csaba és az anyésom jól meg vannak,nem történt velük semmi baj, Tóniék Kanizsán vannak, Laci öcsém már juniusban baj nélkül hazakerült Kremsmünsterből - szerencsésebb volt mint én. Megemlitem Gömböséknek az utcán látott hadifogoly menetet,azt mondják,hogy az oroszok a különböző táborokból nap-nap után hozzák a hadifoglyokat,Szombathelyen vaggonirozzák be őket ,viszik ki őket a Szovjetunióba. Elke-

izé
seredik a szám, vége a háborunak s most viszik ki az embereket a Szovjetba..?

Szombathelyről délután hat órakor indulunk,este tiz órakor érkezünk meg Kanizsára. Az éjszakát az állomáson bóbiskoljuk át; félig ébren, félig alva azok a hetek járnak az esemben,melyeket itt töltöttem a kanizsai állomáson valahol a fütőház mögött, milyen keserüek,vigasztalanok voltak akkor a kilátásaim és milyen vidámak,derüsek most - akkor a legsötétebb bizonytalanságban fuldokoltam,most pedig megyek a bizonyosság felé,megyek haza családom,otthonom felé.

A reggeli vonattal utazunk Pécsre.Kánikulás hőség borul a világra és én a vaggonablakból nézegetem az elmaradozó falvakat, a poros uton poroszkáló kocsikat, áldott békesség üli meg a tájat, már semmi, de semmi nem mutat a leszajlott háborura. Az egyik állomáson ismerősök szállnak fel a vaggonban, Tóth Gusztiék, nagyban örvendezünk egymásnak, kínálgatnak sonkával, kaláccsal a sok koplalás után olyan gyönyörüség a finom,izes dolgokat enni, jól esik,hogy ilyen melegen,szeretettel fogadják a hazatérőt. Szentlőrinc: Haraszti Károly bucsuzik, felesége Sumonyban van, oda megy, én utazok tovább. Aztán feltünedezik a Mecsek,a hegy oldalában a város és én boldogan szemlélem az elém táruló jól ismert képet - 1945 Julius 27, megérkeztem Pécsre.

Kopott,nem rám szabott lógó civilruhámban,hátamon az öreg hátzsákkal vonulok hazafelé,közben kivánesian nézegetem az utcákat,melyeken ismét normális élet folyik,semmisem emlékeztet már arra a rettenetes felfordulásra,melynek közepette tavaly novemberben elhagytam a várost. Hazafelé menet beugrom a Belvárosi templomba, mig távol voltam sokat imádkoztam, Isten meghallgatta imádságomat,hazasegitett,hálát adok Neki, hogy ujra itthon, ujra Pécsett lehetek ! Aztán dobogó szivvel állok meg házunk előtt,hosszan becsengetek, apró szaladó lépések nesze hallatszik a folyosóról, nyilik a kapu és ott áll Csaba fiam és idegenül néz rám,én felkapom a gyereket s megyek be a házba,következő pillanatban már a feleségemet, anyósomat ölelem,itthon vagyok,hazaértem ! Feleségem kézen fog,mig távol voltam mindenről gondoskodott,hogy mire hazajövünk mindenünk legyen s visz hátra a kis házba, hol egy szép coca röfög s visz le a pincébe, hol már ott áll a téli fa és szén.

idegenben
Nyolc hónapi ~~idegenben~~ való kóborlás után Istennek hála ujra itthon vagyok és kimondhatatlanul boldog vagyok.

És a többiek, azok kik Fischauban maradtak ? Talán két hét mulva összetalálkozom egy asszonnyal,kinek férje velem együtt Fischauban volt; fejébe veszi,hogy elmegy Fischauba s ott akárhogy is, de megkeresi urát. Augusztus első napjaiban el is utazik,de csak Wiener-Neustadtig jut, mert ott arról értesül,hogy Fischauban már nincsenek hadifoglyok, az összes hadifoglyokat elhozták onnan,Wiener-Neustadtba való érkezése napjának reggelén jött onnan az utolsó szállitmány; a vasutasok azt mondják,hogy ez a vonat még kinn áll az állomáson,mire az asszony elindul,hogy megkeresse. Hosszu vonat, lezárt vaggonok,melyekből emberzsibongás hallatszik, a vonat körül fegyveres orosz őrök. Az asszony megy a vonat mellett, minden vaggon előtt elkiáltja férje nevét, szerencséje van, az ura ép ezzel a szállitmánnyal megy és visszakiabál a zárt vaggonból; elkezdenek ~~kaszák~~

a zárt vaggonajtón keresztül beszélgetni,de nem sokáig beszélgethetnek, mert az orosz őrök elzavarják az asszonyt. Szóval pár nappal Fischauból való eljövetelünk után a táborban maradtakat zárt vaggonokban kiviszik a Szovjetunióba,honnan csak évek mulva kerülnek haza. A jó Isten megmentett attól, hogy ujra éveket töltsek odakinn hadifogolyként; pedig vannak olyanok kik kétszer is megjárják az orosz hadifogoly táborokat, például barátom Szendrődy Dénes törvényszéki biró,ki az első világháboruban négy évet tölt orosz hadifogságban,a másodikban meg három évet, valamikor 1948-ban kerül haza..

24.

Egész más várost találok itthon,mint amelyet nyolc hónappal ezelött elhagytam. Az a réteg,mely valamikor politikailag vezette,társadalmilag irányitotta a várost részben eltünt. Prominens tagjai börtönben, internáló táborban,vagy rendőri felügyelet alá helyezve; részben elmenekültek s valahol idegenben bujkálnak; akik pedig még meg vannak,azok teljesen visszahuzódtak,nyilvános helyen nem mutatkoznak. A jobboldali pártok megsemmisültek; a régi társadalmi egyesületek beszüntették müködésüket - helyiségeiket a különböző demokratikus pártok foglalták el - egyedül a Katholikus Kör müködik, régi épületének udvari helyiségeiben találkoznak a kör tagjai. A régi magyar sajtó helyébe uj lapok léptek,melyek a demokratikus rend gondolat és eszmevilágát képviselik; Pécsett helyi ujság négy van,a naponta megjelenő Uj Dunántul /kommunista/, Dunántuli Népszaca /szocialdemokrata/, Független Nép /kisgazda/ és a hetente megjelenő Pécsi Szabad Szó /parásztpárti/. Igen élénk politikai élet folyik,melyben a Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült demokratikus pártok játszanak nagy szerepet; a mai politika harc a mult ellen, a jobboldaliság, fasizmus,antiszemitizmus ,egyszóval a reakció ellen. Ennek a harcnak az eszközei az Igazoló bizottságok, az internáló táborok és a Népbiróság. Népbiróság elé állitják mindazokat kik a mult rendszerben a jobboldali pártokban vezető szerepet játszottak, vagy hangsulyozottan tevékenykedtek, különösen a nyilasokat, továbbá azokat kik a németekkel kollaboráltak,kik a zsidók üldözésében résztvettek, kik a baloldaliakat üldözték,kik a háborura uszitottak, kik a néppel erőszakoskodtak,hatalmaskodtak,kegyetlenkedtek / keretlegények ! / és szigoruan megbüntetik őket. A város és a megye élén Dr. Boros István főispán áll; az első világháboruban orosz hadifogoly volt, felesége orosz nő,jól beszél oroszul; kereskedelmi iskolai tanár, a Horthy korszakban büntető eljárást folytatnak ellene,felmentik, de állásából kirugják,utána mint biztositási tisztviselő tevékenykedik; a nagy változás után kinevezik főispánnak, különben a Kommunista párt tagja. Polgármester Tolnai József volt szocialdemokrata párttitkár,a megye alispánja Keseru János,ki korábban a megyénél szolgált,de alacsony származása miatt csak a szolgabiróságig vitte,Erdély visszakerülése után Mármarosba kellett mennie,hogy főszolgabiró lehessen; Erdély elvesztése után hazajön s itthon a Kisgazdapárt ülteti az alispáni székbe.

A város külső képe a régi. Pécs baj nélkül meguszta a háborut,komoly légi támadás nem érte, a város körül 1944 novemberében folyt harcok komolyabb kárt nem tettek benne. A Széchenyi teret parkositották és tele rakták padokkal, ugy hogy a téren állandóan sok ember üldögél. A Pécsi Takarék

24.

Egész más várost találok itthon,mint amelyet nyolc hónappal ezelött elhagytam. Az a réteg,mely valamikor politikailag vezette,társadalmilag irányította a várost részben eltünt. Prominens tagjai börtönben, internáló táborban,vagy rendőri felügyelet alá helyezve; részben elmenekültek s valahol idegenben bujkálnak; akik pedig még meg vannak,azok teljesen visszahuzódtak,nyilvános helyen nem mutatkoznak. A jobboldali pártok megsemmisültek; a régi társadalmi egyesületek beszüntették müködésüket - helyiségeiket a különböző demokratikus pártok foglalták el - egyedül a Katholikus Kör müködik, régi épületének udvari helyiségeiben találkoznak a kör tagjai. A régi magyar sajtó helyébe uj lapok léptek,melyek a demokratikus rend gondolat és eszmevilágát képviselik; Pécsett helyi ujság négy van,a naponta megjelenő Uj Dunántul /kommunista/, Dunántuli Népszaca /szocialdemokrata/, Független Nép /kisgazda/ és a hetente megjelenő Pécsi Szabad Szó /parásztpárti/. Igen élénk politikai élet folyik,melyben a Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült ~~pártok~~ demokratikus pártok játszanak nagy szerepet; a mai politika harc a mult ellen, a jobboldaliság, fasizmus,antiszemitizmus ,egyszóval a reakció ellen. Ennek a harcnak az eszközei az Igazoló bizottságok, az internáló táborok és a Népbiróság. Népbiróság elé állitják mindazokat kik a mult rendszerben a jobboldali pártokban vezető szerepet játszottak, vagy hangsulyozottan tevékenykedtek, különösen a nyilasokat, továbbá azokat kik a németekkel kollaboráltak,kik a zsidók üldözésében résztvettek, kik a baloldaliakat üldözték,kik a háborura uszitottak, kik a néppel erőszakoskodtak,hatalmaskodtak,kegyetlenkedtek / keretlegények ! / és szigoruan megbüntetik őket. A város és a megye élén Dr. Boros István főispán áll; az első világháboruban orosz hadifogoly volt, felesége orosz nő,jól beszél oroszul; kereskedelmi iskolai tanár, a Horthy korszakban büntető eljárást folytatnak ellene,felmentik, de állásából kirugják,utána mint biztositási tisztviselő tevékenykedik; a nagy változás után kinevezik főispánnak, különben a Kommunista párt tagja. Polgármester Tolnai József volt szocialdemokrata párttitkár,a megye alispánja Keserü János,ki korábban a megyénél szolgált,de alacsony származása miatt csak a szolgabiróságig vitte,Erdély visszakerülése után Mármarosba kellett mennie,hogy főszolgabiró lehessen; Erdély elvesztése után hazajön s itthon a Kisgazdapárt ülteti az alispáni székbe.

A város külső képe a régi. Pécs baj nélkül meguszta a háborut,komoly légi támadás nem érte, a város körül 1944 novemberében folyt harcok komolyabb kárt nem tettek benne. A Széchenyi teret parkositották és tele raktak padokkal, ugy hogy a téren állandóan sok ember üldögél. A Pécsi Takarék

forgalomban van a vörös hadsereg pénze,de ez sem sokkal jobb a pengőnél; s a fix jövödelmüek fizetése csak sántikálva ballag a fölfelé vágtató árak után. Mikor hazajövök a 100 pengő vásárló ereje 5 pengő,de már szeptember közepén 100 pengő vásárló ereje 1 pengőre csökken. De a pénz romlásban nincsen megállás, a pénz egyre növekvő wsebességgel vegziti értékét s ennek megfelelően forgalomba kerülnek az 1000 pengősök, majd a 10.000, 100.000 pengősök és jönnek a millió, billió, pengősök,tele leszünk fantasztikus számokat feltüntető bankjegyekkel,melyeken mennél nagyobb szám van, annál kevesebbet érnek. Hogy az árak hogyan mennek fölfelé arra csak egy példát hozok fel. A háboru kitörése elött egy kiló fehér kenyér ára 40 fillér, félbarnáé 32 fillér, barna kenyéré 24 fillér; a háboru kitörése után már csak egységes kenyeret sütnek ennek ára mikor hazaérkezem kilogrammonkint 5 pengő, 1945 novemberében 40 ~~forint~~ pengő, decemberében 150 pengő, 1946 januárjában 2700 pengő, februárban 24.000 pengő, májusban 48 millió, juniusban 900 millió, juliusban 2 billió pengő. S ami áll a kenyérre áll minden árucikkre,hasonló arányban ugrál fölfelé mindennek az ára. Valóságos pénzügyi kaoszban élünk, végül már senkisem ismeri ki magát a csillagászati számok világában. Tárcánk tele van ~~bankjegyekkel~~ bankjegyekkel,melyekért már semmitsem adnak, a forgalmat cserebere utján bonyolitják le; feleségemnek van egy aranylánca,annak egy-egy szemét levágjuk s azon vásárolunk lisztet, zsirt stb.

Az élet központjában a táplálkozás,az élelmiszerek beszerzése áll. Nincsen liszt, zsir,cukor,hus,só és még a végtelenségig sorolhatnám fel hogy még mi minden nincsen; a kenyérrel folyton bajok vannak,néha napokon át nem kapunk kenyeret,ha van is ,csunya,fekete savanyu kenyeret kapunk, utóbb bevezetik a sárga,morzsalékos kukorica kenyeret,majd hetenkint kétszer nem is kenyeret, hanem kukoricalisztet adnak,csináljon vele mindenki, amit akar. Persze minden cikket jegyre adnak,de sokszor előfordul, hogy a jegyet beváltani nem lehet,jegy van,de áru nincs. A legfőbb problémánk az,hogy hol és hogyan szerezhetjük be a szükséges élelmi cikkeket, mindenki lót,fut szalad vagy sorban áll a boltok elött; a boltok kereskedelmi tevékenysége megszünt,egyszerü kiosztó szervé váltak,melyek a lakósság között szétosztják a hatóságok által részükre juttatott cikkeket; ha valamelyik boltba jön valami, azonnal embersokaság sorakozik fel, már nem is kérdik mit osztanak,hanem rögtön beállnak a sor végére. Az emberek minden idejét,energiáját az élelem beszerzés gondjai emésztik fel, emögött háttérbe szorul a munka,háttérbe szorul minden.

Az utcák, a házak gondozatlanok,piszkosak,elhanyagoltak, az aszfalt töredezett, felszakadozott. Az utcákon mozgó emberek soványok, beesett arcuak,vékony nyakuak a ruha csak ugy lóg rajtuk - az emberek külseje a koplalásról, a nyomoruságról árulkodik. De a nyomoruságról panaszkodnak az agyonstrapált, foltozott, rossz ruhák,rongyos cipők is,a kopott félig civiles, félig katonás egyenruhák, megviselt csizmák, bakkancsok melyeket a háboruból hazakerültek viselnek egyéb hijján.

A hangulat fáradt,keserves,nyögjük az elveszitett háboru Katzenjammerét. Szórakozó helyek nincsenek,e-

gyedül a mozik játszanak, azok is legtöbbnyire üresek, minden társas öss ejövetel megszünt, az emberek, családok nem járogatnak egymáshoz, mindenki otthon ül; eleinte még rádió sinos, mikor a vörös hadsereg bevonult minden rádiót be kellett szolgáltatni, a csak 1945 évén adják vissza a rádiókat, ekkor kajuk vissza mi is a rádiónkat, örülünk hogy a rádióval ujra bevonul a zene csendes otthonunkba.

Az életbe csak a politika hoz mozgalmasságot, mely mindent áthat. Mindent politikai szemszögből néznek, még a legjelentéktelenebb dlognak is politikai jelentőséget tulajdonitanak. Az országban a négy nagy demokratikus pártból - Kisgazda pártból, Szocialdemokrata pártból, Kommunista pártból s Paraszt pártból - alakult koalició kormányoz s bár a négy párt együtt dolgozik, mégis örökös küzdelem folyik közöttük. Ez a küzdelem különösen hevessé válik az 1945 november 4-én tartott választásokon, melyen a pártok rendkivül erős küzdelmet folytatnak egymással, tele van a város plakátokkal, röpcédulákkal, egyik gyülés követi a másokat, végeredményben a baranyaétolnai választókerületben 15 kisgazdát, 3 szocialdemokratát, 3 kommunistát és 1 xxxxxx paraszt pártit választanak meg; ugyanilyen küzdelem folyik az 1947 augusztusában tartott választásokon, mikor a baranya-tolnai választókerületben 4 kisgazda, 4 kommunista, 3 szocialdemokrata, 2 paraszt párti, 6 Demokrata Néppárti és 1 Pfeiffer párti kerül ki győztesen a választásokból / a Demokrata Néppárt és a Pfeiffer párt - gondolom hivatalos neve Függetlenségi párt volt - két ujonnan alakult jobb oldali párt./ Ez lesz különben az utolsó választás, melyen különböző pártok komoly küzdelmet vivnak egymással, a következő választáson, mely 1949 május 8-án zajlik le, pártok már nem szerepelnek, csupán egy lista van , a Népfront listája - ekép ugy ez a választás, mint a még elkövetkezők már csak formális választások lesznek.

A nyomoruságos gazdasági helyzet csak 1946 nyarán változik meg. 1946 augusztus 1-évei életbe lép a forint, a sok papirszemét, mit pénznek csufoltak , eltünik, ujra komoly értékkel biró pénzünk van, ha kevés is, mert a kormányzat erős deflációt csinál, ezzel védi a forintot esetleges támadások ellen. Hogy ujra rendes pénzünk lesz, egyszerre megjelennek az árucikkek, a boltokban ismét lehet árut kapni, a piac, mely eddig üres volt ismét visszanyeri régi képét; nagyot javulnak az élelmezési viszonyok, hetenkint egyszer-kétszer már hust is lehet kapni. Persze sok dologban van hiány, a "hiánycikk" fogalma sokáig hozzátartozik életünkhöz, majd ez, majd az hiányzik, hosszu időnek kell elmulni addig mig ujra normálissá válik az áruval való ellátás, de a forint bevezetése mégis megindit egy folyamatot, melynek során lépésről lépésre emelkedik az életszinvonal. S lassankint az arcok ujból kigömbölyödnek, a ruhák rendesebbé válnak, kezdik az elhanyagolt utcákat is rendbehozni. Egyre több autó szaladgál a városban, megjelennek az autóbuszok is, és lassankint egy széles körü autóbusz hálózat épül ki a városban, mely összeköti a város külső részeit sőt még a hegyet is a belvárossal. A szinház megnyitja kapuit, szórakozó helyek létesülnek, kezdenek mulatságokat rendezni, az élet lassankint normalizálódik. A közbiztonság ismét helyre áll, késő éjszaka is nyugodtan lehet közlekedni a városban.

1948 politikai tekintetben hoz nagy változást. A koalició s vele a pártok megszünnek, a hatalmat

25.

Hazaérkezésemet követő napon felmegyek a táblára,jelentkezem Dr. Jäger Béla táblai elnöknél,ki nagy örömmel fogad.; egyenlőre munkába állitani nem tud,azonnal adjam be igazolási kérelmemet a városházán,igazolásom megtörténte után ujra elfoglalhatom állásomat a táblán. Mindenki ellen,aki valaminő - bármily alacsony - állást vagy tisztséget tölt be,igazolási eljárást kell lefolytatni,melyben felülvizsgálják az illető 1945 előtti viselkedését,politikai magatartását; csakis az igazoló bizottság által igazoltnak nyilvánitott személy tölthet be közfunkciót,kit az igazoló bizottság nem igazolt, az viselt állását,tisztségét elveszti. Nincs más hátra beadom én is igazolási kérelmemet s a különböző pártok kiküldötteiből alakult igazoló bizottság a vizsgálat lefolytatása után 1945 aug. 16-án megtartott igazolási tárgyaláson simán igazol. Az igazolási eljárásben egyetlen bejelentés sem érkezik ellenem és erre büszke vagyok. 1945 után bekövetkezett a nagy visszafizetés: jaj azoknak a biráknak,tisztviselőknek, közalkalmazottaknak,kik a rájuk bizott hatalommal visszaéltek,kik durvák,kiméletlenek, erőszakosak voltak, bármi módon embereket gyötörtek - most a megalázottak fizetnek,bejelentik sérelmeiket az igazoló bizottságnak s a bizottság a bejelentések alapján gyakran hoz "nem igazol" határozatot. Nos én egész életemet Pécsen élem le, itt hivataloskodom ,ezer és ezer ember ügyében hozok itéletet, akik között mindig voltak pervesztes felek,kiknek tehát oka volt haragudni rám és mégsem tesz ellenem senki bejelentést; mindenkivel szemben emberséges voltam ,senkit nem bántottam,személyében nem sértettem, akin tudtam segitettem - ennek köszönhetem,hogy nincs egy haragosom a városban,aki most boszut akarna állni. S ez a tudat határozottan jól esik.

Átesve az igazoláson 1945 augusztus 30-án ujból elfoglalom helyemet az itélőtáblán.Hát bizony az egykori táblának csupán a töredékét találom meg. Itthon vannak Dr. Jäger Béla táblai elnök, kinek 1944 decemberében a kanizsai internáló táborból különböző kalandok után sikerült hazajönni, Dr. Páva István táblabiró - ki 1944 novemberében letette az uniformist és itthon maradt - továbbá Dr. Harsányi Imre, Dr. Vértes András, Dr. Boros István táblabirák, Dr. Kocsis Mihály elnöki titkár - ki nem régiben jött haza-és Dr. Sigora László tanácsjegyző, ezekből áll a tábla;most az itthon levők száma velem növekszik. A többiek mind hiányoznak, Dr. Czoboly Gyula tanácselnök,Dr. Lutz Miklós táblabiró meghaltak, a többi hiányzók ismeretlen helyen távol vannak, nincsen róluk semmi hir. A főügyészségről mindenki hiányzik, a főügyészség vezetését ideiglenesen Dr. Varga Károly táblabiróra bizzák.

Nemcsak a tábla van igy,igy vannak az alsóbiróságok - törvényszékek, járásbiróságok - és az ügyészségek is,kevesen vannak itthon, a birák,ügyészek zöme hiányzik.

Tekintettel az alacsony létszámra a táblán csupán egy tanács müködik,melynek elnöke Dr. Páva István táblabiró, a tanács, melynek tagjai Dr. Harsányi Imre,Dr.Vértes András és én mint polgári birák , Dr. Boros István mint büntető biró vegyesen tárgyal polgári és büntető ügyeket. Dolgunk nagyon kevés van, a lezajlott háboru teljesen felforgatta a világot, hiányoznak a peres felek, a tanuk, az ügyvédek, a peres akták az irattárban pihennek. Jellemző,hogy az év végéig hátralevő öt hónapban nékem mindössze 19 itéletem és 10 végzésem van, szóval annyi, amennyi normális időkben egy hónap alatt szokott lenni.

A tábla épületének egykori nagy csendje,hüvös előkelősége megszünt. A tábla épületét telezsufolták mindenféle más hivatallal s most örökös jövés-menéstől, emberzsivajtól hangosak a folyosók; kevés a hely és bennünket birákat kettesével, hármasával raknak össze egy-egy szobába.

Mulik az idő és lassan,lassan hazajönnek a hiányzó birák; egyik egy hadifogoly táborból jön meg, másik egy osztrák menekült táborból, a harmadik pedig valamely más helyről ahol kivárta a viharos idők elmulását. Az év végére mindenki megjön, csak az egy Dr. Tulok Jenő főügyész hiányzik,aki Németországban tartózkodik. A hazaérkezők keresztülesnek az igazoláson - kisebb-nagyobb nehézségek között valamennyiüket igazolják- s utána elfoglalják állásukat. Uj emberekkel is növekszik a számunk, a táblához áthelyezik Dr. Tarajossy Béla tanácselnököt,ki a kassai itélőtáblán szolgált s onnan menekült,továbbá kinevezik táblabirónak Szendrői Rezső pécsi törvényszéki tanácselnököt. Dr. Kocsis Mihály elnöki titkár szintén táblabiró lesz, Kocsis azonban nem dolgozik a táblán, hanem a politikai perekben itélkező Népbiróság elnökségét veszi át; helyette Dr. Murányi Iván pécsi törvényszéki birót nevezik ki elnöki titkárnak.

1946 elején már annyian vagyunk,hogy a tábla ujra a három polgári és két büntető tanáccsal dolgozhat; én régi tanácsomba, a polgári III-as tanácsba kerülök, melynek elnöke Dr. Páva István táblabiró - kit 1946 aug. 1-évei táblai tanácselnöknek neveznek ki - a másik tanácstag Dr. Vértes András táblabiró lesz. Nem sokáig dolgozhatunk a megszokott tanácsokban, mert 1946-ban tisztogatást hajtanak végre a táblán, politikai okokból elküldik Dr. Ábrányi Alajos, Porvay Jenő, Dr. Szennovitz Kálmán, Dr. Koncz Jenő táblabirákat és velük együtt Dr Tulok Jenő főügyészt - ki végre hazajött Németországból - s a létszámunk annyira lecsökken,hogy a táblai elnök kénytelen a II és III. tanácsoket összevonni,az egyesitett tanács elnöke Dr. Páva István tanácselnök lesz, a tanács tagjai én, Dr. Vértes András táblabiró és Dr. Krassóy Béla táblabiró leszünk,kinek előadósága mellett házassági és státuspereket is tárgyalunk.

Egyébként nagyon nehéz körülmények között hivataloskodunk. Benn élünk egy borzasztó inflációban,tele vagyunk bankjegyekkel,melyek már akkor a felét,negyedét

érik mikor megkapjuk őket; eleinte havonta kapjuk a fizetést, utóbb kéthetenkint, végefelé öt naponkint fizetnek bennünket. S a pénzért nem lehet semmitsem kapni,üresek a boltok, üres a piac. A legnagyobb gondunk az élelmiszerek beszerzése.nem a hivatal,a perek foglalkoztatnak bennünket, hanem egyedül az,hol és mit lehet kapni; alig vagyunk a hivatalban, vagy sorban állunk valamelyik bolt előtt, vagy élelem után szaladgálunk; kisebb gondunk is nagyobb a hivataloskodásnál,mással sem törődünk, mint a mindennapi betevő falat megszerzésével. Kenyeret a táblán kapunk; a táblabiró urak naponta felváltva nagy kosarakban maguk cipelik a fekete és rossz kenyeret a Kisrókus utcai Burits pékségből fel a táblára,hol a kenyeret elosztják közöttünk. Csak aranyért, ruháért, cipőért lehet valami komoly dolgot kapni; feleségem aranyláncát,ékszereit grammonkint szétvagdossa hogy a falusiaktól ennivalót lisztet, zsirt stb. tudjunk venni. Mindenki éhes, mindenki sovány s - mint mindenki ,mi is - kopott ruhákban,rossz cipőkben járunk, a táblabirói fizetésből jobbra nem telik.

Ez a nyomoruságos helyzet csak a forint bevezetésével szünik meg; a fizetésem havi 548 forint lesz s ebből már mégis meg lehet élni./Ezt a fizetést az első hónapokban heti 136.50 Ft-os részletekben adják. /

Még jobban megnehezíti hivataloskodásunkat a politika, mely mint mindent , a bíróságot is áthatja. A birákat politikai szempontból értékelik: milyen a biró hozzáállása a demokráciához, főleg pedig hogy érvényesülnek ítéleteiben a politikai szempontok, pártszempontok; s örökösen félnünk kell attól, hogy valamelyik nem tetsző ítéletünk miatt, mint reakciást, kidobnak állásunkból. A Közalkalmazottak szakszervezetének - egy-két csökönyös ember kivételével - valamennyien tagjai vagyunk; s habár nagyvonakodva de megindulnak a politikai pártokba való belépések is, egy-két ember belép a Kommuhista pártba, többen belépnek a Szocialdemokrata pártba. A birák zöme azonban tartózkodik a politikai mozgalmakban való aktiv részvételtől; sokkal mélyebben bennünk gyökerezik a belénk nevelt elv,hogy a biró tartsa távol magát a politikától,hogysem nagyobb számmal belépnének a különböző pártokba. Azt minden további nélkül elfogadjuk,hogy az ítéleteket többé nem a "Magyar Szent Korona nevében", hanem a "Magyar Állam nevében" hozzuk, de általában az uj rendben félszegen, ügyefogyottan mozognak a birák; nem beszélve azokról akik kimondottan ellenséges szemmel nézik a dolgokat, még a jóindulatu emberek sem igen találják fel magukat a régitől annyira különböző uj helyzetben, idegen, veszélyes és ellenséges nekik minden.

Igy van Dr. Jäger Béla táblai elnök is. Ez a régi szabásu biró képtelen megérteni az uj időket,képtelen belehelyezkedni az uj rend gondolatvilágába; visszahuzódik mindentől és mindenkitől, magányosan gubbaszt szobájában,nem avatkozik bele semmibe, csak egy-egy megjegyzése mutatja,hogy mennyire ellenszenves neki mindaz,mi a birószágon történik. 1947 május 1-én aztán betöltve 70. évét nyugdíjba vonul. Mi meghatódva veszünk tőle hucsut,hogy vele a régi, pártokon, politikán felül álló független magyar birószág egyik utolsó képviselője válik meg a birószágtól. Él otthon,csendesen, teljesen visszahuzódva a világtól, a lábát sem teszi ki a lakásából; meghal a felesége, majd megéri nyugdijjának elvesztését s az öreg ember dolgainak eladogatásából él s mikor már, már végére ér mindennek, a jó Isten magához veszi.

mert ugy érezzük

Utódjává 1947 szeptember 8-án Dr. Makó Jenő pécsi törvényszéki elnököt nevezik ki, kinek helyére viszont Dr. Kocsis Mihály kerül törvényszéki elnöknek.

Makóval valamikor együtt jogászkodtam a pécsi jogakadémián, aztán valahol,vidéken lett járásbiró; birónak gyenge, embernek szimpla,legfeljebb arra számithatott, hogy husz évi szolgálat után kinevezik falujába járásbiró sági elnöknek s ezzel be is fejezi pályafutását. De az uj világban máskép alakulnak a dolgok. Ngmetellenessége miatt a nyilasok internálják,ezért meg kell jutalmazni,kinevezik a kaposvári törvényszékhez tanácselnöknek; belép a Szocialdemokrata pártba s mikor a pécsi törvényszéki elnöki állás megüresedik, Riess szocialdemokrata igazságügyminiszter kinevezi a pécsi törvényszék elnökének. De pályájának még mindig nincs vége, Jäger távozása után a Szocialdemokrata párt megint csak hóna alá nyul és a párt lelkes xxxxxxx hivei kineveztetik a pécsi tábla elnökének . Vele egy olyan ember kerül a tábla élére,kinek jogi tudása legfeljebb arra jó, hogy falusi csirkepöröket intézgessen, kulturája semmi,modora alpári, közönséges. Semmi tekintélye sincs közöttünk, hiányzó tekintélyét kiabálással, fenyegetőzésekkel,gorombáskodással próbála pótolni, mi csak még jobban növeli a személye iránti xxxxxxxxxxxx általános ellenszenvet.

Makó táblai elnök 1948 jan, 1-évei megbiz az örökösödési és dologi perekkel foglalkozó I. polgári tanács vezetésével; a tanács tagjai Dr. Dőry Dénes és Dr. Harsányi Imre táblabirák, tanácsjegyző Dr. Kerényi Ferenc lesznek. Örülök a megbizásnak, de dicsőségem nem tart sokáig 1948 márciusában felhozzák a táblára Dr. Tőrös Elek törvényszéki tanácselnököt,egy meglehetős kietlen természetü,mogorva különcöt s mert Tőrös a Szocialdemokrata párt tagja engem elcsap Makó s helyettem Tőröst állitja az I. tanács élére. 1948 április 1-évei beoszt a II. sz, házassági és státuspereket tárgyaló tanácsba , melynek elnöke Porvay Jenő táblabiró - 1946-ban politikai okokból elküldték ugyan, utóbb azonban nagynehezen ismét visszavették - s melynek tagja rajtam kivül Dr. Krassóy Béla táblabiró.

Makó táblai elnök egyik baklövést a másik után követi el, végül is a helyzete a tábla élén teljesen lehetetlenné válik s 1948 julius 5-én állásától felmentik,nyugdijba küldik. Nagyon sulyosan fizet a rövid ideig tartó táblai elnökségéért. A két munkáspárt egyesülésekor mint karrieristát kizárják a pártból s a nyugdijjak elvonásakor beszüntetik az ő nyugdijját is. És hiába jelentkezik itt is, ott is munkáért,táblai elnök volt,tehát sehol sem alkalmazzák, ha valahol fel is veszik, kiderül,hogy táblai elnök volt s két hét mulva kirugják. Az idős ember igy hányódik össze-vissza munka és kereset nélkül, abból élnek, amit felesége keres kinek sikerül elárusitónőnek bejutni az egyik textil üzletbe. Érdemes volt neki táblai elnöknek lenni ?

Utódjává 1948 julius 5-én Dr. Kocsis Mihály pécsi törvényszéki elnököt nevezik ki. Kocsist már más fából faragták mint Makó Jenőt. Nagy tudásu,igen eszes ember,büntetőjogi egyetemi magántanár, tudását , képzettségét valamennyien respektáljuk. A Kommunista párt tagja s mint a párt exponenkerül a táblai elnöki székbe. Az ő táblai elnöksége alatt veszi kezébe a párt a hatalmat s mint a párt exponense erélyes

Elég furán érint bennünket ez az intézkedés. Én valamikor régen még a törvényszéken rövid ideig dolgoztam ugyan a büntetőben, Oltainak is van némi büntetőjogi praxisa, de Vértes sosem dolgozott büntetőben,mellette nékem is,Oltainak is nem sok maradt meg a büntető tudományunkból. Elő kell venni valamennyiünknek a büntető törvénykönyvet, a büntető perrendtartást és ujból megtanulnunk, meg kell ismerkednünk a sok mindenféle büntetőjogi formasággal - nagyon óvatosan, nagyon meggondoltan, nagyon megfontoltan dolgozunk,hogy a számunkra ismeretlen terrénumon hibákat el ne kövessünk. Komoly politikai perek hála Isten nem kerülnek elénk,de van-e mostanában olyan per,mely nem politikai ? Nem politikai per ha a kuláknak kinevezett gazda egy nappal később vet el vagy arat le, vagy ha a cukorrépát két centiméterrel közelebb vagy távolabb ülteti el egymástól, vagy ha a szántása két centiméterre kevésbé mély mint az előirás és ezért szigoruan meg kell büntetni, be kell csukni és mennyi, de mennyi ilyenféle ügyünk van. Általában pedig - ahol persze lehet - elővesszük józan polgári eszünket és polgári észjárás szerint biráljuk el az ügyeket. Az ügyvédek ép ezért szeretik tanácsomat, ezén a tanácson meglátszik - mondják - hogy nem büntetőjogi szemléletben begyöpösödött fejü,büntető paragráfusokba besavanyodott emberek itélkeznek,hanem józan eszü polgári birák,kik nem a paragráfusokat nézik,hanem az ügyet, az embert, ki elöttünk áll. Vezetem a tanácsot és várom,hogy kinevezzenek itélőtáblai tanácselnöknek.Bánt hogy nem akar megjönni a tanácselnöki kinevezésem,csak utólag látom be,hogy milyen előnyös volt számomra,hogy nem neveztek ki tanácselnöknek. Ha kineveznek tanácselnöknek a nyugdij elvonás után mint volt tanácselnököt legfeljebb éjjeli őrnek alkalmaznak, ha egyáltalában annak is alkalmaznak, mig igy mint volt biró kisebb-nagyobb nehézségek árán, de mégis csak rendesebben el tudok helyezkedni.

1949 év végén be kell nyujtani valamennyiünknek, kik betöltöttük a 35. szolgálati évet, a nyugdijjazási kérvényünket; benyujtom én is és aggodalmasan várom,hogy mi történik velem. Nem történik semmi,visszatartanak a szolgálatban és igy továbbra is megmaradhatok állásomban. A dolog azonban erősen hat rám, ha vissza is tartanak,megmarad bennem az az érzés,hogy kifelé áll a bíróságtól a szekerem rudja.

1950 év azzal köszönt ránk,hogy az ősi "itélőtábla" és "Kuria" elnevezéseket megszüntetik s átalakulunk "Felsőbirósággá", illetőleg "Legfelső birósággá" s az itéleteket a "Népköztársaság nevében" hozzuk; 1950 február 1-évelpedig bevonulnak a biráskodásba . Az uj rend szerint a járásbiró és a megyei birósági egyesbiró - a törvényszék hivatalos neve megyei biróság lesz - két népi ülnökből álló tanácsban itélkezik, mig a Felsőbiróság és a Legfelső biróság két szakbiróból és két népi ülnökből álló tanácsban itélkezik / természetesen az ötödik a tanácselnök,vagy mint hivatalos neve lesz, tanácsvezető / Az én tanácsomhoz is bevonul két népi ülnök, akiket két hónaponkint ujabb ülnökök váltanak fel.. Gyári-,bánya-, üzemi stb. munkások, munkásnők ezek,legtöbbnyire párttagok, kiket a pártban előzetesen keményen kiiskoláznak. Ehez képest zord arccal,és azzal a kemény elhatározással jönnek,hogy irgalmatlanul le fognak csapni a kulákokra,osztályellenségekre s más hasonló gonosztevőkre. Mikor aztán a tárgyaláson szemük elé tárul a végtelen emberi nyomoruság,mikor lát-

a népi ülnökök

ják, hogy a bíróság elé került "kulák", "osztályellenség" nem gonosztevő, szabotőr , vagy valami ilyesféle,hanem legtöbb esetben saját hibáján kivül bajba került szerencsétlen - pl. az apa és a fiu már börtönben ül,az anyuka otthon maradt öreg kulákasszony meg képtelen elvégezni a gazdasági munkát s hiába könyörög a tanácsnál segitségért,nem kap - akkor meg mindenki fel akarnak menteni,vagy valami nevetségesen csekély büntetést akarnak kiszabni; miután pedig az itéletért mi szakbirák vagyunk felelősek s ha az itélet nem olyan,mint amilyennek a Párt illetőleg Kocsis akarja,minket vonnak felelősségre, mert a politikai követelményekről nem világositottuk fel s nem győztük meg a népi ülnököket, folyton tusakodnunk kell a népi ülnökökkel hogy a kivánt itéletet meghozhassuk. Hogy én ezt milyen lelki gyötrődések között teszem,mennyire tele vagyok undorral,kétségbeeséssel mondanom sem kell; ha a család nem lenne,ha valami megélhetésem lenne vagy legalább 10-15 évvel fiatalabb lennék, mennék a bíróságtól, de rögtön. Vannak birák,kik nehezen találják fel magukat a népi ülnökök között,idegen sőt esetleg ellenszenves nekik ez az intézmény,nem találják meg a népi ülnökökkel szemben a megfelelő hangot, vagy felülről lefelé kezelik őket,vagy tulságosan is alázatosak, hajlongók velük szemben - sokszor nincs meg az igazi,emberi kontaktus a birák és az egyszerü emberekből lett népi ülnökök között. Nékem eféle bajaim nincsenek, alapjában véve valamennyien rendes emberek, rendes asszonyok, bárkik legyenek, bárhonnan jöjjenek egy-kettőre megtalálom velük a kontaktust , tudok a nyelvükön beszélni s barátságos viszony alakul ki közöttünk; s mikor lejár a két hónapos szolgálati idejük, a legszivélyesebben, legbarátságosabban bucsuzunk el egymástól.

Ezekben az években feltünően sok a személyi változás a táblán,illetőleg a felsőbiróságon. Nyugdijba küldik az embereket, vagy politikai okokból - esetleg nyugdij nélkül - elküldik őket, jönnek helyettük mások, jönnek helyettük uj emberek, de ezek is sokat változnak. Ifju Lajos tanácselnök meghal /1947 X.7 / Páva, Tarajossy tanácselnököket nyugdijba küldik s rövidebb-hosszabb ideig tanácselnökök a táblán illetőleg a felsőbiróságnál a Debrecenből Pécsre került Dr. Hetey Zoltán, a Kalocsáról Pécsre került Dr. Dely István, a kommunista Dr. Simor Pál,egy fiatal pécsi zsidó ügyvéd, aztán a dombovári járásbiróság elnöke Dr. Gebhardt Antal,kit Dombovárról hoznak be a táblára. Valamennyiük között a legérdekesebb egyéniség Dr. Gebhardt Antal. A markáns arcu nagy bodros művész frizuráju férfi nem annyira jogász mint biológus,biológiai kutatásokat végez - ő fedezi fel az abaligeti barlang vakrákjait - a pécsi egyetemen a biológia magántanára, ki csak ugy mellékesen jogászkodik, célja a biológiai professzura az egyetemen s miután ezt nem tudja elérni, marad a biróságnál. Jellemző amit egy alkalommal mond egyik dombovári birótársának, kivel összevitatkozik valamilyen biológiai kérdésen: "Nézd te jogász vagy, én biológus, én a te dolgodhoz nem értek,te meg nem értesz az én dolgomhoz, én nem szólok bele a jogi dolgokba, te pedig ne szóljál bele a biológiába !" - A Felsőbiróságon különben az egyik büntető tanácsot vezeti.
- Sürün változnak a főügyészek is, 1946-47-ben é Dr.Tulok elküldése után - Dr. Mező Sándor, 1947-48-ban egykori jegyzőm Dr. Buzássy Lajos, 1949-50-ben egykori jogásznajtásom

Tury / Felber / Artur a főügyész.

Általában a tábla illetőleg a felsőbíróság életében nyoma sincs annak a baráti légkörnek,kedélyes hivatali életnek,mint ami valamikor divatozott. Az állásunkért való örökös rettegés, a sok kellemetlenkedés, a nehéz viszonyok melyek között élünk és itélkezünk,kedélytelenné teszi, besavanyitja az embereket; az uj emberek iránt sem tudunk felmelegedni, plána azok iránt ,kik valahonnan vidékről jönnek s kiket alig ismerünk; gyanakodva, bizalmatlanul nézzük őket mint ahogy gyanakodva, bizalmatlanul néznek ők bennünket; mindenki él magában visszahuzódva , a régi birósági családi összejövetelek megszüntek, megszüntek a hivatali viszitelgetések is; a hivatalon kivül abszolut nem érintkezzünk egymással ,benn a hivatalban is csak azokkal tartunk szorosabb kapcsolatot,kikkel régebbről jó barátságban vagyunk. Ezt a hideg ,merev hangulatot az sem oldja fel, hogy - ami korábban nem volt szokásos - birósági családi estélyeket rendeznek,egy alkalommal a volt Nőegyletben, egy másik alkalommal pedig a felsőbíróság épületében. Mindenesetre különösen hat a komoly épületben a zeneszó, a tánc s az elnöki szobában - az egykori szentek szentjében - berendezett büffé...

-

1944 novemberében,mikor elhagyom a várost feleségem egyedül marad a Hunyadi utcai családi házban három éves kis fiammal Csabával és anyósommal ; semmi hire nincsen rólunk, azt sem tudja hová lettem én s merre jár a három fiu Miklós, Béla, László - távollétünk alatt egyetlenegyszer sem sikerül valami értesitést kapni tőlünk. Utcánkba oroszokat szállásolnak be, oroszok - valami katonai iroda - kerülnek a mi házunkba is , feleségemék az egyik szobában huzódnak meg, a lakás többé részét oroszok foglalják el. Semmi baj nem lesz velük,rendesen viselkednek,sőt a kis Csabát nagyon szeretik,eljátszadozgatnak vele, cukorral prezentelik meg, a gyerek meg oroszul tanul tőlük / amikor megjövök Zdrasztyéval fogad./ 1945 januárjában a feleségemék által lakott szobát is ki kell üriteniök, feleségem, Csaba és anyósom ekkor leköltözködnek a Rákóczi utra szüleimhez. Nem sokáig maradnak lenn, mert 2-3 hét mulva az oroszok elhagyják a házat s akkor ujból visszatérhetnek otthonunkba; élnek ahogy lehet és ahogy tudnak s várják hazajöttünket.

Nagy meglepetés és öröm számukra mikor 1945 juliusában váratlanul hazaérkezem. Tőlem hallanak először valamit a fiukról,elmondom amit Kanizsán sikerült róluk megtudnom; hogy azóta persze merre járnak, mi történt velük persze én sem tudom.

Amilyen meglepetésszerüen érkezem haza én,ugyanolyan meglepetésszerüen jön meg 1945 november 5-én Laci.Hosszu,nyurga, sovány,egyenruhája foltos, piszkos,minden felszerelése egy zsákvászonból készült tarisznya,melyben kevés holmiját hozza - de mosolygós, jókedvü s örül hogy itthon ~~h~~ van. Március 29-én fogták el az amerikaiak Németországban, kivitték Franciaországba, hol négy táborban is volt ,sokat koplalt, sokat nélkülözött,de egészsége, kedve töretlen maradt, végül is három hetes utazás után szerencsésen hazakerült; ~~s~~ mi nagyban örvendezünk,hogy a három fiu közül legalább az egyik itthon van, s várjuk a másik kettő hazaérkezését.

370-1

Laci, Miklós rajza 1947.V.18.

Szegény anyósom nem éri meg a hiányzó és annyira várt két unokája hazatérését, mert 1946 január 4-én váratlanul meghal . Évek óta beteg volt, bélrákja volt, de betegségével erősen tartotta magát, végül is nem a rák öli meg, hanem a gyenge szive, január 4-én reggel kap egy szivrohamot és háromnegyed órás szenvedés után meghal. Régi pécsi purger családból származott - Weidinger lány volt - s meg volt benne a régi purgerok minden erénye: konzervativ, puritán gondolkozásu lélek, ki egész életét a maga szük körében éli le és élete szakadatlan munkában megy el,még betegségében sem tud munka nélkül élni, dolgozik, takarékoskodik, gyüjt, összetartja a családot, a család, a ház mindene, ezeket őrzi, ezekre vigyáz s amit gyüjt nem magának gyüjti,hanem leányainak, unokáinak - az egyszerü külső alatt önfeláldozó, áldozatos lélek lakozik. Január 7-én temetjük a családi kriptába.

1946 május 12-én nagy örömünk van, táviratot kapunk Bélától - Szombathelyen adta fel - megérkezett Magyarországra, pár nap mulva itthon lesz, május 14-én tényleg meg is érkezik. Angol fogságban volt, az eselheidi táborban jól ment a sora s ez meg is látszik rajta,jó szinben van, erős , egészséges, kicsattanó arcu fiu, neki ugyan nem ártott a hadifogság.

Május 14-én megjön Béla, 15-én óriási meglepetésünkre váratlanul megérkezik Miklós, francia fogságban volt, Rennesben volt, a rennesi táborból jön, voltak nehéz. koplalásos hónapjai,de az utolsó időkben feljavult az élelmezésük és egy kis hust szedett fel magára, sápadt,vékony, de nem néz ki rosszul.

Ahányan voltunk annyiféle hadifogságban voltunk, én orosz, Miklós francia, Béla angol, Laci amerikai hadifogságban, a jó Isten hazahozott valamennyiünket és most boldogak vagyunk, hogy ujra együtt van az egész család.

A fiuk kipihenik magukat, fáradalmaikat, boldogak,hogy itthon vannak, ujra rendes körülmények között vannak, aztán elkezdünk gondolkozni, hogy mi legyen a gyerekekkel.

Miklós dolga a legkönnyebb: joghallgató volt s most folytatja jogi tanulmányait a pécsi egyetemen.

Béla beadja felvételi kérvényét a müegyetemre, de nem veszik fel. Erre beáll Neidhardt János iró és számológép müszerészhez tanulónak; nála dolgozik,felszabadul, s most mint müszerész segéd jelentkezik a müegyetemre való felvételre. a segédlevél birtokában fel is veszik. Nehéz gond ez nekünk, minden erőnket össze kell szednünk, hogy fedezni tudjuk pesti tanittatásának költségeit; szerencse, hogy kitünő tanuló, ösztöndijjat kap és ezzel csökkenti tanittatásának költségeit.

Laci beáll a pécsi Sopiana gépgyárba tanulónak, hol egy évig dolgozik, utána felveszik a pécsi Fém és villamosipari iskola villamosipari tagozatára és azt végzi.

Csaba 1947-ben elkezdi az általános iskolát,a Belvárosi általános iskolának lesz a tanulója.

1945 vége felé megnövekszik a családunk, haza-

jönnek Wiezingerék. Mint már emlitettem sógoromat Wiezinger Jenőt Ungvárra nevezték ki pénzügyigazgatóhelyettesnek; az oroszok előrenyomulásakor kénytelenek voltak butoraik hátrahagyásával elmenekülni, ahelyett hogy hazajöttek volna Pestre mennek, Pesten átélik az ostrom szörnyüségeit és még azt is elvesztik amit sikerült magukkal Ungvárról elhozniok. Amikor a viszonyok normalizálódnak és ujra lehet utazni hazajönnek Pécsre, Jenő a pécsi pénzügyigazgatóságon kap állást. Átadjuk nekik butorostól az egyik szobát s ezidőtől kezdve közös háztartásban élünk egyet a családi házban.

Családi életünk boldog és harmonikus. Boldogak vagyunk, hogy szétszakadt családunk oly sok megpróbáltatás után együtt van és mindegyikünk megtalálta a maga pályáját-. Gondunk van persze bőven,különösen a szörnyü inflációs időkben a nap-nap utáni megélhetési gondok igen nehézzé teszik életünket, de aztán tulesünk ezeken a nehéz időkön s valamivel könnyebb lesz az életünk. 1947 augusztus 28-án feleségemmel ezüst lakodalmunkat ünnepeljük,esketö papunk Hajós György - most már kanonok - áld meg bennünket a székesegyház Corpus Christi kápolnájában,hol egykoron hűséget esküdtünk egymásnak. Együtt van az egész család, fiaim, szüleim,testvéreim s együtt mondunk hálát Istennek,aki óvott,védelmezett bennünket egész életünkön át. / Fáj,hogy apósomék már csak a tulvilágról nézhetik a szép ünnepséget. /

Egyébként csendben, visszahuzódva élünk. Tagja vagyok a Katholikus Körnek, mely egyideig még müködik,esténkin idejárogatok beszélgetni, ujságot olvasni, 1949 szeptemberében aztán a Katholikus Kört is feloszlatják és ezzel megszünik ez a szórakozásom is. Anyagi körülményeink lassankint annyira javulnak, hogy már szinházra is telik,1947-1949 években üzemi bérletet váltunk és ezekben az években hetenkint,kéthetenkint járunk szinházba. A szinházat is államositották és ezzel a szinház igen nagy változáson megy át. Korábban a szinház üzlet vo t, a szinigazgató üzlete, aki mennél kevesebb befektetéssel,mentől több hasznot iparkodott a szinházból kihozni. Az igazgató nem törődött a diszletek, jelmezek felujitásával, hisz ez pénzbe került volna neki, a polgári ruhákról / frakk, utcai ruha stb./ a szinészeknek maguknak kellett gondoskodni; s hogy a közönség érdeklődését lekösse,hetente két-három uj darabot - vegyesen operettet és drámát - mutatott be, idő hiányában a darabokat kellő próbák nélkül összecsapták , a szinészek rendesen felkészülni nem tudtak, az előadásokon vezérszerepet játszik a sugó. A szinházak államositásával mindez megváltozik. A szinház többé nem üzlet,hanem kulturális tényező, az igazgatók /Székely György,Lendvai Ferenc,Szendrő József stb / nem üzletemberek,hanem egy kulturális intézmény felelős vezetői.Két hetenkint változnak a darabok,egyik alkalommal operettet,másik alkalommal drámát adnak elő, igy egy hónap áll a bemutatásra kerülő darab előkészitésére; sok-sok próba előzi meg a bemutatást,kitünő rendezők szabadon érvényesithetik müvészi elgondolásaikat,a diszletekről,jelmezekről a szinház gondoskodik és a darbok igen szép kiállitásban mennek.A multhoz képest igen nagyot emelkedik az előadások nivója, vidéken fővárosi nivóju előadásokat láthatunk; sugóra többé nincsen szükség.A nivó emelkedésében nagy része van a szinészek ellátottságának is.Korábban ha a szinház gyengén ment a szi-

Felvetődik a gondolat,meg kellene szemét operálni. Elvisszü. Dr. Boross szemészprofesszorhoz,ki alaposan megvizsgálja,megállapitja,hogy szervezete,szive magas kora dacára teljesen rendben és vállalja az operációt,melyet 1950 november 16-án hajt végre. Az operáció után nagyon nehezen viseli el, hogy szemei be vannak kötve és erősen viszketnek, ugyannyira,hogy egyik éjjel félálomban letépi magáról a kötést,kénytelenek kezeit lekötni; hozzá van szokva otthoni kényelmes,széles ágyához,egy másik éjjel meg a keskeny klinikai ágyról legurul . Mikor leszedik szemeiről a kötést,ha homályosan is,de lát; az orvosok elengedik haza és otthon fekszik. Az operáció sikerült, de az operativ beavatkozás olyan ütést mér az elaggult szervezetre, hogy magához térni, meggyógyulni nem tud. Csak fekszik, fekszik, keveset beszélget is,de gyenge, nagyon gyenge; mikor Kelemen apátplébános feladja néki az utolsó kenetet még teljesen magánál van,de az ezt követő napokban gyengesége tovább fokozódik,sokat alszik, majd meg ételt nem vesz magához, édesanyánk ugy erőszakolja belé a huslevest, tejet stb.de igy is alig vesz magához valamit. Hiába az orvosi kezelés, injekciózás,minden próbálkozás, látszik,hogy életének végnapjait éli. Többet alig tér magához és december 8-án hajnalban 94 éves korában csendesen elpihen.

Idős ember volt,hozzászoktunk a gondolathoz,hogy apánktól meg kell válnunk és mégis nagyon fáj elvesztése. Családunk feje elment s bár idős emberek vagyunk valamikép mégis árváknak érezzük magunkat. December 9-én temetjük, édesanyám egyedül marad Böske hugommal.

-

Jogászkörökben egy idő óta vita folyik,hogy szükséges és célszerü-e fenntartani az eddigi kétfoku perorvoslati rendszert / felebbezés, felülvizsgálat / n-em lenne-e okosabb az eddigi kétfoku felebbezési eljárás helyett bevezetni az egyfokut. A kormányzat az utóbbi nézetet fogadja el, bevezeti az egyfoku felebbezést, vagyis a járásbiróság itélete ellen a megyei birósághoz, a megyei biróság itélete ellen a Legfelső birósághoz lehet fellebbezni. Ezzel a Felsőbiróságok feleslegessé válnak és 1951 január 1-évei elrendelik megszüntetésüket. Az itélőtáblák illetőleg a Felsőbiróságok 60 évig álltak a magyar jogszolgáltatás szolgálatában, a rájuk bizott feladatot hiven teljesitették,de az idejük lejárt,bele kell nyugodnunk megszünésükbe.

Persze sulyos gond valamennyiünkre,hogy a Felső biróság megszünésével mi lesz velünk. Decemberi etekintetben is megtörténik a döntés : heten / Dr. Gebhardt,Dr.Döry, Dr Vértes,Dr. Krassóy, Dr. Degré, Dr. Harsányi,Dr. Arató / nyugdijba megyünk, ketten / Dr. Boross,Dr. Oltai / a Legfelső biróséghoz mennek , a többieket a megyei biróséghoz osztják be tanácsvezetőnek,illetőleg birónak. Dr.Kocsis Mihály elnököt kinevezik a megyei biróság elnökének - nem sokáig marad itt ,mert rövidesen büntetőjogi professzornak nevezik ki az egyetemre és helyébe Dr. Dely Istvánt nevezik ki a megyei biróság elnökének - Dr. Rihmer József elnöki titkár pedig a pécsváradi járásbiróság elnöke lesz. A megyei biró-

ság elhagyja a Munkácsi Mihály utcai régi épületét .- az épületet orr,fül,gége és urológiai klinikának épitik át - és be költözik a Felsőbiróság Széchenyi téren megüresedett nagy épületébe. / Ezt az épületet utóbb szintén átépitik,alig lehet ráismerni az egykori táblai épületre./

A Felsőbirósággal együtt megszünik a Főügyészség is, Tury Artur főügyész, Dr. Imecsfalvy Jenő főügyészhelyettes szintén nyugdijba mennek.

Tudom, hogy a Felsőbiróság megszünésével nyugdijba kell mennem s az utolsó hetek már a bucsuzás hangulatában mennek el. Magamban csendesen bucsuzom attól mi eddig életemet alkotta: a biróságtól, a biráskodástól, a hivatali munkától; aztán elmulik ez is, tanácsom december 28-án megtartja utolsó ülését és ezzel befejeződött hivatali tevékenységem.Megkapom az igazságügyminiszter határozatát,mely 1951 januárjával nyugdijba helyez - nyugdijjam havi 950 Ft + 18 Ft. családi pótlék + 45 Ft. lakbérpótlék összesen 1013 Ft. lesz - bucsuzunk egymástól, a hivatali kollégáktól; máskor legfeljebb egy-egy ember vált ki az együttesből,most az egész Felsőbiróság feloszlik, ahányan vagyunk annyifelé megyünk s fáj valamennyiünknek a válás, különösen nekünk nyugdijba készülőknek kik között több fiatal munkaképes ember van. Hatvan évem dacára magam is szellemileg ,fizikailag teljesitőképes embernek érzem magamat,mit szóljanak azok, kiket 45-50 éves korukban zavarnak el nyugdijba ..

December 31-én délben nehéz érzésekkel ballagok le a felsőbiróság lépcsőin; a biróságnál eltöltött 37 év után a mai nappal megszüntem biró lenni..

26.
~~25~~.

1951 január 1-évl elkezdődik nyugdijjas életem. Nem könnyü élet ez számomra. Bár 60 éves vagyok,de egészséges ,munkaképes és dolgozni szerető ember vagyok és most tétlenségre vagyok kárhoztatva. Életem folyamán hozzászoktam ahoz, mindig valaminközösséghez tartoztam s a közösségben társaimmal összekapcsolt a közös munka, a közös érdek, a közösségi szolidaritás; most nyugdijba vonulásommal kiestem minden emberi közösségből,nem tartozom többé sehová,nem tart számon senki, nem vár tőlem senki semmit - teljesen magamra maradtam és nyom a magányosság érzése; irigylem azokat,kik reggel munkába indulnak és keresztül dolgozhatják a napot. Azt is furcsának érzem, hogy nem dolgozok semmit és mégis pénzt kapok - minden hónap 22, 23 -a táján pontosan meghozza a postás a nyugdijjat - hiszen tudom, hogy 37 évi munkám eredményét kapom meg,de azért magam előtt belől mégis restelem, hogy munkaképes ember létemre munka nélkül kapok pénzt. Hát persze hogy dolgozom, otthon segitek a háztartásban,végzem a bevásárlásokat,de ez a munka nem elégit ki, az üresség,a céltalanság érzete hatalmasodik el rajtam. Ugy érzem felesleges ember vagyok a világon.

Hogy mégis csináljak valamit beiratkozom az egyetemen meginditott Üzemgazdasági tanfolyamra,melyen gazdasági jogot, üzemgazdaságtant,üzemi statisztikát,kereskedelmi könyvelést adnak elő.; hetente háromszor délután 6 órától este 8 óráig van előadás s bőséges szabad időmben ezekkel a tárgyakkal foglalkozom. Eddig kizárólag jogász voltam, semmi képem nem volt a vállalatok belső életéről, a vállalatok életét szabályozó rendelkezésekről,a vállalati gazdálkodásáról ,a gazdasági tevékenység nyilvántartásáról: a könyvelésről,most ezen a tanfolyamon megismerkedem ezen eddig tőlem távol álló kérdésekke. Csupán azért foglalkozom e tárgyakkal, hogy kitöltsem napjaim ürességét, rá sem gondolok arra,nem tul hosszu idő multán hasznát veszem annak amit tanultam; csak később látom mennyire hasznos és előnyös volt számomra az Üzem gazdasági tanfolyam elvégzése. 1951 juniusában irásbeli,majd szóbeli vizsgát teszünk, én jeles bizonyitványt kapok, büszkén mutatom meg bizonyitványomat a csupán közepes eredménnyel tanuló Csaba fiamnak,látod mennyivel különb ember az apád, mint te, te csak közepes bizonyitványt tudsz hazahozni, én meg itt vagyok a jeles bizonyitványommal !

Egyébként sokat olvasok, aztán járom a Mecseket mindaddig mig meg nem betegszem. Valami prostata zavarom támad,mellyel az urológián kezelnek. Julius közepén egyszerre magas lázam támad - ma is az a meggyőződésem, hogy az urológián valami fertőzést kaphattam - a láz állandóan 39 fok felett jár és én teljesen elbágyadva, elgyengülve fekszem otthon; nagynehezen kikezelnek, a láz elmulik,de utána nagyon sokáig fáradt, bágyadt,kimerült maradok.

Hogy kissé magamhoz térjek,levegőváltozásra van

szükségem és ezért szeptemberben felmegyek Pestre Béla fiamhoz. Sokat sétálgatok,élvezem a szép pesti őszt, esténkint meg szinházba járok,az Operában megnézem a Hunyadi Lászlót, aztán a Diótörőt és a Hattyuk tavát - Csajkovszki balettjeit - aztán a Traviatát, a Nemzeti szinházban meg a Bánk bánt. Pest után lemegyek Székesfehérvárra és meglátogatom Miklós fiamat s ugy érzem az utazás után teljes kipihenten meggyógyultan térek haza. Megijjeszt, hogy 1951 október 27-én az Aradi vértanuk utcai mészárszékben husra való vára. kozás közben elájulok, ugy visznek haza; az orvos megállapitja,hogy alacsony a vérnyomásom,hirtelen fellépett agyvérszegénység okozta az ájulást, komolyabb baj nincs, még orvosságot sem irt, igyak feketét és kiméljem magamat.

Decemberben 10 napot töltünk Tusival Solton ~~xxxxxxxxxx~~ Gesztesénél , a falu téli csendjében jól esik a pihenés. Annyira rendbe jövök,hogy hosszu éveken át semmi bajom nem lesz.

A következő 1952. év életem egyik legsötétebb esztendeje - egyik csapás a másik után zudul ránk.

1952 február 18-án beállit hozzánk a tanácstól két meglehetős nyers modoru férfi, kijelentik,hogy házunkat államositják s átadnak egy erről szóló tanácsi határozatot. Végigjárják a lakást,közben meglátják Wiezingerék szobájában a butorokat - az ebédlő berendezésünk áll itt - s a kérdésre ,kinek a butorai ezek,Wizingerék azt felelik, Aratóéké, mire lefoglalják és államositják ezeket a butorokat is azért mert idegeneknek adtuk használatra s rögtön leltárt vesznek fel a lefoglalt butorokról.

Ugy ér bennünket a dolog,mintha fejbe ütöttek volna, a ház, melyben egész életünket leéltük, melyben gyermekeink születtek, felnevelkedtek, a butorok, melyeket nehezen sok takarékoskodás, lemondás árán szereztünk ,többé nem a mi mieink. Éjjel sem Tusi, sem én nem alszunk egy szenhunyást sem, csak álmatlanul forgolódunk össze-vissza.

Most e történetben előre kell ugranunk.

A dolgot nem hagyjuk, utána járok,milyen alapon államositották a házat.

A rendelet szerint a négy lakószobát meghaladó házak kerülnek államositásra, a mi házunkban pedig csak négy lakószoba van s nem több, államositásra tehát nem kerülhetett. De felfedezem az államositás alapját képező iratokban a házunk nyolc helyiséggel szerepel; persze hogy nyolc helyiség van,de ebből csak négy a lakószoba, a többi, fürdőszoba,éléskamara stb, melyeket az államositás szempontjából figyelmen kivül kell hagyni. Ezt a nyolc helyiséget nyolc lakószobának vették s ezért államositották a házunkat.

hogy

Persze felebbezek az államositási határozat ellen, de a butokok lefoglalása ellen is,mert azok nem idegen használatban állnak, hanem a rokoni kapcsolatnál fogva együtt és közös háztartásban élő Arató-Wiezinger család közös butorai, tehát államositás alá nem eshetnek.

Sok, sok fáradozásba, utánjárásba kerül mig kivereked jük igazunkat, egy év is beletelik mig megkapjuk a minisztérium döntését,mellyel hatálytalanitják a ház államositását ,de a butorok államositását is és ami a mienk ujra jogilag is a mienk lesz. Pedig be kell vallanom nem sok reményt füztem a felebbezéshez,ez időben alapoly az,

- és pedig a "kiélesedett osztályharc" jegyében - hogy mindent el kell venni a polgárságtól és ez időben nem sokat törődnek a jogszabályokkal, a törvényességgel. De hála Isten sikerül a dolog,annyira szembeötlő volt a jogtalanság,melyet velünk szemben elkövettek.

Február 18-án államositják a házunkat, öt nap mulva 1952 febr. 23-án egy ujabb csapás következik,de ez a csapás olyan sulyos,hogy majdnem földre terit bennünket.

Várjuk az esedékes nyugdijjat és ehelyett a postás kikézbesit nékem is, Wiezinger Jenőnek is egy minden indokolás nélküli két soros cetlit,mely beszünteti nyugdijjunk folyósitását. A postás tele van hasonló levelekkel,amint mondja tömegesen kézbesitik a városban a nyugdij beszüntetési leveleket. Beszüntetik 78 éves édesanyámnak apám után élvezett özvegyi nyugdijját is. Nem helyi jelenségről van szó, végig az országban ezrektől vonják meg minden jog, alap és indokolás nélkül törvényesen kiérdemelt nyugdijjukat.

Ez a nyugdij megvonás a Rákosi rezsim egyik legszomorubb aktusa. Öreg emberektől kik egész életükben - nagyon sokszor az uj demokratikus rendben is - dolgoztak, kik sem internálva nem voltak,,de a demokratikus rendben büntető eljárás alatt sem álltak,de kiket antidemokratikus magatartásuk miatt hivatalukból sem távolitottak el,hanem hosszu szolgálati idejük lejárta után szabályszerüen nyugdijba helyeztek, olyan emberektől tehát kik az uj rend szempontjából is fedhetetlenek voltak,most minden indokolás nélkül egy tollvonással elveszik nyugdijjukat ,életük, megélhetésük alapját. A magamfajta munkaképes ember jól, rosszul de valahogy csak segit magán,de mennyi munkaképtelen öreg,beteg ember van,kinek senkije sincs, kitől támogatást várhatna s kiket most a legnagyobb nyomoruságnak, a pusztulásnak dobnak oda. Eladogatják a dolgaikat,élnek egy darabig eladott dolgaik árából s aztán éheznek, nyomorognak,könyöradományokból tartják fenn magukat - szivszoritó ezeknek a szerencsétleneknek a sorsa. De a munkaképes emberek sorsa sem vigasztaló, öregemberek, teljes értékü munkát végezni már nem tudnak,ha valami munkára szert is tudnak tenni,legfeljebb a betevő falatjukat tudják megkeresni.

A csapástól szédelegve ugy érzem a koldussorsba taszitottak,odadobtak a nyomoruság martalékának.; se éjjelünk, se nappalunk nincs,éjjel ~~kunyu~~lehunyni sem tudom a szememet.a gyötrődéstől, hogy mi lesz velünk. Felebbezek a nyugdij elvonó "határozat" ellen, pár hét mulva kézhez kapok egy előre elkészitett ujabb két soros cetlit, mellyel ugyancsak minden indokolás nélkül elutasitják felebbezésemet. - ugyanezt kapja minden felebbező. Jellemző, hogy volt ember, ki dacból - nem érdemes relebbezni, ugysem adják vissza a nyugdijjat - nem felebbez, még az is megkapja a felebbezést elutasitó határozatot.

A házban alig van 24 forint,pénzről kell gondoskodnunk,hogy valahogy élni tudjunk. Ismerőseink,jóbarátaink kölcsönöket ajánlanak fel,visszafizetitek akkor amikor tudjátok,megköszönjük a barátságotot, a jóindulatot,de a kölcsönöket nem fogadjuk el, nekünk nem kölcsönre van szükségünk, de keresetre, megélhetésre. Addig is mig valami keresethez jutok, itt van az én szép nagy könyvtáram,annak jelentékeny részét - fájó szivvel - eladom az antikváriumban, kapok a könyvekért pár száz forintot, fiaink a baj hallatára hazakül-

dik megtakaritott pénzüket , igy egy kevés pénz lesz a házban. Tusit felkeresi egyik barátnője, nem csupán kölcsönt hoz, de egy jó ötletet is: a felajánlott pénzből vásároljon szövetanyagot, varrjon belőle gyereknadrágokat,a legközelebbi vásáron eladja őket, a befolyt összegből visszafizeti a kölcsönt s vásárol uj anyagot,mellyel tovább dolgozhat
- Tusi elfogadja a pénzt s nekilát gyereknadrágokat varrni, olyan áron adja el őket,hogy a kölcsönt is visszafizetheti, uj anyagot is vásárolhat ,de nékünk is marad a pénzből,melyből élhetünk.

Én meg elkezdem a munka után való keserves szaladgálást, gyártom az önéletrajzokat, egyik vállalatól megyek a másikig, minden munkát elvállalok és sehol sincsen munka, még ha lenne is valahol,a kádereznél kiderül,hogy biró voltam ,abban a pillanatban megmerevednek az arcok és mehetek tovább; itt-ott egy-egy finomabb lelkü emberre akadok ki nem utasit el,hanem felirja cimemet,ha lesz munka értesit - nem várok semmit ettől, tudom hogy csupán egy finomabb formája ez az elutasitásnak. Próbálok Komlón munkát szerezni, ott sem sikerül, egyik helyen talán alkalmaznának,de amint kiderül, hogy biró voltam elutasitanak. A gyermekklinikán nagynehezen kapok valami másolási munkát reggeltől estig kopogok az irógépen,rosszul fizetnek de mégis pár forintot keresek igy. Tele vagyok nyugtalansággal, lehangoltsággal, örökösen remény és csüggetegség között hányódom s folyton az a gondolat gyötör mi lesz velem, mi lesz velünk.

Március végén a pécsi járási tanács terv és statisztikai csoport jogászokat keres,hogy a pécsi járáshoz tartozó községekben felkuttassák azokat a földhiányokat,melyek a kataszteri területhez viszonyitva a gazdalajstromokban jelentkeznek. Egyik volt birótársam révén sikerül itt munkát kapnom s ettől kezdve járom a községeket, a tanácsházán átvizsgálom a gazdalajstromokat s keresem a hiányzó holdakat. Egymásután Szőkén, Szilváson,Regenyén,Mecsekalján, Egerágon, Málomban, Keszüben, Cserkuton, Birjánban dolgozom, eleinte lassan megy a munka,de aztán lassankint beletanulok és egész nagy földmennyiséget kutatok fel.Korán reggel indulok hazulról, ameddig lehet vonattal vagy autóbusszal megyek, s onnan gyalog tovább, sokat gyalogolok,ázom, fázom, bokáig gázolok a falusi sarakban,délben eszem valami magammal hozott hideget s késő este érek haza.. Pár száz forintot keresek ezzel a munkával,de sajnos április 20-ával véget ér a munka és én ujra itt állok kereset és munka nélkül. Megint kezdem a munka után való szaladgálást,de ép oly eredménytelenül mint korábban, semmiféle munkát nem tudok kapni.

A Budapesti Erdőkémia vállalatnak Baranyában több telepe van, igy Hetvehelyen mészkőbányája és mészégetője, aztán különböző helyeken gombagyüjtő,gyógynövénygyüjtő, erdei gyümölcsgyüjtő állomásai,itt Pécsett meg egy nagy tölgyfakéreg raktára,melyben az erdőigazgatóságok által szállitott tölgyfakérget - a bőrgyárak által használt cserzőanyag nyersanyagát - tárolják.; a baranyai telepeket az Erdőkémia vállalat pécsi üzemvezetősége vezeti.

A tölgyfakéreg raktár vezetője barátom Dunaszentgyörgyi Gusztáv ny. erdőmérnök, ki szól nekem, hogy a raktárban kaphatok munkát,melyért 2.44 Ft. órabért fizetnek. Miután intelligenciámra, tudásomra senkinek sincs szüksége,

mint csillés ugyancsak a mészkőbányában dolgozik. Az irodában megtalálom Lőcseyt,aki körülvisz a telepen,megmutogatja az egyes munkahelyeket, aztán elmondja mi dolgom lesz az irodában és kinn a munkahelyeken. ~~Gondoskodik~~ Gondoskodik mindjárt elhelyezésemről is; az irodában van két összetákolt szalmazsákos ágy, rajta lepedő, vánkos, pokróc, az egyik ágyat megkapom én, a másikban Horváth Zoltán egy intelligens fiatal bányamunkás alszik,kivel kettesben lakunk az irodában; a telep munkásai az Ásványbánya üzemi konyhájáról kapnak étkezést, én két adagot hozatok, az egyik adag lesz az ebédem, a másikat este felmelegitem Pankáék konyhájában és vacsorára eszem meg. Hétfőn reggel amikor jövök ki Hetvehelyre hozok magammal egy két kilós kenyeret,az elég lesz egy hétre, a reggelire fogyasztott hideg felvágottat stb. szintén Pécsről hozom ki. Egyébként ideálisan szép helyen vagyunk; az erdő valósággal ráborul házunkra és elárasztbennünket nyers ,erős illatával, fülemülék csattognak, rigók tullióznak, vadgalambok bugnak,valahol az erdő mélyén kakuk szól, a nagy csendben - melyet csak néha szakit meg egy-egy elöttünk elrobogó vonat dübörgése, vagy a bányából idehangzó robbantás döreje - szinte ugy érzem magamat, mintha valami erdei üdülőhelyen nyaralnék.

Elkészülünk

Napi programmom ? Reggel öt órakor kelünk Horváth Zoltánnal,~~elkészülünk~~, megreggelizünk, hat órára megjön Lőcsey a faluból, ahol lakik, ebben-abban intézkedik, utasitásokat ad, aztán Horváthtal együtt indul ki a telepre, hol hét órakor kezdődik a munka. Röviddel utána én is indulok,kimegyek a vasuti rakódóhoz,hol átveszem az általunk megrendelt és a MÁV. által kiállitott vaggonokat - naponta 2-3 vaggont kapunk / az Ásványbánya napi 15-20 vaggont kap / - feljegyzem a vaggonok számát,tonnatartalmát, önsulyát, ennek alapján csinálom meg a rakódás befejeztével a kocsik átadását az u. n. kocsilejelentést. A rakódóról tovább megyek a mészégető kemencékhez, az egyik a vasuti rakódó mögött, a másik tovább az erdő sarkon dolgozik, van egy harmadik kemencénk is a falu felé,de ezen csak akkor dolgozunk, ha igen nagy a mészrendelés; egy negyedik kemencét is épitenek az erdőben, ez azonban használatra nem kerül, mert mire elkészülne a telep kénytelen a mészégető kemencéket az Erdészeti Egyesülésnek átadni.

A kemencéktől kiballagok a bányába,hol nagyban folyik a munka, furják a robbantó lyukat, robbantanak, a robbantás után vasrudakkal választják le a meglazult rétegeket, majd pöröllyel aprózzák fel a nagy kőtömböket; a bányában négy brigád dolgozik egyenkint 3-4 emberrel, egyenkint felkeresem a brigádokat, aztán megnézem a csilléseket, három csillés brigádunk van egyenkint három csillléssel, a csillések a mészkővel megrakott csilléket - melyek kisvasuti sineken közlekednek - a vasuti rakódóhoz ~~xxxkixxxxxx~~ tolják és ott a mészkövekkel a kiállitott vaggonokat megrakják.

A végigjárt helyeken munkás létszám megállapitást végzek, s kinek az emberek közül valami ügyes-bajos dolga van, azt elintézem.

Végül körülnézek a fuvarosok között,kiknek teljesitményét én ellenőrzöm. Kilenc fuvarosunk van,kik az erdőből tüzelő rönköket,~~xx~~ a bányából mészkövet szálli-

nay Vilmos utcába - meglehetős gyorsan - átköltözködnünk. / Ép csak hogy megemlitem,hogy a régi központi épületünk ma is áll, még máig sem bontották le ./ A volt Jankovich féle szappangyár a Komlói épitőipari Vállalat legénységállása s az épületnek csak egy részét tudja átadni. Igen nagy zsufoltságban vagyunk itt, tömegesen szorongunk a szobákban, a sok ember, a sok jövő-menő között dolgozni alig lehet.

Triebel Lajos önkényeskedéseivel,hatal-maskodásaival, erőszakosságával lassankint lehetetlenné válik a vállalatnál. Belátja ezt a városi tanács is és 1959 okt. 15-évei leváltja,helyébe igazgatónak Ivanoczák Jánost nevezik ki. Korábban a Dohánygyárnak volt az igazgatója, majd a Villanymalomnál lett igazgató s most hozzánk a Sütőipari vállalathoz kerül igazgatónak.

Egészen más tipusu ember,mint volt Triebel Lajos, Negyven év körüli, csendes, zárkózott,hallgatag ,körültekintő és nagyon megfontolt ember. Amilyen hangos volt a vállalati központ Triebel idejében,ki sokszor ok nélkül is kiabált,olyan csendes lesz most.

Ivanoczák nem pék,de nagyon sokat tanul,olvas, képezi magát, iparkodik minél alaposabban megismerkedni a sütőiparral. Eég okos ahoz,hogy szakmai járatlanságával a pékek elött ne kompromittálja magát, pékek elött szakmai dolgokról nem beszél, meghallgat mindenkit , de ő maga hallgat. Aztán kikéri a szakemberek véleményeit,megbeszéli velük a dolgokat s azok véleménye, tanácsa alapján dönt a vállalati kérdésekben.

Mindenekelött jó szakemberekkel veszi körül magát. Mikor Kereszti főkönyvelő távozik a vállalattól, Dr. Németh Lászlót,egy közgazdasági egyetemet végzett igen tehetséges és szimpatikus fiatalembert hozza be főkönyvelőnek a vállalathoz, ki erős kézzel vezeti a vállalat adminsiztrációját és pénzügyeit; müszaki vezetőnek pedig Dr. Naumov Istvánt nevezteti ki,akiben ugyancsak elsőrangu szakembert kap a vállalat.

Dr. Naumov István a bolgár származásu öreg Naumov Pál,vagyonos pékmesternek fia; a fiu tanulni akar, beirakozik az egyetemre s jogot végez. Pali bácsi azt mondja rendben van fiam, tanulj,de tanuld ki a pékmesterséget is, Isten tudja mire lesz jó. Az ifju Naumov hallgat a szóra, az egyetem mellett tanonckodik apja mühelyében,felszabadul, péksegéd lesz belőle. S mikor 1945 utáni időben ~~xixxxxxxx~~ elrepül a vagyon, a nagy emeletes ház s a kitünően jövödelmező pékmühely, Pali bácsit meg kinevezik "ipari kulaknak",Naumov Titi - mindenki igy hivja a vállalatnál - mint kulákfi sehol elhelyezkedni nem tudván beáll péksegédnek a vállalathoz s éveken át kinn dolgozik a mühelyben.Többször behozzák müszaki pozicióba a központba,de egy-két hét mülva ujra kilökik, mint kulák fiu nem dolgozhat a központban, vissza kell neki menni a mühelybe; csak annyit tud elérni, hogy utóbb egyik üzemben telepvezetőnek teszik meg. Az 1956 évi események lezajlása után fegyelmi eljárást inditanak ellene ellenforradalmi cselekmények miatt. A vádak teljesen alaptalanok,semmitsem tudnak terhére bizonyitani, fel kellene menteni; látja ezt maga Románcz igazgató is, de különböző párthelyekről olyan nyomás nehezedik rá,hogy kénytelen marasztaló határozatot hozni: Naumovot állásából azonnali hatállyal elbocsátja.

mégis van nyugdijjam s ha már nem tudok dolgozni,nem kell ~~kellmik~~ koldulni mennem,vagy tisztára a fiaimra hagyatkoznom.

-

Miklós befejezi a pécsi egyetemen a jogi tanulmányait és 1947 junius 25-én cum laurea almae matris jogi doktorrá avatják. Doktorrá avatják, de nem lesz belőle jogász. Még tanul az egytemen, mikor azzal lép elém,hogy pap akar lenni, a ciszterci rendbe akar belépni. Kühn Szaniszló a ciszterci gimnázium igazgatója,de én is ragaszkodunk hozzá, hogy elöbb tanulmányait fejezze be, aztán majd beszélünk a dologról. Nos hogy befejezi tanulmányait ujra kijelenti, hogy eredeti szándékához ragaszkodik; lehangol a dolog, de minthogy elhatározása komoly és erős, hagyom, hogy cselekedjék ahogy jónak látja. 1947 őszén a ciszterci rendbe felveszik noviciusnak s a zirci apátságon folytatja tanulmányait; egy alkalommal meg is látogatjuk Zircen, hol az apátságnak leszünk a vendégei; Endrédi apátur sok jót beszél Miklósról - ki a rendben Orbán nevet kapja - s amint mondja az a szándéka, hogy a noviciusi év letelte után elküldi Rómába hogy a Gregorianum pápai egyetemen végezze teológiai tanulmányait. Örülünk a dolognak, de nem lesz belőle semmi, mert a ciszterci rendet, a többi magyarországi renddel együtt 1948-ban feloszlatják. A ciszterci rend feloszaltása után felveszik a székesfehérvári szemináriumba, hol elvégzi a teológiát és 1952 -ben pappá szentelik. Különböző helyeken káplánoskodik / Nagytétény, Budafok. Törökbálint / majd 1963-ban kinevezik, Budapest XXIII. kerületét képező Baross Gábor telep plébániájára plébánosnak.

Béla 1952-ben végzi el a müegyetemet és ez évben elektromérnöki oklevelet nyer. Rövid ideig a budapesti Élelmiszeripari tervező intézetnél dolgozik, majd átlép az ugyancsak Budapesten müködő Bányatervező intézethez s mint mérnök azóta is itt dolgozik. Egy darabig legényember,aztán megtalálja a párját egy Budapesten a Sportkórházban Röntgennel dolgozó pécsi lány ,Siklósi Etelka személyében /kit a családban Gurinak hivnak. / A lány szülei Dr. Siklósi István főorvos és felesége Ptacek Etelka,kikkel régóta jó barátságban vagyunk,feleségem és Siklósiné távoli atyafiságban is vannak egymással; a két fiatal itt Pécsett is ismerték már egymást,de Pestre kellett menniök,hogy végleg rátaláljanak egymásra. 1958 január 2-án van az esküvőjük Pécsett a székesegyházban; Guri kedves, helyes, intelligens lány,ugy megszeretjük mintha saját lányunk lenne.

1958 december 1-én megszületik az első unokánk Balázs, a Siklósi és Arató családok szemefénye. A nyarat mindig lenn töltik Pécsett s mi büszkén és boldogan nézzük a gyereket amint nő, fejlődik, értelmesedik. Sokat sétálgatok, beszélgetek vele,eszes, okos, értelmes minden iránt érdeklődő kis fiu, számomra nagy öröm foglalkozni vele,tanitgatni, mesélgetni neki. 1963 március 28-án megszületik második unokánk Csongor, a családban mindenki lányt vár,de hát mit csináljunk belenyugszunk, hogy ujra csak fiuval növekedett a csa-

370-2

Csaba 1945

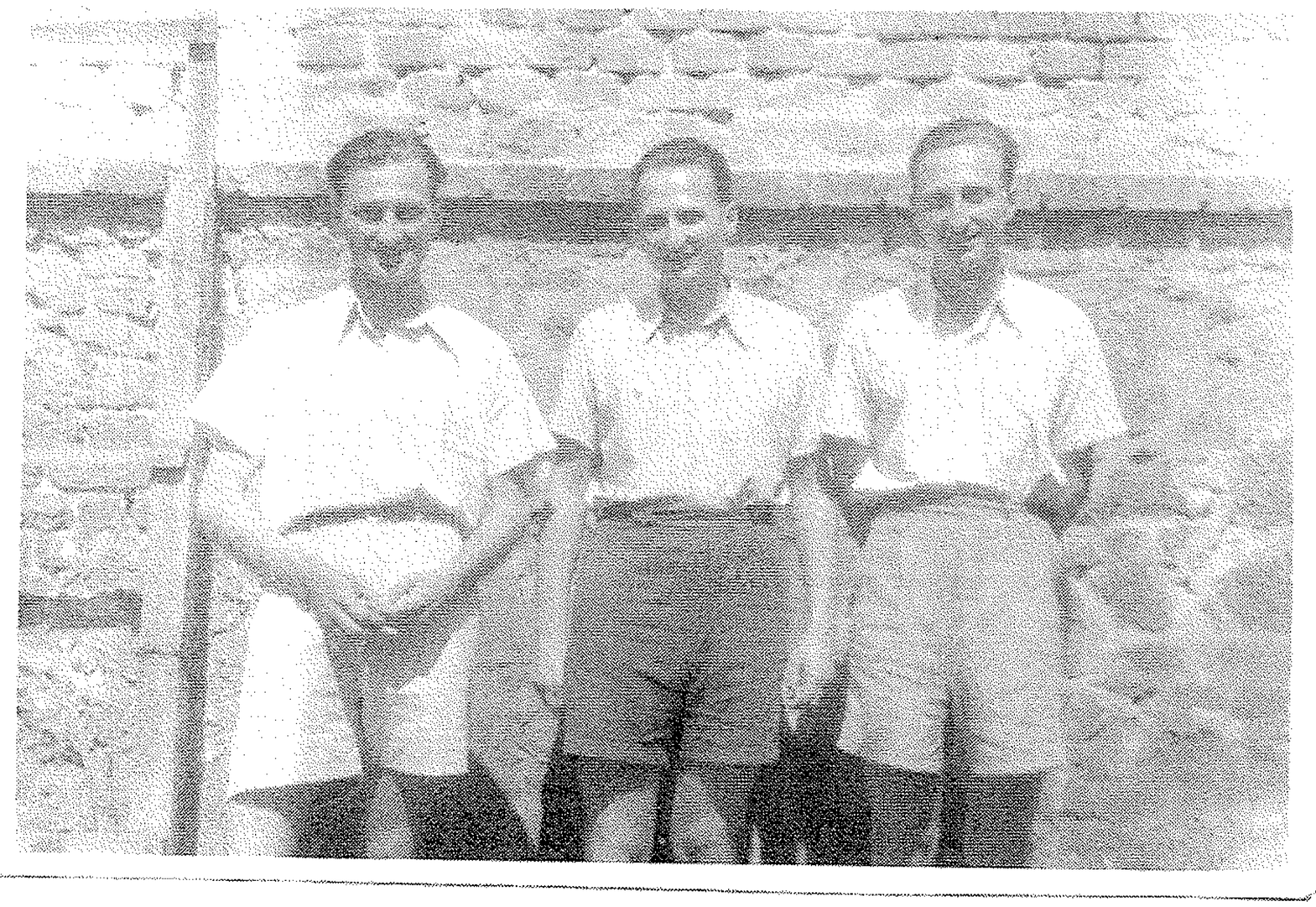

404-1b

Béla, Miklós, Laci
1947

404-2a

A. Miklós Orbán. Tusi
Zirc 1948. V. 5.

404-2b

1958 I.2.

félek, hogy erős apai kéz hiányában teljesen elvadul, rossz utra terelődik. Véglegesen Pécsre kerülve sokat foglalkozom vele, iparkodom megnevelni - három bátyjával együttvéve sem volt annyi gondom, mint most vele. 1955-ben elvégzi az általános iskola VIII. osztályát, szeretne a gép és villanyipari technikum villanyipari tagozatára menni,de ebben az évben beszüntetik a villanyipari tagozatot, a gépiparhoz nincs kedve,tehát a Széchenyi gimnáziumba

Gyuri Béla

1957.

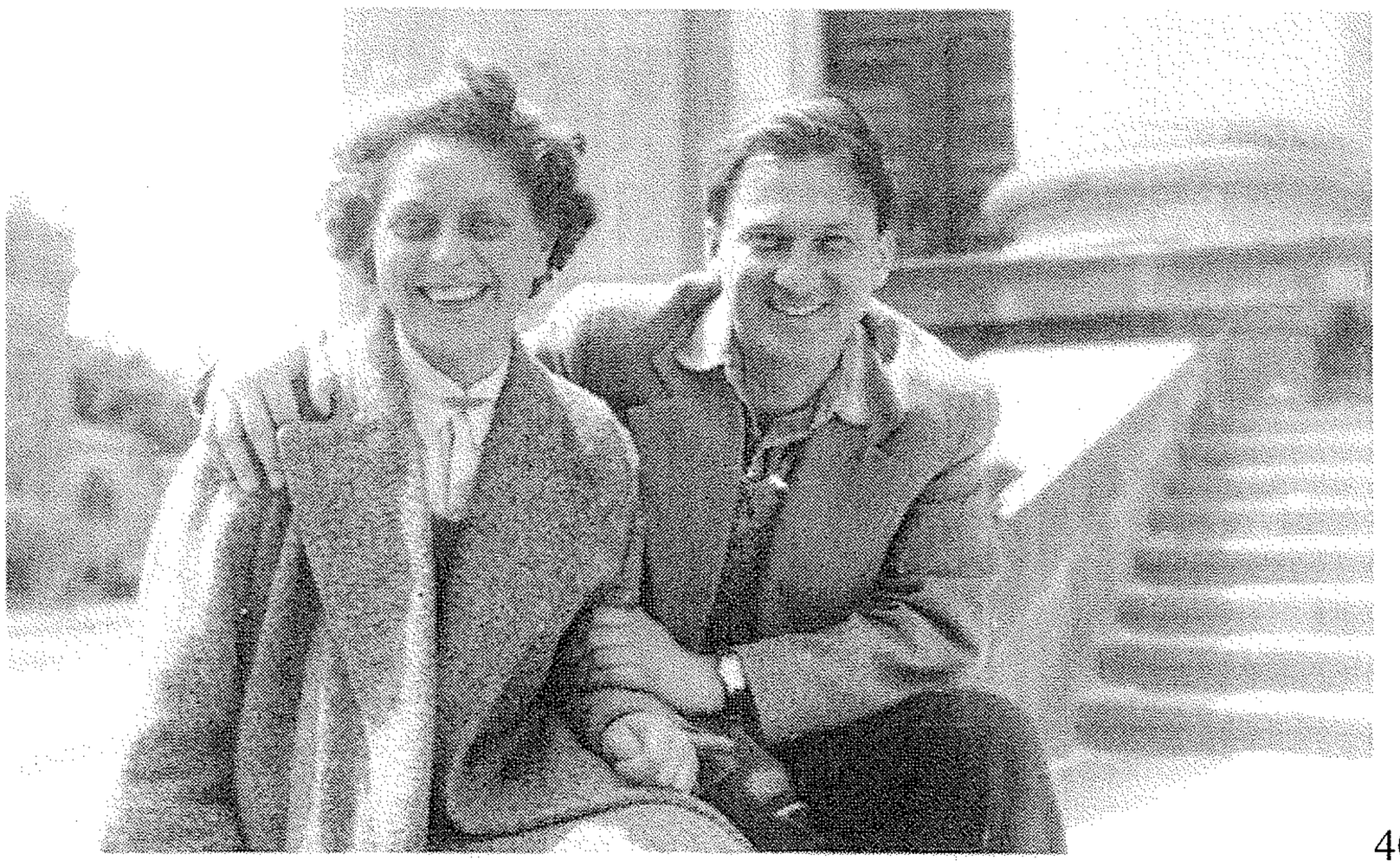

404-6

Guri, Béla 1957

404-7a

Wizinger Jenő

lád. A picike mikor megérkezik nagy ijedelmet kelt, mert egyik lába hibás, elfordult. Hála a modern orthopediának a hibás lábat szépen rendbehozzák,ma már alig mutatja valami, hogy lába valaha hibás volt. Balázsban van valami nyugtalanság, valami idegesség, ellenben a kerek,gömbölyü Csongor maga a nyugodtság, a flegma; helyes, barátságos kis fiu, mondani sem kell,hogy Siklósiék, mi is rajongunk Balázs mellett Csongorért is.

Laci 1949-ben érettségizik a pécsi Fém és villamosipari iskolában és érettségi után ugyancsak meglep bennünket, kijelenti hogy pap akar lenni és belép a pálos rendbe,kiknek rendházuk van Pécsett. Megdöbbent és elszomorit bennünket ez az elhatározása, megpróbáljuk lebeszélni,de hiába minden próbálkozásunk, megmarad elhatározása mellett és 1949 őszén bevonul noviciusnak a pécsi pálos rendházba. De ő sem viszi tovább a noviciátusságnál, a többi szerzetesrenddel együtt a pálos rendet is feloszlatják; a pálosok iránt az Állami egyházi hivatal a legerősebb bizalmatlansággal viseltetik,hiába próbálkozik Laci,nem veszik fel semerre szemináriumba, hol teológiai tanulmányait folytathatná, tehát hazajön és felhasználva technikusi oklevelét belép a Pécsi Szénbányászati Trösztház, melynek előbb vasasi majd utóbb pécsbányatelepi üzemében dolgozik, jómunkájáért itt még kitüntetést is kap. 1959-ben Laci elhagyja Pécsett Budapestre megy, s itt a Villamos berendezés és készülék müveknél helyezkedik el, melynél ma is dolgozik. Dacára annak, hogy Laci az iparban dolgozik, egy pillanatra sem tesz le arról a szándékáról, hogy pap legyen. Magánuton végzi el a szemináriumot, levizsgázik és 1959 decemberében az állami Egyházi hivatal engedélye nélkül titokban pappá szentelik. 1961-ben xxxxxxxxxxxxxxxxxx sulyos kellemetlensége támad,mely sok gondot okoz nekünk; "illegális" papi tevékenysége miatt letartóztatják - azért minősitik tevékenységét illegálisnak, mert az Egyházi hivatal nem engedi meg,hogy papként müködjék - bíróság elé állitják és 1962-ben három évi börtönre itélik. / Veszélyben forog Miklós is, Csaba is, többször kihallgatják őket az ügyben a rendőrségen,de végül is szerencsésen megusszák a dolgot, megszüntetik ellenük az eljárást./ Laci 1963 március 26-án szabadul , vállalata a Váv. továbbra is alkalmazza igy ott a munkáját ma napig folytatja, elitéltetésének különösebb következménye nem lesz.

- Miklós, Béla, László távol élnek tőlünk, egyedül a legkisebb Csaba marad velünk. Sok gond és baj van a gyerekkel, 12 éves, az általános iskolába jár és én távol vagyok Hetvehelyen, jóformán csak vasárnaponkint látom és hiányzik néki az erős apai kéz, mely kordában tartaná, fegyelmezné; szófogadatlan, engedetlen,visszafelesel anyjának, édesanyja nem bir vele, ha szombatonkint hazajövök Hetvehelyről, csak rosszat hallok róla. Már csak azért is örülök,hogy hazakerülök Pécsre, mert már attól

404-7b

Wizinger Jenő temetése 1957. I. 15.

404-8a

Wizinger Jenő temetése 1957. I. 15.

ziumba megy,hová sok szaladgálás után,nagy üggyel-bajjal ve-
szik fel. Nem lesz itt sem könnyebb dolgunk vele, tanulásban
meg sem közeliti bátyjait, folyton hajtani kell,hogy dolgoz-
zon, tanuljon; mellette az uj világ uj gyerekei között nől
fel,kik nem ismernek semmiféle tekintélyt,saját önző,senki
mással nem törődő életüket élik s a diáktársaság erősen hat
Csabára is, sok szomoruságot okoz modortalanságával,xxi tisz-
teletlenségével sőt gorombaságával nekünk - sóhajtozva mon-
dogatjuk,mennyire mások,jobbak, különbek voltak a nagyobb
fiuk, mint ez a legkisebb. 1959-ben leérettségizik,az egye-
temre nem veszik fel,a Baranyamegyei Épitőipari vállalathoz
kerül villamosipari tanulónak és végzi az 500 sz. ipari ta-
nuló iskolát. 1961-ben leteszi a szakvizsgát,felszabadul,
villanyszerelő lesz belőle s mint ilyen dolgozik az épitő-
ipari vállalatnál. Az épitőipari vállalatnál csak mellékesen
foglalkoznak villanyszereléssel,ezért 1962 juliusában meg-
válik ettől a vállalattól és átmegy a Déldunántuli áramszol-
gáltató vállalathoz és ott dolgozik tovább. 1961 szeptembe-
rében beiratkozik a gép és villanyipari technikum villany-
ipari tagozatára - melyet időközben ujból felállitottak -
és az esti tagozatot végzi. Tanulmányait nem tudja befejezni,
mert 1962 novemberében behivják katonai szolgálatra. A repü-
lőkhöz kerül és pedig a repülőalakulatok földi részlegéhez.
Budaőrsön képezik ki fénytechnikusnak,kiképzése után bevo-
nul Taszárra és az ottani repülőtéren szolgálja le katona-
éveit. 1965 jan. 13-án szerel le s a Dédásznál folytatja
továbbá munkáját s a katonai szolgálata alatt félbeszakadt
villanyipari iskolai tanulmányait. Lassankint megkomolyo-
dik,kikerülve az életbe lassankint levetkőzi diákos idét-
lenségeit,a katonaságnál fegyelemhez,rendhez szokik s ép
oly rendes, családjához ragaszkodó ember lesz belőle mint
bátyjaiból. Sokat turistáskodik, a Vörös Meteor sportegye-
sület tagja s mint terepfutó különböző versenyeken indul
s szép eredményeket ér el.

Wiezingerékkel,mióta Pestről hazakerültek kö-
zös háztartásban élünk. Jenő pár évig dolgozik még a pécsi
pénzügyigazgatóságon, aztán nyugdijba megy. 1953-ban miként
az én nyugdijjamat,az övét is elveszik. Ő is elkezd állás
után szaladgálni , sok szaladgálás után végre nagynehezen
sikerül elhelyezkedni az Állami biztositó sellyei fiókjá-
nál, kinn lakik Sellyén ,csak szombatonkint jön haza, hét-
főn reggel meg megy vissza Sellyére; Sellyéről utóbb átke-
rül a komlói fiókhoz s nap-nap után megy ki Komlóra, este
meg jön haza. A nálam jóval idősebb emberre nagyon meg-
erőltető a naponta való ki és beutazás,de hiába követ el
mindent mégsem sikerül neki bekerülnie Pécsre. Beteges-
kednie kezd s hiába minden orvosi kezelés betegsége egyre
rosszabbodik, végül is megállapitják róla,hogy májrákja
van. 1957 januárjában bevisszük a sebészeti klinikára,xx-beteg-
ségexxxxxx azonban annyira előrehaladott, hogy nem xxxxxxxxx
operálják meg ,hanem január 12-én hazaküldik.Amikor hazához-
zák már a végét járja, keveset beszél, egész nap alszik és
január 13-án este örökre elpihen. Annyira más természetü
emberek voltunk,hogy bár együtt éltünk; köztem és közte me-
legebb viszony kialakulni nem tudott, a hideg, zárkózott,ke-
délytelen és minden kulturális érdeklődés hijján levő ember
iránt sehogysem tudtam felmelegedni,érintkezésünk jóformán
csak a kötelező udvariasságra szoritkozott. Őt is mint en-
gem az kinozza, hogy nincsen nyugdijja,mi lesz vele és fe-
ségével ha már nem tud dolgozni; többizben Próbálkozik

404-8b

Wizinger Jenő temetése 1957. I. 15.

406-1a

Édesanyám 85 éves 1955.

406-1b

Édesanyám temetése 1962 IX.21.

406-2a

Édesanyám temetése 1962 IX.21.

406-2b

406-2c

Édesanyám temetése 1962 IX.21.

A halála elötti délutánon az eddig oly csendes asszonyon valami különös nyugtalanság vesz erőt,mindenáron öltözködni akar,hogy átmegy a szomszédba,megjött a papa, a Pali, az Ilonka, a kis Imre és oda át vannak a szomszédban,meg kell őket látogatnia,nem is érti,hogy mért nem jöttek haza s mért vannak odaát a szomszédban, Böske hugom csak nagynehezen tudja anyánkat lecsillapitani, megnyugtatni. Mintha megérezte volna, hogy nagy viszontlátás elött áll, pár óra mulva viszontlátja apánkat és eltávozott gyermekeit. Fáj az elvesztése, mert habár idős asszony volt - 90 éves korában hal meg - s utolsó éveiben már csak testileg élt, mégis hogy apánk után anyánk is elmegy ,egyszerre nagyon magányosnak érzem magamat. 1962 szeptember 21-én temetjük édesanyánkat,sirja édes apánksirja mellett domborodik.

Anyánk meghal , aztán az én családomban is bekö-szönt a baj, sulyosam nehezedik ránk sógornőmnek egyre nehezebbé váló betegsége. Wizingerné egész életében ideges, nyugtalan, örökké izguló nő volt; mikor hazajönnek Pestről az átélt ostrom rémségei, izgalmai miatt erősen megrongált idegzettel érkezik meg hozzánk. Férje halála még jobban megrongálja idegzetét és egy sulyos idegbaj fejlődik ki nála, az u. n. Parkinson kór. Kezei reszketnek, majd a reszketés annyira fokozódik, hogy alig tudja kezeit haszmálni. Az orvosok megmondják, hogy a Parkinson kór gyógyithatatlan, állapota fokozatosan rosszabbodni fog s végül is teljes bénulás következik be a betegnél. Itt még nem tartunk , de - bár állandó orvosi kezelés alatt áll, orvosságokat,injekciókat kap - végzetesen elgyengül, ma már ugy kell lefektetni,felkelteni, vetkőztetni, öltöztetni , ugy kell a székre leültetni, onnan felhuzni, s ha indul valamerre szemmel kisérni, s ha meginog elkapni, hogy a földre essék, mert felkelni nem tud, nem lehet magára hagyni, állandóan vigyázni kell rá s hogy ez micsoda lekötöttséget jelent számunkra mondani sem kell. De valami hallatlan szivósság lakozik a csontig lesoványodott,örökké ingadozó, botladozó asszonyban, folyton jön-megy, dolgozni,segiżeni akar, szelleme ma is friss és töretlen ; meg vagyok róla győződve, hogy szivóssága, energiája, akaratereje tartja mindmáig életben, ha elhagyná magát, ha belenyugodna gyengeségébe, tehetetlenségébe és csak feküdne már régen meghalt volna.

-

1959-ben másodszor is nyugdijba kell mennem. Az Ipari osztály a tanácsi vállalatoknál - mint amilyen a mi vállalatunk is - megszünteti a jogi előadói x állást és ugy rendelkezik, hogy 4-5 tanácsi vállalat kap egy jogtanácsost. A mi vállalatunknál is megszünik az általam eddig betöltött jogi előadói állás s személyemet illetően Molnár Károly az Ipari osztály vezetője ugy rendelkezik, hogy miután 68 éves vagyok,betöltöttem a korhatárt, vonuljak nyugdijba. A vállalat mindent elkövet,hogy visszatarthasson, de Molnár hajthatatlan ,kénytelen vagyok beadni nyugdijjazási kérelmemet.

Nyugdijjaztatásom 1959 február 15-ével következik be.

Megpróbálok nyugdij folyósitás iránt az SzTK-hoz fordulni, ez azonban kérelmemmel elutasit azzal,hogy egyizben már nyugdijban voltam,nyugdij jogosultságom már megállapitást nyert, a munka ujból felvétele óta 10 év még el nem telt igy ujabb nyugdijmegállapitásnak helye nincs, tehát forduljak megállapitott nyugdijjam folyósitása iránt az Országos Nyugdijintézethez. A Nyugdijintézet folyósitja is részemre a korábban már megállapitott 725 Ft. nyugdijjat. Csak most, hogy aktuálissá válik a nyugdijjam,csak most látom, hogy milyen kevés ez a pénz. A 725 Ft-tal arra itéltek, hogy mig agyamat használni, kezemet,lábamat mozditani tudom dolgoznom kell, hogy megkeressem a törvény által megengedett 500 Ft-ot ,hogy igy ezzel együtt havi 1225 Ft. keresetem legyen,melyből már valahogy élni tudunk.

Az 500 Ft. megkeresésére lehetőség is kinálkozik, mert Triebel Lajos ki ekkor még igazgató azt mondja, szükség van rám,maradjak továbbra is a vállalatnál 500 Ft-os alapon. Tehát 1959 február 16-ával ujból belépek a vállalathoz most már mint szerződéses munkavállaló- havi 500 Ft. fizetéssel napi 4 órai munkaidővel. Munkakörön: aki elmegy szabadságra,,vagy hosszabb ideig tartó szülési szabadságra ,vagy betegállományba kerül azt helyettesitem, beülök a helyére és végzem a munkáját. Igy helyettesitem a tésztaüzem vezetőjét, a központi raktár vezetőjét, dolgozom a bérelszámolásban, végzem a statisztikus munkáját - ismerem a vállalat ügymenetét,nem szórulok sehol magyarázatra, beülök a megürült iróasztal mellé s dolgozom,mintha mindig azt a munkát végeztem volna.

Közben azonban a jogi vonalon zavarok támadnak. A vállalati jogtanácsosnak kinevezett Dr. Koltai Béla a Sütőipari Vállalat mellett a Fémipari vállalatnak, Szikra nyomdának, a Téglagyári Egyesülésnek, a Ruházati vállalatnak lesz a jogtanácsosa, nem tud foglalkozni az egyes vállalatok belső jogi ügyeivel,ritkán látják őt a vállalatainál, kizárólag a pereket látja el és semmi többet. Senkisem foglalkozik a Sütőipari Vállalat belső jogi ügyeivel,melyekben senkisem ismeri ki magát s az elmaradt intézkedések miatt károk, veszteségek érik a vállalatot. A baj 1960 augusztusában már Ivanoczák János igazgatósága alatt robban ki, mikor egy termelési értekezleten Ivanoczák igazgató különböző hibák és mulasztások miatt keményen lehordja a vállalat vezető embereit. Sorban állnak fel az emberek és visszautasitják az igazgató vádjait: a vállalatnak volt egy jogásza,aki ismerte a vállalatnak minden ügyét,dolgát , s aki most is itt van a vállalatnál,de olyan munkát végeztetnek vele,amelyik amilyet bármelyik lány el tudna végezni,tessék Dr. Arató Jenőt ujra a jogi vonalra beállitani s akkor majd hasonló hibák nem fognak előfordulni. Ivanoczák igazgató már másnap magához hivat, hajlandó vagyok-e a jogi előadói tisztet 500 forintos alapon elvállalni ? Hogyne, vállalom, csupán azt kötöm ki,hogy hivatalos órát ne tartassanak velem,mindennap bejövök, mindennap megcsinálom azt, mit meg kell csinálni,ha korábban végzek munkámmal,korábban távozok,ha több a munkám tovább maradok. Ivanoczák elfogadja a kikötést és 1960 szeptember 1-étől kezdve ujból mint jogi előadó dolgozom a vállalatnál /szerződéses alapon. /

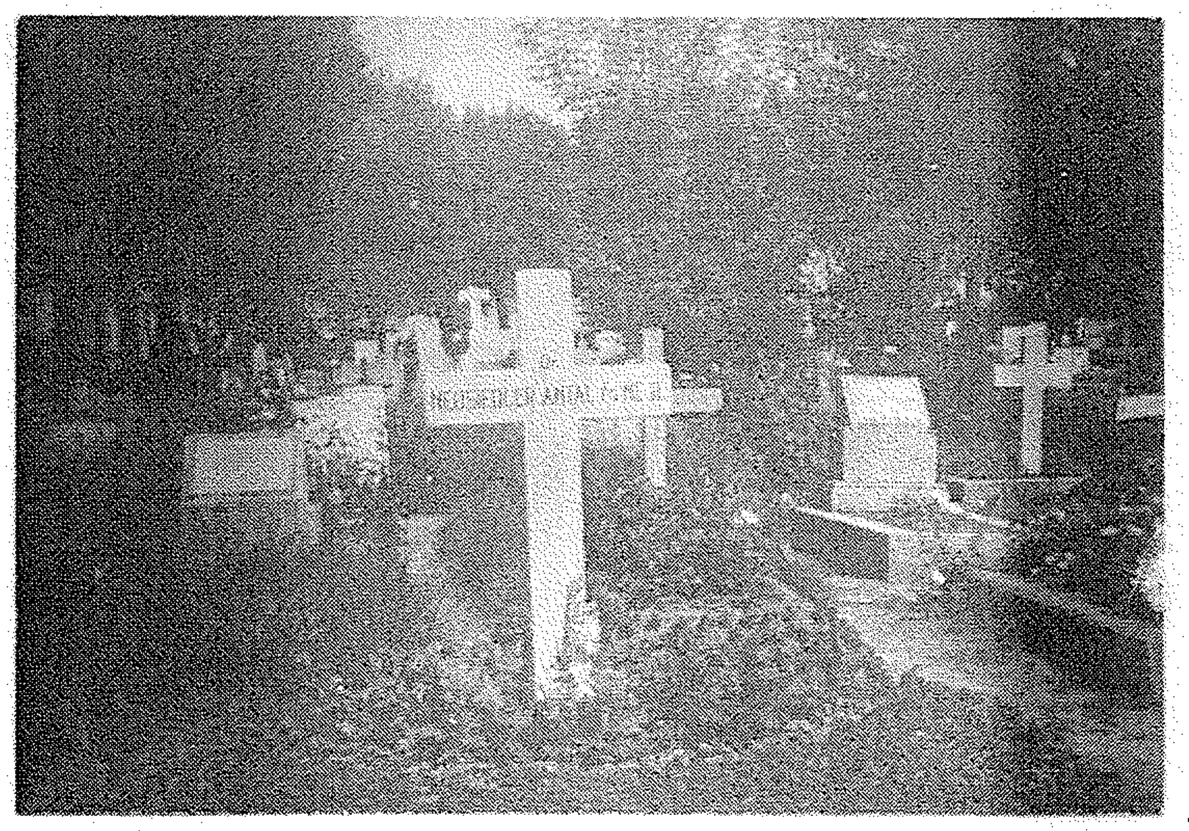

406-3a

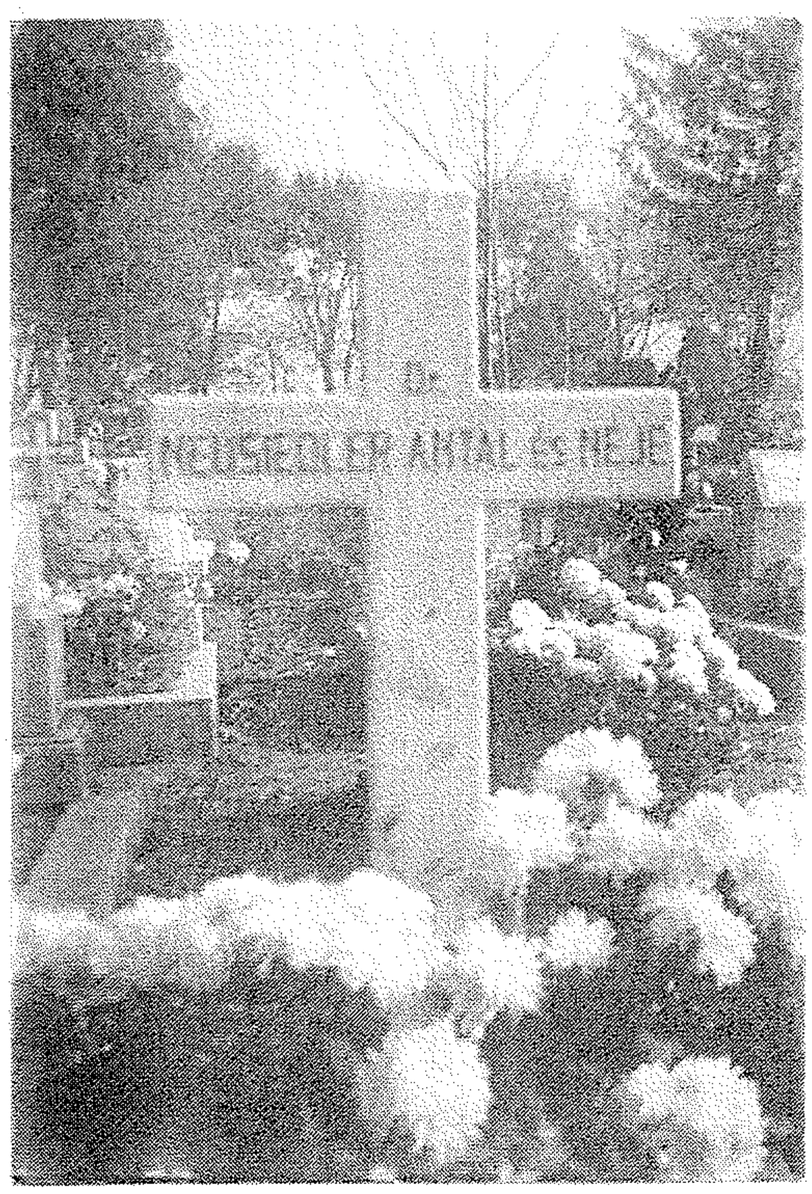

406-3b

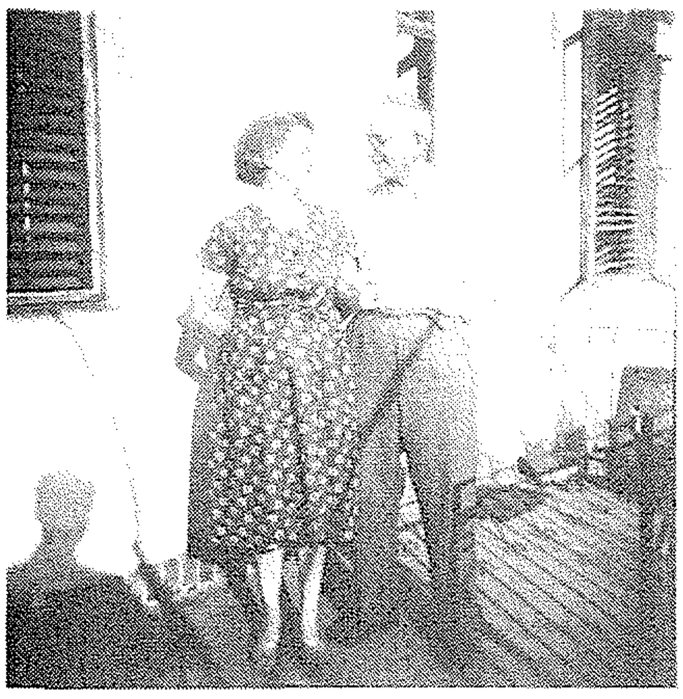

408-1a

1956

Ellátom a vállalat belső jogi ügyeit, a fegyelmi, kártérítési,kötbéres ügyeket, kötöm a szerződéseket,eljárok minden jogi természetü ügyben és előkészitem a vállalat pereit,melyeket a vállalat jogtanácsosa Dr. Koltai Béla majd 1962 január 1-től kezdve utóda Dr. Keresztv György visz. Tárgyalni már nem tárgyalok, legfeljebb a jogtanácsos szabadsága alatt látok el egy-egy tárgyalást. Ivanoczák igazgaté nagyvonalu ember, ki teljesen rámbizza az ügyek intézését és a határozati tervezeteket, melyeket aláirás végett beküldök néki,szó nélkül aláirja. Ilyen körülmények között felelősnek érzem magamat határozataimért s nagyon meggondolok, megfontolok mindent,egy-egy komplikált ügyet a vállalat illetékes vezetőivel is megbeszélek s a megbeszélés alapján készitem el a határozatot. Munkámnak meg is van az eredménye,a határozatok ellen alig jön be felebbezés s a vállalati Egyeztető bizottság - illetől e most már Munkaügyi Döntőbizottság - meg rendszerint helybenhagyja a megfelebbezetett határozatokat / Ivanoczák igazgató egyáltalában nem törődik a bizottság munkájával, ellentétben Triebellel hagyja szabadon dolgozni./ A Területi Egyeztető Bizottsághoz meg égeken át alig egy-két ügy megy fel, azok is helybenhagyva jöhnek vissza, vége a vállalat rossz hirének, ujra nyugodtan szégyenkezés nélkül lehet menni tárgyalni a TEB-hez.

Kétszer is megtörténik,hogy felszólitást kapok a vállalattól, hogy lépjek vissza az aktiv állományba egyben - mikor még a tésztaüzem müködik - tésztaüzemi telepvezetőnek akarnának megtenni, 1964 októberében pedig beruházási előadónak ,egyben állóeszköz nyilvántartónak akarnának kinevezni. Sokat gondolkozom mindkét alkalommal, a fizetés - 1600-1800 forint - szép lenne s jól is esne, de jól ismerem mindakét munkakört, tudom, hogy a tésztaüzemben ,ha azt akarom hogy minden rendben legyen legalább 10 órát kellene naponta dolgoznom,de azt is tudom, hogy a beruházások intézése és az állóeszközök nyilvántartása milyen rengeteg munkával, vesződséggel s mekkora felelősséggel jár, én meg 70 éves elmultam s nem merem vállalni sem egyiket, sem másikat; mit használ a szép fizetés, ha még egy javakorabeli férfit is erősen igénybevevő kemény munkában egyszercsak lefordulok az iróasztal mellől és végem van...

1961 junius 26-án töltöm be 70. évemet s a 70. születésnapomat a vállalatnál is megünneplik. Délelött szólnak,hogy délben értekezlet lesz a klubteremben ,jöjjel el az értekezletre. Délben gyanutlanul bemegyek a klubterembe a vélt értekezletre s ott találom az igazgatóval együtt a központ egész személyzetét, Naumov müszaki vezető meleghangu beszédben köszönt,aztán átadja a központ dolgozóinak születésnapi ajándékát, egy finom müvi bronzládikát tele cigarettával, egy üveg konyakot, aztán egy nagy rózsacsokrot, majd átadja az üzemi dolgozók ajándékát egy valóban óriás kiflit / két napig esszük otthon /utána végig ölelnek, csókolnak ahányan csak vannak. Nagyon jól esik a meleghangu baráti megemlékezés,s a szeretet amellyel a vállalatnál körülvesznek, sőt még "tiszteletbeli péknek" is kineveznek.

Még csak annyit, hogy mint nyugdijjast

a vállalatnál végzett jó munkámért kétszer is kitüntetnek 1964-ben diszoklevelet kapok s jutalmul a vállalat költségén felküldenek a budapesti ipari vásárra, 1965-ben pedig ujra diszoklevelet kapok s jutalmul egy hétre ingyenes beutalót kapok a vállalat harkányi üdülőjébe.
- Megbecsülnek a Sütőipari vállalatnál...

-

Hosszu éveken át laknak nálunk társbérletben Kovács Antal ny, vasuti felügyelő és élettársa Gál Lajosné,kik a kis szobát birják közös konyha, kamara stb. használattal, Kovács egy goromba modoru, rechthaberisch természetü félmüvelt ember, aki kicsinyességével,kellemetlenkedéseivel, nyers önzésével, durvaságával pokollá teszi életünket; ha nem azok lennénk, akik vagyunk már rég pofozkodnánk a házban - hogy ezt elkerüljük nyelünk és hallgatunk és ujra csak nyelünk és hallgatunk. Gálnéval nem lenne komolyabb baj,de az meg kártyavetőnő - persze nem ingyen veti a kártyát - s nap -nap után tömegesen keresik fel hiszékeny asszonyok, lányok, állandóan tele van velük a folyosó meg az előszoba, ez meg ezért kellemetlen neküünk. Éveken át türünk, szenvedünk, aztán ez is elmulik, 1962 szeptember 12-én Kovács hirtelen meghal, Gálné meg 1964 március 1-én követia temetőbe, az uj lakók, kiket kapunk Tarczali Pál és felesége husipari munkások csendes,nyugodt emberek,kikkel semmi baj nincs és igy életünk sora nyugodt mederbe terelődik.

Élünk csendesen, visszahuzódva, Tusi a háztartással és a kerttel foglalkozik,melyből virágeladással szintén keres egy kis pénzt és meg délelöttönkint bejárogatok a Sütőipari Vállalathoz ,hol pár órát kényelmesen eldolgozgatok, csak a belső jogi munkákkal foglalkozom, minden mellékes leszakadt rólam, tárgyalásokra, üzemekbe nem kell járnom s igy nyugodtan ülhetek az irodában; valljuk be őszintén, hogy ma már xxxxxxx jól esik, hogy nem kell lótnom, futnom, szaladnom, mint valamikor kellett ,hanem otthon lehetek az irodában. A délutánjaim szabadok, de ezek sincsenek elfoglaltság xxxxx nélkül.

Az utóbbi években szorosabb kapcsolatba kerültem a Janus Pannonius muzeummal, a Muzeumbarátok körének vezetőségébe is beválasztanak. A helytörténeti osztály agilis vezetője Dr. Szabó Gyula a városban széleskörü helytörténeti gyüjtést szervez meg, szólok neki ,hogy évtizedek óta naplót vezetek,mire megkér, hogy hozzak be néki a naplóból mutatót. Beviszek neki egy kötetet s mikor egy idő mulva meglátogatom, nagy örömmel fogad ,a napló igen érdekes és értékes, adjam át az egész naplómat a muzeumnak. Otthon már alig tudom elhelyezni a sok papirt fiaim nem sok érdeklődést mutatnak naplóim iránt ,jó menjen be és őrizzék ott a naplót. Az eredeti háborus naplómat már elvitte a budapesti Legujabbkori történelmi muzeum, a pécsi muzeumnak átadom a háborus naplóm másolatát, a hadifogságos naplómat, aztán hazakerülésem után itthon irt naplóimat összesen valami hoszonnyolc 4-500 oldalas gépelt kötetet. A napló egy bizonyos feltünést kelt a vá-

rosban, a helyi rádió megemlékezik róla,a Dunántuli Naplótól meg egy ujságirónő keres fel s cikk jelenik meg a naplóról az ujságban. Hogy megérdemli-e a napló a feltünést nem tudom, mindenesetre Szabó Gyula azt állitja róla,hogy a város utolsó ötven esztendejének történetéhez értékes forrásmunka - legyen neki igaza ! De nem csupán naplóimat kapja meg a muzeum,hanem sok más egyebet is. Soha életemben rendszeresen, tervszerüen nem gyüjtöttem,de mindent mi kezembe került félretettem, igy évtizedeken át sok pécsi vonatkozásu könyv, füzet,ujság,röpirat, röpcédula,nyomtatvány,fénykép, régi papirpénz s mindenféle emléktárgy halmozódott fel nálam,melyek egy bizonyos értékkel birnak rám nézve, de ha egyszer meghalok,előre látható a sorsuk, tüzbe kerülnek vagy kidobáljják őket, nos ezek is mind bemennek a muzeumba,hol mint egy letünt kor emlékeit megbecsülik és megőrzik őket. A padlásban álló ládákból is sok minden kerül elő , régi családi levelek tömege, mult században divatozott igen jellegzetes ruhadarabok, legyezők,használati tárgyak, divatcikkek stb. nyomban rájuk teszi kezét Szabó Gyula s ezek is bevonulnak a muzeumba. Beszélgetés közben sok értékes inditást kapok Szabótól, az ő inditása alapján irom meg a polgárság életét, szokásait, erkölcseit - Szabó Gyula szerint a polgári világ valóságos folkloréja ez a munka - majd a "Pécsi képekben" a pécsi utcák, terek képét rajzolom meg,nem valami utmutató kalauz ez a munka,ilyenre nincs szükség, van belőlük bőven, inkább az utcák,terek hangulatát, lakóiknak életét iparkodom megirni ebben a munkában. Majd következik a pécsi sütőipar története a céhkorszaktól a jelen időkig, erre a munkámra azért vagyok büszke,mert ezt senki más meg nem irhatta csak én,ide nem csupán irni kellett tudni,hanem az ipart is igen alaposan ismerni. Aztán foglalkozom a Pécs környéki bányásztelepülések demográfiájával s levéltári kutatások alapján sok értékes adatot gyüjtök össze. Nos délutánonkint ezekkel a munkákkal foglalkozom, számomra is szórakozást jelentenek, de pénzt is hoznak a házhoz,mert a muzeum becsületsen megfizeti ezeket a munkákat. Szabó Gyulával jó barátságba kerülök,egy kis kör alakul ki körülötte pár hozzám hasonló várost szerető s a város multja iránt érdeklődő emberből, sokat beszélgetünk,sokat vitatkozunk, számomra mindig szellemi felfrissülést jelentenek ezek a kis

Társadalmi érintkezést alig tartunk fenn. Gyakran meglátogatom Pilkó Ferit, addig mig Raksányi Kund Pécsett van - 1961-ben kerül fel Pestre - ő is gyakori vendég Pilkóéknál hol irodalmi,müvészeti, zenei kérdéseket beszélünk meg, vitatunk meg egymással. Olykor ellátogatok egyik volt táblabiró kollégámhoz a nagyon intelligens és sokat olvasott Dr. Meszlényi Károlyhoz, kivel főleg könyveket,irodalmi kérdéseket beszélünk meg. Van két egykori táblabiró kollégám Dr. Ábrányi Alajos és Dr. Boross István, mindketten évek óta betegek, évek óta nem hagyták el a szobát, nem tudnak járni s karosszékhez szögezve üldögélnek otthon, olykor ezeket is meglátogatom; mindig arra gondolok,te is juthatsz ilyen állapotba, s akkor örülni fogsz, ha valaki felkeres,hát meglátogatom őket, mindig örülnek jöttömnek. A Sütőipari vállalatnál dolgozó s közelünkben a Péter utcában lakó barátomhoz Csabafi András mérnökhöz meg televizióra járogatok; mindig szerettem a szinházat s ha anyagi okokból nem tudunk szinházba járni,most a televizió helyembe hozza a szinházat,kitünő előadásokat,kitünő szinészeket látok s örvendezek,hogy ujra van részem szin-

házban. Böske hugomon kivül még nászomékhoz Siklósi Pistáékhoz látogatunk el és ezzel végére is értem társadalmi kapcsolatainknak, máshová nem járunk,de hozzánk sem jön senki, nagy ritkaság ha valaki beállit hozzánk.

Sokat olvasok,az Egyetemi könyvtárból hozok könyveket, hosszu idő óta nem tudok könyvet vásárolni. Egykori nagy könyvtáramnak csak a maradványai vannak meg,könyveim tulnyomó része a nyomoruságos időben az antikváriumba vándorolt. De könyveim között meg vannak a magyar klasszikusok, Berzsenyi, Petőfi, Arany, Ady, József Attila, Jókai,Mikszáth, Gárdonyi, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond s a külföldiek közül Tolsztoj, Dosztojevszki, Victor Hugó, Daudet,Dickens stb,Kede jól megválogatott könyvem van.

Anyagi okokból szinházba,hangversenyekre nem tudunk járni, szinházba egy évben ha egyszer jutunk el,legfeljebb moziba megyünk,de ide is meglehetős ritkán,csak akkor ha valami különlegesen jó film megy. A hangversenyeket a rádió pótolja.

Hála Isten egészséges vagyok. 1957 juniusában a börklinikán az orromról eltávolitanak egy rákgyanus kinövést s vagy egy hétig vagyok benn a klinikán, 1961-ben meg egy fájdalmas inhüvelygyulladással kezelnek, kisebb hiányosságaim vannak télen sokat köhögök , egy idő óta a szivemet érzem, az orvos szerint komolyabb baj nincsen,csak a korral járó érelmeszesedés jelentkezik,kénytelen vagyok nitropentont szedni,a vérnyomásom alacsony, ezt meg fekete kávéval kurálom de ezektől eltekintve egészségi állapotom rendben lenne; tudok még menni, gyalogolni, sokat sétálok a Mecseken, de nagyobb turákra már alig vállalkozom. Ha lenne társaságom,talán még mennék,de unalmas egyedül járni a hegyet s valljuk be őszintén kicsit fáraszt is már az egész napos turázás. A kis Voigtländerem még meg van,de keveset fényképezek, inkább csak ha utazok vagy kirándulok csinálok felvételeket.

Könnyebbé teszi életünket az,hogy ma már egész más körülmények között élünk, mint ahogy 10-15 évvel ezelőtt éltünk. Megszünt az akkori osztályharcos gyülölködés,mely üldözött vaddá tett egész társadalmi rétegeket,megszünt a bizalmatlanság és sanda gyanu mely minden lépésünket,mozdulatunkat kisérte s szavainkat, gondolatainkat árgus szemekkel leste, megszünt az önkény, erőszak, törvénytelenség, melyben élve az ember szabad prédája volt az ávónak s melyben kenyerünket, szabadságunkat, életünket, testi épségünket örökös veszély fenyegette. Ma az országban rend és nyugalom uralkodik, nem lehet többé kiskirálykodni,fenyegetőzni, terrorizálni és "reakciós" felkiáltással embereket agyonütni; ma tekintet nélkül arra, hogy ki volt, mi volt az ember apja,anyja, tekintet nélkül arra, hogy ki volt, mi volt korábban valaki nyugodtam élhet dolgozhat mindenki, az embereknek nem a származását,multját vizsgálgatják,hanem egyedül azt nézik, mit tud és hogyan dolgozik. Az egész légkör szabadabbá vált,nyugodtan beszélhetünk, tréfálkozhatunk, nem lesik spiclik a szavunkat, a szinházakban, kabarékban nyiltan kifigurázzák a sötét multat s a jelen visszáságait s a közönség jóizüen kacag a tréfán és senkisem ütközik meg ezen. Sokat beszéltek valamikor a félelem nélküli életről és életünk mégis minden volt csak nem félelem nélküli, örökös rettegésben, félelemben éltünk; nos ma nem emlegetik a félelem nélküli életet, de ma csakugyan féle-

lem nélkül élhetünk. Lassankint kialakult az annyit emlegetett nemzeti egység,melyben megtalálják helyüket a munkások,parasztok, intelligens emberek, sőt még a magamfajta"régi"emberek is,minek jellemző példája, hogy engem a régi embert megválasztanak a Hunyadi János utcai lakóbizottság elnökévé,mint ilyen hivatalos vagyok a II. kerületi tanácsülésre is,melyen az utca lakósságának érdekeit képviselem.

A vállalatnál 12 munkanap szabadságot élvezek, mely két évenkít egy-egy nappal emelkedik, ugy hogy ma már 18 nap szabadságom van; ehez hozzájönnek a vasárnapok s a csusztatott napok is. Az irodai dolgozók tulóráját nem fizetik meg hanem szabad nappal - csusztatással - honorálják;nos nálam is elfordul, hogy annyi a munkám, hogy délután is benn kell maradnom a vállalatnál, tulóráim keletkeznek,melyeket lecsusztathatok; én ezeket a napokat összegyüjtöm,hozzávágom a rendes szabadságomhoz és igy évente összesen 24,25,26 nap szabadságom lesz.

Mikor a vállalathoz kerülök még csak nem is gondolhatunk arra, hogy nyaralni menjünk, örülünk, hogy élni tudunk. De utóbb a szakszervezet utján mégis csak hozzájutunk az üdüléshez s ki is használjuk az olcsó szakszervezeti üdülési lehetőségeket.

1956 októberében feleségemmel együtt a soproni Rákosi vasmüvek üdülőjében töltünk két hetet, 1957 juliusában - ebben az évben egyedül - az alsóőrsi Duna cipőgyár üdülőjébe kapok két hetes beutalást,- 1958 októberében, majd 1959 novemberében ismét a feleségemmel a lillafüredi Palota szállóban üdülünk. Nyugdijba vonulásom után is minden évben kapok szakszervezeti beutalást,de sajnos mindig csak egyedül, örülnöm kell ennek is. 1960-ban a hajduszoboszlói SZOT. üdülőben, 1961 májusában a mátrafüredi SZOT. üdülőben, 1962 októberében a soproni Pedagógus üdülőben töltök két hetet, 1963-ban a szakszervezet egy hajóra utal be, mely Pozsonyba megy és Pozsonyban töltök egy hetet,1964 novemberében pedig a nagymarosi Postás üdülőbe kapok két hetes beutalást.

1961-ben és 1962-ben feleségemmel és Miklós fiammal - privát alapon - a Mátrában, Sztepánréten töltünk egy-egy hetet, aztán nálunk bekövetkezik a baj,Olgát magára hagyni nem lehet, Tusinak,szegénynek minden nyaralásról le kell mondania.

Perszen az üdüléssel kapcsolatosan felhasználom az alkalmat,hogy megismerkedjem a tájjal,ahol üdülünk,mindig résztveszek az üdülő által rendezett kirándulásokon, de privátim is teszek kirándulásokat. Igy járok Fertőrákoson, Bánfalván, Felsőőrsön, Balatonfüreden, Balatonalmádin, Sümegen, Veszprémben, aggteleki cseppkőbarlangban,Egerben, Sárospatakon, Miskolcon, Diósgyőrben,Debrecenben,Nyiregyházán,Gyöngyösön, Mátraházán, Kékesen, Gallyatetőn,Parádon, Parádsasváron, Nagycenken, Fertődön, Szombathelyen,Kőszegen, Jákon,Brennbergen,Vöröskőn, Nagyszombatban, Pösty énben, Vácon, Zebegényben Visegrádon, Zsámbékon, Esztergomban, Pannonhalmán.

A hosszu évek tapasztalatai alapján állithatom, hogy a demokratikus Magyarország egyik legsikerültebb alkotása a dolgozók üdültetésének megszervezése ,főleg pedig a megszervezés módja. A szakszervezeti üdülők behálózzák az ország legszebb tájait; s emberek, kik lakóhelyüket soha

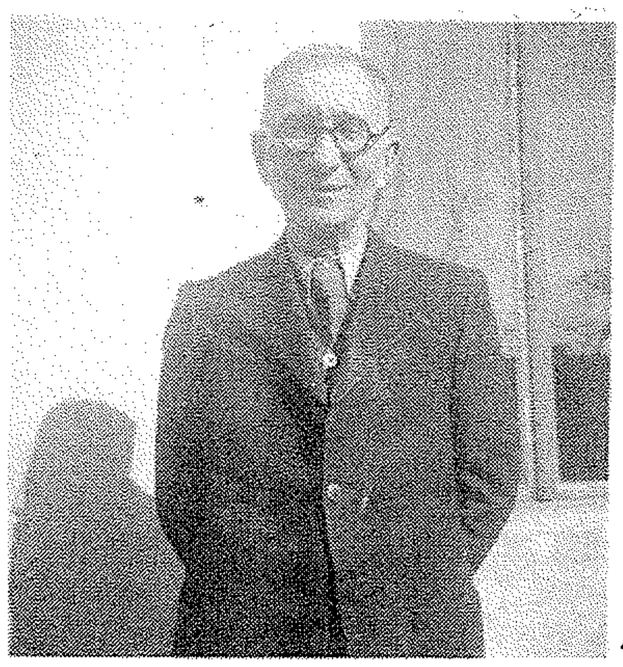

408-1b

1951

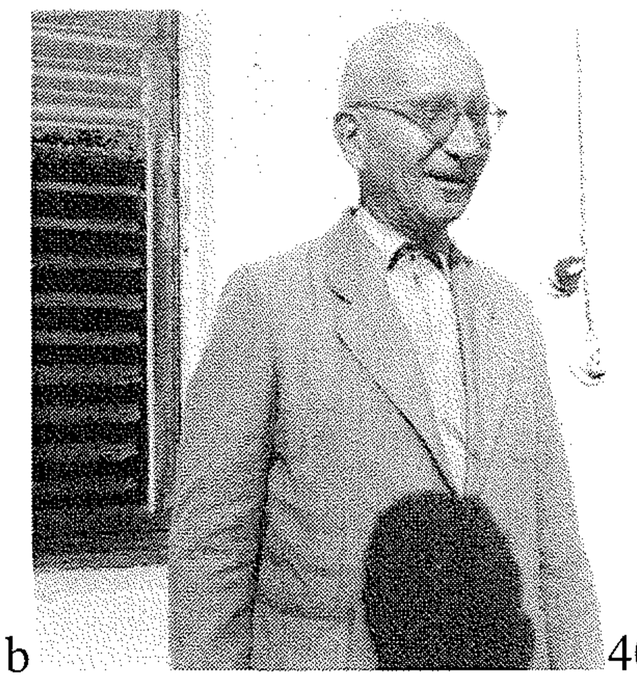

408-1c

1957

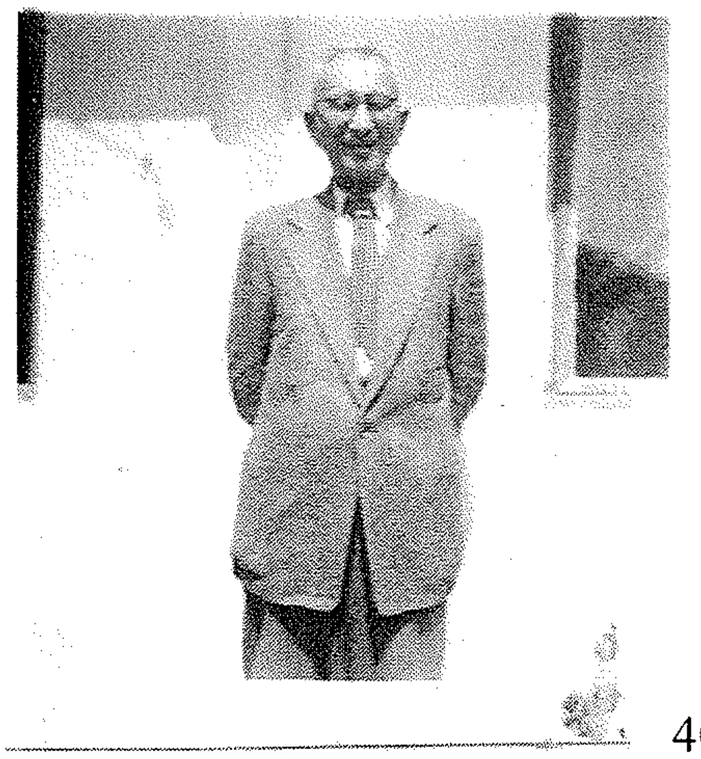

408-2a

1961

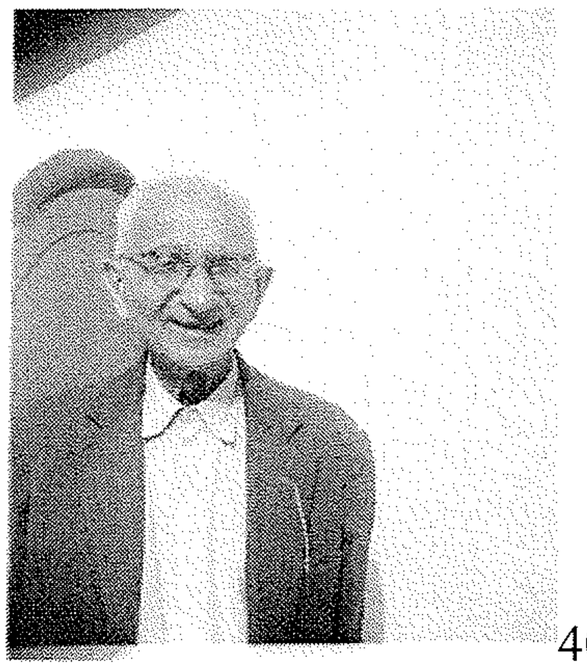

408-2b

1966

414

1966

el nem hagyták, el nem hagyhatták volna most megismerkedhetnek a Balatonnal,a Mátrával, a Bükkel,a Dunával s a Dunamenti hegyvidékkel,a Mecsekkel,a soproni hegyekkel,az ország legszebb tájaival s legérdekesebb történelmi és müvészeti emlékeivel. És mindenütt tisztaság, kényelem, finom udvariasság és nem utolsó sorban kitünő koszt - ma már az üdülőkben három menüből lehet választani - és sok szórakozási lehetőség várja őket s mindez olcsó pénzért,a két hetes üdülésért mindössze 194 Ftot kell fizetni,holott ha saját költségén menne az ember üdülni,azért mit az üdülőben kapunk, legalább 1000-1200 forintot kellene fizetni.

A hivatalos üdülésen kivül többször járok Béla fiamnál Budapesten, Laci öcsémnél Győrben, Tóni öcsémnél Dunaujvárosban, aztán kirándulásokat teszek Balatonberénybe,Balatonszéplakra,Keszthelyre, Hévizre, Siófokra. 1959-ben valami nosztalgikus vágy fog el szülővárosom Nagykanizsa után,hol több napot töltök, végigjárom a várost, a temetőt,felkeresem a még élő ismerőseimet - magamban bucsuzom a várostól,melyben gyerekkoromat, majd később életemnek egy igen viharos időszakát töltöttem s melyet esetleg soha többet nem látok.

Pécsett meg vasárnaponkint kirándulgatunk feleségemmel,felkeressük Mohácson a Dunát, Pécsváradot,s a közeli Dombai tót, aztán Sikondát,Szigetvárt,Siklóst, Harkányt,Abaligetet - nyári időben ilyen kirándulásokkal szépitjük meg vasárnapjainkat.

Egész életemben szerettem utazni,jönni, mennei, világot látni s e kedvtellésemmel öregségemben sem hagytam fel. Ha csak lehetséges,megyek ,utazok, indulok a nagy világba, s iparkodom mindent megnézni, megtapasztalni ; az utazás ugy érzem megsokszorozza az ember életét s kikerülve megszokott környezetemből az idegenben uj energiával, életkedvvel telitődöm meg .

Egyébként pedig ? Van egészségem, szép családom, vannak jó gyermekeim, helyes unokáim, változatlanul megőriztem kedvemet, humoromat, szeretek emberek között lenni, asszonyokkal bolondozni,szeretem az életet, a szépet, a jót, tudok örülni és nagyot kacagni s ennél többet mit kivánhatna az ember ~~70~~ éves korában ?

74

1966

XXVIII.

Ugy tünik fel, hogy életünk sora rendeződött és most már mindig igy a megszokott módon folyik tovább életünk a Hunyadi utcai családi házban. Pedig nem igy lesz. Igen nagy változás következik be életünkben: Pécsről Budapestre költözünk.

Mi indit bennünket arra,hogy elhagyjuk a várost, melyben otthon vagyunk s hol jóformán egész életünket leéltük ?

Be kellett látnunk, hogy kis nyugdijamból - melyet ha időközben 850 forintra is emeltek - nem tudjuk fenntartani a Hunyadi utcai házat. Majd itt, majd ott kellett javitást végeztetni az öreg házon, hol a tetőzet rongálódott meg, hol az esővíz levezető csatorna hibásodott meg, fo ytonos javitásokra volt szükség és a költségekre nem tellett a kis nyugdijból és a Sütőipari Vállalatnál keresett 500 forintból; a kerti munkát sem birtuk már ugy mint valamikor s a kert lassankint elhanyagolódott és nem volt erőnk rendbe tenni. Aztán megöregedtünk, magunkra maradtunk; fiaink Budapesten teremtettek magunknak egzisztenciát s annak a gondolata is felmerült,ha valami baj következik be nálunk, Budapestről nem tudnak segitségünkre lenni, ez okból is célszerü lenne felköltöznünk, ahol együtt lehetnénk fiainkkal, kik baj esetén segitségünkre tudnának lenni.

Éveken át gondolkozunk,tünődünk ezeken a dolgokon s lassankint megérlelődik bennünk Budapestre való költözésünk gondolata. Én magam csupán azt kötöm ki,hogy Budapesten külön lakás biztositassék részünkre; szeretem fiaimat,menyemet, unokáimat,de sosem jó ha az öregek együtt laknak a fiatalokkal,mert az állandó együttélés surlódásokat szül, melyek még az egymást szeretők életét is megmérgezik.

Béla fiam családjával Szmodis Kálmánéknál a Fény utcában egy albérleti szobában szorong. A Bányatervező intézetben egy társasház épitő csoport alakul,melybe Béla is belép s a csoport házépités céljaira megveszi a Kléh István utca 5/b. alatti üres telket; 1959-ben hozzákezdenek az épitkezéshez, 1960-ban felépül a ház és Béláék boldogan költözködnek be a ház egyik első emeleti lakásába,melyben végre rendes otthonra találnak.

Laci fiam - ki mindenféle albérleti szobákban hányódik - 1964-ben megtudja, hogy a Béláék háza melletti üres telek / Kléh István utca 5/a / eladó, A Villamos berendezés és készülék müvek - röviden Váv. - dolgozóiból összehoz egy társasház épitő csoportot,melybe bennünket is besoroz, a csoport megveszi a telket és 1965-ben hozzákezdenek a társasház felépitéséhez. Lacinak sikerül elérni vállalatánál a Váv.-nál, hogy miután az épittetők a vállalat dolgo-

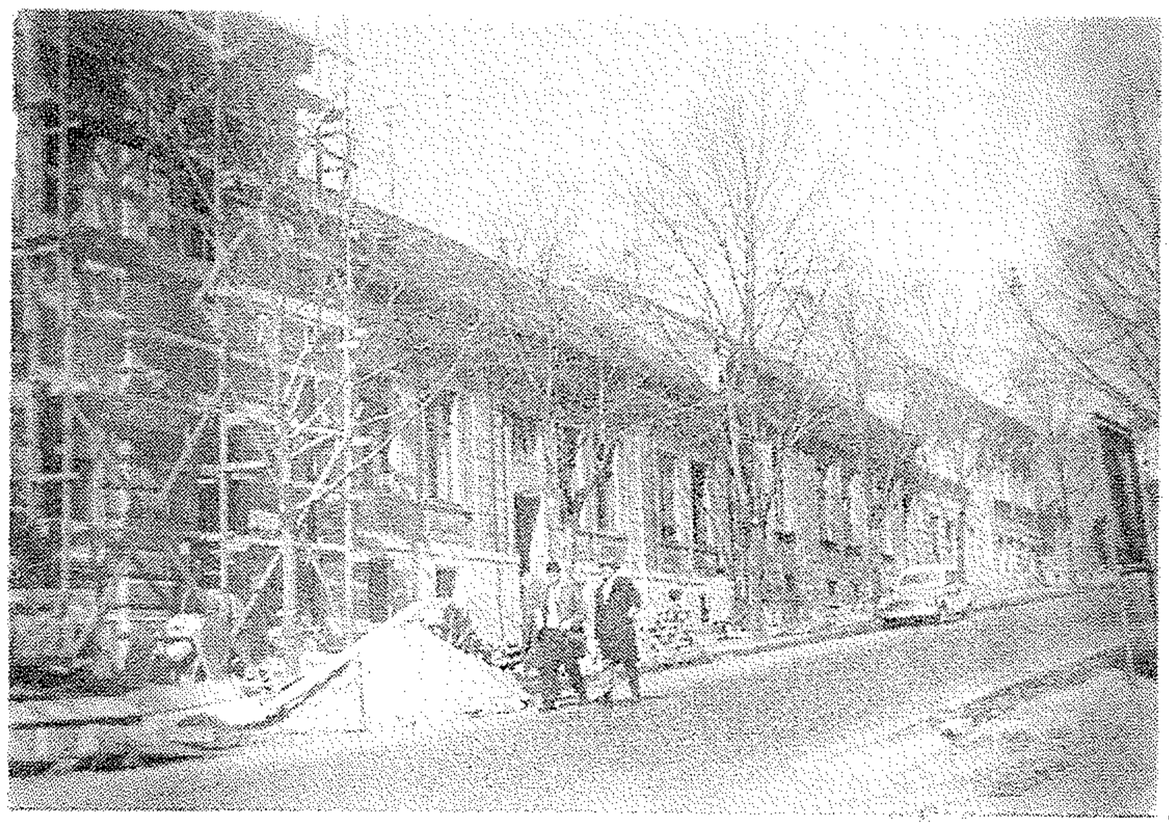

418-1a

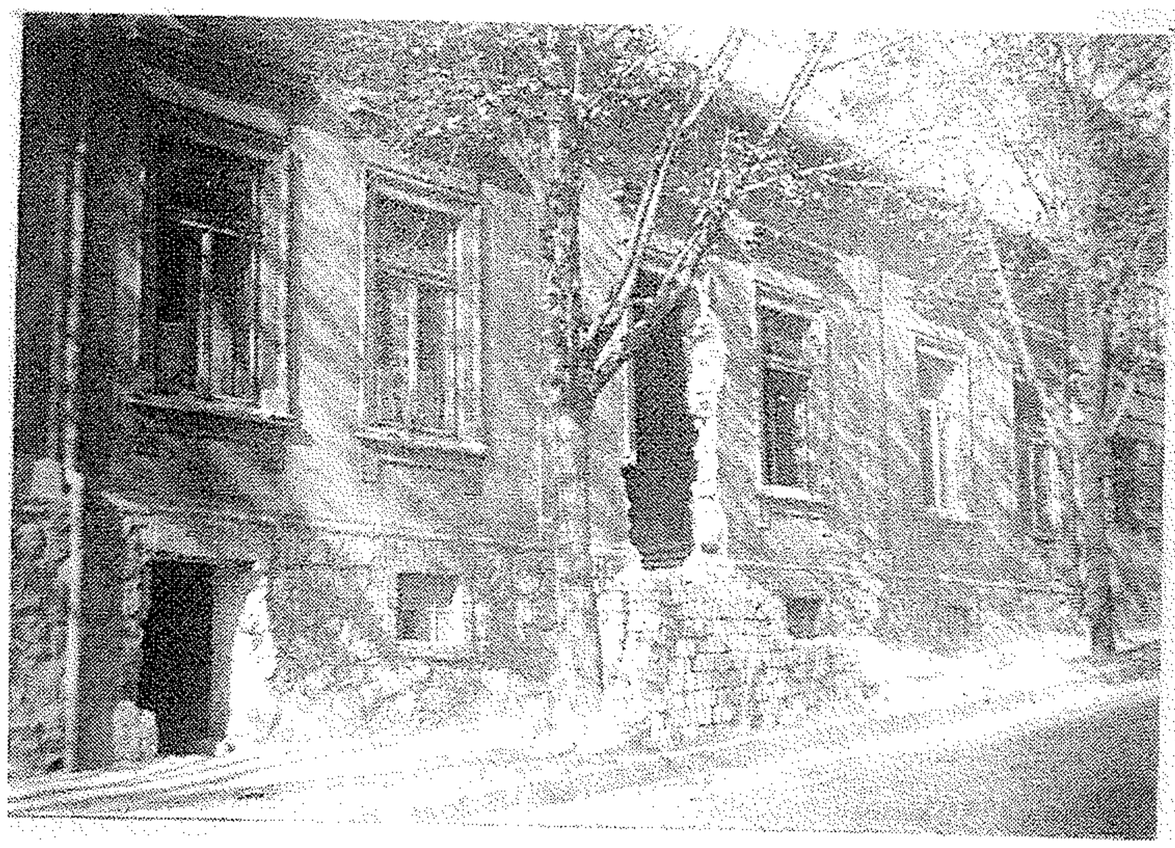

418-1b

Hunyadi út 15. ház átépítése

418-2a

1967

rázs körül. Juhász mindenáron garázst akar a házba,melyben gépkocsiját elhelyezheti; mi hozzájárulunk kivánságához azzal hogy a megépülő garázsban két gépkocsi legyen elhelyezhető, a garázs egyik fele Juhászé,másik fele mienk lesz,melyet mi - vagy jogutódaink - bérbeadás utján hasznosithatunk. A garázs nagyjából el is készül,de használatba venni nem lehet,mert a garázson keresztül huzódik a gázvezeték s emiatt a hatóság a garázsba gépkocsit beállitani nem enged. Tárgyalunk vitatkozunk,hogy lehetne megoldani a gázvezeték kérdését,de az általunk ajánlott módozatokat vagy a gázgyár vagy Juhász nem fogadja el. 1968 egyik januári estéjén aztán az történik,hogy Juhász nem törődve a hatósági tilalommal gépkocsijával be akar hajtani a garázsba, a gépkocsi sulya alatt a gázvezeték megreped s a gáz szivárogni kezd; a meghibásodott részt Juhász áttekercseli, de rosszul, mert a gáz ujból szivárogni kezd s mi éjjel arra ébredünk,hogy a lakásunkban gáz van, Tusi rosszul is lesz hány, ugyanekkor Juhász is zörget nálunk az ő lakása is gázos lesz s a felesége beteg, folyton hány. A házban kinyitjuk az összes ablakokat,ajtókat, hogy a gáz kitakarodjék és igy komolyabb baj nem esik; reggel pedig megjönnek a gázgyár emberei és az utcai fővezetékből kikapcsolják a gázvezetékünket. S ezzel mi gáz nélkül maradunk, a gáztüzhelyet használni nem tudjuk, Tusi heteken át kénytelen egy kis villanyfőzőn,meg a kályhákon főzni,hogy ez mennyi bajjal, nehézséggel jár mondani sem kell.

Gáz nélkül nem maradhatunk, a gázt ujból be kell vezetni a lakásba. Megpróbálunk beszélni Juhásszal, hogy miután ő tette tönkre a gázvezetéket,járuljon hozzá a gáz ujbóli bevezetésének költségeihez. Nem hogy nem járul hozzá, hanem egyenesen tiltakozik a gáz bevezetése ellen, az ő felesége majdnem meghalt a gázömlés folytán, ő a házban nem türi a gázt. Nem törődünk vele, minden tiltakozása ellenére bevezettetjük a gázt a lakásba és pedig egy uj helyen ugy, hogy a gázvezeték nem érinti a lakást és igy a garázs használhatóvá válik. Juhász fenyegetőzik, hogy az akarata ellenére bevezetett gázt le fogja állitani, de nem tud csinálni semmit s mi boldogak vagyunk,hogy hosszu hetek után ujra van gázunk s az eddigi körülményes főzicskélés helyett Tusi ujból rendesen tud főzni a gáztüzhelyen / a gázgyár a régi elavult tüzhelyet uj, modern tüzhelyre cseréli ki. /

A garázs használhatóvá vált és mégsem kerül használatba. A garázs aljazatát betonozni kellene, aztán rendes ajtaja sincs, az ajtót lécekre felszegezett kartonlapok pótolják és Juhász, kinek elsősorban lenne szüksége a garázsra betonoztatni nem akar,de az ajtót sem akarja megcsináltatni. Az ő lakását saját maga csinálja - el kell ismerni róla remdkivül ügyes mesterember, kőmüves, asztalos, lakatos stb mindenhez ért,valóságos ezermester - s azt mondja, hogy a garázsra majd csak akkor kerül a sor,ha a lakásával teljesen kész lesz. Végül is ugy jövünk el Pécsről hogy a garázs betonozatlan s az ajtó megcsinálatlan marad.

Én a szerencsétlen pécsi házban ugy érzem magam, mint valamikor a hadifogoly táborban. A dolgok huzódnak a végtelenségig ,egyik baj követi a másikat és a szabadulásra semmi reménység, olykor szinte ugy érzem,hogy nyomoruságunknak sosem lesz vége, sosem kerülünk fel Budapestre, hol pedig egy kényelmes lakás vár bennünket.

Az első reménysugár 1967 december végén tünik fel egünkön,mikor több sikertelen eladási próbálkozás után egy komoly vevő jelentkezik Dr. Arató Ádám szegedi tanár személyében,ki nyugdijba vonulása után Pécsre kiván áttelepedni,hol lánya férjnél van, sőt még 10.000 forint foglalót is ad. Kezdem hinni,hogy megpróbáltatásaink mégis csak véget érnek. De ez sem megy gyorsan. Hosszu huzavona után csak 1968 áprilisában kötjük meg Aratóékkal az adásvételi szerződést - a félházért 200,000 forintot fizetnek - mert csak ekkor tudják a vételárat kifizetni / az államnak eladott ingatlanuk vételárát,melyből bennünket fizetnek ki csak 1968 áprilisában kapják meg. /

A szerződés megkötése után hozzákezdünk Budapestre való költözködésünk előkészületeihez.

Csaba felmondja állását a Dédásznál és Budapestre költözik, hol - Lacihoz hasonlóan - a Villamos berendezés és készülék müveknél kap állást. Ő lesz az első ki elfoglalja lakásunkat. / Munkája mellett tovább folytatja a Villanyipari főiskola levelező tagozatán tanulmányait./

Butorainkat már korábban modernizáltuk, a pesti lakásnak megfelelően átalakittatuk, például a két nagy családi ágyat rekamiékká alakittattuk át; Tusi most hozzákezd háztartásunk felszámolásához, az összes felesleges, Pesten nem használható dolgokat eladja, néha jól. néha rosszul,de nem sokat törődünk ezzel, az a lényeg hogy használhatatlan dolgainktól megszabadulunk.

Én április végére felmondom állásomat a Pécsi Sütőipari vállalatnál. Megható ünnepség keretében bucsuznak el tőlem és én fájó szivvel válok meg a vállalattól,melynél ép tizenöt évet töltöttem. Jól éreztem magamat a Sütőipari vállalatnál, mert szerettek és megbecsültek, jó barátságban voltam a központi, de az üzemi dolgozókkal is és fáj tőlük megválnom.

S bucsuzom a városbeli barátoktól és ismerősöktől is - ki tudja viszontlátom-e őket mégegyszer az életben. Sajnálom szegény Böske hugomat, ki most egyedül marad Pécsett.

Május elején aztán elérkezik Budapestre való költözésünk ideje.

Béla, Laci, Csaba megjönnek Pestről s hozzákezdenek a csomagoláshoz, nagy ládákba csomagolják dolgainkat,a butorokat védőburkolattal látják el stb. napokon át folyik ez a munka.

Május 5-én megjön Pestről Gesztes Lajos és gépkocsiján felviszi Tusit és Olgát, velük megy Csaba is.

Május 6-án hajnalban megjön a lekötött nagy teherautó, Béla és Laci felrakódnak a kocsira és tiz órakor indulnak fel Budapestre.

Én mégegyszer körülnézek a kertben, a kiürült házban , aztán lezárom a lakást s a kulcsokat átadom az uj tu-

lajdonos lányának Dr. Kőhegyi Imrénének - örökre elbucsuztam a háztól,melyben életem javarészét leéltem.

Bucsusétát teszek a városban, Kossuth Lajos utca, Széchenyi tér, Sétatér, dél van, megszólal a székesegyház harangja, bucsuzom a várostól.

Siklósiéknál ebédezem s mikor ebéd után indulok le az állomásra, ugyanaz az érzésem van,mint mikor a hadifogságból szabadultam ki, kiszabadultam a "börtönböl ", melyben két éven át éltem és indulok haza, uj otthonom felé.

A délután két órás személyvonattal utazom fel Budapestre. Sokszor utaztam el a városból ugy,hogy jóformán még az ablakon sem tekintettem ki; most ott állok a vaggon-ablaknál s magamba szivom a hegyre felkapaszkodó város képét, melyben egy életet éltem le, bucsuzom a Mecsektől, a Francia emléktől, a Kiss kilátótól, a székesegyház négy tornyától - vajjon látom-e mégegyszer őket az életben ?

Ha két év elött sikerül békésen felköltözni Budapestre fájó szivvel hagyom el a várost. De az utolsó két év megpróbáltatásai, izgalmai után valahogy megkönnyebbülve megyek el, csakhogy tulestem rajtuk..

414-1

Arató Család 1971

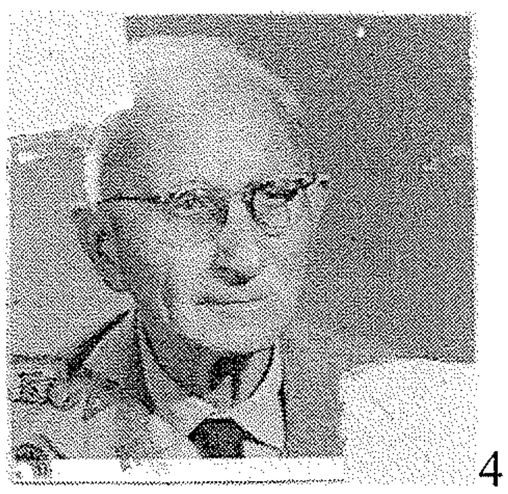

418-2b

1967

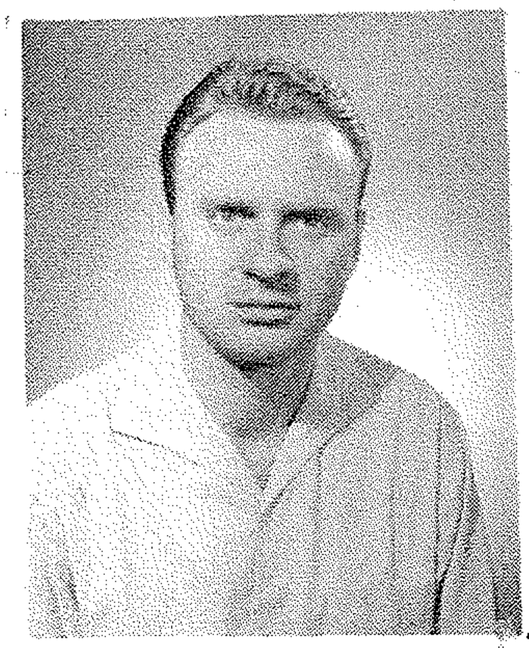

422-2a

Csaba 1970

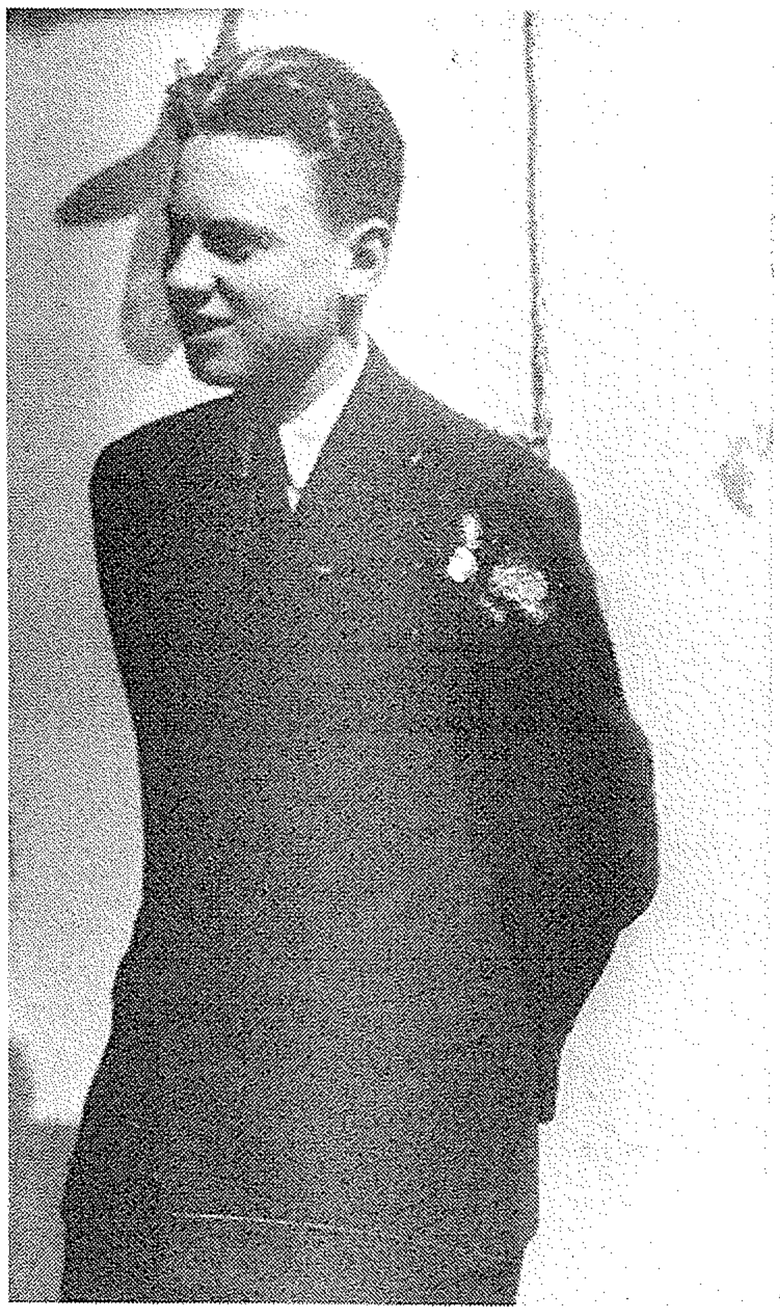

Csaba 1957

422-1

XXIX.

Budapesten vagyunk, berendezkedünk uj otthonunkban és számunkra uj élet kezdődik. Annak idején Pécsett ismerőseink gyakran mondogatták,nehéz lesz az öreg fát máshová átültetni,magam is sokszor aggodalmaskodtam,hogy lesz, mint lesz Budapesten, meg tudunk-e szokni a nagy városban az idegen és szokatlan kö. ılmények között. Aggodalmaim alaptalanoknak bizonyulnak, hamar megszokunk Budapesten,otthon érezzük magunkat a városban és egyáltalában nem kivánkozunk vissza Pécsre.

Jól érezzük magunkat itt fenn,mert az ujonnan épült modern Kléh István utca 5/a számu ház első emeletén szép és kényelmes lakásunk van erkéllyel,hideg,meleg vizzel, gázfütéssel stb. sokkal különb a lakásunk mint volt Pécsett. / Hadd jegyezzem meg,hogy Budapesten csak az kaphat saját vagy főbérleti lakást, ki legalább öt év óta lakik a városban. Ezzel számolva Csabát már évekkel ezelött Budapestre jelentettük be állandó lakásra, Pécsett csak ideiglenesen volt bejelentve. A lakás Laci egyik barátjának Takács Lászlónak nevére került, Csaba 1968 végén betölti a megkivánt öt esztendei helybenlakást s akkor nevére iratjuk át a lakást. / Mondom szép a lakásunk,de szép a környezet is,hol lakunk. A Kléh István utca mely párhuzamosan megy az Alkotás utcával csendes utca,melyet barátságossá tesz az utca két oldalán huzódó fasor, a forgalom az Alkotás utcában bonyolódik le, a mi utcánkban komolyabb forgalom alig van.Budán lakunk s errefelé sok a kertes ház, a mi udvarunk is fás, virágágyas kert s reggelenkint vadgalambok bugnak,rigók tullióznak akár otthon Pécsett. S környékünk egy kis centrum, Közért bolt, husbolt,zöldséges bolt, trafik,cukrászda, presszó / Alkotás /, mozi /Ugocsa /stb. minden van itt, a villanyos megálló az Alkotás utcában alig egy ugrás - ra van tőlünk, ha pedig tovább megyünk a közeli Ugocsa,Márvány, Böszörményi utcákban annyi mindenféle üzletet találunk,hogy válogathatunk közöttük. Orvosi rendelő a Kis János altábornagy utcában,gyógyszertár a Márvány utcában,posta a Böszörményi utcában van,templomba a közeli Csörsz utcai kápolnába,vagy a valamivel távolabb eső Lékai János téri felsőkrisztinai plébánia templomba járhatunk.

S főleg azért érezzük magunkat jól idefenn Budapesten,mert együtt vagyunk fiainkkal. Csaba velünk lakik, közvetlenül mellettünk van Laci lakása,a szomszédos 5/b,szá. mu ház első emeletén - velünk egy vonalban laknak Béláék könnyen átszólhatunk Lacihoz is,Béláékhoz is,hol egyik fiu

siedler Gézáék, Neusiedler Pálék, Tőkés Zsigmondék, Zadria Vilmosék,keresztszüleim Gerstner Antalék - általában vendéglősök voltak, volt idő, midőn kávéház, három vendéglő,illetőleg étterem volt a családbeliek kezén.

Nos hogy most felkerülünk Pestre alig találok valakit közülük,legnagyobbrészt meghaltak,mások elköltöztek a városból, volt aki ~~kiment~~ kiment Amerikába. Nagybátyámnak Neusiedler Gézának ~~két~~ két lánya él Pesten, özv. Székely Lajosné és özv. Schmuck Gézáné; él még a 84 évével nagyon mozgékony Gerstner Janka férj. Dr.Deák Imréné [illegible]t a férjétől - aztán az öreg Zadria Margit és e[illegible]készen vagyunk; ha még hozzájuk számitom a pár évv[illegible]előtt Kanizsáról Budapestre költözött Horváth Jenőt é[illegible]családját - a petropavlovszki hadifogoly táborban elhalt [illegible]okabátyámnak Horváth Jenőnek fia ez,az apját én temettettem el odakinn - teljes a Budapesten élő Neusiedlerek létszáma,

Budapesten él az elhalt Ilonka hugom férje Vörös László és két lánya Soproni Ferencné és Balogh Csabáné, Budapesten van férjnél Laci öcsém lánya Mária, orvosnő, a férje Dr. Nyári Tibor szintén orvos.

Tusinak is volt rokonsága Budapesten, fiatal házas korunkban sokszor fordultunk meg Gyöngyi néninél - özv. Szmodis Kálmánnénál - azóta ő is meghalt, csak fia Szmodis Kálmán él még, betegeskedő felesége és két fia van neki. Budapesten élnek néhai Szmodis Jenő özvegye és fia Szmodis Loránt feleségével és három gyermekével, Tabról Budapestre költöztek Szmodis Erzsébet és özv. Ecsedy Józsefné Szmodis Margit, kinek fiai Dr. Ecsedy Endre, Ecsedy Tamás s lánya Megyeri Lajosné Ecsedy Zsuzsa Pesten biztositottak maguknak egzisztenciát. Ha még hozzájuk számitjuk Vadnai Jenőt és feleségét, Tusi pesti atyafiságával is készen vagyunk.

Ezeket a rokonokat nagyon ritkán látom, ha egyáltalában látom őket. Már vidéken is megszünt az u.n. társas élet,még inkább megszünt idefenn Pesten. Az emberek nagyon el vannak foglalva,mindenki éli a maga életét alig érintkezve másokkal, a családi kötelékek valahogy teljesen fellazultak Tudjuk hogy vannak, hogy élnek s igen nagy ritkaság,ha egyikükkel, vagy másikukkal összetalálkozunk.

Ilonka hugom és Pali öcsém a Farkasréti temetőben nyugosznak. Addig mig élt Ilonka gondoskodott Pali sirjáról, mióta meghalt senkisem törődik vele, az elhanyagolt, gazzal benőtt sirt alig találom meg. A sirt egy kis munkával rendbe lehetne hozni,de az a baj,hogy a sir érvényességi ideje lejárt, meg kellene hosszabbitani, ez pedig 700 forintba kerül. Megpróbálom ezt az összeget a testvérek között összeszedni - Böske részét Laci fiam vállalná,kinek keresztapja volt Pali öcsém - igy talán meg lehetne menteni Pali öcsém sirját.

Én mindenesetre okulok a dologból,megmondom Tusinak,hogy halálom után hamvasszanak el,nem kell sirhelyet vásárolni, siromról gondoskodni,karbantartani s az a veszedelem sem fenyeget, hogy lejárván a 32 esz-

tendő, a sir meghosszabbitásáról valakinek gondoskodni kelljen, különben kidobnak legutolsó lakásomból. A temető falába beépitett urna senkinek gondot nem okoz és attól sem kell tartani,hogy poraimat kidobják,szétszórják.

-

Mikor Pécsről Budapestre költözünk arra gondolok,hogy én már többé dolgozni nem fogok, Budapesten sem összeköttetésem,sem kapcsolatom nincs,melynek révén munkához juthatnék. Nem igy lesz. Miklós révén jó barátságban vagyunk Dr.Mihályi Dénesékkel, Mihályiné a Minőségellenőrző részvénytársaság külkereskedelmi osztályán dolgozik és egy alkalommal szól nekem,szükségük lenne egy nyugdijasra,ki francia nyelvü bizonylatokat - certificátokat - állitanaki ,én tudok franciául,vállalnám-e a munkát. Persze hogy vállalom. Bemutat a Mert. személyzeti osztályán, ahol a törvényes 500 Ft-os fizetéssel felvesznek és junius közepén elkezdek a külkereskedelmi osztályon dolgozni. A Mert. nagy vállalat,mely a különböző vállalatoktól kapott megbizások alapján ellenőrzi a szállitásra kerülő árukat minőség, mennyiség, szállitási határidők betartása stb. tekintetében, ugyanigy a külkereskedelmi osztály részint magyar vállalatok megbizása alapján ellenőrzi a külföldről érkező import árukat, részint külföldi cégek megbizása alapján ellenőrzi a kiszállitásra kerülő magyar export árukat; a Mert-nél kb. 500-an dolgozunk,ennek több mint két-harmada a legkülönbözőbb szakmákhoz tartozó szakember, ezek a müszaki emberek végzik az ellenőrzési munkát. Az én munkám kezdetben az,hogy az ellenőrzésről felvett jegyzőkönyvek alapján francia vagy német nyelvü minőségi bizonylatot állitok ki az ellenőrzési munkát megrendelő üzletfél részére; utóbb ezt a munkát egy hölgynek adják át s akkor olyan mindenesféle leszek az osztályon,ellenőrzöm a hölgy által kiállitott certificátokat,könyvelek, postázok, irattári munkát végzek stb. Sosem gondoltam volna,hogy francia és német tudásomnak, melyet eddig kulturális vonatkozásban hasznositottam,eredetben olvashattam az idegen nyelvü müveket, valamikor pozitiv hasznát veszem s im most bekövetkezett,ha nem is sokat, de mégis keresek vele egy kispénzt. / Valamelyest értek angolul is,ez is jól jön a munkámban, sok angol céggel áll üzleti összeköttetésben a vállalat. / Hamar megszokom a munkát, összebarátkozom azokkal kikkel együtt dolgozom,Mihályinél kivül Kristóf Pállal, Türk Róberttel, Webernével, Hideg Jenővel s jól érzem magamat közöttük. A munkanem terhes, nem vagyok hivatalos időhöz kötve,havonta 42 órát kell ledolgoznom s rám bizzák hogyan és mikor dolgozom le a fenti óraszámot; a vállalat székhelye egy nagy háromemeletes épületben van a Nádor illetőleg most már Münich Ferenc utcában, délelöttönkint bejárogatok, a szükséghez képest 2-3 órát dolgozok, szombaton szabad szombat van, kedden vagy szerdán szintén távol maradok és igy munkám igazán kényelmesnek mondható.Örülök annak, hogy nem lógok üresen , tétlenül,hanem van egy kis

elfoglaltságom s tartozom valahová,mellette jól esik az 500 forint is,melyet kis nyugdijam mellé megkereshetek.

Az Élelmiszeripari dolgozók szakszervezetének pécsett tagja voltam; az Édosz tagságot itt Pesten is fenntartom,átigazoltatom magamat az Édosz központi nyugdijas csoportjába. Havi három forint tagsági dijat fizetek és sok tekintetben hasznos lehet,hogy tagja vagyok a szakszervezetnek.

Életünk csendesen folyik idefenn Budapesten. Délelött dolgozgatok, a délutánjaim szabadok,jöhetekmehetek, csinálok amit akarok. A Böszörményi utcában a Szabó Ervin könyvtárnak van egy fiókja ,ide beiratkozom,innen hozok magamnak könyveket,esténkint meg bejárogatok a könyvtár olvasó szobájába s ujságokat, folyóiratokat olvasgatok itt.

Életünkbe bevonult a televizió. Pécsett,ha televiziót akartam nézni barátaimhoz Piló Feriékhez, Csabafi Bandiékhoz jártam el. Az utolsó időkben már Pécsett is volt televiziónk, egy nagy képernyős Sigma gépet vettünk meg,mely kb. 8000 Ft-ba került - tellett a ház eladási árából - a gép persze velünk van Pesten is. Amikor annak idején rádiót vettünk, örömmel állapitottam meg,hogy a rádióval bevonult házunkba az annyira nélkülözött zene; most meg megállapithatom,hogy a televizióval bevonult hozzánk a szinház és a mozi.. A televizión keresztül megismerkedünk a budapesti és vidéki szinházakkal, kitünő előadásokat látunk és nagyszerü ~~énekes~~ szinészekkel ismerkedünk meg. / A mostanában annyira felkapott táncdal énekesekről, énekesnőkről nem is beszélek./ De ugyanigy élvezzük a jó magyar és külföldi filmeket is. Nem vagyok televizió mániákus, ki tücsköt-bogarat végignéz, a müsorból kiválogatom az engem érdeklő dolgokat és csak azokat nézem meg. Vannak gyenge müsorai is a televiziónak,de általában szinesek, változatosak a müsorok, van mit megnézni. Rádió van a házban, de az az érdekes, hogy amióta televiziónk van, a rádió erősen háttérbe szorult, alig nyitjuk ki. Valahogy hozzászoktam ahoz,hogy az előadásokat látom és a rádiónál hiányzik a kép s ez elveszi kedvemet a rádiózástól.

Lassankint kialakult körülöttem egy baráti kör, felujitom barátságomat Zolnay Vilmossal és elég gyakran járogatok Zolnay Vilmosékhoz, Zolnay révén megismerkedem Erdély Istvánnal, egy filozófikus gondolkozásu mérnökkel és társaságával / Oszwald Dániel, Vizy István, Havas Ernő, Krasznay József, Schrenk László, Rockné Farkas Rózsa/ két-hetenkint találkozunk s én jól érzem magamat ebben az intelligens társaságban. Időnkint meglátogatom Szilléry Péter ny. közjegyzőt,ki husz évvel ezelött költözött fel Pécsről Budapestre.Mi a felsőkrisztinai plébániához tartozunk; meghivnak engem a plébánia gondnokságába,ott meg Berzsenyi István plébánossal és Terebesi káplánnal barátkozom össze. /A gondnokság elnöke egyébként Szilléry Péter./

Tugy Életünk legsulyosabb terhe sógornőmnek, Wizin-
germének Parkinson betegsége . Az utóbbi időkben teljesen
tehetetlenné vált, ~~xxx~~ kell leültetni ,lefektetni , a szék-
ről felemelni, ágyból fehuzni; valamit még tud menni, de
csak ugy,ha cipeli az ember; ugy kell megmosdatni,felöltöz-
tetni, vécére vinni, sőt ujabban már etetni, itatni is,ma-
gától semmitsem tud csinálni. S nem lehet magára hagyni,
mert ha ül is, majd a dereka, majd a háta fáj, fel kell
emelni, meg kell igazitani; ha a körülpárnázott széken
megdől ferdén lóg a széken, semmi tartása sincs. Értelme
nem romlott, olvas, tévét néz, de testileg tehetetlen roncs.
Tusit nagyon leköti az ápolása, gondozása s annyira igény-
be veszi,hogy attól kell tartani belebetegszik Olga ápolá-
sába.

Ugy segitünk a dolgon, hogy felfogadunk egy asz-
szonyt ki minden kedden megjön s nálunk tölti a napot. Meg-
mos, kitakarit, ellátja, megeteti Olgát, vigyáz rá; mi meg
Tusival felkerekedünk, nyári időben kimegyünk a strandra,
a Dagályba, Palatinusba vagy a Gellértbe s kinn töltjük az
egész napot; a magunkkal hozottból megebédezünk, fürdünk ,
pihenünk; a fürdőszezon befejeztével kirándulásokat teszünk,
kimegyünk Szentendére, Leányfaluba, aztán muzeumokat,képtá-
rakat látogatunk - mindkettőnknek van van tiz forintos mu-
zeumbérlete - a keddi napok Tusi szabadnapjai,melyeken ki-
pihenheti magát s uj erőt gyüjthet az elkövetkező napok fá-
radalmaira. A háztartás is ép elég gondot ad neki.

- Mulnak a hónapok elmulik a nyár,vége lesz az ősz-
nek , bekövetkezik a tél. Megjön a karácsony,melyet magunk-
ban ülünk meg - Béláék Keszthelyen vannak, csupán Laci van
velünk - s következik a Szilveszter este,melyet a tévé mel-
lett töltünk el. Éjfél után Tusival fogjuk magunkat, beme-
gyünk a városba s megnézzük a ~~xxxxxxxx~~ nagykörúton hul-
lámzó, ide-oda sodródó óriási tömeget,orditoznak, tutulnak,
trombitálnak,álarcosok riogatják a tömeget,mindenkin tarka-
barka bohócsapka, közben rakéták durrogva szállnak az ég
felé és aranypermetezéssel hullanak vissza - ezen az éj-
szaka egy kicsit megőrült ~~xx~~ a város és tömbölva köszömti
az uj esztendőt.

S ezzel vége az 1968. esztendőnek,mely olyan
nagy változást hozott sorsunkban s mely teljesen ~~xxxx~~ uj-
já formálta életünket...

XXX.

1969 - 1971

Mulnak a hetek, hónapok, az évek s mi éljük a magunk csendes, immáron megszokott életünket idefenn Budapesten. Elviseljük a ködös, borus,nehéz teleket s örülünk mikor lassankint kitavaszodik s a város uj életre támad. A zöldelő hegyek, vidám strandok, a meleg esték, a város mozgalmas nyári élete örömmel töltenek el; ugy érezzük hogy a nagyváros szines, változatos eleven életét többé nem tudnánk felcserélni a vidék csendjével ,unalmával - nem tudnánk többé otthon érezni magunkat pécsett. A mi városunk, a mi otthonunk Budapest lett, csak itt érezzük magunkat igazán jól, igazán otthon. Olykor felkeresnek bennünket az ismerösök, a rokonok, vagy mi látogatjuk meg őket; Tusi nővére özv. Gesztes Lajosné nyugdijba vonulása után Soltról szintén Budapestre költözött, sokat vagyunk vele együtt. Az Erdély féle társaság széthullott ugyan, de Zolnay Vilmossal továbbra is fenntartom a jóbarátságot s gyakran fordulok meg náluk. A Lékai téri Felsőkrisztinai plébánia templom gondnokságának elnöke Szilléry Péter betegsége miatt lemond a tisztéről, ekkor engem választanak meg a gondnokság elnökének. Délelöttönkint a MERT.-nél dolgozom, a délutánjaim szabadok,sokat sétálgatok. A Böszörmény utcai könyvtár olvasójába járok ujságot olvasni,de olykor-olykor benézek a Krisztina köruti meg a Karinthy Frigyes utcai könyvtárakba is, ezekből a könyvtárakból, no meg a Baross utcai könyvtárközpontból hozok magamnak könyveket - meglehetős sokat olvasok. Muzeumokba, kiállitásokra járogatunk,olykor szinházba megyünk - főleg az operába, vagy az Erkel Ferenc szinházba járunk - aztán moziba megyünk, polgári módon szerényen szórakozunk. Nyáron a Palatinus strandra, vagy a Dagályba járunk, s pár napot a Zamárdiban nyaraló Béla fiamékkal töltünk a Balaton mellett. Minden évben kapunk két hetes beutalást valamelyik SzTK. üdülőbe /Mátraháza / élvezzük az üdülő kényelmét, az üdülés kellemességeit. A családunk szorosan összetart, örülünk, hogy együtt vagyunk fiainkkal, unokáinkkal; Miklóst is gyakran látjuk, kéthetenkint belátogat hozzánk,ilyenkor a napot nálunk tölti. Mi is gyakran fordulunk meg nála Barosstelepen.

Ezekben az években kétszer is meglátogat bennünket a halál angyala - meggyászoljuk a közülünk eltávozókat, de aránylag könnyen tultesszük magunkat a bennünket ért veszteségen.

Sógornőmnek Wizinger Jenőnének állapota egyre sulyosabb lesz. Utóbb már teljesen tehetetlen lesz, tehetetlenül fekszik az ágyban, jóformán a kezét alig tudja megmozditani s beszélni is csak nehezen tud. Ápolása , gondozása egyre nehezebbé válik s annyira igénybe veszi Tusit, hogy már szinte ő is hanyatlani kezd, lesoványodik, fáradt, kimerült s attól kell félni,hogy egy napon erejének végére ér; utóbb már nem is Olgáért,de Tusiért aggódunk, bele fog betegedni ebbe az ápolásba. 1969 november vég 3-án aztán bekövetkezik a ~~xxxxxxxxxx~~ csendesen meghal Olga. Megváltás volt számára a halál; de megváltás volt a mi számunkra is, hisz idegekkel már alig birtuk a szerencsétlen asszony hosszura elnyuló, egyre rosszabbá váló betegségét. A Farkasréti temetőben fekszik az 1936 évben elhalt Pali öcsém; megváltjuk a sirját

s ide temetjük Olgát - a temetést Miklós fiam végzi - igy most már ketten nyugosznak a szépen rendbehozott sirban. Tusi lassankint erőre kap,kigömbölyödik lesoványodott arca,megszabadult a nehéz és terhes ápolástól, a kosztot a Kis János altábornagy utcai általános iskola konyhájáról hozatjuk s igy a háztartási munkája is kevesebb lesz, fáj néki nővére elvesztése de mégis felszabadultnak érzi magát s ez az érzés sokat segit szomorúságán,jó kedélye is lassankint visszatér.

A másik haláleset Böske nővérem elhunyta,ki 1970 november 11-én Pécsett hal meg. Csupán a távolból figyelhetjük a betegeskedését,mely végül is elmulásához vezetett s igy nem hat ránk annyira közvetlenül mint Olga sógornőm betegsége és elhalálozása.

Még Pécsett voltunk, mikor valami rákgyanus megbetegedése támadt, melyet besugárzással gyógyitottak. Ugy tünt fel, hogy teljesen rendbe jött s mikor 1968-ban Pécsről Budapestre költöztünk és bucsut vettünk tőle,teljesen egészségesnek látszott; hosszu évek óta a belvárosi plébánián dolgozott mint egyházi adó beszedő s munkáját zavartalanul folytatta tovább. 1969-ben aztán ujból betegeskedni kezd; leveleiben arról panaszkodik, hogy fájnak és dagadoznak a lábai,nehezére esik a járás, reuma gyötri őt. Gyógykezelik,de állapota egyre rosszabbodik, már felkelni sem tud, dolgozni sem tud; minthogy magát ellátni nem tudja, egyik barátnője Pocskay Irma veszi magához, kinél vagy két hétig fekszik, utána egy másik barátnőjéhez Papházy Endrénéhez kerül , ki aztán beviszi a klinikára,hol talán egy hónapig fekszik, a klinikáról, hanem is gyógyultan,de erősen javult állapotban kerül haza. Bennünket erősen foglalkoztat Böske helyzete, irunk neki, megpróbájuk rávenni,hogy menjen be a katholikus Prohászka otthonba,hová Miklós fiam és Cserháti püspök segitségével be tudnók juttatni,betegsége bármikor kiujulhat, arra nem lehet berendezkednie,hogy barátnői tartsák és gondozzák,az otthonban rendes gondozásban, betegsége esetén pedig gyógykezelésben részesülhetne. A válasza erre az,hogy nem megy sehová. Akkor meg megpróbáljuk rávenni arra,hogy vegyen magához valakit,ki gondozná. s mindennel ellátná. Ismét azt válaszolja, hogy nem vesz magához senkit. Nyugtalanul figyelünk Pécs felé, mert az átmeneti javulás után Böske állapota ismét rosszabbodni kezd,lábai,kezei dagadnak, fájdalmai vannak s mi már ekkor tudjuk a Pécsről kapott hirekből,hogy nem reumája van, mint Böske hiszi, hanem régi betegsége , a rák ujult ki nála. Ekkor Papházy Endréné lép közbe, összehozza Böskét két nővérrel Illés Erzsi mérnöknővel és Berta Jánosné Illés Kati főápolónővel, ki a II. sz. sebészeti klinikán dolgozik s rábeszéli Böskét, hogy kössön nevezettekkel eltartási szerződést. 1970 tavaszán meg is kötik a szerződést,Böske átadja nekik a konyhát,melyet szobává alakitanak át,ide beköltözik Illés Erzsi ,sa két nővér vállalja Böske eltartását, gondozását. Szerencsés megoldás lesz ez , a két nővér mindennel ellátja Böskét, a főápolónő gyógyszerekkel látja el,beadja neki a szükséges injekciókat, igy az utolsó hónapjait jól megápolva, gondok nélkül töltheti el.. Állapota egyre rosszabbodik, egy darabig otthon fekszik, majd Bertáné október közepén beszállittaja a I. sz. sebészeti klinikára, hol rendes gyógykezelésben részesül,november elején aztán egyszerre eszméletét vesziti, mikor mi a rossz hirekre leutazunk Pécsre már nem tudunk vele beszélni, eszméletlen állapotban találjuk, már csak szakadatlan vérátömlesztéssel tartják életbe,mig november 11-én be nem következik a halála. Szüleink sirjába temetjük el,a

422-2b

Kléh I.u. 5/a

431

Szmodis Olga temetése
1969.XI.10.

temetésre megjönnek Tóni öcsém, Laci öcsémék, Miklós fiam, ki a temetést végzi, sokan ismerték Böskét és sokan jönnek el a temetéséra, a lakását eltartói Illésék foglalják el. Megállapitjuk, hogy most már csak hárman maradtunk testvérek, Laci,Tóni és én Laci Győrben, Tóni Dunaujvárosban, én pedig Budapesten. Mindahárman egészségesek vagyunk, dolgozunk - ha én csak olyan 500 forintos alapon is - Laci államügyész, Tóni járásbiró,hogy közülünk ki következik, ki tudná megmondani. Ök jóval fiatalabbak nálamnál, 63 illetőleg 61 évesek,a papirforma szerint rajtam a 80 éves emberen lenne a sor...

Elment Olga sógornőm, elment Böske hugom,ugyanekkor azonban uj taggal is gyarapodik családunk.

Csaba, ki a Váv.-nál dolgozik elvégzi a villanyiari főiskolát és 1970 nyarán megszerzi az üzemmérnöki oklevelet, 29. éves korára teljesen kész lesz. Most már mint üzemmérnök folytatja munkáját a Váv. laboratoriumban.

Van néki egy leányismerőse Láng Marika, a diploma megszerzése után dülőre viszi vele dolgát,megkéri a kezét, eljegyesednek. A Láng család valamikor Budapesten élt s a Közértnél dolgoztak, aztán kiköltözködtek Veresegyházára, hol megvásároltak egy füszerüzletet s azt folytatták tovább,egész az államositásig. Az üzlet elment, a házuk megmaradt s most odakinn élnek, a férfi már nyugdijban van, Lángné még egy szövetkezeti vállalatnál dolgozik. Három fiuk, két lányuk van,két fiu már nős,családos ember - müszaki emberek - a harmadik fiu káplán Nézsán, Marika Budapesten élt a Mélyépitő és tervező vállalatnál mint tervező dolgozik, a legkisebbik lány Gabi pedig Vácra jár dolgozni. Igen helyes , igen rendes emberek,akikkel hamarosan összebarátkozunk; s amilyenek a szülők, olyan Marika,kedves, helyes lány, nem hiába, hogy pap is van a családban,egészen más tipus mint általában a mai lányok, komoly gondolkozásu,szolid teremtés. 1970 október 31-én megtartják esküvőjüket - persze Miklós esketi őket - utána családi vacsora van a Zöldfába,majd a fiatalok Lillafüredre mennek nászutra.

A lakásunk,miután nincs öt éves budapesti helyben lakásunk,eredetileg ~~xxx~~ Laci egyik jó barátjának Takács Lászlónak nevére került. No Csaba megszerzi az öt éves helybenlakást, s igy át tudjuk az ő nevére iratni a lakást,mig mi az életfogytiglani haszonélvezeti jogot tartjuk fenn a lakásra. A fiatalok lakáskérdését ugy oldjuk meg,hogy az utcai nagy szobát átadjuk nékik - ez a szoba egyenlőre a régi butorokkal van bebutorozva,de már gyüjtik Csabáék a pénzt modern uj butorok vásárlására - viszont mi megtartjuk a ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ kertre néző szobát, a két szoba között huzódó hall,melyben a tévé is áll,olyan közös helyiség lesz a mellékhelyiségekkel együtt. Kezdetben aggodalmaskodunk Tusival, idegen kerül hozzánk,hogy fogunk vele kijönni,tudunk-e majd békességben vele együtt élni. Aggodalmaink nem válnak be. Marika nagyon helyes, tapintatos,szerény és alkalmazkodó természetü lány,,kivel nagyon jól kijövünk,ugy megszeretjük, mintha saját lányunk lenne. Külön-külön háztartást vezetünk,semilyen dolgukba bele nem szólunk,csinálnak azt amit akarnak, élnek ugy ahogy akarnak ezzel igy minden surlódási alkalmat kiküszöbölve jól meg vagyunk a fiatalokkal.

Miklós Barosstelepen plébánoskodik,hol nagyon jól érzi magát, hivei szeretik,tisztelik,becsülik. Sokat foglalkozik egyházmüvészeti kérdésekkel,megválasztják az Egyházmüvésze-

ti tanács titkárának is. Saját templomát modernizálja,a régi templomi berendezést uj modern müvészi berendezéssel cseréli fel, a templomban minden darab müvészi értékkel biró mütárgy, a barossi templom egyike a legszebb budapesti templomoknak Mint az Egyházmüvészeti tanács titkárának befolyása van más templomok épitésére, restaurálására, berendezésére is, Cserháti püspökkel együtt sokat fordul meg vidéken templomépitési,berendezési ügyekben. De gyakran hivják meg lelkigyakorlatok,konferenciák tartására is - ugy tünik fel elöttem,hogy komoly tekintélye van a papok között.

Béla vállalatnál a Bányatervező intézetnél csoportvezető lett, Guri ott hagyta a Sportkórházat meg a Röntgent, átment az Országos Takarékpénztárhoz, egy darabig a Mártirok utjai fióknál dolgozott, most a Széna téri kirendeltségen tevékenykedik. Balázs immáron a VI. általános osztályt végzi, mig Csongor a II. osztály tanulója, mindketten jól tanulnak, a bizonyitványuk 4 felett van, igaz hogy anyjuk sokat foglalkozik a gyerekekkel.

A fiuk közül egyedül Lacival vannak problémáink nem egzisztenciálisak,de mégis foglalkoztatnak bennünket

Laci 1955-ben kiszabadulva a börtönből látja, hogy sohasem fogják bevenni a hivatalos klérusba, látja hogy ha illegitim tevékenykedik elöbb-utóbb ujra börtönbe kerül,nyugtalanitja a rendőri felügyelet melytől nem tud szabadon mozogni még akkor sem mikor a felügyelet alá helyezését hivatalosan is megszüntetik,mert ugy érzi, hogy bizonyos mértékig figyelik őt. Ez okokból teljesen visszahuzódik minden spirituális tevékenységtől és teljesen vállalati munkájának él. Utóbb munkája mellett beleveti magát a Kléh István utca 5 /a sz. ház épitkezé-be, megszervezi az épittetőket, majd mint az épittetők közös képviselője viszi az 1965-ben megkezdődő épitkezést,mellyel rengeteg tennivaló jár. 1966 őszén felépül a ház s a többi épittetővel együtt boldogan költözik be a házba,hol szép lakása lesz,melyet izlésesen, modernül berendez. Van egy leányismerőse Fohl Márta épitészmérnük, kivalamikor az ifjuságí köréhez tartozott; pécsi lány,szülei Pécsett élnek, apja Dr.Fohl Károly sertéshizlalótelepi vezető,a család igen rendes jóravaló keresztény család. Nos Laci és Márta megállapodnak abban, hogy Márta Lacihoz költözik és vezeti a házartását, ettől kezdve most már kettesben élnek,hogy a ház lakóit meg ne botránkoztassák a házban házastársakként szerepelnek; hogy egymás között hogyan vannak,hogyan élnek, nem tudom,nem is keresem. Mindenesetre bánt bennünket ez a rendezetlen állapot, csak akkor nyugszunk meg kissé, mikor Laci 1970-ban Rómához fordul s az egyház főhatóságtól kéri világi állapotba való visszahelyezését és a nősülés engedélyezését. Utóbb, hogy Mártát biztositsa,polgárilag meg is esküszik vele,csupán formaságnak tekintik ezt,igazán házastársaknak majd csak az egyházi esküvő után érzik magukat. Most igy vagyunk; várjuk Róma döntését, illetőleg annak megengesét,hogy házasságot köthessenek egymással s boldogak leszünk,ha ezzel megszünik a rendezetlen állapot, melyben Laci évek óta él. Szeretjük Mártát,kedves, okos, intelligens lány,aki mindenképen beillik családunkba s örömmel fogadjuk el őt menyünknek,Laci kükönb asszonyt keresve sem találhatnak nála. Hogy mikor jön meg Róma döntése, teljességgel bizonytalan,egyenlőre nincs más hátra, mint türelemmel várni. Végül is Róma dönt és 1971 aug.21-én Laci és Márta megtarthatják az egyházi esküvőt.

432

Csaba és Láng Marika esküvője
1970.X.31.

437

Laci, Márta esküvője Száron
1971. aug. 21.

XXXII

N yolcvan éves vagyok

1971 junius 26

Mai napon ünneplem 80. születésnapomat. Nagy kor ez, kevesen érik meg s ha meg is érik,kevesen vannak abban a szellemi és fizikai kondicióban,melyben én. Öregember vagyok,de szellemem nem gyöpösödött be és fizikailag is teljesitőképes vagyok - hálát kell adnom Istennek,hogy ebbanazállapotban engedte megérnem 80. születésnapomat.

-

Az élet elmult, az élet már mögöttem áll s csak kevés van még vissza és ezen a napon elgondolkozva tekintek vissza életemre.

pici kis ingecske,édesanyám adja Tusinak,80 évvel ezelött ebben a kis ingecskében kereszteltek meg.

Fénykép: kis fiucska, ~~xxxxxxxxxxxx~~ ujjaival játszadozva élénk szemmel tekint rám - "Jenő nyolc hónapos korában."

Másik fénykép: csipke gallérosan matróz ruhában kissé maflán állok Böske hugom mellett - "Jenő négy éves korában."

Ujabb fénykép: okos tekintető vékony fiucska néz rám: - "Jenő hat éves korában."

Szüreti fénykép: a bagolai Horváth szőllőben vidám szüreti társaság, előttük kis diák fekszik a füben - én vagyok, tiz éves lehetek.

És ujabb meg ujabb fényképek: Jenő gimnázista,Jenő érettségizik, Jenő jogász, Jenő katona, Jenő hadifogságban, Jenő fiatal házas, Jenő törvényszéki biró, Jenő táblabiró, Jenő megint katona, Jenő sütőipari jogtanácsos, Jenő nyugdijas és a legutolsó a mostani: Jenő öregember nagy családja körében. Ahogy mulnak az évek,ugy szaporodnak a képek, a vázlatos gyerekarc lassankint kiérlelődik,elnyeri végső formáját megférfiasodik, aztán lassankint elveszitve fiatalos frisseségét megöregszik,megkopik ,igy kisér el a késői öregségbe. Nem szép arc; gyerekkoromban elkeserit, hogy előreugró felső ajkam miatt a pajtásaim csőrösnwk csufolnak, most meg ha tükörbe nézek egy csunya öregember arca néz vissza rám - ezt az arcot talán csak szellemem ereje nemesiti meg s jókedélyem, humorom emeli a brutálisan közönséges emberarcok fölé .

-

Kanizsán gyerekeskedem s itt a piaristáknál végzem a gimnáziumot is. Suta vidéki diákgyerek lesz belőlem,sutaságomat talán csak az enyhiti,hogy a liberális szellemü piarista atyák megengedik a tánciskolába járást és megtanulok táncolni.

/ tánctudományommal később a pécsi jogakadémián fölénybe kerülök a pécsi cigi rekmél végzett fiukkal szemben,kiknek tilos volt a tánc s kik idősebb korban mint jogászok kénytelenek a tánciskolában elsajátitani azt a tudományt,melynekem már régen a véremben van. / De egyébként gimnázista életem az iskola által megszabott szük korlátok között mozog; diák nem jelenhet meg a korzón, este hét óra után nem mutatkozhat az utcán, szinházba menéshez, egyáltalában minden iskolán kivüli rendezvényhez igazgatói, osztályfőnöki engedély szükséges és a-többi, ésatöbbi.. Mennyivel felnőttebbek, talpra esettebbek hozzánk vidéki gyerekekhez képest azok a fiuk kik Pesten diákoskodnak s a nagyváros zajlásában ellenőrizhetetlenül szabadon élhetik életüket, szinházba mehetnek, hangversenyekre járogathatnak stb. Fiatalon Budapestre látogatva valami vidékies elfogultságot, ügyefogyottságot érzek s kissé elveszettnek érzem magamat a nagyvárosban.

-

1909-ben érettségizem és érettségi után pécsett végzem a jogakadémiát.; már gimnázista koromban magától értetőnek tartom hogy jogász leszek és folytatom apám birói pályáját. Ezekben az években pécs csendes vidéki város,polgári város; Budapestről nem is beszélve amilyen ~~fexxxxxx~~ mozgalmas forrongó szellemiségü város mondjuk Nagyváradt,ép olyan csendes,elaludt város Pécs. Itt nincs irodalom,müvészet,nincsenek irók, müvészek kik forrásba hoznák a város életét, itt nincsenek szellemi harcok különböző irányzatok között,melyek életet teremtenének a városban. Igen jellemzőnek tartom,hogy bár ebben az időben zajlik le a magyar irodalmat ujjáteremtő nagy irodalmi forradalom,én erről , Adyról, a Nyugatról , a Huszadik Századról - bár olvasó gyerek vagyok - alig tudok valamit, Adyval csak később a hadifogságban ismerkedem meg, Valamikor nagy zenei város volt Pécs, 1910 körül azonban már a város zenei élete is elhanyatlott, nagyritkán egy-egy hangverseny, ez maradt meg a nagy multból. / A zene utáni vágyódásom visz be a Pécsi Dalárdába,mely már csak árnyéka az egykori nagy dalárdának. / Szinháza van a városnak, itt a pesti szinházak kommersz darabjait játszák és igen ritkán egy-egy operát és igy a szinháznak sincs nagyobb kulturális jelentősége . Ebben a városban élem én a jogakadémiai ifjuság korzózó,bálozó,zsurozó,kávéházazó,minden szellemiség nélküli életét; talán csak annyival vagyok különb társaimnál, hogy én már gimnázista koromban is szerettem olvasni,most is sokat olvasok. Jogászok vagyunk,persze politizálunk, erős katholikus szinezettel - persze a jogakadémia püspöki jogakadémia, s a tanárait is a püspök nevezi kinacionalisták, sőt soviniszták vagyunk, gyülöljük Tiszát, Bécset ,a Függetlenségi párt a mi pártunk. Tisztára felszines indulatok hajtanak bennünket mert nem gondolkozunk s az ország valóságos helyzetéről tudomásunk sincs, olvasottság, tudás hiányában nem is igen lehet. Nem tudunk semmit az országban uralkodó ~~mxgxk~~ feudális nagybirtok jelentőségéről,kihatásairól; nem ismerjük az egyre erősödő munkásmozgalmak inditó okait,célkitüzéseit, a választójogért vivott harc jelentőségét; , ismeretlen elöttünk a parasztság helyzete, a kivándorlás problémája és ismeretlen a megoldatlan nemzetiségi kérdés veszedelme./ 1913-ban szigorlatozni Kolozsváron járok, csak ekkor döbbenek rá

milyen ~~xxx~~ román tömegek élnek Erdélyben s gyerekesen naiv módon ezeket akarjuk mi iskolákkal,egyebekkel beolvasztani,magyarokká tenni,nem a románok magyarosodnak,hanem a román tömegben élő magyar falvak románosodnak el s a románokon kivül mennyi más nemzetiség él az országban,melyekről soviniszta szemmel nézve az országot nem akarunk tudomást venni... / Éljük gondolkozás nélküli életünket anélkül hogy tudomást vennénk róla hogy egy elavult társadalmi szerkezetü sulyos ellentétektől fütött országban élünk mely nehezebb megpróbáltatásokat alig bir el; szellemileg infantilis ifjak vagyunk,kik azt hisszük, hogy rendben van minden s ami van az örökké igy lesz. Közöttünk csak egy érett- sőt tulérett - szellemiségü fiu van Magyar Lajos ki már husz éves korában a Pécsi Hirlapban irja radikálisfcikkeit; valahogy nem találunk hozzá közelebbi nexust, ő meg elnéz fejünk felett s nem igen érintkezik velünk - nem csodálom ,mit is kezdhetne velünk üres fejü, korzózó , ~~xxxxxx~~ kurizáló zsurfiukkal. /Budapestre kerülve 24 éves korában a magas szinvonalu Világnak lesz a vezércikk irója, sulyosan kompromittálja magát a forradalmakban,hosszu börtönbüntetésre itélik,kicserélik, Moszkvába kerül,hol az 1930-as években Sztalin tisztogatásainak lesz az áldozata./

szelle
mü

1913-ban befejezem Pécsett jogi tanulmányaimat, Kolozsváron szigorlatozom és ugyanez évben - huszonkétéves koromban - kinevezenek a pécsi járásbirósághoz joggyakornoknak. A háboru alatt - távollétemben - fokozatosan előléptetnek, ugy hogy mire 1921-ben ~~xxxxxxxxxx~~ hazakerülök , a pécsi törvényszéken titkári állás vár.

-

1914,háboru. Besoroznak,huszonhárom éves koromban elmégyek katonának. Nem lázadozom, sőt; ugy érzem ha barátaim mind mennek,nekem is mennem kell, ha itthon maradok a háboru után nem merek barátaim szemébe nézni, ők kinn voltak,harcoltak, én meg itthon lapultam.. Katona vagyok, háboruban vagyok, csinálom azt amit a többiek,keresztülmegyek mindenféle nyomoruságon,szenvedem a háboru megpróbáltatásait s büszke vagyok rá hogy 69-es vagyok,,ezredemet a második családomnak érzem. Nem csinálok gondot abból magamnak mért folyik a háboru,mért kell annyi embernek elpusztulni, szeretném megérni a békét, de azon sem sokat tünödöm,mikor és hogyan lesz béke; itt van a háboru, ~~xxxxxxxxxxx~~ csinálni kell és én csinálom a katona dolgomat, de iparkodom józan ésszel cselekedni,főleg pedig emberségemet minden körülmények között megőrizni - hála Isten lelkiismeretemet megrendítő próbatétel elé sosem kerülök.

A katonáskodásból mindenesetre két hasznom van: városi fiu vagyok,falusi emberekkel dolgom sosem volt és most egy parasztezredben szolgálok,parasztok között,parasztokkal együtt élem katonaéletemet,megismerem gondolkozásukat, eszük járását,beszédmodorukat - ennek később biró koromban veszem hasznát.

A másik meg az,hogy közös ezredben szolgálok,melynek a szolgálati nyelve német,rámkényszeritik a német nyelvet; a háboru alatt az ezred Pilsenbe kerül,hol német ~~xxxxxxxxxx~~ lányokkal barátkozva németül kell "társalognom", igy többékevésbé megtanulok németül.

-

1916-ban - huszonötéves koromban - orosz hadifogságba kerül. Igen nehéz, nyomoruséggal teli esztendők következnek. Vékony, de igen szivós természetü fiu vagyok s ha gyakran nem is könnyen, de mégis elviselem a hadifogság nyomoruságát, nehéz fizikai megpróbáltatásait. Rám lelkileg nehezedik a hadifogság sulya. Elszakadtam hazámtól, családomtól, szüleimtől, kikkel minden összeköttetésem megszünik; éveken át messze idegenben sinylődöm, a hazatérésre semmi reményem, életem, fiatalságom haszontalanul, üresen céltalanul folyik, a jövőm teljesen bizonytalanul. Egyre gyakrabban térnek vissza a "fekete napok" - igy névezem őket - mikor összeroppanva, fásultan ülök s bámulok magam elé valami sötét kétségbeesésbe merülve, nem csinálok semmit, nincsen kedvem semmihez; vannak időszakok mikor attól tartok hogy meg fogok őrülni, erőszakkal kell magamat ebből a kétségbeesett állapotból kirángatni.

Körülöttünk zajlik az orosz forradalom, ellenforradalom vihara. Vannak hadifoglyok s nem is kevesen kik belevetik magukat a foradalomba, belépnek a vörös gárdába, harcolnak a fehérek ellen; a hadifoglyok nagy többsége azonban - közöttük én is - távoltartjuk magunkat mindentől, egyetlen cálunk keresztülvészelni a dolgokat, megőrizni magunkat, hogy épen hazakerülhessünk. Kolcsak gyilkos fehér uralma alá kerülve várjuk a vörösöket, abban reménykedve, hogy azok majd hazaküldenek; a magyar tanácsköztársaság idején szenvedélyesen ~~xxxxxx~~ a magyar vörös hadseregért, mely veri a cseheket ; de ezekben sem eszmei meggondolások vezetnek bennünket, hanem csupán a hazamenés vágya illetőleg hazánk sorsáért való aggodalom. Kétségtelen hatással van ránk Leninnek a békéért vivott következetes harca - hisz ez a mi sorsunkra is kihatással van - Oroszországban bevezetett szocialista intézkedései / földdekretum !/ aztán az elszántság, mellyel a fehér generálisok és az intervenciósok elleni harcot szervezi és folytatja, de sem én, sem társaim nem vagyunk ugy felkészülve hogy fel tudjuk mérni, át tudjuk érteni, hogy mi történik Oroszországban, valami teljesen uj születik Oroszországban, ami körülöttünk zajlik abban csupán polgárháborut, kegyetlenül véres testvérharcot látunk és nem sokkal többet.

Nehezek voltak a hadifogság éveim, de azért ezeknek is meg volt a maguk haszna. Magyar könyvünk nincs, a táborokba csak német és francia könyveket engednek be az oroszok, időm bőven van, megtanulok franciául, éveken át csak német és francia könyveket olvasok. Tökéletesen egyik nyelvet sem beszélem, a németet hibásan és gyengén, a franciát meg annyira sem de ugy olvasok mindkét nyelvben mintha magyarul olvasnék; a hadifogság vége felé még angolul is elkezdek tanulni, de ebben csak annyira viszem, hogy szótárral meg tudok érteni angol szövegeket. Amit ezekből a nyelvekből tudok - s valami kevés oroszt is - azt a hadifogságban szereztem.

Sok világot látok a hadifogságban. Beutazom az óriási orosz birodalmat, Szibériát háromszor végigutazom, járok Mandsuriában is, közvetlen tapasztalatból megismerem az óriási birodalomban lakó sokféle embert , a kirgizeket, kinaiakat, koreaikat, japánokat, az orosz tájakat, a végtelen pusztaságokat, roppant erdőségeket, a nagy orosz folyókat; és Vladivosztokból elindulva hazafelé végigutazom , a Japán tengert, Kinai tengert, járok Hátsóindiában, Saigonban, látom a nagy kikötő városokat, végigutazom az Indiai óceánt, a Szuezi csatornát, Földközi ten-

gert, az Adriát - mondom világot látok s ez olyan tudást jelent számomra, milyennel kevés ember dicsekedhetik. Ezt is a hadifogságnak köszönhetem.

-

Harminc éves vagyok,mikor négy és fél évi hadifogság után 1921-ben hazakerülök. Pécs szerb megszállás alatt van, a városban szerb ketonák,hivatalnokok, a Balkán elöntötte ezt a szép várost. És nagyon sok az idegen; a Tanácsköztársaság bukása után tömérdek ember,kommunisták, szocialisták,radikálisok menekültek Pécsre és most itt nyüzsögnek, hangoskodnak, politizálnak. Gyülöljük a szerbeket, de ugyanigy gyülöljük az idegen hangoskodókat, nem azért mert forradalmárok,hanem azért mert együttmüködve a szerbekkel mindent elkövetnek,hogy még jobban megcsonkitsák Magyarországot és Pécset,Baranyát Jugoszláviához csatolják.; inkább legyen szerb ez a terület, minthogysem visszakerüljön Horthy Magyarországához. S mikor 1921 augusztusában elérkezik az idő, gunyosan nevetve nézzük a patkányhad menekülését és nagy lelkesedéssel fogadjuk a városba bevonuló nemzeti hadsereget. Ezt a bevonulást nem árnyékolják be Prónay, Héjjas és a többi különitményes gaztettei,1919, 1920-ban mikor garázdálkodnak, nem vagyok itthon, külföldön vagyok , nem élem át őket s nem is tudnak rám különösebben hatni.

-

Magyarországhoz visszakerülve jóhiszemüen tekintünk a jövőbe.Örülünk,hogy magyarok vagyunk, magyarok lehetünk, Horthyt Magyarország megmentőjének tartjuk, ugy érezzük lassankint rendbe jön az ország, ami baj van azok csupán az ország megcsonkitásából ~~xxxxxxxx~~ származik s reménykedünk abban, hogy egykoron ez a sérelem is orvoslást nyer, A vezető magyar politikusokról nincs valami nagy véleményem,jelentéktelen,szürke emberek ezek, Horthy mellett egyedül Bethlen Istvánt tartjuk nagyra, ebben az eszes erdélyi politikusban a magyar Cavourt látjuk,ki ujjá épiti az országot és okosságával,az erdélyiek politikai ösztönösségével,diplomatikus ügyességével valami módon, valaminő formában megteremti az ország egységét; annál nagyobb lesz a csalódásunk,nikor később kénytelenek vagyunk rájönni,hogy Bethlen nem az a nagy országépitő, nem a magyar Cavour minek hittük, hanem csupán egy csavaros eszü erőszakos kényur,kinek egyetlen célja a hatalom biztositása, a háboru elötti állapotok restaurálása,melyből - mereven elzárkózva minden reformkisérlet elöl - egy jottát nem enged; görcsös mozdulatlanságba mereviteni mindent,ez a törekvése.

Magánéletem boldog. Megházasodon, Tusiban szerető jó asszonyt kapok, egymásután jönnek a fiuk s szépen növekednek. boldogan élünk a Hunyadi János utcai házban; bár pénzünk nem sok van, de anyagi gondjaink nincsenek. Megmagyarositom ~~xxxxxxxx~~ a nevemet,bár őseim kétségtelenül németek voltak, de szüleim teljesen magyarok, én meg már egészen elszakadtam a németségtől,érzésben,lélekben,gondolkozásban teljesen magyarnak érzem magamat, a német név levetésével

megszakitom azt az amugy is formális kapcsolatot,mely a németséghez füzött.

Harminckét éves vagyok amikor 1923-ban kineveznek a pécsi törvényszékhez birónak. Mikor hazajövök a hadifogságból hiányzik az utolsó szigorlatom,nem is beszélve a birói és ügyvédi vizsgáról. Tanulni kezdek és kétségbeesve veszem észre,hogy nem tudok tanulni, az idegenben eltöltött hat és fél év után képtelen vagyok a komoly és rendszeres tanulásra. Ebben a válságos helyzetben apám tartja bennem a lelket. A nyugodt,kiegyensulyozott lelkiségü ,optimista beállitottságu ember vigasztal,biztogat, támogat,hogy el ne hagyjam magamat és dolgozzak, elsősorban neki köszönhetem,hogy le tudom rakni a vizsgákat és biró lesz belőlem; apám ez a higgadt ,okos, bölcs biró lesz egész birói pályafutásom alatt a birói ideálom. Biró vagyok s polgári pereket tárgyalok ; sokat tanulok, sokat dolgozom, szeretem a pályámat, mely számomra nemcsupán kenyérkereset forrás, hanem valósággal hivatás,melynek egész lélekkel élek. Sboldog és büszke vagyok, mikor jó munkám eredményekép 1939-ben - 48 éves koromban - kineveznek a pécsi itélőtáblához táblabirónak.

Biró vagyok és nem politizálok. De nyitott szemmel nézem a magyar életet, sokat gondolkodom és sokat olvasok. / Az olvasás örömét alighanem édesanyámtó öröklöm, nagy volt a család, sokat fáradozott,sokat dolgozott, de mindig szerette a könyvet és mindig olvasott.

S figyelve a magyar életet lassan,lassan valami nagy kiábrándulás fog el, a kép mi kialakul bennem szomoru, sőt elriasztó. / Osztozik véleményemben jóbarátom ~~K~~ a világot látott, nagyon intelligens Lutz Miklós táblabiró is, kivel magunk között sokszor meghányjuk-vetjük a magyar dolgokat./

Az országban a nagybirtokos arisztokrácia uralkodik,mely szoros szövetségben a nagy bankokkal könyörtelen medrevséggel zárkózik el minden reformtól,haladástól. A mindenkori kormány ez uralkodó osztályok szolgálatában állva az özönviz elötti amugy is szük körü nyilt választási rendszer - különösen a teljesen abszurd ajánlási eljárás - segitségével nyilt erőszakkal hozza össze a parlamenti többséget,mellyel szemben alig néhány ,véletlenül becsuszott ellenzéki áll; s ez a többség szolgai módon hajtja meg fejét az őt létrehozó kormányzat elött. S az uralkodó osztályokkal szemben ott áll a jogokat nélkülöző munkásság és ott áll a nagybirtok által elnyomott nincsetlen parasztság; s hiába követelik a választói jog kibővitését és a titkos választójog bevezetését,~~ez~~ hiába követelnek egy egy ~~xxxx~~ észszerü földbirtokreformot és hiába követelnek egy uj,tevékeny, ujabb munkaalkalmakat teremtő gazdasági politika bevezetését,mellyel csökkenteni lehetne a mind fojtogatóbbá válo munkanélküliséget, nem történik semmi, a felelős tényezők konokul elzárkóznak minden reformgondolat elől. Utóbb a munkásság és a parasztság mellé áll az intelligencia haladó gondolkotásu része is, együtt küzdenek,de ez sem segit a dolgon, marad minden a régiben. - A közhivatalokban az ostobaság,tehetetlenség, a lelketlen aktagyártás,a formális ügyintézés,az emberekkel szemben a rideg,sőt durva bánásmód uralkodik,hozzá a régebben ismeretlen korrupció is bevonul; a kormányban ülőknek nincs egy gondolata, egy eszméje,mely az országban életet, mozgást tudna előhivni, ujat tudna teremteni,megkövesedett agyu, gondolat nélküli emberek viszik kezükben az ország sorsát.. A társadalomban pedig urrá lesz a cimkórság,az urhatnámság, a gőg

az alsóbb osztálybeliek lenézése sőt megvetése, az üres és ostoba parádézás s az általános szegénység közepette az esztelen költekezés . Mindenesetre egy gyenge, belső tartás nélküli ország képe rajzolódik le szemeim elött,mely alig bir el valamely nagyobb megpróbáltatást,mondjuk egy háborut,mely pedig Hitler hatalomra jutása óta állandóan fenyegeti a világot. Bizonyos,hogy általános örömmel fogadjuk az elveszitett területek egy részének visszakerülését,az általános örömban nem gondol arra senki,hogy ezért valamikor fizetni kell, hogy a nyugati hatalmak ~~xxxx~~ sosem fogják elismerni ezt a Hitleri területrendezést.

S a helyzet állandóan rosszabbodik. A félbolond Szálasi megkezdi a németek talpát nyaló, zsidót gyülölő, diktaturára törekvő agitációját, mely az uninteligens kispolgárok s a fiatalság körében egyre nagyobb sikerrel jár. Megkezdődik a zsidóknak jogaiktól való megfosztása; bevallom,hogy az első intézkedéseket helyesnek tartottam, szükségesnek éreztem én is ,hogy a gazdasági életben kifejlődött nagy zsidó fölény bizonyos korlátok közé szoritassék - ostoba voltam,nem gondoltam arra,hogy az első intézkedést továbbiak követik,végül is megfosztva a zsidókat minden emberi joguktól az auschwitzi haláltáborba viszik őket; nem tehettem semmit,mert ha megszólalok mint zsidóbérencet engem is elvisznek,de imádkozhattam volna a szerencsétlenekért. Undorodva nézem a magyar társadalom gyülölködő örvendezését s a kapzsiságot ahogy az elkobzott zsidó vagyonokra rávetik magukat s az ellopott,elrablott zsidó értékeket megszerezni iparkodnak.

Németország elnyeli Ausztriát, elnyeli Csehországot s tele vagyok aggodalommal, nem következünk-e egyszer majd mi ? Kevés tisztán látó ember látja a német veszedelmet, a magyar társadalom fenntartás nélkül ünnepli Hitler sikereit. Nagyon sokan vannak,kiknek ősei valamikor ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ németek voltak, aztán elmagyarosodtak, szép magyar nevet vettek fel s most már magyaroknak, lelkes magyaroknak érzik magukat. De a német tenger viharzása valami ősi ősztönt nyit fel benniük - magyaroknak hiszik,érzik,vallják magukat,de mégis feltétlen bámulói, hódolói Hitlernek, a németeknek, maguk sem veszik észre,de ha tudnák letagadnák,hogy már nem magyar módon gondolkoznak,hanem eszük járása német kerékre forog.

Horthy ? Tehetetlen öregember, ki maga sem tudja mit csináljon,öregségére kiveszett belőle minden férfiasság; később Teleki Pál ez a kissé professzoros, de józan elméjü politikus próbálja megállitani a végzetet,de hiába, végül is az öngyilkosságba menekül a gyalázat elől

-

Amint előreláthaté volt a nyugati hatalmak szembefordultak Hitler megismétlődő agressziójának s mikor 1939-ben megtámadja Lengyelországot,kitör a háboru. Mi egy darabig kimaradunk a háboruból,de a német származásu Werth, László stb tábornokok fellelkesedve a német győzelmeken mindenáron háboruskodni akarnak; s a gyenge Bárdossy László miniszterelnök felhasználva a mondvacsinált kassai incidenst minden alkotmányos szabály mellőzésével bejelenti a parlamentben,hogy Magyarország hadi állapotban van a Szovjetunióval,mire persze mindenki hadat üzen nekünk. Nem vagyok hive a halálbüntetésnek,de teljes mértékben jogosnak tartom,hogy ezt az embert,ki a legnagyobb pusztulásba vitte az országot,utóbb felelősségre vonják és felakasszák. A magyar tár

sadalom, a sajtó lelkesen ünnepli Hitler nagy győzelmeit Lengyelországban, Franciaprországban, Norvégiában, Jugoszláviában s a háborut már megnyertnek tartja,különösen az első nagy oroszországi ~~nagy~~ sikerek után; de most hogy magyar csapatok is indulnak az orosz harctérre bizony lelkesedés nélkül fanyalogva vonulnak el a háboruba. Egy darabig még tartanak a német győzelmek, de aztán megkezdődik a szovjet ellentámadás s kezdik visszaszoritani a németeket; bekövetkezik a sztalingrádi katasztrófa, aztán a 2. magyar hadsereg pusztulása s bár a sajtó mindent jóra magyaráz, s a magyar társadalom egy része még mindig hisz,valamiféle háboru sorsát megfordító csodafegyverekben reménykedik, az ország nagy része valami dermedt ijedtséggel fogadja a roszszabbnál rosszabb hireket,mindenki érzi hogy nagy baj van; én a magam részéről megállapitom hogy a háboru elveszett és rettegve gondolok az elveszitett háboru következményeire. Mikor pedig kisérletet tesznek a háboruból való kilépésre 1942-ben a németek megszállják az országot s Horthy vénasszony módjára tehetetlenül deferál a németeknek, marad továbbra is kormányzó. Mikor aztán a háboru eléri Magyarországot és látni kénytelen ~~xxkxkxxxxxx~~ ~~xxxxitkéxxtxx~~ az ország pusztulását, a háboru elvesztését 1944 októberében megpróbálkozik a háboruból való kiugrással, de olyan ostobán és ügyefogyottan csinálja a dolgot,hogy a németek egy-kettőre végeznek vele, lefogják, kényszeritik hogy a hatalmat adja át Szálasinak, ennek a félbolond német cselédnek, ki aztán proklamálja a háboru továbbfolytatását, a totális háborut. Undoromban,dühömben köpni szeretnék.

-

A háboru alatt többször behivnak valamely hátsó alakulathoz katonának - egyizben Kassán hat hónapig katonáskodom - felveszem a főhadnagyi egyenruhát,felkötöm a tiszti kardot és megyek, de már nem vagyok az a gondtalan fiu,mint az első világháboruban, a családomért, a háboruért, az országért sokszor szoritja össze az aggodalom a szivemet. 1944-ben mikor a csirkefogó Szálasi totális mozgósitást rendel el,megint behivnak, pár hetet Pécsett töltök, aztán a háboru eléri a várost és alakulatom elvonul; tudom hogy a háboru rég elveszett,de elveszitett háboruban is történhetnek visszacsapások s ha Pécs csak 24 órára a nyilasok és a németek kezébe kerül,tulságosan is ismernek a városban ,mint katonaszökevényt azonnal lefognak,felakasztanak ,nem maradhatok itthon, tehát 1944 novemberében veszem a hátzsákomat és 53 éves koromban indulok alakulatommal neki a világnak.

Nyolcm hónapig vagyok távol és ez a nyolc hónap életemnek leggyötrelmesebb időszaka. Kalandozom a zalai falvakban, megállapodom Nagykanizsán, következnek Kotor ,Csáktornya,az osztrák hegyek, végül sok kalandozás után kikötök a fischaui hadifogoly táborban. Volt családom, otthonom,hivatalom és minden elveszett ; Tusi három éves Csaba fiammal az orosz megszállás alatt álló Pécsett maradt ,azt sem tudom mi van velük,Miklós fiam tüzér, Béla páncélos, Laci hadapródiskolás, azt sem tudom merre vannak,élnek-e halnak-e; s kinoz a gondolat mi lesz velem, hazakerülök-e mégegyszer az életben. Ezekben a hónapokban jóformán az imádság tartja bennem a lelket, imádkozom Tusiért, a fiukért a szerencsés hazatérésért - ha nem hinnék az imádság erejében ezalatt a nyolc hónap alatt teljesen összeroppannék.

-

Isten meghallgatja imádságomat,1945 nyarán hazakerülök, utánam lassankint megjönnek a fiuk is és ~~x~~ tömérdek megpróbáltatás után szerencsésen együtt van a család. Igazoló bizottság elé kell állnom, simán igazolnak és ujból elkezdhetek a táblán dolgozni.

Hazakerülve teljesen uj világba kerülök. Eltünt a nyilas söpredék, eltüntek a földbirtokosok, bankárok,gyárosok,német cselédek; a háborucsinálók, németekkel együtt müködők, zsidó hóhérok, háborus bünösök a népbiróság elött felelnek tetteikért. A föld a parasztság kezébe kerül, megkezdődnek az államositások, minden forr,átalakul, egy uj demokratikus Magyarországnak teszik le alapjait.

Kétségkivül idegenszerü ez a világ, a vezető helyeken mindenütt uj emberek állnak, uj eszmék jelentkeznek,de ellentétben biró-társaimmal kik sehogysem vagy csak nehezen találják fel magukat az uj demokratikus rendben, én hanarosan bele tudok illeszkedni az uj rendbe. Olvasmányaim alapján ismerem a szocializmus elméletét, a marxista gondolatot, meg tudom érteni mindazt mi körülöttem történik és helyesnek tartom az eddigi feudális rend s a kizsákmányoló kapitalizmus felszámolását s ~~xxx~~ az uj demokratikus társadalmi és gazdasági rend kialakitását.

Hanem aztán ugy 1948 táján a magyar politikában ~~xxx~~ olyan változás következik be,mely ugyancsak kiábrándit a demokráciából.

A kommunisták szétrugják a demokratikus polgári pártokat, ~~xx~~ a moszkovita Rákosi Mátyás kezébe veszi a hatalmat és az országot teljesen alárendelve a Szovjetnak megteremti az osztályharcos proletárdiktatura rémuralmát.

Többé senkinek sem biztos az élete,szabadsága,mindenfelé spiclik,besugók nyüzsögnek,mindenki gyanus aki él, az Avó korlátlan hatalommal rendelkezik s tömegesen tartóztatják le, viszik el, tüntetik el az embereket, zsufolásig megtelnek a börtönök, internáló táborok. Az ember sosem tudhatja mikor és miért viszik el, este mikor lefekszem sosem tudom,hogy reggel ott ébredek-e fel,ahol este lefeküdtem; elvisznek,addig ütnek,vernek mig , amit tőlem akarnak, be nem"vallom " s rám vágnak 8-10 évet azt sem tudom miért. Egymást követik a szinpadiasan megrendezett kirakat perek, a konstrukciós perek s a szolgalelkü biróság engedelmesen szabja ki a sulyos börtönöket,halálos ítéleteket; folyik a kulák ellenes hajsza, megkezdődnek a deportálások,kicsiny hijjan majdnem kitelepitenek bennünket is lakásunkból. S a nagy nyomás nemcsupán a régi emberekre, a "reakciósokra" nehezedik, de ugyanigy a kommunistákra is,Rákosi mindazokat kiktől okkkal vagy ok nélkül félti hatalmát vagy kiknek önálló véleményük mer lenni a biróság elé állitja,egész sereg kommunistát itélnek halálra / Rajk, Pálfy stb / még többet sulyos börtönbüntetésre.

Ezekben az években élem át birói pályafutásom legszörnyübb idejét. A felsőbiróságnál - az uj rendben igy nevezik el a táblát - tanácsvezető leszek, tanácsom polgári ~~xx~~ reket tárgyal. Körülbelül 1949-ben aztán a kommunista Kocsis táblai elnök tanácsomat hirtelen büntető tanáccsá alakitja át (azzal a sötét hátsógondolattal, hogy bennünket is kompromittáljon.) Hála Isten nem nagyszabásu politikai pereket tárgyalunk, ezt a hóhérmunkát a Gelhardt tanács végzi,de most minden ügy politikai ügy, s ~~xxx~~ "a biróság a proletárdiktatura éles kardja"

valamikor biró voltam,ugy érzem mintha mindig a pékeknél lettem volna.1908-ig ép tizenöt évet töltök a pékek között.

-

...a az 1956.os forradalmat ellenforradalomnak mondják, pedig forradalom volt az a javából,forradalom Rákosi gyilkos rendszere ellen s a kirobbant népharag pár nap alatt elsöpör mindent,amit Rákosi tizenegy év alatt épitett. Az ország örömmámorban uszik,visszanyertük szabadságunkat, függetlenségünket,az oroszok majd szépen hazamennek és Magyarország szabadon fogja élni életét. Szó sem róla örülök Rákosiék szégyenletes bukásának,de egyébként szkeptikusan figyelem a nagy lelkesedést,a diadalmas frázisokat; az oroszok benn vannak az országban,Rákosi hatalma az orosz fegyvereken alapult és az oroszok nem fogják türni,hogy az általuk megszállt országot kiragadják kezükből és esetleg a nyugati hatalmak érdekkörébe vonják. Mint ahogy nem is türik,a szovjet hadsereg közbelép,leveri a forradalmat és más emberekkel ugyan,de helyreállitja a bukott rendet.

Nehéz idők következnek,a zürzavar jó ideig folytatódik,aztán következnek a felelősségrevonások,megtorlások,de aztán lassan,lassan rendeződnek a dolgok,helyreáll a nyugalom.Szerencse,hogy az ország élére olyan emberek kerülnek,kik maguk is éveket töltöttek Rákosi börtöneiben s kik megtanulták,hogyan nem szabad egy népet kormányozni ; megszüntetik az Avót és v le az önkényuralmat,több Rákosi exponens a börtönbe kerül,rehabilitálják a Rákosiék által ártatlanul elitélteket,visszaadják a nyugdijakat,beszüntetik a kulák hajszát,a birósánál,rendőrségnál vissz állitják a törvényességet,lebontják a népet terhelő felesleges nyügöket, teljesen átszervezik a gazdasági életet,ujra a bizalomra épitenek, az egész élet szabadabbá, nyugodtabbá válik. Rákosiék alatt az a mottó járta: aki nincs velünk ellenünk van, most meg az lép a helyébe: aki nincs ellenünk velünk van - nagy különbség.

Az 1956 óta lefolyt 15 év alatt egy uj rend alakult ki, melyben alapjában véve a törvényesség uralkodik.; nem bánt senki, nem kell félni senkitől s bár vannak dolgok, melyek nem tetszenek,de mégis ebben a rendben lehet élni. Az uj rend a józan gondolkozásu polgárság rendje,a polgárság fogalmába besorolom a munkássá_ot is,melynek többé semmi köze sincs a régi elnyomott,kiszipolyozott proli tömeghez, munkanélkülliség nincs,mindenki tisztességesen megkeresheti a kenyerét,az ipari forradalom a munkásoktól is tudást követel,melyhez sokat kell tanulniok,egész gondolkozásuk,életmódjuk polgárivá alakult át; de idesorolom a parasztságot is, melynek ugyancsak nincs köze a régi tudatlan,urak által nyuzott parasztsághoz,átalakult az egész paraszti élet,a parasztok ma már tulajdonképen nem egyebek,mint falun élő,mezőgazdasággal foglalkozó polgáremberek. A mai rend minden vonatkozásában sokkal emberségesebb,mint volt a korábbi rend - ismétlem ebben a rendben lehet élni.

Tulajdonképen két dolog van,mi ma aggaszt engem. Egyik a népszaporodás megszünése,régen a nagy gye-

s a régi embereket, a kulákokat, ipari kulákokat a legcsekélyebb mulasztásokért, cselekvésekért a bíróság elé állitják s rögtön előirják,hogy teljesen jelentéktelen dolgokért két-három évi börtönt kell rájuk kiszabni, tárgyalás után azonnal jelenteni kell ~~xxsötétlelkü~~ Kocsisnak a határozatokat s ha az előirtnál kisebb a büntetés a sötétlelkü ember ugy lehord,hogy alig állok a lábamon. Állandóan lelkiismereti konfliktusokkal gyötrődöm; a legbecsületesebb eljárás az lenne,hogy abbahagyom a "birás-kodást" ott hagyom a bíróságot,de gyáva vagyok, mi lesz velem, a családommal s gyötrődve, undorodva kinlódom tovább. Boldog vagyok mikor 1950 végén megszüntetik a felsőbíróságot és hat-van éves koromban 1951 január 1-évl nyugdijba helyeznek s nem kell tovább folytatnom a gyalázatos munkát.

-

Egy év nyugodtan telik el,aztán 1952-ben tömegesen szakad ránk a baj, 1952 februárjában indokolás nélkül sok más ezer emberrel együtt elvonják a nyugdijamat, Rákosi ez-zel akarja agyonütni a régi embereket. Egész sereg,munkaképte-len öregember,öregasszony kerül az éhhalál küszöbére,például 80 éves édesanyám is elveszitl özvegyi nyugdiját, nékem sincs nyugdijam, segiteni nem tudom,a vele lakó és dolgozó Böske hu-gom tartja el szegényt. A nyugdij elvonás után következnek a többi bajok, államositják a házunkat, majd államositják összes butorunkat,győzzük a sok bajban kapkodni fejünket; ezekben a nehéz időkben ,melyek sulya alatt majd összeroppanok az erős lelkü Tusi tartja bennünk a lelket s nem engedi hogy teljesen elveszitsük a fejünket. Utóbb nagy harcok utján sikerül az államositás megszüntetésével a házat és a butorokat visszave-rekedni, de a nyugdij elvonás változatlanulmegmarad. Tusi varrni kezd, vásárokon árul, én meg munka után szaladgálok de semmi sem sikerül,mikor meghallják hogy biró voltam - Horthy biró - már nem állnak velem szóba. Végül is a vasutállomáson kapok munkát, hatvanegy éves koromban vaggonkirakó leszek, nehéz munka ez, szerencsére nem sokáig tart,kikerülök Het-vehelyre az Erdőkémia vállalat ottani kőbányájába és mész-gető üzemébe és aféle mindenes leszek,a szétszórt munkahelye-ken naponta legalább 10-15 kilométert gyalogolok meg. Az üzem vezetője Lőcsey László igen ügyes, energikus,de kibirhatat-lan természetü ember,aki agyongyötör, sokszor vagyok ugy hogy nem birom tovább, ott hagyom az üzemet , de akkor elvész a keresetem s hol találok ujabb munkát, lenyelek tehát mindent és dolgozom tovább. 1953 elején aztán a Pécsi Sütőipari Vál-lalatnál kapok egy kis állást,keveset fizetnek,de örülök en-nek is,legalább - megszabadulva Hetvehelytől - otthon lehe-tek Pécsett. A Sütőipari Vállalatnál aztán felfedezik,hogy értek "valamit" a joghoz, megbiznak a jogi ügyek intézésével, aztán lassankint vállalati jogtanácsos leszek,majd mikor a tanács a vállalat minden ellenkezése dacára nyugdijba küld, 500 forintos alapon továbbra a vállalatnál tartanak, jogi dolgokkal foglalkozom tovább is. Megszokok a Sütőipari Vál-lalatnál és lassankint teljesen otthon leszek itt; megtanu-lom a sütési technikát, tudok mindent, ismerem a vállalat s az üzemek minden dolgát, baráti viszonyba kerülök a válla-lati dolgozókkal,nemcsupán a központiakkal,de a pékekkel is, szeretnek,megbecsülnek a vállalatnál,melyet második család-domnak érzek. Néha szinte különösnek tünik fel előttem,hogy

rekhalandóság és a kivándorlás pusztitotta a magyarságot, most pedig a legalizált gyerekelhajtás.A szaporodó népek között a magyarság nem szaporodik és lassankint egészen elöregszik - mi lesz a magyarság fájával, ha nem hajt uj rügyeket, uj leveleket ?

A másik a Szovjetunióhoz való szoros katonai hozzákapcsolódásunk.Az óriási birodalom itt van a határainkon, feltétlen baráti viszonyt kell fenntartanunk vele,de mi nem elégedtünk meg ezzel,katonai szövetséget kötöttünk vele, hadseregünket egy orosz tábornok legfőbb parancsnoksága alá helyeztük - ez azt jelenti, hogy ha a Szovjetnak bárhol bárkivel konfliktusa támad,indulnunk kell akkor is,ha teljesen érdektelenek vagyunk és semmi közünk sincs a dolghoz. Ismét véreznünk,pusztulnunk kell,azt sem tudjuk miért s még ha győz is a Szovjetunió ez a háboru a mi teljes pusztulásunkat eredményezheti.

-

Gyerekeink felnőnek,lassankint elszármaznak,valamennyien Budapesten biztositanak magukmak egzisztenciát, s mi egyedül maradunk Pécsett a családi házban. Egyre nehezebben birjuk a kertet,a ház fenntartását,közben a fiuk aggodalmaskodni kezdenek,mi lesz ha akár nekem, akár Jusinak valami komoly baja támad,Pestről nem tudnak támogatni bennünket,nem tudnak Pécsre leszaladgálni és azt hangoztatják, adjunk el mindent Pécsett és költözzünk fel mi is Pestre. Hosszas tünődézések után elhatározzuk, jól van, felmegyünk Pestre,csupán azt kötöm ki,hogy külön lakásunk legyen, szeretem a gyerekeimet,de sosem jó együtt élni, mert surlódások,kelletlenkedések származhatnak az öregek és fiatalok együttéléséből. Béla többed magával felépit a Kléh István utcában egy társasházat, a mellette levő telket Laci veszi meg és ugyancsak összehoz egy társasház épitő társaságot s a házban számunkra is biztosit lakást.Ezzel aktuálissá válik a pécsi ház eladása, a ház felét megveszi Juhász István egy nagyon nehéz természetü ember,kivel sok bajunk lesz, a másik felét,hogy el tudjuk adni le kell választani, most már nem csupán Juhásszal,de Herke épitőmesterrel is kell harcolnunk. A sok veszekdés, harc és izgalom egy krónikus diarrhét vált ki nálam,mely hiába minden orvosi kezelés, nem javul, nem enyhül,sokat szenvedek vele,nagyon lesoványodom, ezekből az időkből van egy fényképem,ugy nézek ki, mintha már csak a koporsófedelet kellene rám tenni. Igazán csak Pesten jövök rendbe,mikor az izgalmak elmulásával megszünik a konok hasmenés is. De de mindennek van vége,befejeződik a házleválasztás is,a leválasztott lakást ugyancsak eladjuk,ez a vételár is a pesti épitkezésbe folyik be. Elkészül a Kléh István utca 5/a.sz, ház,melynek első emeletén lesz a lakásunk és 1968 májusában - hetvenhét éves koromban - felköltözünk Budapestre.

Hamar megszokjuk Budapestet, en egész lényemben városi ember vagyok, nagyon szerettem Pestet és mindig szerettem volna idefenn élni s azzal vigasztaltam magam,ha már nem élhetek Pesten,állásom,körülményeim a vidékhez kötnek,legalább Pécsett egy vidéki nagy városban élhetek.

Most,most teljesedik régi vágyam,öregségemre felkerülök Budapestre és olyan szellemi és fizikai állapotban kerülök fel,hogy élvezni tudom, ennek a nagy városnak minden szépségét,kellemességét. Boldog vagyok,hogy ebben a zajló életü, szép nagyvárosban élhetek és fájlalom azokat az évtizedeket,melyeket a csendes életü, lassu folyásu vidéki városban voltam kénytelen leélni.

-

Minden embernek két kora van, egy anyakönyvi és egy biológiai kora. A kettő gyakran nem egyzik, van ember, ki sokkal öregebb, rokkantabb, megviseltebb mint amit az anyakönyv mutat s van viszont, ki sokkal frissebb, elevenebb,mozgékonyabb az anyakönyvbe beirt koránál.

En ez utóbbiakhoz tartozom.

Az én anyakönyvi korom a mai nappal betöltött nyolcvan esztendő. Ha alaposan megvizsgálom magamat, szellemi képességeimet,fizikai teljesitő képességeimet figyelembe véve a biológiai korom, a valóságos korom egy hatvan éves ember korát mutatja.

Tudok még dolgozni, nem mondom egy egész napot betöltő nyolc órás munkára már nem vállalkozom,de négy órát munkával eltölteni, a MERT-nél certificátokat irni,adminisztrációs munkát végezni még nehézség nélkül megy,ez a munka nem fáraszt, szivesen végzem.

Szellemi érdeklődésem igen tágkörü. Erd kesl a tudomány, az irodalom, a müvészet, a zene. Sokat olvasok - németül, franciául is - a könyveken keresztül ismerkedem meg a világgal, a társadalommal, az emberekkel, a multtal, sőt még a jövendővel is, szivesen olvasok egy-egy érdekes sci-fi könyvet is. Komoly olvasmányaim közé be-beszurok egy-egy könnyebb, szórakoztató olvasmányt, sőt még egy-egy detektiv regényt is, ez utóbbinál inkább a logikai felépités érdekel,mint maga a cselekmény. Ma Magyarországon nagyon sokan irnak és nagyon sok könyv jelenik meg, de igazán nagy iró, kit az egész ország ismer és tisztel alig van. Mennyi nagy iró élt és dolgozott az annyira legyalázott Horthy időkben, Kosztolányi Dezső, Krudy Gyula, Tamási Áron, Kodolányi János, Móra Ferenc, Tömörkény István, Ambrus Zoltán, Móricz Zsigmond, Babits Mihály, Tóth Árpád, Juhász Gyula, József Attila stb. most alig találunk valakit a sok ismeretlen és jelentéktelen iró közül talán csak Németh László, Illyés Gyula, Passuth László emelkedik ki, mindahárman a multból maradtak itt; a maiak közül csak az egy Devecsery Lábornak, a klasszikus müfor itónak nevét érdemes megjegyezni. Ma a sivár epigonizmusnak idejét éljük,hiányoznak az erős,szines, gazdag szellemiségü igazán nagy irók. Oka az lehet,hogy régebben az irók szabadon irtak, irhatták azt amit akartak és teljes gazdagságukban kifejthették egyéniségüket; ma pedig a Párt dirigálja "tanácsaival" az irodalmat, csakis a Párt követelményeinek megfelelő vonalas müvek jelenhetnek meg s az irók akaratlanul is pártpropagandista szinvonalra süllyednek le. A multtal ellentétben ezért nincsenek ma nagy iróink,nincs komoly magyar irodalom.

Szeretem a müvészetet, szivesen látogatom a kiállitásokat, gyakran fordulok meg a Nemzeti galériában, szép

vészeti muzeumban. A régebbi festők közül Rippl-Rónai, Ferenczy Károly, Egry József, Csontváry, a maiak közül Czóbel Béla a kedvenceim, általában az impresszionisták állnak közel hozzám. A szobrászok közül Kisfaludy Strobl Zsigmondot, Pátzay Pált tartom nagy művészeknek. Ujabban a kiállitási terneket elárasztják az ujabb művészi irányzatok termékei, képek, szobrok egyaránt. A legkülönbözőbb izmusok jelentkeznek gyakran, furcsa, torz, érthetetlen formában. Én nem utasitok el semmit magamtól, amit látok gondolkozva nézem, mit akar a művész a sokszor érthetetlennek feltünő képpel ,különös szoborral mondani,kifejezésre juttatni - nem rajtam mulik, ha végül is érthetetlenül hagyom el a művészi "alkotást."

Es szeretem a zenét,életem legsulyosabb hiányosságának érzem,hogy nem értek a kottához,nem tudok semmiféle hangszeren játszani. / Bennünket annak idején még nem tanitottak az iskolában kottaolvasásra,éneklésre mint a mai gyerekeket./ Mikor rádiót veszünk annak örülök legjobban,hogy a rádió behozza a házba az annyira nélkülözött zenét; ma már tévénk van és rádiót nem igen hallgatok,hiába a hallás nem pótolja nálam a látást. Hangversenyekre anyagiak hiányában nem járunk, ezeket a tévé által közvetitett hangversenyek pótoljak,ezeken át ismerem meg a karmestereket s a nagy zenekarokat. Ellenben egyszer-egyszer elmegyünk az operába, főleg a Wagner operákat vagy esetleg más olyan operát hallgatunk meg,melyet a vidéki városban nem láthattunk. Általában a klasszikus zenét szeretem, a mai ujabb zenét alig értem. Sokáig érthetetlenül álltam szemben Bartókkal,kit sem megérteni, sem követni nem tudtam; azt mondottam,hogy Bartókot csak az értheti meg,ki elvégezte a zenemüvészeti főiskolát,vagy valamiféle hangszeren játszik, a magamfajta analfabéta laikus soha közelebb nem juthat Bartókhoz. Ma már nem ez a véleményem; többször meghallgatom müveit, többször látom szinpadi darabjait s ha nem is állithatom,hogy ugy értem és szeretem mint mondjuk Beethowent, Mozartot, Csajkovszkit,de mégis közelebb jutottam ~~xxxxx~~ Bartókhoz és érdekelnek a müvei.

Igy állok szellemileg és a fizikumom ? Koromhoz képest elég jó.Magas korban meghalt szüleimtől jó szervezetet örököltem,én magam sokat voltam levegőn,sokat turistáskodtam s habár ma már nagyobb turákat nem csinálok,mégma is sokat mozgok,járom a várost,járom a budai hegyeket. Cigarettázom ugyan - tizenőt cigaretta a napi adagom - de inni nem iszom, nagy ritkán ha megiszok egy-egy pohár bort. Kisebb-nagyobb hiányosságaim persze vannak; gyerekkorom óta rövidlátó vagyok,de szemüveget az utolsó husz évben nem kellett cserélnem,látásom tehát nem romlott,ellenben kissé gyengült a hallásom, Szivemhez értágitót,Nitropentont,panangint vagyok kénytelen szedni, gyomromra vigyázni kell, tavaly sérvem támadt,kénytelen vagyok sérvkötőt hordani. A telet , hideget nehezen birom, inkább elszenvedem,mint elviselem,hamar benáthásodom,téhen sokat köhögök,erősen kopaszodom fogsorom persze műfogsor. Aludni jól alszom, étvágyam nagyon jó, életemhez ujabban hozzátartozik a délelőtti és ebéd utáni erős dupla fekete, szeretem és élve-

A család. 1922-ben esküdtem meg Tusival - jövőre ünnepeljük aranylakodalmunkat - s a jó Isten szeretett,olyan asszonyt adott ki szerető és hüséges társam volt egész életemen át,beosztó volt, takarékos volt,viselte a család gondjait,mindennel ellátott bennünket,a gyerekeket okosan nevelte és mellette erős lelkü asszony volt, ki a legnehezebb időkben bátran megállta a helyét. Tusi annyira hozzátartozik életemhez,hogy teljesen egynek érzem magamat vele, el sem tudom képzelni,hogyan tudnék nélküle élni. És most 70 éves korában még mindig mozgékony,még mindig összetartja a családot és csak imádkozni tudok Istenhez tartsa meg számunkra erőben,egészségben mennyél tovább, mennél hosszabb ideig.

A fiaim már férfikoruk teljében álló férfiak, Miklós barosstelepi plébános 48 éves, Béla Bányaterv vállalati csoportvezető elektromérnök 46 éves. László az Aluterv vállalatnál létesitményi főmérnök 44 éves,és a legkisebbik Csaba a Váv.-nál üzemi mérnök 30 éves. Béláék két unokánkkal két nagyon helyes gyerekkel a 13 éves Balázzsal és a 8 éves Csongorral a szomszéd házban laknak, Laciék a mellettünk levő lakásban laknak, Csabáék pedig velünk laknak. Mindahárom menyem Siklósi Etelka, Fohl Márta és Láng Marika intelligens,nagyon helyes, nagyon kedves teremtés, fiaink jól választottak, szeretjük menyeinket. A családban békességben és szeretetben élünk,nézeteltérés, surlódás sosem volt közöttünk. Miklós ugyan távolabb Barosstelepen lakik,de gyakran megjön hozzánk, a szerdai napokat rendszerint nálunk tölti.

Gondot okoz nekünk Laci.Pap volt,titokban végzi a theológiát, titokban szentelik fel, az egyházi státusba nem veszik fel,illegitim kezd lelkészkedni,akkor meg lefogják, elitélik, nem tudom hány évet tölt börtönben. Mikor kiszabadul, hogy ezen a vonalon lehetetlen boldogulnia,sőt ujabb börtönnek teszi ki magát,s teljesen müszaki hivatásának adja át magát / a pécsi villanyipari technikumban szerzi meg az oklevelet. / Lakása nincs, épitkezni kezd, a felépült házunkban lesz a lakása; ebbe a lakásba egy jól ismert pécsi család lányával Fohl Márta épitészmérnökkel költözködik be . Hogy hogyan élnek nem tudom,nem is igen érdekel, csupán a helyzet rendezetlenségét érzem. Utóbb a külszin megóvása végett Laci polgári házasságot köt Mártával,de ők maguk is ugy érzik,hogy ez csak egy pro forma házasság.

Másfél évvel ezelőtt aztán Laci Rómához fordul és kéri a világi állapotba való visszahelyezését,egyben az egyházi házasságkötés engedélyezését.

Hosszas várakozás után most jön meg Rómából a döntés Lacit visszahelyezik a világi állapotban és engedélyezik néki az egyházi házasságkötést. Közel jövőben meg is tartják az "igazi" eskivőt.

Mondhatom , Ennél szebb születésnapi ajándékot keresve sem kaphattam volna !

-

Élünk csendben, békében, de életünket - s az egész világ életét - sulyos veszedelem árnyékolja be: az atomveszedelem.

XXXIII

Aranylakodalom

1972 augusztus 12

1921 január 6 - a harmincadik évemben vagyok,mikor e napon hazaérkezem a hadifogságból. Másfél év a háborúban,utána négy és fél éves reménytelen hányódás Szibériában - soványan, ~~fáradtan~~ megviselten, fásult lélekkel jövök meg. Örülök,hogy a hátam mögött van a hadifogság nyomorusága s hogy itthon baj nélkül megtalálom szüleimet, testvéreimet,de az elmult évek rám nyomták bélyegüket, még az örömöm sem igazi öröm, valami nehéz nyomás ül lelkemen, / hozzájárul talán ehez az is, hogy a régi szép kulturváros helyett a szerbek által megszállt elbalkanizálódott piszkos várost találok itthon. / Szeretem,tisztelem szüleimet és mégsem érzem jól magamat otthon; harmincadik évemben vagyok és szeretnék a magam ura lenni, szeretném a magam életét élni, szeretnék saját otthonnan birni nem csupán egy "gyerek" lenni otthon a családban. Megvillan bennem a gondolat,hogy egy albérleti szobát kellene bérelni,de az akkori lakásinséges világban,melyben a mosókonyhákat,fáskamarákat is családok lakják, lehetetlen erre gondolni. Tulságosan egyedül, tulságosan magányosan érzem magamat, régi barátaim eltüntek s páran,kiket megtalálok, megházasodtak, családos emberek lettek,régi leányismerőseim férhez mentek, nincs társaságom,mellyel együtt lehetnék, s melyben lelkileg felfrissülhetnék. Bejárok a hivatalba, vizsgáimra készülök, sokat tanulok s szabad időmben egyedül csatangolok - jó volna megházasodni, egy leányt találni,kihez hozzá tudnám kötni sorsomat. 1921 nyarán összetalálkozom Sperl Vilmos kereskedő lányával Irénnel, összebarátkozunk és eljegyesedünk; jóformán már az esküvőről beszélünk, mikor a lány hirtelen meggondolja magát és ott hagy. Igen nagy fájdalmat okoz vele, elsötétedik körülöttem a világ, lelkileg teljesen összetörve szinte élni alig van kedvem. Akkor nagyon fájt a dolog,de ma már azt kell mondanom, hála Isten hogy igy történt. Nem tudom,hogy boldog lettem volna-e a nem tulságosan nagy intelligenciáju kereskedő lánnyel és okosabb volt esküvő előtt szakitani, mint esküvő után sokkal nehezebb körülmények között elválni. Attól eltekintve, hogy ez a szakitás tette lehetővé, hogy megtaláljam az Igazit,életem párját,kivel zavartalan boldogságban élem le életemet. / Rossz cserét csinál Sperl Irén,kinek kedvéért ott hagy engemet durva, goromba férfi,állitólag meg is veri, nagyon rosszul élnek, majd el is válnak. Evtizedek multán egyszer összetalálkozom Sperl Irénnel, elpanaszolja élete nehéz sorát és hozzátesz1: nagyon megbünhődött azért,mit annak idején velem tett.../

-

1921 őszén ballagok a Kaposvári utcában,megyek fel a Mecsekre - ennek az utcának is hány neve volt már,volt Kaposvári utca, Mátyás Flórián utca, Sztalin ut, Hunyadi János ut - három csinos leány s egy fiatalember mennek előttem. Találkozom egy ismerőssel s megkérdem,kik ezek a lányok ? A Szmodis lányok - mondja - a legidősebb már férjnél van,az a fiatalember a fér-

je,itt laknak a Kaposvári utcában. Tudomásul veszem,hogy a Szmodis lányok a világon vannak s többet nem törődöm velük,nem is látom őket.

-

1922 januárjában bált rendeznek a Katholikus Körben, összeszednek 14 lányt, 14 fiut, Kovács József táncmester betanitja nekik a körmagyart,melyet bálmegnyitáskor eltáncolnak. A próbák a Nőegyletben folynak. Egyik este fenn vagyok a Nőegyletben ,asszonyok között üldögélek s beszélgetek,mikor idegesen jön hozzám Tripammerné a városi főerdőmérnök felesége,baj van, az egyik kislánynak nem jött meg a párja,nem állnék-e be a körmagyarba helyettesiteni a távol levőt. Szivesen s már visz is magával és bemutat egy csinos szőke lánynak,Szmodis Tusinak. Végigcsináljuk a próbát, másnap megint csak hiányzik a fiu,ujra én táncolok Szmodis Tusival, aztán véglegessé válik a dolog, benn maradok a körmagyarban Tusi párjaként. A bál nagyon jól sikerül, sokat táncolunk, jól mulatunk. Bál után - mint akkoriban szokás és illik - leviziteleк Szmodisékнál, a Kaposvári utca 15 szám alatti földszintes,kertes családi házban laknak,igen kedvesen fogadnak, jól érzem magamat náluk. Utána Tusi eltünik,hiába leskelődöm utána,hetekig nem látom, legegyszerübb lenne felmenni hozzájuk s megérdeklődni mi van Tusival, de ettől valami álszemérem féle visszatart. Végre hetek multán összetalálkozom vele, kiderül,hogy Budapesten volt rokonainál s ezért nem lehetett látni. Ettől kezdve sokat vagyok vele együtt, kisérgetem, sétálgatunk, gyakran vagyok fenn Szmodiséknák. S egyre jobban tetszik nekem a helyes, kedves,szőke lány,van benne valami finom báj, mely megfogja szivemet; egyre erősebben érzem,hogy ebben a lányban megtaláltam igazi páromat,ki meleg szivvel van irányomban. Egy szép tavaszi napon kinn a Frühweiszben sétálgatva a virágzó gyümölcsfák között kicsordul a szivem s megértjük egymást - ma már elmondhatom, hogy egész életünkre megértettük egymást. A dolgok most már menetrendszerüen folynak, szülői látogatás, leáynkérés, eljegyzés, tervezgetése a jövőre, én boldog vagyok s Tusi ő is boldog, hozzám hasonlóan ő is keresztülment valamiféle családáson s boldog hogy megtalálta bennem a párját,kiben megbizhat. 1922 augusztus 8-án esküvő, a városházán Maksch Lajos bácsi ad össze bennünket, a szókesegyházi Corpus Christi kápolnában meg Tusi egykori hittantanára Hajós György - a későbbi kanonok - esket össze bennünket, Tusi tanuja Vadnai Viktor sikl.si gőzmalmos lesz,mig az én tanum Kristóf Károly épitész,anyámnővéremnek Auguszt Sárinak a férje. Villásreggeli, aztán utazunk fel Pestre - Vadnai Viktor bácsi ad pénzt,hogy el tudjunk utazni - Tusival megbeszéljük,hogy nagyon komolyan viselkedünk,nem akarjuk hogy mosolyogjanak rajtunk friss házasokon s mikor valaki a vagonban megkérdi,hogy mikor házasodtunk össze, nagy komolyan válaszoljuk, ő már több mint egy éve. Egész nap igen nagy hőség uralkodik s teljesen kimerülve érünk fel Pestre,hol az Erzsébet királyné szállodában szállunk meg. végiglátogatjuk a pesti atyafiságunkat,bemutatom Tusit Főkésékнek, Neusiedler Gézáéknak, Zadrá - ékнak, keresztszülőimnek Gertstnerékнek, Neusiedler Pali bácsiéknak,Tusi viszont sajat atyafiságának mutat be ,többek között Szmodis Kálmánéknak. Egy hetet töltünk Pesten,aztán utazunk haza

ja minden szükségessel a családot, a növekedő gyerekeket, gondoskodik mindenről; adósságunk nincsen, sőt még arra is telik,hogy nyarankint elmehessünk nyaralni a Balaton mellé, Ausztriába vagy a tenger mellé,.Nagyon sok praktikus érzése van,kitünően varrá, amit csak lehet otthon megvarrá, nagyón jól kezeli a szerszámokat s amilyen ügyefogyott vagyok én ezekben a dolgokban,olyan ügyes ő. S persze szakszerüen kertészkedik , a háztartás sok mindent kap a kertből, nehéz időkben pedig pénzt is hoz a kert, kerti vetemények /sóska, spenót stb./ aztán virágot árul belőle. Erős jelleme különösen a válságos időkben tünik ki. 1944-ben teljesen felbomlik a családunk,ahányan vagyunk annyifelé kerülünk ,a ki Csabával egyedül marad otthon ugy hogy egyikünkről sem tud semmit. S harcol a házért, iparkodik mindent megőrizni,megtartani , bizik benne, hogy egyszercsak valahonnan előlerülünk; s mikor 1945 juliusában váratlanul megjövök büszkén mutatja a pincében a tüzelőt,amit télire beszerzett, hátul az udvarban meg egy disznót,azt is szerzett,hogy legyen husunk mire valamennyien itthon leszünk. Mikor pedig 1952-ben elveszik nyugdijamat, valósággal ő tartja bennünk a lelket, nem esik kétségbe, dolgozik, varrá, piacra, vásárra jár árulni , neki köszönhetjük, hogy át tudjuk vészelni az időt mig én is valami keresethez jutok.

-

Nem vagyunk angyalok,emberek vagyunk,össze-össze zsörtölődünk,de komoly veszekedésre sohsem kerül köztünk a sor,hamar megbékülünk, sosem fekszünk le ugy,hogy össze vagyunk veszve, életünk alapjában véve nyugodtan harmonikusan folyik. Nem vagyok egy helyben ülő ember, szeretek jönni,menni,nézni - Tusi meg hagyja,sosem számoltat el, hová megyek, hol voltam,merre jártam,mit csináltam. nagy okossággal meghagyja életem szabadságát,mely nélkül alig tudnék élni. Életünket a kölcsönös bizalom jellemzi,hála Isten nem féltékeny természetü, mint ahogy nékem sem jut eszembe féltékenykedni rá,igaz hogy okom sincs erre.

Tiatalabb korunkban sokat járunk társaságba, bálokba, mulatságokba, a birósági családokból kellemes baráti körünk alakul ki, azokkal együtt járunk szórakozni, aztán - ma igy mondják - házi bulikat rendezünk, szóval nem savanyodunk be, hanem éljük az életünket. Aztán lassan,lassan elmarad mögöttünk ez, maga az élet vadul el annyira,hogy nem igen lehet szórakozásra gondolni, háboru, légi veszély, oroszok, társadalmi forradalom stb. majd Budapestre kerülünk,itt aztán megüregedve egész csendes lesz az életünk, a családban élünk, néha moziba x vagy szinházba megyünk, főleg az operát látogatjuk, örülünk, hogy a mi korunkban még ennyire mozgékonyak s szellemileg befogadó képesek vagyunk, mint amennyire Va-

dik, egyenesen rutá válik. Tusinál mindez hiányzik. Megőrizte alakjának finomságát, mozgásában is van valami fiatalos. Haja persze őszbe borult, arca is az idősebb nő arca,de ha mosolyog,kedvessé, fiatalossá válik az arca, erre a mosolyra még ma is felmelegszik a szivem.. Korához illően öltözködik, de nem öregesen, nem birnám rajta az öregasszonyos feketét, vele együtt a diszkrét világos szineket szeretem.

Valamikor mindig egy kislányról álmodoztunk,de Évike hamar meghalt és csak fiaink születtek. Nos most vannak lányaink: a három menyünk s mindahárom nagyon kedves,helyes teremtés akik kitünően beillenek családunkba. Tusi a legjobb barátságban van mindahárommal - s ez persze megforditva is áll - nagyon okos asszony ,semmi dolgukba bele nem szól,éljenek ugy ahogy ők akarják, csak akkor beszél, ha hozzáfordulnak tanácsért. Ez pedig elég gyakran megtörténik, jönnek ezért vagy azért s Tusi szivesen segit nekik minden dolgukban. Egy rakáson lakik az egész Arató család s nagy szó : szeretetben élünk együtt valamennyien.

-

Annak idején a lányok négy polgárit végeztek,aztan zongorázni, varrni, főzni , esetleg egy nyelvet tanultak s ezzel készen voltak; müveltségük meglehetős hiányos maradt. Igy volt Tusival is, azzal a különbséggel, hogy a négy polgári elvégzése után Pestre ment, két évet a kertészeti iskolában végzett s igy valamivel többet látott a világból mint az átlagos vidéki lány. Hazajövetele után a Novotarski kertészetben dolgozott, mikor aztán feleségül vettem, ott hagyta a munkát - ez egyébként azokban az időkben szokásos volt, ha valamelyik leány dolgozott, férjhez menetelekor felhagyott a munkával. Tusi állandóan olvas ugyan, de tudása nagyon hiányos, nagyon felszines,sokszor kell neki közismert dolgokra vonatkozóan valóságos kis előadást tartanom. Munkája állandóan sok van, a háztartásban, kertben dolgozik, lefoglalják a gyerekek is és nem jön ahoz hogy ~~kezdjen~~ komolyabb tanulmányokat folytasson, müveltségbeli hiányait pótolja. Más asszony talán belenyugodott volna, hogy nem tud semmit, ő nem. Budapestre kerülvén, elmarad mögötte a sok munka, csendben, nyugodtan élhetünk, lesz néki elég ideje is, és elkezd komolyan tanulni. Történelmi, földrajzi, müvészeti könyveket stb. olvas ,melyeket állandóan kijegyzetel,aztán kiállitásokra járunk,melyeket végigtanulmányoz,s a müvészekről, müalkotásokról ujból csak jegyzetket készit , ha megyünk az operába, ujra csak felkészül a megnézni szándékolt opera meghallgatására. Megindulva nézem ezt a nagy tudásvágyat, az ujabb s mind szélesebb körü ismeretekre való törekvést,a fáradozást,mellyel magát és szellemét müveli. S meg vagyok hatva ha látom hogy örül,mikor látja hogy tud valamit, hogy hozzá tud szólni dolgokhoz, hogy nem hiába olvas, vesződik, fáradozik s meg van munkájának eredménye. Én persze mindenben segitem.

ahogy tudom

-

468-2a

Aranylakodalom 1972 VIII.12.

468-2b

Aranylakodalom 1972 VIII.12.

XXXIV.

Az utolsó évek

1972-1976

Az évek csendesen folynak: a nagy család békességben szeretetben él együtt, kisebb bajoktól eltekintve egészséges mindenki, dolgozik mindenki, sőt Laci fiam munkája mellett - 49 éves korában - a közgazdasági egyetemet is végzi. 1976-ban mikor e sorokat irom Balázs unokám a gimnázium 3. osztályát végzi, katonai összeiráson vett részt s immárom hadköteles, mig Csongor unokám az általános iskola 7. osztályát végzi, itt van a gond, hogy a következő év végén mi lesz a fiukkal, hol, merre folytathatják tanulmányaikat.

Családunk növekszik,1973 augusztus 12-én Laci fiaméknál megszületik Dávid unokám, Csabáéknál 1973 november 13-én Domonkos unokám, majd 1975 márc. 26-án Kinga unokám. Gyereksirástól, ~~kárgás~~ lármától lesz hangos a lakásunk, de nem bánjuk, nagyon szeretjük az apróságokat. Kinga e sorok irásakor 11 hónapos, mosolygó kedves kis lány,Domonkos az már több mint két éves, nagyon kedves mosolygó ,örökösen csacsogó, hizelgő kis fiu, ki már szépen beszél - lefelé hajló életemnek utolsó nagy öröme ez a végtelen helyes kis kölyök.

Napjaim csendesen folynak. Délelöttönkint a MERT-nél dolgozom, szimpatikus, helyes emberekkel vagyok együtt,kik között jól érzem magamat. Sokat olvasok,könyveimet a Böszörményi, Karinthy utcai s Krisztina uti könyvtárakból,no meg a Fővárosi könyvtár Szabó Ervin téri központjából szerzem be; nagyokat sétálok a városban s fenn a hegyen, rendszeresen járogatok az Erdélyi féle filozófus körbe, gyakran vagyok a nagy tudásu Zolnay Vilmosnál, egy időben többször megfordulok özv. Glatznénál,kinek lakása tele van néhai Glatz Oszkárnak ,a jeles festőművésznek szebbnél szebb képeivel. Járogatunk szinházba,különösen az Operába s az Erkel Ferenc szinházba, aztán nyugdijas bérletet váltok a moziba és sorra megnézem a jobb filmeket. Muzeumokat, kiállitásokat látogatunk, előadásokra járunk, iparkodunk kihasználni a nagyváros nyujtotta kulturális lehetőségeket.

A MERTnél minden évben kapunk beutalást két heti szakszervezeti üdülésre. igy 1969-ben és 1970-ben a Mátraházi vasutas üdülőben töltünk két-két hetet, 1971-ben a Holló házi SZOT. üdülőben vagyunk két hétig, majd 1972-ben a Visegrádi Duna üdülőben, ~~xxxx~~ 1973-ban a Balatonlellei Narcisz üdülőben töltünk két kellemes hetet. Visegrádról Esztergomba randulunk ki,mig Balatonlelléről Badacsonyba teszünk hajókirándulást. Szárszóra, Igalba pedig autóbusz kirándulást. A hivatalos szakszervezeti üdülésen kivül másutt is megfordulunk, igy 1969-ben és 1970 ben Béla fiaméknál a Bányaterv balatonzamárdi ~~xxxxx~~ üdülőjében töltünk pár napot, 1971-ben a dobogókői ~~Külkereskedelmi~~ vagyunk egy hétig,de másutt is megfordultunk időzünk

Külkereskedelmi üdülőben

pedig

Ilyen sötét, halálváró hangulatban élek 1976 elején, 1976 márciusában szinte befejezettnek érzem életemet, befejezettnek életrajzomat.

De az idő mulik, az élet megy tovább s lassan, lassan javul az állapotom, a beköszöntő nyár visszahozza erőimet, életkedvemet, s kezdem magamat valahogy könnyebben érezni. Többet és bátrabban mozgok,messzebbre is bemerészkedem a városba s nem faradok el olyan hamar mint azelőtt.

Az élet folyik s életrajzom,melyet 1976 márciusával befejezettnek tekintettem, folytatódik tovább.

Ugy nyár vége felé már annyira vagyok, hála a különböző orvossagoknak /panangin, corontin, izolanid,tace / szivemet xxxxx többé nem érzem, köhögésem, derékfájásom, lábfájásom elmulik s kezdem magamat ujra embernek érezni. Szeptemberben lehangol ugyan egy különös viszketegség,mely testemen jelentkezik; a bőrgyógyászaton megmondják,xxxxxx hogy a viszketegségem öregkori tünet, meggyógyitani nem,xxx xxx ,csupán enyhiteni lehet s e célra adnak valamiféle kenőcsot,melyet használatba veszek; eleinte naponta háromszor kell kenőzködni, majd leszallok a kétszeri kenőködésre, az állapotom aztán annyira javul,hogy csupán este kell bekennem magamat, napközben teljesen nyugton vagyok s ezt a kellemetlenséget is el lehet viselni.

Bajaim elmulásával, szellemi érdeklődésem is feltámad, Tusival ujból kezdek kiallitásokra járni s az elmulás gondolata sem gyötör többé.

A diványon állandóan egy fehér párna hevert, ha sétáltam,vagy bevasárolni a városban voltam, olyan fáradtan értem haza, hogy rögtön lefeküdtem; de otthon maradva is gyakran megtörtént, hogy gyengeségemben kénytelen voltam lefeküdni. Nos az év vége felé annyira felerősödöm, hogy nem kivánom többé a nappali fekvést , a diványról eltünik a párna ,nincs szükségem többé rá. Tusi ki bajaimban ápolt, gondozott és sokat aggódott értem, boldog, hogy ha öregesen is de ujra visszanyertem erőmet, egészségemet.

A családban hála Isten nincsen semmi baj,csendben, nyugodtan folyik a nagy család élete.

Miklós Barosstelepem plébános. Minden második szerdán nálunk tölti a napot,nagyon szereti a halat,ilyenkor édesanyja pompás halászlévvel, rácponttyal vagy rántott hallal vendégeli meg fiát. Délután benéz Béláékhoz, Laciékhoz, igy fenn tartja a kapcsolatot, a családdal.

Béla a Bányatervező intézetben csoportvezető mérnök, felesége Guri a radiologiai intézetben dolgozik, Balazs unokám hosszura nyult fiatalember a gimnázium IV. osztályát végzi, idén érettségizik,egyenlőre nem lehet tudni mi lesz vele érettségi után, ő persze az egyetemre szeretne bekerülni. Csongor unokám az altalanos iskola 8. osztályát végzi,utána valamelyik középiskolába akarna bejutni, erre gondolom reménye lehet,diákversenyen vesz részt és szép helyezést ér el.

xxxxx

ség kell, s miután ezzel nem rendelkezik, kénytelen beirat kozni a közgazdasági egyetemre, hogy vezető állását megtart- hassa. Végzi a hivatali munkáját, mellette szakadatlanul ta- nul, vizsgázik igy él az utolsó négy évben,semmire sincs ideje, nehéz igy ~~xxx~~ élni egy ötven év körüli családos em- bernek. Szerencsére nem tart már sokáig , jelen tanév végén végez, megkapja diplomáját, akkor talán hasznát veheti majd az autójának is, melyet csak a legszükségesebb utakra hasz- nál. Laci felesége Márta,a BUVÁTI-nál épitészmérnök energikus, kedves, okos asszony, gyermekük a három és félves Dávid uno- kám, ovodába jár.

Csaba fiam - kinek családjával együtt lakunk - a VÁVnál üzemi mérnök, felesége Marika a Mélyépitőterv,-nél tervező jelenleg gyermekgondozási ~~xxxxxxxxx~~ szabadságon van, kedves,helyes szimpatikus asszony. Ök lakják az utcai szobát, mi az udvarit, a hall pedig a mellékhelyiségekkel közös; a közös televizió a mi szobánkban áll. Csabáék is,mi is külön-külön háztartást vezetünk. Egyébként,békességben szeretetben élünk,komolyabb surlódás sohasem támadt közöt- tünk. Része van ebben Tusi okosságának, engedékenységének is,ha valamire szükségük van a fiataloknak készséggel segit, egyébként semmi dolgukba be nem avatkozunk,éljék ugy ahogy akarják a saját életüket.

Csabáék életének, de a mi lefelé hajló életünknek is a legnagyobb öröme a két unokánk, a három és fél éves Domonkos és a két éves Kinga. Gyönyörködünk bennük ahogy nőnek, fejlődnek, okosodnak,Tusi mindent megtesz unokáiért, mesél nekik, beszél nekik, mint ahogy én is sokat foglalko- zom a két gyerekkel,kik szeretnek bennünket,ragaszkodnak hoz- zánk.

Még most is elöttem a kép: a kis Kinga nagykomolyan magyaráz valamit a nagymamának ,az meg átölelve mosolyogva hallgatja s az arcán a mosollyal olyan kedves, olyan szép, mintha nem is nagyanyja, de édesanyja lenne a kicsinek.

Egyszer azt mondom Tusinak,elhigyje, hogy öregsé- günkben ezek a gyerekek hoznak örömet,boldogságot életünk- be. Rábólint és azt mondja, igy van.

1976 ~~xxxxx~~ vége felé beutalást kapunk a leányfalui Épitőmunkás üdülőbe, december 9-én utazunk, tiz napot töltünk Leányfaluba. Nyáron nagyon mozgalmas hely Leányfalu,most té- len annál csendesebb, a villák, házak nagyrésze le van zárva, gazdáik majd csak a nyár beköszöntésével jönnek meg s foglal- ják el nyaralóikat. Az üdülőben aránylag kevesen vagyunk, na- gyon jó ellátást kapunk,délelött egy kis séta, délután egy kis séta, jókat pihenhetünk. Nékem is jól esik a pihenés, de Tu- sira különösen ráfér, rengeteget dolgozik otthon, vezeti a háztartást, segit a menyeinek, hol a keze fáj, hol a lábát fájditja s hiába beszélek neki,hagyja abba a sok munkát,nem, ennek is meg kell lehni, azt is el kell végezni, legfeljebb annyi pihenőt enged meg magának,hogy ebéd után félórára lefek- szik. Nos itt aztán csakugyan semmi dolga,itt meg - ahogy tré- fásan szoktam mondani - müveli magát. Akármerre megyünk,muze- umba, kiallitásra mindenütt jegyzeteket csinál a látottakról

469

Aranylakodalom 1972 VIII.12.
Béla, Balázs, Miklós, Márta, Laci, Klári
Guri, Vadnai Jecéné, Szmodis Jenőné, Tusi, Jenő, Csongor, Marika, Vanda, Arató Antal,
Szmodis Kálmán

480-a

1976.

ide meg elhozza Szabó László könyvét "Az emberiség történetét" és azt olvasgatja. Olvasgatja ? Tanulja, jegyzeteli , ujabb és ujabb kérdéseket tesz fel nékem az olvasott dolgokról - otthon erre ugysem érne rá,most bőven van a kömyvhöz ideje.

December 19-én jövünk haza Leányfaluból, a karácsonyt csendben töltjük, - Csabáék Veresegyházán vannak - Szilveszter estén a tévét nézzük, éjfélkor átjönnek Laciék, van egy üveg pezsgőnk,megbontjuk s pezsgővel koccintva kivánunk egymásnak boldog, nagyon boldog ujesztendőt.

1978. BAROSS G. TELEP

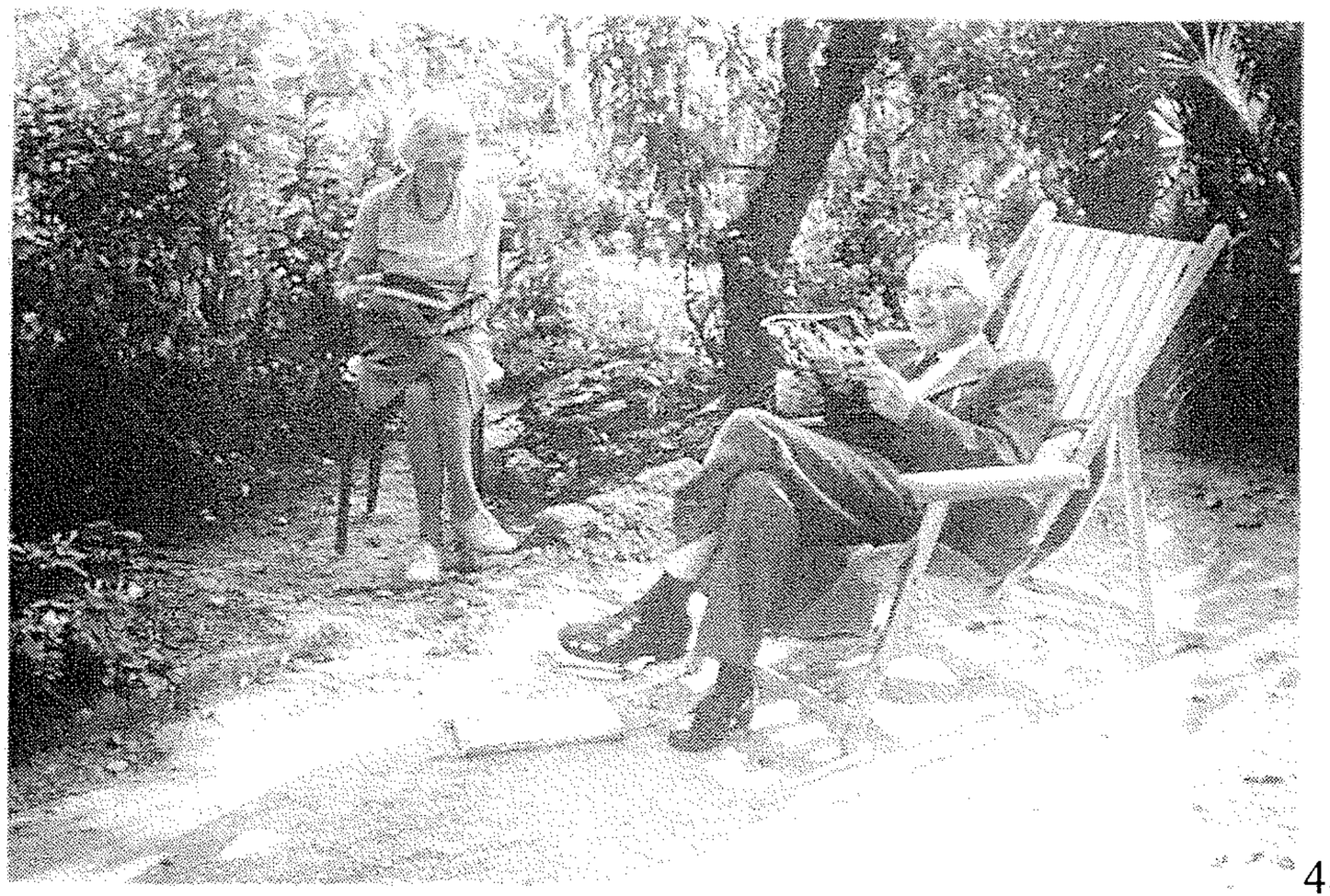

480-b

Baross G. telepen

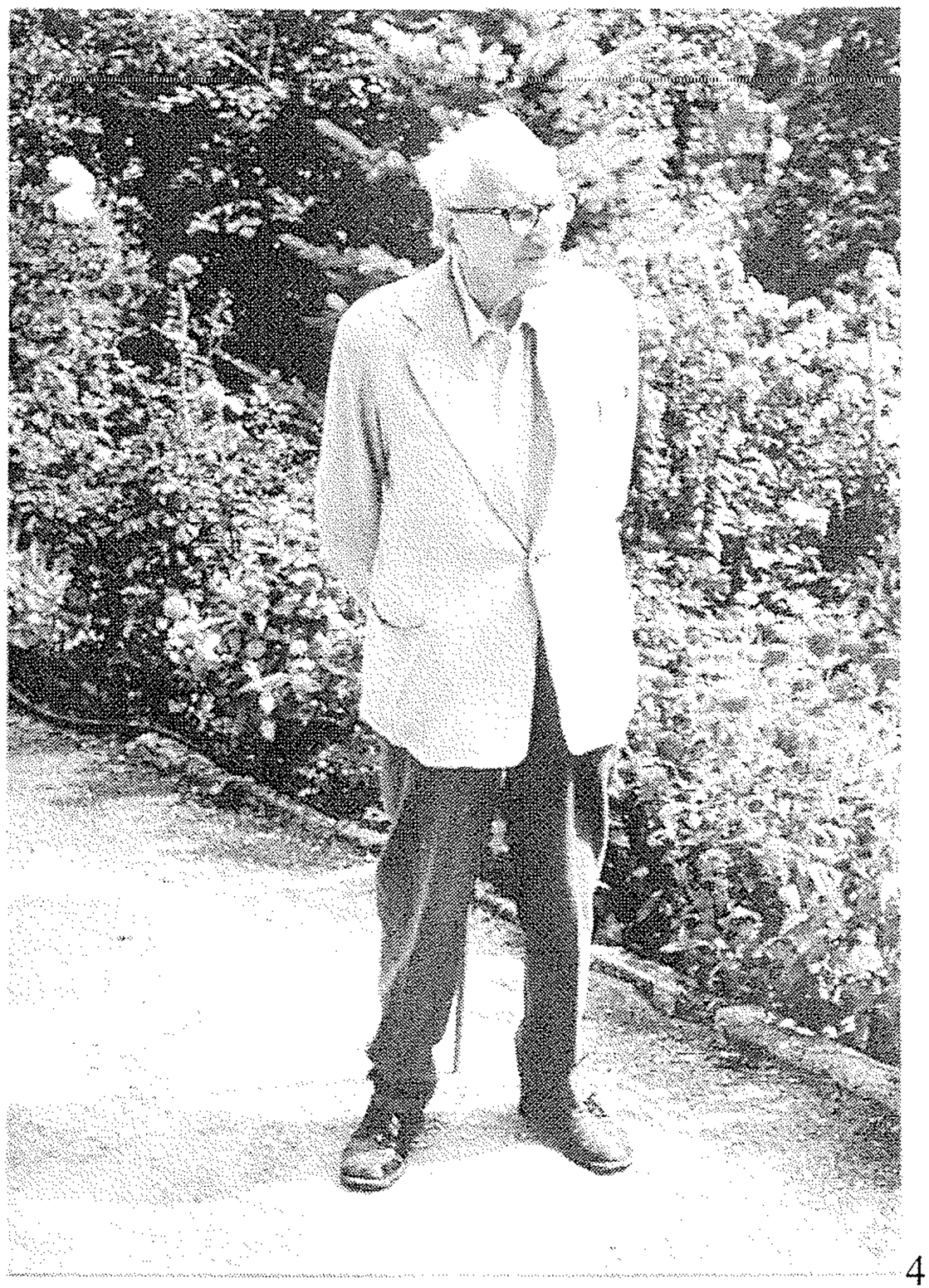

481

XXXV.

1977

Öregesen, de koromhoz képest frissen kezdem el az uj 1977 esztendőt. Tele vagyok optimisztikus érzésekkel, ugy érzem visszatért erőim átsegitenek ezen az éven is.

Aztan, aztán...

A magasságokból villám csap le ránk, a villámcsapásra megrendül az egész családom,nékem pedig ~~xxxéxxxx~~ összeomlik, romba dől az életem..

Február 22-én délelött együtt vagyunk Tusival, Tusi vasal, én meg olvasgatok. Tizenegy órakor Tusi befejezi a vasalást s azt mondja bemegy a városba bevásárolni. Felöltözködik és azzal indul is.

Tizenkét óra lesz mikor megjön, az arca piros,ingadozva lép , azt mondja rosszul lett az utcán, segitsek neki,szedjem ki s táskájából amit vett.. A konyhában leül a hokedlira s nézi mit csinálok. Látom hogy nagyon gyenge,jöjjön Tusikám, feküdjön le,bemegyünk a szobába és végigdől a divánnyomon. S valahogy egyre furcsább lesz,mozdulatlanul fekszik, szemei lehunyva, beszélek hozzá nem valaszol,simogatom,ütögetem az arcát, semmire nem reagál. Egyszerre valami jeges rémület fog el,szent Isten valami nagy baj van,még meghal Tusi - egyedül vagyok itthon, Marika Kingával sétálni ment,hirtelen átszaladok Béláékhoz, Balázst otthon talalom,azonnal telefonálj édesapádnak nagy baj van ~~xxxxxx~~ nálunk s szaladok vissza Tusihoz,ki még mindig hunyt szemmel mozdulatlanul fekszik. Szerencsére megjön Marika ,azonnal telefonál a János kórházba az ügyeletes orvosért,közben mig megjön vizes borogatást teszünk Tusi homlokára, ez ugy látszik jól esik neki, később ~~xxxxxxxxxxxxx~~ emelgeti egyik kezét a homloka felé, ugy látszik azt akarja, cseréljük ki a vizes ruhát,ujat frisset teszünk neki a homlokára,mire megnyugszik.. Megérkezik az ügyeletes orvos,megvizsgálja Tusit,kérdéseket tesz fel neki, mire halkan nyöszörögve valaszol, az orvos injekciót ad Tusinak s azzal távozik. Megjön Béla, megjön Laci,telefonálnak a körzeti orvosnak, Dr, Bede Andrea megérkezik,ujabb vizsgálat, kérdéseire ~~xxxx~~ Tusi nem válaszol,az orvos azonnal intézkedik,be kell szállitani a János kórházba, ugy látszik agyi trombózis van jelen,mely állandó kezelésre szorul, ezt csak a kórházban tudják biztositani. Megjön Guri és Marikával előkészitik Tusit a szállitasra,lemossák, felöltöztetik, kézi csomagot állitanak neki össze, aztán jönnek a mentők és én rémülten nézem, mint viszik le hordágyon a mentőkocsira. Be akarnék vele menni, a fiuk nem engednek, Béla megy be a kórházba. Hazatérve elmondja,hogy a II. belgyógyászati klinika földszintjén a 11. szobába került, hol azonnal hozzákezdtek vizsgálatahoz.

Tusi elment és én itt ülök csendes kétségbeesésben és csak imádkozni tudok segitse meg a jó Isten Tusit gyógyitsa meg,hozza haza szerencsésen ,épen,egészségesen.

Rekviem Tusiért 1977 március 9-én a barosstelepi templomban, Miklós mondja három paptársával. Sok ember van a templomban.

Sok részvéttávirat, levél.

Az élet aztán ujból elindul napi gondjaival, problémáival.

Hálás lehetek Csaba fiamnak, Marika menyemnek,kik mindennel ellátnak, s olyan szeretettel gondoskodnak rólam,hogy meghatódom. De igy vannak a többi fiaim, mennyeim is, kik azon vannak,hogy átsegitsenek ezeken a nehéz időkön, hogy fájdalmamat enyitsék. En az imádságban keresek megnyugvást s abban a reményben, hogy valahol,valamikor ujra találkozom Tusival.

De: magányos ember lettem és életem többé nem élet, hanem csendes lézengés.

Hogy ez meddig tart nem tudom, lehet hogy még évekig élek, de ennek az életnek nem lesz már semmi realitása, csupán létezés lesz, melynek nincs históriája.

S ezzel hosszura nyult önéletirásom befejezést nyert.

Isten kegyelmébe ajánlom magamat !

1977. NOV. 2.
FARKASRÉT

Fájdalommal tudatjuk, hogy a szeretett feleség, édesanya, nagyanya, testvér

DR. ARATÓ JENŐNÉ

sz. SZMODIS ETELKA

életének 75., boldog házasságának 55. évében, 1977. február 23-án váratlanul elhunyt.

Szeretett halottunkat 1977. március 3-án, csütörtökön, 14 órakor kísérjük utolsó földi útjára a farkasréti temető ravatalozójából.

Az engesztelő szentmiseáldozatot 1977. március 9-én, szerdán 18,30 órakor mutatjuk be a Budapest, XXII. Baross Gábor telepi plébániatemplomban.

„Az asszony üdvözülni fog, ha gyermekeket szül, ha kitart a hitben, a szeretetben és a szerénységgel párosult tisztességben." (1 Tim. 2,15.)

A GYÁSZOLÓ CSALÁD

Cím: 1126. Budapest, Kléh I. u. 5/a

FNYV. 4. 77. 41702.

DR. ARATÓ JENÖNÉ, szül. Szmodics Etelka életének 75., boldog házasságának 55. évében, 1977. febr. 23-án, Budapesten váratlanul elhunyt.

A Baranya megyei KOJAL igazgatósága és szakszervezeti bizottsága mély megrendüléssel tudatják, hogy munkatársuk, kedves barátjuk,

484

486

1977.nov.2

XXIII	1945 V. 11 - 1945 VII.27	343
XXIV.	Pécs a második világháboru után	356
XXV.	1945 VII.28 - 1950 XII.31	363
XXVI	1951 I. 1 - 1953 I.5	377
XXVII.	1953 I. 5 - 1966 VIII.1	389
XXVIII	1966 VIII.1 - 1968 V.6	415
XXIX	1968 V.6 - 1968 XII.31	422
XXX	1969-1971	429
XXXI	-	
XXXII.	Nyolcvan éves vagyok 1971 VI.26	439
XXXIII.	Aranylakodalom 1972 VIII.12	459
XXXIV.	1972 - 1976	471
XXXV.	1977	482

-

Képek,mellékletek

Apám az 1890-es években	2/1
Szüleim eljegyzési kártyája	2/2
Nagykanizsa. Zöldfa szálló,később Törvényház	2/2
Nagykanizsa. Főut, szülőházam	4/1
Nagykanizsa. Szentháromság szobor	4/1
Nagykanizsa. Régi házunk, Széchenyi tér 1	4/2
Nagykanizsa. Neusiedler nagyszüleim sirja	4/3
Nagykanizsa. Gimnázium	4/4
Nagykanizsa. Rozgonyi nagyszüleim sirja	4/4
Nagykanizsa. A Felső templom és régi házunk	8/1
Nagykanizsa. A központi elemi iskola	8/2
Nagykanizsa. A gimnázium udvara	8/2
Nagykanizsa. Széchenyi tér 1. sz, házunk alaprajza	10/1
Nagykanizsa. Főut	26/1
Nagykanizsa. Nemzeti bank Felső templommal	26/1
Nagykanizsa. Erzsébet tér	26/1
Nagykanizsa. Felső templom	26/2
Nagykanizsa. Főut	26/2
Kanizsai vadásztársaság az 1900-as években	28/1
Kőszeg. Lauringer család	46/1
Kőszeg 1800 körül	46/2
Kőszeg. Plébánia templom	46/3
Kőszeg. Jurisics tér	46/3
Kőszeg. Főtér	46/3
Kőszeg. Városháza	46/3
Kőszeg. Strucc szálloda	46/4
Kőszeg. Id.Lauringer János háza Kiraly utcaban	46/4
Kőszeg. Flórian szobor	46/4
Kőszeg. Régi ház	46/4
Kőszeg. Várkör	46/5
Kőszeg. Köztársaság tér	46/5
Kőszeg. Várudvar	46/5
Kőszeg. Szabó hegy	46/6
Kőszeg. Kálvária	46/6
A nagykanizsai gimnázium a székesfehérvári tornaversenyen	56/1

Katona fényképem 1914	124/1
Katona fényképem 1915	124/2
Harctérre indulok 1915 III.17	127
Előrenyomulás a Styr felé.Ezredparancsnokság	130/1
Előrenyomulás a Styr felé.69/IV zlj pság	130/2
Arcképem 1915 XI.	132/1
Arcképem 1916 VIII.	132/2
A 69/6 század Berehben	134/1
A 69/6 század Spalejánában	134/2
A "család" Pilsen 1916	136/1
Névjegyem 1915	136/1
Névjegyem 1916	136/2
A 6. század állása Berehnél 1915 IX.	136/2
Katonai előléptetéseim és kitüntetésem a pécsi helyi lapok hireiben	136/3
Paulay Géza halálhire a Dunántulban és hadifogságba jutásom hire a Pécsi Naplóban	136/4
Várday István zászlós1915	136/5
Wekerle Ferenc,Geday Imre zászlósok 1916	136/6
A 69/II zlj tisztikara Spalejánában 1915	138/1
Az Aussert Mbaon tisztikara Zadvorcéban 1916	138/2
Arcom Ufa állomason 1916	8/1
Fényképem Chabarovszk 1917 II.18	22/1
Sándy Róbert Chabarovszk 1917 II.	22/2
A.J. Vlossák János Chabarovszk 1917	40/1
Klein René, Bárkány Jenő,Dubovay Marcell 1917	40/1
1917 Szilveszter este a chabarovszki 724-es táborban	40/2
A nikolszki 1. sz. tábor	93
Dorongház a nikolszki táborban	94
Névjegyem 1922	182/1
Névjegyem 1923	182/2
Esküvői képünk 1922 VIII.8	184/1
Hunyadi János utca [illegible]	184/1
Hunyadi János utca 15 sz. ház	184/2
Pécs. Törvényszék	192
Kiszállás Szentdienesre 1932 III.8	198/1
Kiszállás Szentdienesre 1932 VI.30	198/2
Édesapám, édesanyám 1926	208/1
A.J. és Tusi 1926	208/2

A "Zala" cikke "A nagykanizsai diákok győzelme"	56/2
Apám táblabirói kinevezése a Pesti Hirlapban és a Zalában	61
Nagykanizsa. Horváth ház	62/1
Nagykanizsa. Petőfi utca	62/1
Nagykanizsa. Kilátás a VIII.osztály tanteréből a nyári szinkörre	62/2
Az érettségi bankett menü kártyája	72/1
Aláírásom a gimnázium I. és VIII. osztályában	72/2
Pécs. Székesegyház	76/1
Pécs. Jakovali Hasszán dsámija	76/2
Pécs. Belvárosi templom	76/3
Pécs. Barbakán	76/4
Pécs. Kiss József kilátó	76/4
Pécs. Wurster villa, Indóház utca 23	82/1
Pécs. Áronffy ház	82/2
Pécs. Rákóczi u 66 sz. ház	82/2
Pécs. Joglyceum	84/1
Fényképem. 1912	84/1
Névjegyem 1912	84/1
Névjegyem 1913	84/2
Pécsi Jogász Dalárda 1911/12	96/1
Pécsi Jogász Dalárda 1912/13	96/2
Az Auguszt család az 1920-as években	112/1
Kolozsvár. Egyetem	116/1
Kolozsvár. Mátyás szobor	116/1
Kolozsvár. Szinház	116/2
Kolozsvár. Mátyás király szülőháza	116/2
Nagykanizsa. Járásbiróság	118/1
Joggyakornoki kinevezésem a Pesti Hirlapban	118/1
Névjegyem 1913	118/2
Böske hugom eljegyzése Kineth Adolffal	120/1
Böske 1913	120/1
Böske hugom esküvői vacsorajanak menüje 1914 V.16	120/2
Édesanyám 1913	120/2
Tóni öcsém 1913	120/2
Kineth Adolf és Böske hugom 1913.	120/3
Böske hugom 1950	120/4

Tusi, Miklós 1923	210/1
Szmodis nagypapa, Miklós 1925	210/2
Tusi,Béla 1925	210/3
Jenő,Pali,Ilonka, Erzsi, Tóni, Laci 1925	210/4
A család 1936	212/1
A.J. Tusi	212/1
A nagy család 1937	212/2
Miklós,Laci,Béla 1929	214/1
Világjamboree jegy	214/1
Béla, Laci 1933	214/2
Miklós,Béla,Laci 1939	216/1
Dr.Lutz Miklós,Miklós,Béla,Dr.Boross István 1939	216/1
A.J. Miklós,Laci,Béla 1937	216/1
A fiuk 1937	216/2
özv.Weidinger Gusztávné temetésel1935 V.3	220/1
Pali öcsém 1932, 1928	220/2
Kropf család, Pali és mi 1931	220/3
Pali,Miklós A.J.,Béla, Hilda 1931	220/3
Pali sirja a farkasréti temetőben 1936	220/4
Tusi, Évike 1937 IV.	222/1
A család Évike keresztelőjén 1937 II	222/1
Évike 1937 II.	222/1
Évike 1937 VII, 1937 IX4	222/2
Évike gyászjelentése 1937 IX.11	222/3
Évike sirja 1937 IX	222/3
Laci öcsém és Szikszay Edit esküvője 1936 X.3	222/4
Pécs. Nemzeti Kaszinó	226/1
Pécs. Katholikus Kör	226/1
Apám nyolcvan éves 1936	226/1
Dr. Lutz Miklós 1936	226/2
Székesfehérvár. 69_es emlék 1931	228/1
Tusi, A.J 1932	228/2
Ilonka hugom Marikával 1932	228/2
Kötőke tarsasag Szigrisztéknél 1934 XI.15	230/1
Kötőke társaság Jávoréknál 1935 I.19	230/2
Aratóék,Wizingerék Grádcban 1929 VIII	242/1
Aratóék,Wizingerék Balatonbogláron 1936 VII.	242/1
Családunk Balatonbogláron 1936 VII.	242/2

Karrikatura rólam. Kárász 1938	242/3
Karikatura rólam .Kárász 1938	242/4
Keszü. Templom. Plébánia. Vucskits Imre.1938	244/1
Harkány. Csoprtkép a Vadnai házi társaságról	244/2
Egerág. Társaság 1938	246/1
Édesanyám 1939	246/2
Pécs. Kath, Kör. Sétatér	248/2
I. Fegyvergyakorlaton 1928	250/1
II. Fegyvergyakorlaton 1930	250/2
Nagy Gábor százados 1928	250/3
Anyám, anyósom 1938	250/4
Arcképem 1939 VI.26	258
Operáció elött és után 1939 I.2, 1939 I.19	260/1
Ötvenedik születésnapomon 1941 VI.26	260/2
Az eskütétel után 1939 II.6	262/1
A tábla III.tanácsa 1939 II.	262/1
Birósági kinevezések a Dunántulban,Pécsi Naplóban	262/2
Pécs. Az itélőtabla	262/3
Dr. Páva István	262/3
Névjegyeim	262/4
A pécsi itélőtábla 1939	264/1
Apám 80 éves 1936	266/1
Béla,Laci,Miklós 1939	268/1
Béla, Laci 1943	268/1
A család Tóni öcsém esküvőjén	268/2
Apám 85 éves 1941	268/2
Miklós 1941	260/2
Tusi, Csaba 1942	268/3
Csaba 1944	268/4
Szmodis Ödön 1939 IX.	270/1
Apósom sirja	270/1
Az uj családi sirbolt	270/1
Szüleim aranylakodalma 1940 VII.3	270/2
Béla 1944 XI.	276/2
Balatonboglar . A.J. Tusi,Csaba 1944 VII.	284/1
Miklós karikaturája rólam 1947 III.4	284/2
Fényképem. Kassa 1942 IV.	286/1
Fényképem. Kassa 1942 VII.	286/2

Kassa. Vacsora a vonalparancsnokságnál 1942 IV.11	290/1
Arcképem 1942	290/2
Elló társaság 1942	290/2
Kassa. Ellólaktanya 1942	290/2
Tormaföld. Lakásom. Hajdu József biró háza 1945 I.	312/1
Arcképem. Nagykanizsa 1945 II.	320/1
Laci öcsém. Náray ezredes. Lendorf 1945 IV.8	334/1
Lendorf. Sütkörézés. Tábori konyha	334/1
Dr.Lányi Zoltán,Marsó Barna,Dr.Horváth Lajos	334/2
A Lányi század sorakozik	334/2
A fischaui hadifogoly tabor	346/1
Crosz nyugta	346/2
Nagykanizsa-Liezen-Fischau-Nagykanizsa	354/1
Laci 1947 V. 18	n370/1
Csaba 1945	370/2
A család. Ezüstlakodalom 1947 VIII 28	372/1
A család 1947	372/2
Laci palos beöltözése 1949 VIII.28	372/2
Édeanyám, édesapám 1948	374/1
Édesanyám, édes apám 1950	374/2
Miklós doktorrá avatása 1947 VI.25	404/1
Béla, Miklós,Laci 1947	404/1
Orbán, Tusi, Trimmer 1948	404/2
Béla,Guei,Csaba, Miklós,Laci 1958 I.2	404/2
Béla, Guri esküvője 1958 I.2	404/3
Béla 1956	404/2
Balázs 1959	404/2
Dr. Wizinger Jenő	4Ø4/7
Guri . Béla 1957	404/6
Wizinger Jenő temetése 1957 I.15	401/7
Wizinger Jenő temetése 1957 I.15	404/8
Édesanyám 85 éves 1955	406/1
Édesanyam temetése 1962 IX.21	406/1
Édesanyám temetése 1962 IX.21	406/2
Szüleim sirja	406/3
En és Tusi 1956	408/1
Arcképem 1951, 1957	408/1
Arcképem 1961, 1966	408/2

Arcképem 1966	414
Pécs. Megkezdődtek a házban a szétválasztási munkák 1967 X.	418/1
Kapunk uj helyén 1967 XI.	418/2
Hetvenhat éves vagyok 1967 X.	418/2
Csaba 1957	422/1
Csaba 1970	422/2
Budapest. Kleh István utca 5/a ház	422/2
Krakó. Rynek. Sukienice. 1968 VII.17	424/1
Krakó. Vásárcsarnok / Sukienice /	422/2
Krakó. Flórian kapu	424/3
Krakó. Flórián kapu	424/4
Czenstochova. Bejárat a kolostorba	424/5
Czenstochova. Kolostor	424/6
Zakopane 1968 VII.22	424/7
Tyniec. A bencés apátság temploma 1968 VII.21	424/8
Zakopane. Gyevon hegy	424/9
Zakopane. Gyevon hegy	424/10
Olga temetése 1969 XI.10	431
Csaba és Láng Marika esküvője 1970 X.31	432
A család 1971	435
Laci, Márta esküvője 1971 VIII.21	435
Pécs. Székesegyház	463
Barosstelep. Plébania templom	464
Aranylakodalom 1972 VIII.12	467
Aranylakodalom 1972 VIII.12	468
Nagykanizsa. Erzsébet tér 1971	472/1
Nagykanizsa. Uj városrész 1971	472/1
Balatonszéplak. Ezüstpart üdülő 1974	472/2
Kőszeg, Köztársaság tér	472/3
Kőszeg. Hősök kapuja	472/4
Kőszeg. Jurisich tér	472/4
Kőszeg. Elővár Jurisich Miklós szobraval	472/5
Kőszeg. Varrészlet	472/6
Én és Domonkos 1976	477
Kinga 1976	478
Domonkos , Kinga 1976	478
Leányfalu. Építőmunkás üdülő 1976 XII.	479
Leányfalu. Ketten 1976 XII.	480

Tusi gyászjelentése. 483
Részvét megköszönő kártya 483
A Dunántuli Napló 1977 márc.4.-iki számában
a halálhir 484